

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE SOCIOLOGIE

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Serie nouă • Anul XXVI
2015 • Nr. 3–4

DIN SUMAR:

SANDA GOLOPENȚIA, Al XIV-lea Congres internațional de sociologie (București 1939 – Roma 1950)

ANTONIO GUTIÉRREZ RESA, Viitorul activ al persoanelor vârstnice din Spania (*Traducere de Ligia Mihăilă*)

SORIN M. RĂDULESCU, Caracteristici ale sinuciderilor din România reflectate în mass-media și mediul virtual. Evaluări cantitative și clasificări calitative

CAMELIA BECIU, Dezbaterile electorale și rolul mediei în campania prezidențială 2014 din România

BIANCA-FLORENTINA CHEREGI, The Media Construction of Anti-Immigration Positions: the Discourse on the Romanian Immigrants in the British Press (Construcția mediatică a retoricii anti-imigrație: discursul presei britanice asupra imigranților români)

VALERIU FRUNZARU, ELENA MONICA POPA, Materialistic Values, Shopping, and Life Satisfaction in Romania (Valorile materialiste, mersul la cumpărături și satisfacțiile vieții în România)

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

REVISTĂ ACREDITATĂ BID (B⁺) DE CĂTRE CNCS

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor-șef: dr. Sorin M. RĂDULESCU

Redactor: Simona-Grazia DIMA

Membri: Dr. Ilie BĂDESCU (director al Institutului de Sociologie al Academiei Române; director al Centrului de Geopolitică al Universității din București); dr. Franz-Lothar ALTMANN (profesor asociat – Universitatea din București, Departamentul UNESCO); dr. Dan BANCIU (cerc. șt. gradul I – Institutul de Sociologie); dr. Camelia BECIU (profesor la Școala Națională de Studii Politice și Administrative); dr. Ștefan BUZĂRNESCU (profesor – Universitatea de Vest din Timișoara); dr. Michael M. CERNEA (profesor – George Washington University, Senior Adviser – The World Bank, membru corespondent al Academiei Române); dr. Emilian DOBRESCU (secretar științific al Secției de științe economice, juridice și sociologie a Academiei Române); dr. Ioan DRĂGAN (profesor – Universitatea din București); dr. Christian GIORDANO (profesor – Universitatea Fribourg, Elveția); Ion GLODEANU (secretar științific al Institutului de Sociologie); dr. Erich GOODE (profesor univ. emerit – Universitatea de Stat din New York, Stony Brook); dr. Martin HAUSER (director al Departamentului UNESCO, profesor – Catedra de studii interculturale și schimburi interreligioase); dr. Oscar HOFFMAN (cerc. șt. gradul I – Institutul de Sociologie); dr. Petru ILUȚ (profesor – Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca); dr. Michel MAFFESOLI (profesor – Universitatea Paris V); dr. Ioana PETRE (cerc. șt. gradul II – Institutul de Sociologie); dr. Vasile ȘOIMARU (profesor la Catedra de sociologie a Academiei de Științe din Republica Moldova); dr. Ivan TCHALAKOV (președinte al Asociației Sociologilor din Bulgaria); dr. Katherine VERDERY (profesor univ. dr. docent – City University of New York).

Culegere și tehnoredactare: Cristiana GHIȚĂ

CONSULTANȚI ȘTIINȚIFICI:

dr. Filip Alexandrescu

dr. Adela Șerban

Redactor: Alis ALEXĂ

Tehnoredactor: Mariana IONICĂ

Coperta: Mariana MOCANU

Redacția: INSTITUTUL DE SOCIOLOGIE

Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5

050711, București, România

Tel.: 4021-318 81 06; 4021-318 81 27;

4021-318 81 28/2417; fax: 4021-318 24 48

E-mail: revista@insoc.ro

www.revistadesociologie.ro

© 2015, EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5

050711, București, România

Tel.: 4021-318 81 06; 4021-318 81 46

Fax: 4021-318 24 44

E-mail: edacad@ear.ro

www.ear.ro

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Anul XXVI, Nr. 3-4 • 2015

S U M A R

RESTITUIRI

- SANDA GOLOPENȚIA, Al XIV-lea Congres internațional de sociologie (București 1939–Roma 1950) 145

BĂTRÂNEȚEA CA ETAPĂ DE VIAȚĂ ACTIVĂ

- ANTONIO GUTIÉRREZ RESA, Viitorul activ al persoanelor vârstnice din Spania
(Traducere de Ligia Mihăilă) 207

ROLUL MEDIEI ÎN REFLECTAREA UNOR REALITĂȚI ROMÂNEȘTI

- SORIN M. RĂDULESCU, Caracteristici ale sinuciderilor din România reflectate în mass-media și mediul virtual. Evaluări cantitative și clasificări calitative 223
- CAMELIA BECIU, Dezbaterile electorale și rolul mediei în campania prezidențială 2014 din România 253
- BIANCA-FLORENTINA CHEREGI, The Media Construction of Anti-Immigration Positions: the Discourse on the Romanian Immigrants in the British Press (Construcția mediatică a retoricii anti-imigrație: discursul presei britanice asupra imigranților români) 279

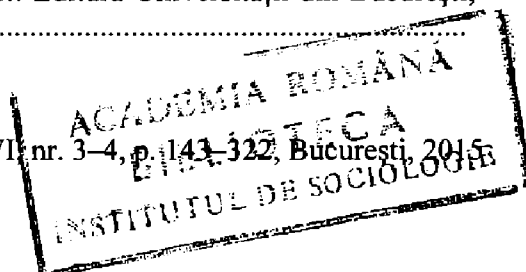
CALITATEA VIEȚII ȘI CONSUMUL ÎN ROMÂNIA

- VALERIU FRUNZARU, ELENA MONICA POPA, Materialistic Values, Shopping, and Life Satisfaction in Romania (Valorile materialiste, mersul la cumpărături și satisfacțiile vieții în România) 299

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

- GIORGIANA-CRISTINA RENTEA, *De la imigranți la cetățeni români. Experiențe ale integrării și motivații pentru obținerea cetățeniei*. Editura Universității din București, 2013, 296 p. (Vladimir Baboi) 315

„Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXVI, nr. 3-4, p. 143-322, București, 2015

P. 137/20.

AL XIV-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE SOCIOLOGIE
(BUCUREȘTI 1939–ROMA 1950)

SANDA GOLOPENȚIA*

ABSTRACT

THE FOURTEENTH INTERNATIONAL CONGRESS OF SOCIOLOGY
(BUCHAREST 1939–ROME 1950)

Due to the imminence of war, the Fourteenth International Congress of Sociology (Bucharest, 29 August–6 September 1939, president D. Gusti) was postponed, two weeks before taking place, until April 1940 and later on *sine die*. It was finally held in Rome (30 August–2 September 1950, president Corrado Gini), without the expected Romanian participation, which had been blocked by the communist regime. The study presents the preparation of the Bucharest Congress (1937–1939 and 1940–1948, based on unpublished documents from Anton Golopenția's personal archive), the Congress in Rome and a comparison between them (with respect to cooperation with the International Institute of Sociology; the participants announced/present; the program; the sections; the communications announced/presented; the published *Works/Acts*; the relevance for the development of sociology). The Congress in Bucharest would have been the first international congress of sociology organized in southeastern Europe. The Congress in Rome marked the separation, which lasted until the seventies, between occidental researchers and their Eastern European colleagues.

Keywords: The Fourteenth International Congress of Sociology; The International Institute of Sociology; Dimitrie Gusti; Anton Golopenția; Corrado Gini.

*

Departa de a nu fi avut loc, congresul care urma să se desfășoare la București în august–septembrie 1939 sub egida Institutului Internațional de Sociologie (I.I.S.) și a fost amânat pentru aprilie 1940 iar ulterior *sine die*, s-a ținut, în fapt, în anul 1950, la Roma, fără participarea românească de rigoare, care fusese blocată de regimul comunist. Documente aparținând arhivei personale a lui Anton Golopenția, precum și declarații ale lui Golopenția în cursul anchetei Pătrășcanu pe care le-am

* Prof. Em. Brown University, Providence, R.I., 02912, U.S.A.; e-mail: sanda_golopenția@brown.edu.

reprodus în volumul *Ultima carte*, ne permit să înțelegem dinăuntru (a) activitatea direcțiilor din Institutul de Cercetări Sociale al României (I.C.S.R.) pentru pregătirea Congresului; (b) publicațiile prevăzute și realizate pentru Congresul bucureștean; (c) eforturile întreprinse de D. Gusti și, din închisoare, de A. Golopenția, pentru a obține participarea Profesorului la Congresul de la Roma și (d) continuitatea dintre pregătirea congresului bucureștean, prelungită în anii războiului și dincolo de el, și pregătirea congresului de la Roma, cu sugestii de comunicare între cele două comitete organizatoare. Cum materialul inedit privind comunicările românești pentru congres formează obiectul unui studiu aparte, nu îl vom discuta în paginile de față.

Date importante privind congresul plănuir la București apar și în volumul I din *Actes du XIVe Congrès international de sociologie* publicat la Roma în anul 1953. Le vom comenta în ultima parte a articolului de față, în care vom prezenta și o scurtă comparație între cele două congrese.

INSTITUTUL INTERNAȚIONAL DE SOCIOLOGIE

Fondat în anul 1893 de René Worms, Institutul Internațional de Sociologie este cea mai veche asociație sociologică actuală care poate fi definită printr-o existență continuă. El a fost sărbătorit la 100 de ani în cadrul celui de al XXXI-lea Congres I.I.S. (Paris 1993), având tema „Cent ans de sociologies: rétrospective et prospective” și la 120 de ani prin al 41-lea Congres Internațional de Sociologie de la Uppsala (2013), a cărui temă era „Sociology in Its Global Contexts: International Institute of Sociology at 120”.

Principala manifestare a institutului o reprezintă congresele internaționale pe care le organizează, cu o periodicitate variind între doi și trei ani, la început în Franța și treptat, cu colaborări locale, în alte centre europene. Până la Congresul al XIII-lea de la Paris (2–5 septembrie 1937), congresele poartă numele de „Congrès de l’Institut international de sociologie” precedat de numărul de ordine. Din acest moment se trece la denumirea „Număr de ordine + Congrès international de sociologie”.

În concepția lui René Worms, congresele I.I.S., care prilejuiau un număr relativ restrâns de comunicări ale membrilor, urmăreau discutarea exhaustivă a unei teme date, folosind ca metodă observația, experimentul, clasificarea și inducția. Teme de congrese fuseseră, de exemplu, „Materialismul economic și istoric” (Congresul al IV-lea, Paris, 1900), „Relația dintre sociologie și psihologie” (Congresul al V-lea, Paris 1903), „Lupta de clasă” (Congresul al VI-lea, Londra, 1906), „Solidaritatea socială în timp și spațiu” (Congresul al VII-lea, Berna, 1909), „Progresul social” (Congresul al VIII-lea, Roma, 1912).

I.I.S. este o organizație electivă concepută inițial sub formă de academie, numărând 100 de membri activi și 200 membri asociați, aleși drintre sociologii

recunoscuți ai lumii. Până în anii 1930 numai membrii (activi sau asociați) puteau prezenta comunicări în cadrul congreselor I.I.S. sau publica articole în „Revue internationale de sociologie” (de aici înainte *RIS*). Asistența la congrese era însă mult mai largă, ele atrăgând figuri culturale și politice proeminente pe plan internațional. Cu încurajarea I.I.S., societăți sociologice naționale iau ființă la Paris, Geneva, Palermo, Bruxelles, Londra, în Statele Unite și în Ungaria.

În Franța, I.I.S. ocupă o poziție de outsider în raport cu *establishmentul* durkheimian. Worms, Tarde, Gaston Richard, G.-L. Duprat (care fusese studentul lui Durkheim) sunt în fapt anti-durkheimieni convinși. Revista „Revue internationale de sociologie” (*RIS*) a Institutului rivalizează cu revista durkheimiană „L’Année sociologique”. Alături de ea se impun „Annales de l’Institut international de sociologie” (1895–1995¹).

Observații interesante privind marginalizarea lui Worms, care continuă în istoria sociologiei până în zilele noastre, apar în Mosbach-Natanson (2008 și 2014). Conform autorului, opțiunile lui Worms în materie de teorie (adeziunea, cel puțin inițială, la o teorie organică a societății care pierdea teren la sfârșitul secolului XIX), cadru instituțional (Worms a predat sociologie la Facultățile de Drept din Paris și Caen) și scara activității sociologice (prioritar internațională, doar 10 din cei 100 de membri ai I.I.S. fiind francezi) contrastează cu cele ale durkheimienilor, care funcționează în cadrul instituțional oferit de Facultățile franceze de Litere din Bordeaux, Toulouse, Paris (unde sociologia devine parte a licenței de Filosofie) și pledează pentru o „naționalizare” a sociologiei, prezentată de Durkheim ca știință eminentamente franceză. Trebuie notat însă că, încă de la Congresul III al I.I.S., în care fusese pusă în discuție și criticată de Tarde teoria organică a societății, Worms va pune o surdină organicismului, declarând că analogia fusese exagerată². Fertil într-o primă etapă, internaționalismul sociologic al lui Worms duse la crearea unor asociații naționale de sociologie care se vor dezvolta însă la început în vas închis, nerevenind la preocupări internaționale decât după un număr de ani. Astfel, în ciuda faptului că o serie de idei depășite caracterizează atât prestația lui Worms cât și pe cea a lui Durkheim, istoria sociologiei continuă, în mare măsură, să ignore aportul instituțional și teoretic al lui Worms (care a susținut, între altele, spre deosebire de durkheimieni, că sociologia este o știință a societăților moderne dezvoltate și nu a societăților primitive, idee comun acceptată astăzi). A jucat un rol, în canonizarea lui Durkheim, față de intrarea în penumbră a lui Worms, și faptul că cel de al doilea a dat prioritate carierei de înalt funcționar în administrația franceză (cariera universitară ocupând al doilea loc în viața lui și universitarii fiind relativ slab reprezentați în Societatea de sociologie afiliată I.I.S. de la Paris³). În

¹ „Annales” au apărut între 1895–1931 (nr. 1–16) și, cu mențiunea N.s. (Nouvelle série) între 1990–1995 (nr. 1–6), fiind publicate în franceză în prima perioadă și în engleză în cea de a doua.

² Cf. Worms (1921), p. 28.

³ În fapt, așa cum arată Mosbach-Natanson (2014), activitatea de producție științifică se deplasase în Franța, de la academii și societățile savante ale vechiului regim, la universități, care o integraseră, după model german, în chiar cursul vieții lui Worms (p. 7).

istoria științei, așa cum se practică astăzi, activitatea exterioară universității (care rămâne factor central de consacrare) tinde să fie încă relativ neglijată. Astfel, inițiativele instituționale ale lui Worms (care crease prima revistă academică de sociologie – *RIS* în 1893, prima societate academică de sociologie – I.I.S. în 1894, cu corespondentul ei local – *Société sociologique de Paris*, în 1895, și inițiasse o serie importantă de publicații sociologice – „Bibliothèque sociologique internationale” la Giard & Brière în 1896, în care au apărut peste 50 de volume) este minimalizată, iar mobilizarea internațională a sociologilor epocii, pe care a încercat-o și pe care G.-L. Duprat a continuat-o îndrăzneț, își așteaptă încă cercetătorii.

Conducător de Worms (1893–1925), Gaston Richard (1925–1930), G.-L. Duprat (1930–1937), care asigură pe rând funcția cheie de secretar-general, I.I.S. cunoaște în 1937 un moment de ruptură discretă, prin transferul conducerii de la G.-L. Duprat la E. Lasbax, hotărât în cadrul adunării generale din cadrul Congresului Internațional de Sociologie de la Paris. Lasbax conducea și revista *RIS* a Institutului.

Numit secretar general al I.I.S. în anul 1933, Duprat ar fi trebuit să asigure această funcție până în anul 1943. Vocația lui de sociolog și capacitățile lui de organizare erau redutabile. Încă din 1930, ca profesor de sociologie la Universitatea din Geneva, Duprat propusese însă crearea unei Federații internaționale a tuturor asociațiilor care studiază fenomene naționale în mod științific. În anul 1933, la Congresul de la Geneva organizat de Duprat în jurul temei „Previziunea sociologică”, proiectul este adoptat, luând ființă astfel organismul numit *Fédération internationale des sociétés et instituts de sociologie* (*Fédération I.S.I.S.*). La Federație aderă, din 1933, Institute of Sociology (Londra), *Société de Sociologie Masaryk* (Praga), Institutul Social Român (România), *Deutsche Gesellschaft für Soziologie* (Germania), Institutul Solvay de Sociologie (Bruxelles), societățile de sociologie din Paris și Geneva, secția italiană a I.I.S., Societatea de sociologie din Zagreb, societățile de sociologie din Budapesta și din Polonia, precum și grupuri de sociologi din Iran, India, Japonia, Olanda, America de Sud, Bulgaria⁴.

În concepția lui Duprat, I.I.S. era nucleul, organul permanent al Federației I.S.I.S., care trecea în fapt pe primul plan. Nu mai era vorba de un organism de tip academic, ci de o rețea de instituții în al cărei focar se situa I.I.S. Cele 100 de locuri de membri titulari și 200 de locuri de membri asociați erau distribuite în cadrul Federației, după proporția pe care o reprezentau asociațiile federate. La Congresul din 1935 de la Bruxelles, în care s-a discutat cooperarea intelectuală în studiile sociologice, proporția aceasta era de 35% pentru America; câte 10% pentru asociațiile din Anglia, Germania, Franța și Italia; și 25% pentru toate celelalte țări⁵.

⁴ Cf. Duprat (1936), p. 450. Enumerarea pare a respecta ordinea cronologică a aderărilor.

⁵ *Ibid.*

După cum se vede, proporția sociologilor americani crescuse considerabil. Duprat sublinia însă faptul că nicio „școală” națională nu avea să prevaleze, știința sociologică neidentificându-se cu o țară anume⁶. Ca rezultat, în anunțul celui de al XIII-lea Congres (Paris, 1937) I.I.S. apărea pe locul al doilea între instituțiile organizatoare, care erau deci: *Fédération internationale des Sociétés et Instituts de Sociologie* și *Institut International de Sociologie*.

Federația era condusă de un birou compus dintr-un secretar general și un cenzor și trezorier aleși pe zece ani, dintr-un președinte și trei vice-președinți aleși pe rând dintre reprezentanții asociațiilor federate și funcționând pe timp de un an și din câte un corespondent național pentru fiecare țară, care avea drept de deliberare în toate deciziile importante (corespondentul național pentru România era G. Vlădescu-Răcoasa). Secretarul general era reprezentantul statutar al Federației I.S.I.S. și al I.I.S. în toate împrejurările.

Accentuării importanței administrative a secretarului general și extinderii domeniului în care ea se exercita, i se adăuga, pe plan strict științific, funcția de raportor general pe care Duprat a asumat-o și exercitat-o în mod exemplar dar ultravizibil, analizând toate comunicările trimise dinainte de participării la congresele de la Geneva, 1933, Bruxelles, 1935 (cu tema „Forme elementare ale vieții sociale”) și Paris, 1937 (cu tema „Echilibrul social”) și publicând cu regularitate ample rapoarte generale. Faptul nu a fost perceput pozitiv de unii dintre membrii I.I.S.

Încă de la Paris, reacția care se profila, neexprimată public, era aceea de a reveni la primatul I.I.S. și la modalitățile wormsiene de organizare. Nu știm cât din această stare de fapt urma să facă obiectul adunării generale a I.I.S. la Congresul de la București. Congresul de la Roma a făcut-o, după cum vom vedea, pe deplin evidentă.

Continuitatea activității I.I.S. a cunoscut, pe plan mai larg, două momente de criză datorate celor două războaie mondiale ale secolului XX. Din cauza izbucnirii Primului Război Mondial și a dificultăților perioadei postbelice, Congresul prevăzut pentru 1915 nu a putut avea loc. Un interval de 15 ani s-a interpus astfel între congresul al VIII-lea de la Roma din 1912 și congresul al IX-lea de la Paris, din 1927. Al doilea moment de criză este cel pricinuit de al Doilea Război Mondial, când, între congresul gata să înceapă la București în 1939 și congresul tiz care s-a desfășurat la Roma în 1950, s-a interpus un răstimp de 11 ani. Faptul de a fi avut loc după un lung interval inactiv a creat atât pentru Congresul din 1927, cât și pentru cel din 1950 (în cazul căruia se adăuga o criză internă de viziune a instituției tutelare), o misiune suplimentară: aceea de refacere a continuității și de reafirmare a I.I.S. Într-un fel, aceste două congrese prezintă și ele, după cum vom vedea, elemente structurale comune.

⁶ Duprat (1936), p. 451.

PREGĂTIREA CONGRESULUI

Informații privind organizarea la București a celui de al XIV-lea Congres Internațional de Sociologie apar cu regularitate în revista „Sociologie românească”, de obicei sub rubricile *Însemnări* sau *Fapte, vești, publicații*, începând din anul 1937⁷. Ele constituie un jurnal de bord al Congresului bucureștean. Le putem subdiviza în: **A. Antecedente**; **B. Propuneri românești**; **C. Început de organizare**; **D. Rolul I.C.S.R.**; **E. Amânarea Congresului și continuarea pregătirilor**.

A. Antecedente. În „Sociologie românească”, nr. 2–3/1937, la rubrica *Însemnări*, e publicată, în traducere românească, o scrisoare a Prof. René Maunier, președinte al Comitetului de organizare al celui de al XIII-lea Congres I.I.S. de la Paris (1937), către D. Gusti, prin care acesta din urmă e invitat să facă parte din Comitetul de onoare al Congresului. Cităm o parte a acestei scrisori:

8 martie 1937/Domnule Președinte,/Am fi foarte mândri și foarte fericiți, dacă ați vrea să ne îngăduiți să vă înscriem în Comitetul de onoare al viitorului Congres./Veți fi singura personalitate străină între membrii acestui comitet. Relațiile numeroase care vă leagă de sociologia franceză, importanța lucrărilor dvs. îndreptătesc dorința noastră de a vă vedea numele în rândul celor care patronează lucrările noastre (p. 144).

La congres, organizat de I.I.S. și Federația I.S.I.S. (în această ordine) în cadrul Expoziției Universale de la Paris, România participă cu patru rapoarte datorate lui D. Gusti (*Paralelismul sociologic*), H.H. Stahl (*Momente de echilibru în istoria satului românesc*), Tr. Herseni (*Echilibrul social al satului românesc actual*) și G. Vlădescu-Răcoasa (*Echilibre internaționale și un Raport despre sociologia din România*)⁸.

În numărul 9–10/1937 apare, la aceeași rubrică *Fapte, vești...*, cu o precizare contextuală interesantă, înștiințarea privind alegerea Bucureștiului ca gazdă a Congresului al XIV-lea al I.I.S. și Federației I.S.I.S.: „Alegerea Bucureștiului și nu a New-Yorkului, unde are loc, în 1939, Expoziția mondială (sublinierea noastră, S. G.)⁹ se datorește interesului Congresului pentru sociologia românească” (p. 487). Sunt citate de asemenea, ca motivând opțiunea, contribuția bogată a sociologilor din România și prezența profesorului Gusti la Congresul de la Paris. Și se fac precizări cu privire la așteptările generale ale I.I.S. și Federației: „Tema discuțiilor și a comunicărilor urmează să fie stabilită de comitetul de organizare din București

⁷ Vezi, astfel, „Soc. rom.” II (1937), nr. 2–3, p. 144; nr. 7–8, p. 376; nr. 9–10, p. 487; nr. 11–12, p. 572; III (1938), nr. 1–3, p. 102; nr. 4–6, p. 281; nr. 7–9, p. 410; nr. 10–12, p. 603; IV (1939), nr. 1–3, p. 136–140; nr. 4–6, p. 330, 334–335; IV (1942), nr. 7–12, p. 599, 667.

⁸ Notă datorată lui Traian Herseni, apărută la rubrica *Fapte, vești, publicații*, în „Soc. rom.” II (1937), nr. 7–8, p. 376.

⁹ Congresele științifice internaționale au fost multă vreme organizate pe lângă expozițiile universale.

în înțelegere cu Comitetul de direcție al Institutului Internațional și al Federației. S-a cerut ca ea să fie pusă în așa fel încât să intre în cadrul ei o expunere cât mai amănunțită a teoriei și a metodelor de lucru ale Școlii de la București. Chestiunea teoretică ar purta dar, pare-se, asupra cercetărilor sociologice la teren și asupra funcțiunii pe care o pot avea în conducerea națiunii și în precizarea teoriei sociologice. Iar chestiunea concretă va purta, pare-se, asupra înfățișării de rezultate ale unor cercetări la teren în țara proprie sau în străinătate” (p. 488).

B. Propuneri românești. Din nr. 11–12 al „Soc. rom.” II (1937), aflăm că, ales președinte al Congresului din 1939, Gusti face propuneri Institutului Internațional de Sociologie privind modul de organizare și temele abordate. El recomandă lucrul în ședințe plenare și în secții; invitarea tuturor sociologilor români și străini, *și nu numai a membrilor I.I.S.*; și *organizarea de expediții și demonstrații la teren* (sublinierile noastre, S. G.). Temele propuse de profesor sunt: „metodele sociologiei (cu o specială privire a metodei monografice), problema sat-oraș, problema popor-națiune, problema statului, pentru ședințele plenare și problema coordonării științelor sociale în învățământ, a familiei, a claselor, a partidelor și a societății pentru ședințele în secțiuni” (p. 572).

Un alt rând de propuneri, înaintate de Mircea Vulcănescu, cu susținerea lui Vlădescu-Răcoasa, Tr. Herseni și A. Golopenția, apar în nr. 1–3/1938 al „Soc. rom.”. Tema pe care o recomandă Vulcănescu – *Où en est la Sociologie? Bilan de la Sociologie mondiale en 1939* – ar putea fi examinată, în viziunea lui, prin trei ședințe plenare: „1. *Conceptions sociologiques contemporaines et leur influence sur les sciences sociales particulières*; 2. *Les méthodes actuellement employées en sociologie. Leurs visées. Leurs résultats*; 3. *L'utilisation des résultats de la sociologie par la politique d'état*” (p. 102).

Remarcăm, printre propunerile acceptate de I.I.S. ale lui D. Gusti, extinderea dreptului de participare cu comunicări la nemembri I.I.S., care se va generaliza ulterior în cadrul congreselor I.I.S., și includerea demonstrațiilor la teren, fără precedent în istoria congreselor organizate de I.I.S., despre care ar fi interesant de văzut dacă a fost vreodată reluată în congresele ulterioare ale I.I.S. Pe planul temelor, celei menționate întâi de D. Gusti – *Metodele sociologiei (cu o specială privire a metodei monografice)* –, care afișa prea apăsător cercetările românești, i-a fost preferată tema *Sat și oraș*, de natură să asigure o comunicare mai amplă între congresiști, fără a elimina posibilitatea abordării campaniilor monografice.

C. Început de organizare. Numărul 4–6/1938 (p. 281) al „Soc. rom.” anunță structura Secretariatului Congresului: Secretar general – d-l Vulcan; Secretar pentru participarea română – Tr. Herseni; Secretară pentru participarea anglo-saxonă – Christina Galitzi; Secretar pentru participarea franceză-belgiană-elvețiană – H.H. Stahl; Secretar pentru participarea germană și maghiară – A. Golopenția; Secretar pentru participarea cehă și poloneză – Mihai Pop. Urmau să se ocupe de „Expoziția metodologică” H.H. Stahl și de „Excursia de studii în țară” O. Neamțu. Și se așteptau sugestiile participanților înainte de fixarea programului definitiv și a datei congresului.

În „Soc. rom.” 7–9/1938 (p. 410) sunt publicate, alături de programul congresului, sub semnăturile lui René Maunier, Profesor la Universitatea din Paris, Președinte al I.I.S., și D. Gusti, Președintele Congresului, o invitație (tradusă în limba română) care precizează data congresului (29 august–14 septembrie 1939), organizat de I.C.S.R. sub Înalta Președinție de Onoare a M.S. Regele Carol al II-lea și programul acestuia. Ședințele plenare sunt centrate pe problema *Sat–Oraș*, „care interesează în egală măsură sociologii americani și europeni și îngăduie punerea în valoare a lucrărilor Școlii de la București”, temele de discuție pentru ședințele de după-masă fiind *Tipuri de unități sociale*, *Predarea sociologiei și a științelor sociale* și *Organizarea cercetărilor sociale*. Ședința de deschidere urma să aibă loc pe 29 august, ședința administrativă a I.I.S. și ședința de închidere erau programate pe data de 2 septembrie dimineața, fiind urmate în cursul după-amiezii de vizite la Muzeul Satului și la „Expoziția sociologică”. Între duminică 4 septembrie și marți 13 septembrie fusese prevăzută o excursie științifică „pentru a cunoaște opera practică și de cercetări a Echipelor, în sate din Muntenia, Basarabia, Moldova, Bucovina, Transilvania, Banat și Dobrogea. (...) Participanții și membrii familiilor lor vor fi oaspeții Președintelui Congresului, pentru durata excursiei”, transportul, întreținerea etc. fiind „complet gratuite” (p. 410). Termenul de completare a adeziunilor, incluzând titlul și rezumatul comunicării, era 1 ianuarie 1939, textul complet al comunicărilor (20 minute, 10 p., în limbile engleză, franceză, germană sau italiană) urmând să fie trimis spre publicare înainte de 15 martie 1939. Legitimațiile eliberate pe baza adeziunii asigurau gratuitatea vizei la legațiile românești, reduceri de 75% la C.F.R., Serviciul Maritim Român (cu servicii la Alexandria, Jaffa, Pireu, Istanbul, Constanța) și Serviciul Danubian Român (Viena-Giurgiu) – transmise agențiilor Cooks, American Express, Wagon Lits etc. –, reduceri similare urmând să fie negociate de Comitetul de organizare și cu alte guverne/companii.

Din „Soc. rom.” 10–12/1938 (p. 410) aflăm că până la 15 decembrie fuseseră trimise 1917 invitații, după cum urmează: 299 în S.U.A., 202 în România, 65 în Italia, 50 în Franța, 43 în Belgia, 35 în Elveția, câte 27 în Germania și Polonia, 17 în Ungaria, câte 16 în Iugoslavia și Cehoslovacia, 12 în Bulgaria și 5 în Grecia. Și fuseseră primite 71 adeziuni, 63 rezumate și peste 70 înscrieri la excursie.

D. Rolul I.C.S.R. De la înființare (legea din 8 octombrie 1938), I.C.S.R., cu sediul la București, filiale regionale și federalizând un număr de 50 de instituții publice și particulare¹⁰, asumă, alături de I.I.S., sarcinile impuse de alegerea Bucureștiului ca gazdă a Congresului Internațional de Sociologie. Rapoartele asupra activității direcțiilor I.C.S.R. publicate în „Soc. rom.” 1–3/1939 (p. 132–136) și 4–6/1939 (p. 332–337) ne permit să întrevădem elemente ale muncii depuse.

¹⁰ Aceste instituții hotărâseră „federalizarea lor, în cadrul unui plan de cunoaștere a realității românești” în ședința din 23 iunie 1938 convocată de Institutul Social Român și urmau să fie conduse de o comisie de 57 membri recrutați din cadrul lor conform deciziei din 2 noiembrie 1938 („Soc. rom.”, 10–12/1938, p. 602).

La Direcția Documentării, condusă de Christina Galitzi Brătescu, se pregătește pentru Congresul internațional de sociologie, sub conducerea lui N. Georgescu-Tistu, o *Bibliografie a satului românesc*, se lucrează la o bibliografie – *La Sociologie générale* – a publicațiilor în materie apărute în întreaga lume în perioada 1937–1938 și se activează Comitetul de organizare a Congresului.

La Direcția Cercetărilor se efectuează redactarea definitivă a monografiilor sociologice *Nerej* (pe baza cercetărilor din 1927 conduse de D. Gusti și a celor din 1938 conduse de H.H. Stahl; redactare în limba franceză), *Drăguș* (cercetat sub conducerea lui D. Gusti în 1929 și 1932 și sub conducerea lui Traian Herseni în 1938; redactare prevăzută inițial în engleză¹¹, ulterior optându-se pentru limba română), *Clopotiva* (cercetată și prelucrată cu echipieri și monografiști, sub conducerea lui I. Conea), a anchetei *60 sate românești* (sub conducerea lui A. Golopenția și D.C. Georgescu, pe baza materialului cules de echipele studențești în 1938, lucrarea fiind intitulată inițial *Cercetările Echipelor studențești în campania 1938* și prevăzută a avea patru volume, după cum se poate vedea din rapoartele 1, 2 și 4 ale lui A. Golopenția reproduse în *Anexă*), și a planurilor de lucru și chestionarelor care alcătuiau substanța volumului *Îndrumări pentru monografiile sociologice* (intitulat la început *Plan de lucru și chestionare pentru studiul monografic al realităților sociale*). Alte proiecte, cum sunt redactarea monografiei sociologice a satului *Vidra* (sub conducerea lui Fl. Florescu), cercetarea a nouă regiuni ale țării (trei regiuni, sub conducerea lui A. Golopenția, respectiv Tr. Herseni și H.H. Stahl, plus șase regiuni cercetate de Regionalele I.C.S.R.), bazate pe munca de teren desfășurată în 1939, vor vedea lumina tiparului ulterior, cum e cazul bunăoară, al cercetării *Dâmbovnic*, dar urmează să le fie prezentate congresiștilor ca proiecte în lucru în cadrul Expoziției sociologice și/sau al excursiei științifice.

În Direcția Statisticii și Prelucrărilor Tehnice, condusă de H.H. Stahl și D.C. Georgescu, se prelucrează sub conducerea celui de al doilea, materialul *60 de sate* și se redactează spre tipărire pentru congres rapoarte privind *a.* alimentația populației rurale; *b.* alimentația în satul Drăguș; *c.* alimentația în satul Nereju și *d.* morbiditatea în satul Drăguș; *e-f.* populația satelor Drăguș, Nereju și a satelor cercetate de echipele regale în 1938; *g-h.* locuința în satul Drăguș, respectiv Nereju; *i-j.* fertilitatea femeilor din Nereju, respectiv Drăguș¹².

În sfârșit, Direcția Publicațiilor¹³, condusă de A. Golopenția, editează spre tipărire, în vederea congresului, monografiile *Nerej*, *Drăguș*, *Clopotiva*, ancheta *60 de sate*

¹¹ Vezi Tr. Herseni (1938), p. 413: „Lucrarea este în curs de redactare și va apare în limba engleză, în vederea Congresului Internațional de la București”.

¹² Datele acestea apar în „Soc. rom.”, IV (1939), nr. 4–6, p. 334.

¹³ În Direcția Publicațiilor fuseseră detașați comandanții de echipă N. Betea, Miron Constantinescu, Dumitru Corbea-Cobzaru, Theodor I. Mărculescu, C. Pavel, Mircea Tiriung și, ca subdirector, Mihai Pop. Ulterior li se adaugă la serviciul administrativ I. Measnicov, Dumitru Praporgescu, Victor Popescu și Panait Petrini; la serviciul publicațiilor, Constantin Lalu, Axente Sever Popovici, Zoe Olimpia Georgescu și Constanța Boboc. Sunt angajați temporar în vederea

(care poartă în această fază titlul *Starea de azi a satului românesc*¹⁴), volumul de *Îndrumări, Bibliografia satului românesc*, precum și revistele „Sociologie românească”, „Archives de Sociologie roumaine”, „Buletinul Institutului de Cercetări Sociale al României” și volumele de comunicări străine sosite la București (*Travaux du XIV-e Congrès International de Sociologie*), care urmau să fie prezentate la congres.

Nu mai puțin active sunt unele Institute regionale. La 7 martie 1939, C. Grofșorean, al cărui institut publicase în 1938 monografiile *Belinț* și *Sârbova*, îi scria lui Al. Costin în legătură cu campania plănuită pentru vara aceluia an:

„(...) noi am descăleca cu data de 1 iunie la Reșița, unde am examina exclusiv situația muncitorilor și agricultorilor români. Anume, în Reșița-română trăiesc agricultori, iară în Reșița-montană exclusiv muncitori. Astfel am avea privilegiul [sic!] ca să urmărim raportul între român și mașină și influența directă a industriei asupra elementului de baștină. Iară, concomitent, Centrala ar trimite o echipă mai mică la Călnic, unde trăiesc exclusiv agricultori români, însă într-o dependență vădită de industria reșițeană. Apoi o altă echipă la Domani și Secul; în ambele comune mici se află exclusiv minieri români, angajații Ștegului. În fine, o echipă la Țerova, tot în apropierea Reșiței (observ că toate aceste sate sunt la o distanță de doi-trei km de la Reșița), unde locuitorii se ocupă pe de o parte cu agricultura, creșterea animalelor, pe de altă parte lucrează în uzină” (A. Golopenția, *Rapsodia* III, p. 317).

În „Soc. rom.” nr. 1–3/1939 e publicată lista comunicărilor străine (anunțate/*sosite), urmând ca în numărul ulterior să fie publicate „titlurile comunicărilor anunțate de participanții români” (p. 137–141). Tema *Sat și oraș* înregistrează 69 comunicări, după cum urmează: Belgia 4/*3; Brazilia 3/*2; Bulgaria 4/*3; Cehoslovacia 3; Franța 7/*4; Germania 11/*10; Italia 4/*2; Iugoslavia 21/*1; Olanda 1/*1; Polonia 1/*1; SUA 7/*3; Turcia 1/*1; Ungaria 1; Venezuela 1/*1. Un număr de 26 comunicări apar la tema *Grupări sociale*: Brazilia 1/*1; Bulgaria 1; Cehoslovacia 4; Elveția 1; Franța 1/*1; Germania 5/*3; India 1/*1; Italia 3/*3; Iugoslavia 3/*1; Polonia 2; S.U.A. 3/*2; Ungaria 1. La tema *Metodologie* figurează 5 comunicări: Anglia 1; Belgia 1; Brazilia 1/*1; Germania 1/*1; Polonia 1/*1. *Predarea sociologiei* atrage 7 comunicări: Belgia 1/*1; Cehoslovacia 1; Franța 1; Italia 2/*2; SUA 2/*1. Tema *Aplicare* regroupează 5 comunicări: Cehoslovacia 1; Germania 2/*2; Italia 1/*1; Polonia 1/*1. În sfârșit, la tema *Organizarea cercetărilor sociale* apar 2 comunicări: Portugalia 1/*1; Turcia 1/*1.

Congresului Fr. Lebrun, Raymond Gicart și D-ra Teodoridis (pentru traduceri); N. Păunescu, Mircea Eliade, Nina Façon, Anghel Grama, Sofia Sachelarache (pentru corecturi în limbi străine); N. Economu (pentru corecturi în română); Cleopatra Popescu, Vasile Crinteanu, Aurelia Țopa, Emilia Turcu, Nicolae Ganea (pentru corecturi statistice) și Aristița Demetriad (pentru lucrări de dactilografie). Vezi Sanda Golopenția (2002), p. LXXXIV.

¹⁴ Vezi „Soc. rom.” IV (1939), nr. 4–6, p. 335.

Tabloul de la p. 137 a aceluiași număr al revistei ne oferă prilejul de a evalua raportul dintre numărul de invitații trimise și cel al adeziunilor primite. Disparitatea maximă se înregistrează pentru SUA (335 invitații trimise, 13 adeziuni), Elveția (34/3), Brazilia (8/1), Anglia (24/5), Belgia (50/12), Olanda (13/4), Iugoslavia (33/12). „Rentabilitatea” invitațiilor sporește în cazul Germaniei (62/45), al Franței (81/31), Italiei (64/27), Greciei (5/2), Poloniei (36/15), Cehoslovaciei (20/12), al Mexicului (8/3) sau Turciei (8/3). Proporția maximă de adeziuni se înregistrează în cazul Bulgariei: 14 formulare trimise și 21 adeziuni primite. La data publicării revistei se înregistrau 224 adeziuni din străinătate (dintre care 29 aparțineau unor membri ai I.I.S.) și 10 asociații sociologice) plus 100 adeziuni românești și 64 comunicări primite (p. 136). România figura cu 1 membru I.I.S. (D. Gusti) și o asociație (I.C.S.R.)

Numărul 4–6/1939 al revistei „Soc. rom.” precizează, sub titlul *Congresul Internațional de Sociologie* (p. 334–335), că, din cei 224 participanți străini, 30 erau membri titulari și 11 reprezentau asociații ale Federației I.S.I.S., 114 erau invitați, iar 64 membri ai familiilor acestora. La data de 1 august 1939 se primiseră 75 comunicări străine și 74 comunicări românești: „Aceste comunicări alcătuiesc Raportul preliminar al Congresului, care este sub tipar și care va servi drept bază dezbaterilor Congresului” (p. 334). Conform programului, localul ales pentru ședințele Congresului era Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale. Expoziția sociologică, organizată de H.H. Stahl, și Expoziția internațională a cărții (pregătită sub supravegherea Christinei Tuduri, cu concursul lui Nicolae Georgescu-Tistu, Theodor Ludu și al Dorei Soreanu) urmau să aibă loc în Pavilionul Cărții din Piața Senatului.

În afară de comunicări, publicații și expoziția sociologică de la București, congresul urma să ofere participanților străini prilejul de a cunoaște pe viu metodele românești de cercetare și acțiune sociologică. Excursia de 10 zile prevăzută inițial (vezi mai sus) fiind redusă, din cauza împrejurărilor, la numai patru zile, urma să-i ducă pe participanți la Făgăraș. În „Soc. rom.” 4–6/1939 se menționează pregătirile:

La Făgăraș, d. Prof. Herseni, cu echipa compusă din d-nii Gheorghiu, Asaftei, Levenco și d-șoarele Gâdei, Focșa și Theil, organizează primirea Congresului Internațional de Sociologie. Se lucrează la o broșură¹⁵ cuprinzând în rezumat indicațiuni asupra monografiei satului Drăguș. D-nii: T. Herseni, Ion Ionică, Ion Chelcea, Valer Butura și d-na Ștefania Golopenția pregătesc comunicările pentru Congres./Pe teren se găsesc răspândite la lucru: echipa istorică, condusă de d-na Marina Lupaș-Vlasiu; echipa lingvistică a d-lui asistent D. Șandru, cu d-nii Cazan și Tomescu; echipa d-șoarei Eliza Retezeanu pentru relații sociale, cu d-șoarele Julia Dobran și Maria Zamatio./D. Hans Schaerf studiază comunitatea săsească din Țara

¹⁵ Broșura aceasta este amintită în corespondența lui A. G. cu Ștefania Cristescu (A. Golopenția, *Rapsodia* II, scrisoarea 486, p. 516) și D.C. Georgescu (A. Golopenția, *Rapsodia* III, scrisoarea 7, p. 58).

Oltului; preotul N. Petrache studiază biserica și viața religioasă./Mai sunt pe teren d-nii: Ilarion Cocișiu, Ion Frunzetti, Cornel Irimie, Costel Stănescu, Aurel Iacovescu, Ion Halmaghi./În comunele Cuciulata, Dejani, Lisa, Arpașul-de-Sus, Porumbacul-de-Jos și Cârța sunt echipe de câte 3–4 juriști, cari fac statistică demografică și recensământ./La judecătoriile din Șercaia și Arpașul-de-Jos, echipele de juriști fac statistică judiciară./De asemeni, o echipă de agronomi și alta de medici veterinari lucrează în regiune (p. 334).

În același număr al revistei se anunță că o echipă a I.C.S.R. a fost trimisă în vederea Congresului la Dioști, în Oltenia, sub conducerea lui H.H. Stahl (p. 336). Și, într-o notă intitulată *D. Profesor D. Gusti, Vicepreședinte al Institutului de Sociologie din Anglia* (p. 330), care pare a fi fost inserată în ultimul moment, e strecurată deja informația privind amânarea Congresului: „Institutul de Sociologie din Anglia... a relevat în ultimul număr al revistei sale trimestriale – „The Sociological Review” – opera Institutului de Cercetări Sociale al României și îndeosebi programul vast al cercetărilor monografice, precum și activitatea desfășurată pentru organizarea celui de al XIV-lea Congres Internațional de Sociologie, care urma să aibă loc la 29 august a.c. și care a fost amânat pentru aprilie 1940” (p. 330). Numărul 4–6 al revistei fusese deci tipărit după 15 august 1939, data deciziei de amânare.

Programul Congresului (comunicări, expoziții, excursii, 29 august–6 septembrie) fusese publicat în „Revue Internationale de Sociologie”, numărul pe noiembrie–decembrie 1938, cu reveniri și suplimentări în numerele din ianuarie–februarie și martie 1939.

E. Amânarea Congresului și continuarea pregătirilor. Toate aceste activități sunt lovite în plin de izbucnirea la 1 septembrie 1939 a celui de al Doilea Război Mondial prin atacul Germaniei și al U.R.S.S. asupra Poloniei, care aduce după sine amânarea pentru aprilie 1940 și apoi pentru după încheierea păcii a Congresului Internațional de Sociologie de la București; suprimarea Serviciului Social și a I.C.S.R., care depindea de bugetul acestuia; întreruperea activității febrile de tipărire pentru congres a unora din volumele pregătite, pentru care nu mai există bani; concentrarea, pentru unii dintre colaboratorii apropiați ai lui D. Gusti, în acțiunea de coordonare, sinteză, planificare aflată în curs, între care A. Golopenția sau D.C. Georgescu; rămânerea fără post a celor care lucraseră în cadrul Fundației Regale „Principele Carol”.

În numărul 7–12/1942 al „Soc. rom.”, la rubrica *Însemnări/3. Al XIV-lea Congres Internațional de Sociologie* (p. 668–669), D. Gusti vorbește despre dubla amânare a Congresului: întâi, pentru aprilie 1940 (comunicată printr-o scrisoare-circulară de către cei doi președinți ai institutelor organizatoare la data de 17 august tuturor celor înscriși) și, ulterior, pentru după încheierea păcii. Profesorul menționează 250 participanți din Europa, Asia, America de Nord și de Sud, 80 comunicări străine și 60 comunicări românești, publică sumarele celor 5 volume apărute din *Travaux du XIVe Congrès International de Sociologie* și făgăduiește

publicarea unui „studiu amănunțit” pe marginea lor într-unul din numerele viitoare ale revistei (p. 667). La punctul 4 al *Însemnărilor*, intitulat *Programul de lucru al Seminarului de Sociologie pe 1942* (p. 668–669), Gusti anunță și o lucrare colectivă întreprinsă cu studenții în vederea congresului: „Seminarul de Sociologie de pe lângă Facultatea de Filosofie și Litere a Universității din București a avut ca program de activitate cu studenții de specialitate în sociologie pentru licență și doctorat, în anul academic 1942, cercetarea *Unităților sociale*, în scopul de a prezenta o contribuție proprie Congresului al XIV-lea Internațional de Sociologie” (p. 668).

În același număr, în cadrul materialului *Institutul de Științe Sociale. Proiectul de program de activitate al secțiunilor* (p. 570–599), *Secțiunea sociologică* anunță la primul punct al programului:

1. *Organizarea celui de al XIV-lea Congres Internațional de Sociologie*
 1. Comunicări din țară.
 2. Comunicări din străinătate.
 3. Discuția critică a acestor comunicări, pentru a stabili poziția Institutului față de problemele dezbătute.
 4. Publicarea comunicărilor.
 5. Organizarea și conducerea Arhivei Congresului (p. 599).

Comunicările românești, încă nepublicate, treceau acum pe primul plan. Discutarea lor era menită, după toate probabilitățile, să pregătească unul sau mai multe rapoarte generale, după modelul încetățenit de Duprat. Pregătirea Congresului mergea înainte.

Dacă Bucureștiul nu ar fi fost ales ca gazdă a celui de al XIV-lea Congres internațional de sociologie, avalanșa de publicații majore ale Școlii (cu excepția celor patru volume ale *Enciclopediei României*, care erau finalizate în 1939¹⁶) ar mai fi întârziat sau nu s-ar fi produs, date fiind, pe lângă război, atmosfera tulbură a anilor postbelici încă înainte de 1948. Congresul a fost, începând din 1938, preocuparea de căpetenie a lui D. Gusti, a principalilor săi colaboratori și a I.C.S.R. în ansamblu. Nici chiar demararea Serviciului Social nu s-a bucurat de o înrolare atât de largă a forțelor. În vederea Congresului, s-au reluat spre finalizare cercetări monografice anterioare care fuseseră întrerupte odată cu lucrul la Fundație, s-au efectuat monografia *Clopotiva*, ancheta *60 de sate*, volumul de *Îndrumări pentru monografiile sociologice*, cercetarea plasei Dâmbovnic; s-a constituit în cadrul I.C.S.R. o puternică Direcție a (Planificării și) Publicațiilor. Pentru a prezenta colegilor sociologi participanți la congres activitatea sociologică din România, comitetul local de organizare condus de D. Gusti a reactualizat, încheind-o prin publicații, etapa campaniilor monografice, a construit expoziția sociologică pe care

¹⁶ Vol. IV al *Enciclopediei* va apărea însă abia în anul 1943.

o preconizase D. Gusti atunci când plănuise Muzeul Satului și a reflectat la modalitățile prin care putea fi comunicată, pe viu și prin scris, experiența de acțiune și cercetare a echipelor studențești.

În forma franceză în care a apărut, *Cuvântul-înainte (Avant-propos)* al lui D. Gusti la volumele publicate ale Congresului atestă hotărârea de a continua publicarea seriei *Travaux*, în așteptarea unor vremi mai bune, și confirmă o dată mai mult stilul arhitectonic al proiectelor gustiene. Congresul, care se clădește solid pe tema *Sat și oraș* (care fusese deja abordată în ciclul de prelegeri al Institutului Social din 1927–1928), va fi folosit spre a face larg cunoscută metoda monografică, urmând ca aceasta să fie comparată cu metodele altor școli, și urmărește să amplifice dezbaterile câtorva probleme cu care se confrunta sociologia momentului: structura optimă a institutelor de cercetare sociologică, formele de instituționalizare universitară a predării sociologiei și caracterul public, activist al sociologiei (în termenii lui Gusti, *Sociologia militans*¹⁷). Cinci dintre volumele de comunicări străine au fost publicate în 1939–1940, conform datelor august 1939 și ulterior aprilie 1940 prevăzute pentru Congres. Ele regrupau un număr de 63 [66]¹⁸ comunicări și urmau să fie suplimentate cu alte 4 volume conținând 43 comunicări aflate în șpalturi sau în manuscris¹⁹.

PREGĂTIREA CONGRESULUI ÎN DOCUMENTE INEDITE

O serie de documente aparținând arhivei lui Anton Golopenția pot fi alăturate înștiințărilor apărute în „Soc. rom.” despre care am vorbit. Ele sunt importante (a) pentru că ne familiarizează cu detaliul muncii cotidiene, nemenționabil în revistă și (b) pentru că ne permit să cunoaștem activitatea organizatorilor din perioada de după amânarea Congresului. Am publicat în volumul *Școala sociologică de la București. Publicații. Expoziții. Proiecte* apărut în revista „Transilvania”, o serie de patru rapoarte ale Direcției Planificării și Publicațiilor, condusă de A. Golopenția²⁰, precum și două liste de comunicări românești, pe care le reproducem în *Anexa* studiului de față.

Din cele patru rapoarte ale Direcției Publicațiilor, *Raportul nr. 1*, nedatat, a fost scris înainte de 17 august, data primei amânări a Congresului pentru zilele de Paști ale anului 1940. Aflăm din el că volumul lui D. Gusti, *La science de la réalité sociale*, ca și volumul de *Studii de politică socială* ale lui Anastase Gusti, fratele decedat de curând al Profesorului, urmau să fie publicate pentru Congresul din 1939. Lucrul nu s-a realizat, volumul lui D. Gusti apărând în anul 1941, la Paris, iar

¹⁷ Vezi Gusti (1934) care va fi reluat într-o formă amplificată în Gusti (1946).

¹⁸ În sumarele publicate de Gusti în „Soc. rom.” IV (1942), nr. 7–12, p. 667–668 apar 66 comunicări.

¹⁹ Vezi Gusti ([1948] 1970), p. 103. Ulterior, se va vorbi de 5 alte volume.

²⁰ Vezi Anton Golopenția (2014).

volumul lui A. Gusti fiind îndelung imobilizat de cenzură. *Bibliografia satului românesc*, în schimb, se afla la cules, în toamna anului 1939 a și apărut, de altfel, o primă broșură (*Generalități, cadrul cosmic și biologic*, 37 p.), nepusă în comerț, tipărită la Ramuri, Craiova²¹. Raportul semnalează de asemenea munca din umbră, de editare/corectură, a generoșilor I. Measnicov, D.C. Georgescu, Ștefan Popescu, I. Conea pentru ca lucrările Școlii să apară în bune condițiuni la congres.

În *Raportul nr. 2* din 12 noiembrie 1939, redactat probabil de Șt. Popescu în conlucrare la distanță cu A. Golopenția, care se afla în concentrare la Silistra, e menționată o broșură cu rezumate în limba franceză²² ale materialelor publicate în „Sociologie românească” 1937–1939 (despre care aflăm că avea 64 p.), și e amintit faptul că A. Golopenția lucra la vol. III al celor *60 de sate*²³. *Raportul nr. 3* menționează hotărârea de a adăuga broșura cu rezumate în limba franceză la 200 de exemplare²⁴ din totalul tirajului de 2 500–2 000 al numărului curent din „Sociologie românească” și anunță tirajul plănuț al revistei „Archives” 1–4/1943, care se ridica la 1 000 exemplare. În sfârșit, *Raportul nr. 4*, din 3 ianuarie 1940, elucidează remarcă privind „reorganizarea” revistei „Sociologie românească”, despre care găsim date în corespondența lui A. Golopenția cu Șt. Cristescu, D.C. Georgescu și Ștefan Popescu²⁵. Revista, care devenise organ al I.S.C.R., ca și „Archives”, scos anume pentru Congres, trebuiau reînscrise la tribunal după desființarea I.S.C.R. și amânarea Congresului. Iar D. Gusti, secondat de H.H. Stahl, încercau să folosească prilejul spre a o readuce (și reduce) la formatul Cadre și Manifestări.

Articolul Sandei Golopenția, *Comunicări românești pentru al XIV-lea Congres internațional de sociologie*²⁶ introduce în discuție alte două documente inedite – o *Listă* conținând 83 *comunicări anunțate* și alta, enumerând 34 raportori care trimiseseră *comunicările* pentru Congres la data de 25 iulie 1939. Acestea corespund, după cum ne putem da seama acum, materialelor care urmau să apară în „Soc. rom.” 4–6/1939, dar nu au mai fost publicate, dată fiind amânarea congresului. Alături de numărul 1–4/1943 din „Archives”, consacrat publicării unei părți a contribuțiilor românești (18 comunicări, 7 prezentări de institute și 10 sinteze privind cercetarea românească în științele sociale), listele acestea aruncă o lumină nouă asupra modului în care cercetătorii din România s-au pregătit pentru confruntarea cu colegii din alte țări. Dacă însumăm cele 80 comunicări anunțate, 34 comunicări trimise comitetului de organizare și 18 comunicări publicate în „Archives”, 1943 și ținem seama de suprapuneri, obținem un total de 122 comunicări

²¹ Broșura e menționată de Caius Jiga (1945), p. 1.

²² Rezumate în limba franceză apar, sub titlul *Résumé*, la sfârșitul numărului 1–3/1939 (p. I–XI) al revistei „Soc. rom.”

²³ Lucrul e important, întrucât volumul III din *60 de sate* s-a pierdut.

²⁴ Corespunzând numărului de participanți străini la Congres, avut în vedere de organizatori.

²⁵ Vezi A. Golopenția, *Rapsodia epistolară*, vol. II p. 518–519 și 525–526; vol. III, p. 59–60 și 62; vol. IV, p. 303–304.

²⁶ Vezi Sanda Golopenția (2014 a).

căroră le pot fi adăugate cele 17 prezentări și sinteze, ajungându-se la cifra maximă de 139 contribuții românești. Dacă ținem seama exclusiv de comunicările trimise (34) și de materialele publicate în „Archives”, obținem un total minim cert de 69 texte românești manuscrise sau tipărite în vederea congresului.

PERIOADA 1940–1948

Anii războiului și cei imediat următori sunt marcați de tensiunea dintre efortul de a continua cercetările, pregătind congresul, cu asumarea de către membrii grupului gustian a unor funcții și proiecte de anvergură pe plan național sau internațional, și o deteriorare progresivă a situației, care devine evidentă în anul 1948.

Războiul aduce după sine misiuni noi. Între 1941 și 1945, A. Golopenția conduce o echipă a Institutului Central de Statistică (I.C.S.) însărcinată cu identificarea românilor de la est de Bug²⁷. În 1944–1945, la Hodac, în Valea Gurghiului, el conduce o cercetare a Institutului Social Român în colaborare cu I.C.S., în care sunt abordate, printre altele, relațiile locale dintre români și unguri în vederea Conferinței de Pace. Cercetările de la est de Bug și cele, încă nepublicate, de la Hodac, reprezintă ultimele proiecte de anvergură ale Școlii sociologice de la București.

Între 1944 și 1946 Gusti este Președinte al Academiei Române și luptă să reconstruiască un echivalent al I.C.S.R. sub egida acesteia, pe care-l intitulează Consiliul Național de Cercetări Științifice²⁸. C.N.C.Ș., menit să contribuie prin cercetări la refacerea țării după război, activează intens între 1946–1947. Realizările celor 16 comisii care-l compun au fost prezentate în volumul Gusti și Tr. Săvulescu (1948). Din nefericire, în 1948 regimul comunist va desființa Academia Română și, cu ea, C.N.C.Ș.

În 1944 Institutul de Științe Sociale al României a aniversat 25 de ani de publicații și 20 de ani de cercetări monografice²⁹. În 1946, Gusti publică o ediție nouă, în două volume, a lucrării sale din 1934 *Sociologia militans. Introducere în Sociologia Politică*. Subtitlul e acum *Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii*. În primul volum, intitulat *Cunoaștere*, Gusti inserase un amplu nou capitol intitulat *Sociologie românească* (p. 65–242). În volumul II, două noi capitole (*Acțiune culturală și socială* și *Sinteza acțiunii culturale și sociale*, p. 173–302) recapitulau și interpretau experiența acumulată prin funcționarea echipelor studentești, a I.C.S.R. și a Serviciului Social. În *Cuvânt înainte* la noua ediție Gusti anunța un al treilea volum, care nu a fost publicat. În *Cuvânt înainte* la prima ediție el menționase un alt volum, intitulat *Sociologia cogitans*, care era gata de publicare în anul 1934, dar nu a apărut.

²⁷ Rezultatele acestei cercetări au apărut în A. Golopenția (2006).

²⁸ Vezi publicația C.N.C.Ș., „Buletinul informativ, științific și administrativ”, I, No. 1, 1948.

²⁹ Au fost publicate cu acest prilej două volume: *Institutul de Științe Sociale al României* (1944) și Lucia Apolzan (1945).

În cursul anului 1946, în timp ce delegația română (care-l includea pe A. Golopenția) se afla la Conferința de Pace de la Paris, Gusti călătorește la Paris și New York spre a-și pune experiența sociologică în slujba păcii. El a prezentat rezultatele acestui demers în conferința din 11 iulie 1947 ținută la Academia Română³⁰. În conferință, Gusti enumera cele 14 etape care au dus la realizarea ultimului său proiect: fondarea unui Institut Social al Națiunilor în Statele Unite.

Textele elaborate în cursul întâlnirilor de lucru cu Alfred Métraux și Georges Day, ambii înalți funcționari în cadrul Națiunilor Unite, manifestă atitudini diferite cu privire la proiectul gustian, de la disocierea implicită, din considerații bugetare, a lui Métraux („Profesorul Gusti susține...”), la adoptarea activă a inițiativei Gusti de către Day, care urma instrucțiunile lui Laugier. Pe măsură ce întâlnirile se succed, prezentarea proiectului evoluează. Numele instituției propuse trece de la formularea vagă „un Institut internațional pentru cunoașterea națiunilor” (în redactarea cu Métraux) la poate prea puternicul „Institut Social și Economic al Națiunilor Unite” (în redactarea cu Day). În cele din urmă, când Gusti va fi silit să renunțe la colaborarea cu Consiliul Economic și Social al Națiunilor Unite și va recurge la sprijinul colegilor sociologi din universitățile americane, în cea de a a treia și ultimă formă a proiectului numele se modifică din nou, revenindu-se la formula în ecou cu Institutul Social Român – „Institutul Social al Națiunilor”.

Consiliul Economic și Social al Națiunilor Unite pare a fi reprezentat o țintă de sponsorizare/cooperare, nu atât prea înaltă, cât prematură. Alături de colegii universitari de la New York, Gusti a revenit la formula Asociației pentru Știința și Reforma Socială și a I.S.R., utilă ca spațiu largit de dezbateră, dar inoperantă ca impuls pentru acțiunea globală instituționalizată a sociologilor, pe care o preconiza.

COMUNICAREA LUI D. GUSTI SUSȚINUTĂ ÎN ȘEDINȚA PUBLICĂ A ACADEMIEI ROMÂNE DIN 16 APRILIE 1948

Pretextul explicit al comunicării acesteia, pe care D. Gusti a intitulat-o *Congresul al XIV-lea internațional de sociologie din București* e reprezentat de împlinirea a 55 ani de existență a Institutului Internațional de Sociologie. Cum organismul comemorat era organizator, alături de comitetele locale, al congreselor internaționale de sociologie, trecerea se efectuează firesc. Știm acum, grație volumului I din *Actele* Congresului de la Roma, că în anul 1948 Gusti era în corespondență cu Corrado Gini, vice-președinte al Institutului Internațional de Sociologie, și, conștient de faptul că organizarea în România a Congresului nu mai era posibilă într-un viitor definibil, își dăduse cu greu acceptul de principiu, în cursul lunii februarie, pentru deplasarea eventuală a Congresului la Roma. Înțelegem astfel de ce, la 11 ani de la alegerea Bucureștiului ca sediu al

³⁰ Vezi Gusti ([1947] 1970).

Congresului și la 7 ani de la încheierea publicării materialelor celor mai importante pentru Congres (acest ultim calcul îi aparține lui Gusti, materiale prevăzute pentru Congres au continuat să apară până în anul 1945 inclusiv, altele, semnificative pentru Școala românească de sociologie și după această dată), Profesorul înțelege să insiste, cu lux de amănunte, recapitulativ, asupra mandatului de pregătire a Congresului, a muncii prestate în acest sens și a concepției de ansamblu care i-a stat la bază; iar formularea „povestea frumoasă și tristă a Congresului internațional de sociologie din București”, care apare în ultima parte a comunicării, dobândește sensuri noi. Ne putem întreba de altfel și dacă Gusti nu a vorbit în acel moment, la Academia Română, unui public cel puțin parțial prevenit.

La 9 ani de la data prevăzută pentru congresul care nu a avut loc, Gusti evocă efortul de excepție al secretarului general al congresului, Christina Brătescu-Galitz: „D-sa a desfășurat o activitate prodigioasă. A scris aproape 2000 de scrisori, a redactat și a trimis informațiile necesare domnilor participanți ai [și doamnelor participante ale] congresului atât în privința comunicărilor lor științifice, cât și în ce prive[ște] reducerile obținute pe toate căile de comunicație, reducerile și reținerea camerelor la hotelurile din București, viza gratuită română, declarația valutelor străine ș.a.m.d./Pentru a ne face o idee de enorma muncă desfășurată de d-na secretară generală a congresului, este de ajuns să vă comunic că corespondența d-sale a alcătuit 27 clasoare mari, 10 dosare mici și 2 fișiere./ Numai pentru amânarea congresului d-sa a expediat aproape 200 de telegrame și aproape 500 de scrisori-circulare./Să-mi fie îngăduit a releva activitatea excepțională a d-nei secretare generale a congresului cu deosebire în timpul când eu lipseam din București, fiind în străinătate.” (Gusti, *Opere*, III, p. 99). Detaliile pregătirilor sunt evocate de un vorbitor care le-a reexaminat recent: „Biroul a trimis celor 208 participanți din 36 de țări cărțile de membru, precum și certificatele de călătorie cu preț redus de 75% și a reținut pentru ei camere la marile hoteluri din acea vreme din București: Athénée Palace, Lafayette, Stănescu și Union./S-a înființat un Comitet de doamne pentru soțiile congresiștilor, în scopul vizitării muzeelor capitalei” (*ibid.*, p. 105).

Relevând ansamblul vast de comunicări care urmau să fie prezentate la Congres între 29 august și 2 septembrie 1939, Gusti subliniază caracterul lui de excepție în comparație cu congresele anterioare ale Institutului internațional de Sociologie: „De unde, bunăoară, la congresul din Geneva din anul 1930 s-au prezentat 19 comunicări, pentru congresul din București s-au înregistrat 107 lucrări înaintate numai de sociologi străini, fără a număra contribuțiile românești. /Dintre aceste comunicări străine, 63 au fost tipărite și formează 5 volume cu titlul *Les travaux du quatorzième Congrès International de Sociologie*, 11 studii se găsesc în șpalturi și 32³¹ în manuscrise” (*ibid.*, p. 103). Prezentarea pe rând a volumelor se încheie cu mențiunea: „Meritul publicării volumelor congresului se datorește d-lui Anton Golopenția, fost asistent universitar și acum director general al Institutului Central de Statistică” (*ibid.*).

³¹ Însumând 63 + 11 + 32 obținem 106 comunicări.

Dincolo de amploarea sporită a numărului de participanți și de comunicări, partea inovatoare prin excelență a congresului pregătit la București a constat, afirmă Gusti în 1948, în patru manifestări menite să completeze discuțiile științifice, ilustrând caracterul public și militant al sociologiei. Acestea au fost: (1) „o Expoziție internațională a cărții sociologice, o bibliografie internațională sociologică, precum și o Expoziție a activității desfășurate în cele 13 congrese sociologice anterioare”; (2) „o expoziție sociologică, cu un mic muzeu de artă populară românească”. documentând prin audiții muzicale activitatea Arhivei de folclor a compozitorilor români, printr-o hartă *ad-hoc*, costumul popular românesc, prin publicații, reviste, prezentări de monografii, hărți, programe, grafice, statistici, cartograme, fotografii și filmele sociologice *Drăguș* și *Șanț* activitatea Institutului Social Român precum și „metoda și rezultatele cercetării sociologice pe teren” a satului Nerej (Vrancea); (3) „organizarea unei expoziții științifice în localul Școlii normale din orașul Făgăraș” care să prezinte cercetarea sociologică a unei regiuni (Țara Oltului), efectuată de o echipă de 80 de monografiști și (4) o excursie științifică de 4 zile (3–6 septembrie) la Dioști (sat model construit de Institutul Social Român), Făgăraș și Drăguș. Expoziția de la (1) a fost pregătită de Direcția Documentării Științifice, Bibliotecii, Arhivei monografice și Propagandei „sub supravegherea d-rei Chr. Tuduri, cu concursul d-lui Profesor Georgescu Tistu, d-lui Ludu și d-rei Soreanu”³², cea de la (2) fusese organizată de H.H. Stahl și Constantin Ștefănescu, organizarea expoziției de la (3) îi fusese încredințată lui Traian Herseni împreună cu o echipă „compusă din d-nii Gheorghiu, Asaftei, Levenco și d-șoarele Gâdei, Focșa și Theil”³³, iar partea statistică a fiecăreia dintre expoziții fusese asigurată prin „colaborarea prețioasă a d-lui dr. Mitu Georgescu” (Gusti, *Opere*, III, p. 105). Cele patru expoziții figurau sub titlul *Expoziție sociologică* în Programul Congresului.

Era primul congres internațional de sociologie organizat în sud-estul Europei și cel care – sublinia Gusti în comunicarea sa – urma să dea semnalul unei largiri instituționale, prin federalizarea asociațiilor și institutelor naționale de sociologie din întreaga lume, a cărei discutare fusese inclusă în ordinea de zi.

Evocarea – în cadrul comunicării la Academia Română de care am vorbit mai sus – a personalităților suprimate de naziști în cursul războiului (între care Marc Bloch, sau M. Halbwachs), care urmau să asigure, prin contribuțiile lor la congres, dezbateri nezădărnicate de ideologiile momentului, sugerează că organizatorii congresului încercau să asigure discutarea atentă a unora dintre ideile expuse în comunicările lor de câțiva sociologi germani³⁴.

³² Vezi *Institutul de Cercetări Sociale al României* (1939), p. 334.

³³ Vezi nota anterioară.

³⁴ Cf. Schöttler (1995), care vorbește despre modul în care comunicarea lui Marc Bloch urma să reprezinte o reacție la misticismul social al comunicărilor lui Günter Ipsen, Max Rumpf sau Kleo Pleyer.

Gusti își încheia comunicarea subliniind perspectivele deschise de alegerea Bucureștiului ca sediu al congresului și evocând reacțiile de apreciere trezite de programul pus la punct în vederea desfășurării lui: „Pentru sociologia românească el însemna o dată însemnată, căci pentru întâia oară, după o jumătate de veac de la înființarea Institutului Internațional de Sociologie, sociologii hotărâseră să nu se mai întâlnească într-o capitală din Europa apuseană, ci într-o capitală din sud-estul Europei./Toate congresele anterioare celui din București s-au ținut la Paris, Londra, Bruxelles, Berna, Roma ori Geneva./Pentru Congresul din București s-a făcut totul ca el să reușească./Unul din colegii mei din străinătate zicea că, după părerea sa, Congresul din București ar fi fost, după pregătirile și programul lui, cel mai animat și important din toate cele 13 [anterioare]” (*ibid.*, p. 106). Congresul aparținea unui trecut pe care formularea îl prezenta ca definitiv încheiat.

DE LA BUCUREȘTI LA ROMA

În articolul său *Beneficiile unui Congres care n-a avut loc*, Zóltán Rótság a discutat pregătirea minuțioasă și multiplă a Congresului de la București prin contactele internaționale susținute de-a lungul anilor, ale Profesorului și Școlii, și prin tipărirea prealabilă a mai mult de jumătate din comunicările străine (cărora le-am adăugat, în Sanda Golopenția 2014a, un important contingent de comunicări românești), urmată de tot atât de minuțioasa operație de comunicare a amânării, de diversele încercări ale Profesorului de a menține deschisă perspectiva desfășurării Congresului de sociologie de la București. Autorul subliniază pe bună dreptate, reluând argumentarea gustiană, beneficiile acestui Congres care, prin efortul solid de pregătire, a marcat un pas înainte în cercetarea socială din România.

Faptul că majoritatea autorilor români nu și-au văzut publicate lucrările, ca și faptul că următorul congres, desfășurat la Roma în 1950, sub conducerea lui Corrado Gini, a avut același număr de ordine – al XIV-lea Congres Internațional de Sociologie – și s-a plasat între aproximativ aceleași date (30 august–2 septembrie) reprezintă cealaltă față a medaliei.

Se aplica situației de după al Doilea Război Mondial modelul celei de după cel dintâi. Într-adevăr, congresul care ar fi trebuit să aibă loc în anul 1915 neputând fi întrunit din cauza izbucnirii în anul 1914 a războiului, iar anii postbelici stopând o vreme activitatea I.I.S. și înregistrând, în 1925, moartea lui René Worms, restabilirea continuității congreselor I.I.S. fusese posibilă, cum am văzut mai sus, doar în anul 1927. Intervalul dintre Congresul din 1912 și cel din 1927 durase 15 ani. Dar, războiul izbucnind în 1914, pregătirea congresului prevăzut pentru anul 1915 nu a avut cum fi atât de avansată precum cea a congresului bucureștean (1939/1940), amânat cu doar două săptămâni înainte de începerea lucrărilor și despărțit, la rândul lui, prin 11/10 ani de Congresul de la Roma.

Dacă adăugăm că, tot în septembrie 1950, a avut loc la Zürich primul Congres Mondial de Sociologie, e evident că oferta sociologică a momentului a

fost consistentă, iar absența de pe scena internațională a specialiștilor din țările est-europene mai puțin resimțită. Nemenținut în amintire nici măcar printr-un număr neatribuit, congresul plănuț la București și publicațiile lui au rămas în afara circuitului științific ulterior, iar sociologii români nu par a se fi bucurat, în sumbrul an 1950, de vreo acțiune solidară a colegilor lor din străinătate. Trecuseră 11 ani, efectivele de cercetători se schimbaseră în majoritatea țărilor, în România D. Gusti fusese înlăturat din Academie, A. Golopenția, Mircea Vulcănescu și alți membri ai Școlii se aflau în închisoare, strategia solidarizărilor intelectuale înainta cu pași mici.

Așa cum aflăm din volumul *Prophets and Patrons* al lui Terry N. Clark, în timpul războiului, Corrado Gini, care alătura funcției de vice-președinte al I.I.S. pe cele de președinte al Societății italiene de sociologie și președinte al Facultății de Științe Statistice al Universității din Roma, îl vizitase pe D. Gusti la București și mijlocise transferul la Roma al unor materiale ale Institutului Internațional de Sociologie³⁵. Ne putem întreba dacă sub acest nume nu se face referire și la o parte din Arhiva Congresului bucureștean.

Date privind vizita lui Corrado Gini la București apăruseră, fără a se menționa Congresul sau întâlnirea cu Gusti, în nr. 2/1943 al buletinului „Cronica Institutului Central de Statistică” (scos de A. Golopenția):

Vizita Prof. Corrado Gini. Președintele Institutului de Științe Sociale Statistice și Actuariale de pe lângă Universitatea din Roma a vizitat România în cursul lunii aprilie 1943. La București, D-sa a ținut la Institutul de Statistică, Actuarial și Calcul al Universității din București, în zilele de 7, 8 și 9 aprilie, trei lecții: „Orientările moderne ale statisticii”, „Schemele teoretice” și „Indicii de semnificații”, iar la Institutul de Științe Sociale al României, în ziua de 6 aprilie, conferința „Războiul și populația”. Conferințele ținute la Universitatea Cluj-Sibiu au tratat următoarele teme: „Popoare tinere și popoare bătrâne”, „Criza clasei de mijloc și politica de populație a regimurilor autoritare” și „Autarhia și grupările economice supranaționale”. În timpul șederii D-sale la București, Prof. Gini a vizitat Institutul nostru luând cunoștință de lucrările secțiilor lui. În ziua de 16 aprilie, Directorul nostru general a organizat o recepție în onoarea D-sale în sala Bibliotecii din Str. Brezoianu, 31./Lecțiile și conferințele ținute la București și Sibiu vor fi traduse și tipărite. (p. 21)

Invitat insistent de Corrado Gini, D. Gusti nu va putea însă participa la al XIV-lea Congres Internațional de Sociologie de la Roma și, astfel, episodul bucureștean al acestuia va fi deplin înghițit de uitare. Regimul comunist aneantiza ani de muncă și reflecție, împingând înapoi cercetarea sociologică românească. Citez, dintr-o declarație din aprilie 1950, cu privire la D. Gusti și Congresul de la Roma, a lui A. Golopenția, aflat în închisoare:

Faptul că împrejurările nu-i îngăduiesc să dea urmare invitațiilor la diferite Congrese internaționale, pe care le primește, constituie unul din motivele lui speciale de mahnire. În vara trecută a prezentat Președinției (d-lui Președinte P. Groza)

³⁵ Cf. Terry N. Clark (1973), p. 228–229.

invitația personală, pe care a primit-o de la UNESCO, să participe la un Congres de sociologi de la Oslo³⁶ și cele două reveniri stăruitoare, care i-au mai sosit, de vreme ce el a păstrat tăcerea. N-a primit autorizația de a participa. Prevede că nu se va putea duce nici vara aceasta la Roma, unde se va ține Congresul internațional de Sociologie, care fusese convocat la București pentru data de 1 septembrie 1939 și [amânat] din cauza războiului. Prof. Gini, statistician și sociolog, organizatorul acestui Congres, i-a trimis mai multe scrisori, prin intermediul Prof. Manzoni de la Institutul italian de cultură, spre a-i cere asentimentul și a-i comunica pregătirile. Prof. Gusti i-a răspuns pe aceeași cale (A. Golopenția 2001, p. 182).

E probabil că în intenția lui Corrado Gini s-a aflat punerea în lumină, prin prezența lui D. Gusti, a preambulului bucureștean al Congresului de la Roma. „Asentimentul” menționat de A. G. se putea referi, între altele, și la păstrarea aceluiași număr de ordine cu cel al Congresului de la București.

Pornind de la ideea beneficiului unui congres încă în mare parte ignorat, recuperarea critică a volumelor publicate se impune și e singurul mod responsabil în care munca depusă pentru apariția lor poate fi recunoscută astăzi. La aceasta se adaugă operația necesară de recuperare a documentației congresului, de la cele „27 dosare mari, 10 dosare mici și 2 fișiere” ale Cristinei Brătescu-Galitz, la graficele și tabelele statistice ale lui D.C. Georgescu, materialele expozițiilor pregătite la București și Făgăraș de H.H. Stahl, Chr. Tuduri, respectiv Traian Herseni, arhivele lui D. Gusti, H.H. Stahl, D.C. Georgescu, Traian Herseni, Mircea Vulcănescu (din care materiale privind Congresul au fost publicate în „Revista română de sociologie”, nr. 1–2/2005) și, nu în ultimul rând, arhiva lui Corrado Gini (depusă la Arhivele Naționale ale Statului din Roma) și arhiva Congresului de la Roma.

În sfârșit, cum ambele congrese poartă același număr și cum între ele se dispune un hiatus de 11 ani care amintește, cum spuneam mai sus, de cei 15 ani de război și refacere dintre 1912–1927, cred că se impune compararea congresului pregătit la București cu cel desfășurat la Roma și situarea episodului acestui congres geminat în istoria de ansamblu a congreselor I.I.S. și a sociologiei în general.

ACTELE CONGRESULUI DE LA ROMA

Publicate în anul 1953, patru volume masive intitulate *Actes du XIVe Congrès international de sociologie* ne oferă prilejul unor precizări suplimentare privind congresul de la București. Ne interesează cu precădere datele conținute în volumul I, care prezintă imaginea de ansamblu a congresului, pornind de la Comitetul de organizare și continuând cu delegații guvernamentale și universitari; discursul de deschidere, intitulat *Économie et sociologie*, pronunțat de Corrado Gini, urmat de alocuțiunea vice-primarului Romei, Giorgio Andreoli; discursurile a

³⁶ Despre care vom vorbi mai jos.

nouă dintre delegați; și mai cu seamă *procesele verbale* ale ședinței de deschidere (30 august); ale ședinței plenare de la 1 septembrie, dedicată discursurilor de comemorare a sociologilor dispăruți de la data ultimului congres – *Pietro Bonfante* (de F. Maroi), *Achille Loria* (de G.V. Papi), *Giuseppe Salvioli* (de A. Giannini), *Léon Bourgeois* (de A. de Maday), *Célestin Bouglé*, *Djordje Tasic*, *Maurice Halbwachs*, *Jean Mosset* (de E. Sicard), *Joseph Shumpeter* (de C. Brinkmann), *Edward Benes* (de C. Cervinka) și *M. Izzet, Prince Sabahaddine* (de H.Z. Ülken); ale ședințelor celor trei secții (30 august–2 septembrie); al adunării generale a membrilor Institutului Internațional de Sociologie (2 septembrie) și al ședinței de închidere (2 septembrie).

România nu figurează cu reprezentanți în comitetul de organizare, în delegațiile guvernamentale sau universitare sau în lucrările celor trei secții. În *Raportul moral* prezentat în cadrul adunării generale a Institutului Internațional de Sociologie (I.I.S.), care reunea 35 din totalul de 88 membri activi ai Institutului, Corrado Gini, care cumulează în acel moment funcțiile de Președinte al Congresului și locțiitor al Președintelui I.I.S. (în urma îmbolnăvirii lui René Maunier și întrucât Gini era la acea dată cel mai vechi vice-președinte I.I.S.), oferă însă o serie importantă de informații privind Congresul din 1939, pe care le reproducem aici în forma în care au fost prezentate:

En septembre 1939, le XIV-ème Congrès International de Sociologie aurait dû avoir lieu à Bucarest, sous la présidence du Prof. D. Gusti, ancien ministre de l'Instruction Publique de Roumanie et directeur de l'Institut de Sociologie de l'Université de Bucarest, qui avait organisé ledit congrès, avec un programme et des moyens tout à fait exceptionnels. //Malheureusement, la guerre survenue empêcha les congressistes de se rendre à Bucarest et obligea le Comité d'organisation à renvoyer la réunion, d'abord au printemps de l'année 1940, et ensuite à une date indéterminée. Entre-temps, le Prof. Gusti avait commencé à faire imprimer les travaux du Congrès, dont 5 volumes étaient prêts, lorsqu'au printemps de 1943 le Prof. Gini eut l'occasion de se rendre à Bucarest, tandis que pour les autres volumes, le Prof. Gusti attendait les fonds. L'occupation de la Roumanie devait arrêter ce travail et, enfin, démontrer au Prof. Gusti la difficulté de réunir à Bucarest le Congrès dans un avenir prochain. Dès février 1948, il s'adressa au Prof. Gini, lui faisant part de ses difficultés et, en novembre de la même année, il l'invita officiellement à convoquer à Rome le Congrès, s'empressant de lui envoyer tous les dossiers ainsi que les premières épreuves d'imprimerie de 10 communications. Au contraire, les manuscrits d'autres communications, dont le Prof. Gusti avait aussi annoncé l'envoi, restèrent à l'Institut Social Roumain lorsque celui-ci fut dissous par les autorités, et il fut seulement possible d'obtenir la copie de quelques-unes d'entre elles des auteurs auxquels le Prof. Gini s'adressa. //Le Ministère des Affaires Étrangères ayant préalablement communiqué, en date du 5 août 1948, au Prof. Gini l'autorisation du Gouvernement italien à tenir le Congrès à Rome, et le Bureau de l'Institut International de Sociologie ayant donné le 5 février 1949 son avis favorable à l'unanimité des voix exprimées (on n'avait pas reçu de réponse de la

part du Prof. Vladesco Racoassa, alors ambassadeur de Roumanie à Moscou, auquel la lettre n'était probablement pas parvenue), un Comité d'organisation fut constitué sous la présidence du Prof. Gini, qui fixa la date du Congrès pour la première moitié de septembre 1950. *Les instituts de culture italiens à l'étranger furent dès lors prévenus de la réunion*" (p. 182–183, italicizele ne aparțin).

[În septembrie 1939, al XIV-lea Congres Internațional de Sociologie ar fi trebuit să aibă loc la București, sub președinția Prof. D. Gusti, fost ministru al Instrucției publice din România și director al Institutului de sociologie al Universității din București, care organizase numitul congres cu un program și mijloace cu totul excepționale.//Din nefericire, izbucnirea războiului i-a împiedicat pe congresiști să meargă la București și a obligat Comitetul de organizare să amâne reuniunea, inițial pentru primăvara 1940 și ulterior pentru o dată nedeterminată. Între timp, Prof. Gusti începuse publicarea lucrărilor congresului, cinci volume fiind deja tipărite, iar pentru celelalte Prof. Gusti așteptând fondurile necesare, atunci când, în primăvara 1943, Prof. Gini a avut prilejul de a merge la București. Ocuparea României avea să stopeze această muncă și să demonstreze în sfârșit Prof. Gusti dificultatea de a reuni Congresul la București într-un viitor apropiat. Încă din februarie 1948, el s-a adresat Prof. Gini, împărtășindu-i dificultățile, și, în noiembrie al aceluiași an, l-a invitat oficial să convoace congresul la Roma, grăbindu-se să-i trimită toate dosarele, precum și șpalturile a 10 comunicări. Spre deosebire de acestea, manuscrisele altor comunicări, a căror trimitere fusese de asemenea anunțată de Prof. Gusti, au rămas la Institutul Social Român, atunci când acesta a fost dizolvat de autorități, și nu ne-a fost posibil decât să obținem copia câtorva dintre ele de la autori, Prof. Gini adresându-li-se în acest sens.//Ministerul Afacerilor Străine comunicând la data de 5 august 1948 Prof. Gini autorizația guvernului italian de a ține congresul la Roma și Biroul Institutului Internațional de Sociologie avizând favorabil în unanimitatea vocilor exprimate la 5 februarie 1949 (nu se primise răspunsul Prof. Vlădescu-Răcoasa, pe atunci ambasador al României la Moscova, căruia e probabil că scrisoarea nu i-a parvenit), s-a constituit un Comitet de organizare sub președinția Prof. Gini, care a fixat data Congresului pentru prima jumătate a lui septembrie 1950. Institutele culturale italiene din străinătate au fost din acest moment prevenite cu privire la această reuniune.]

În formularea „devait (...) enfin, démontrer au Prof. Gusti la difficulté de réunir à Bucarest le Congrès dans un avenir prochain” [avea să-i demonstreze în sfârșit profesorului Gusti dificultatea de a reuni Congresul la București într-un viitor apropiat], adverbul *enfin* (=în sfârșit, în cele din urmă) sugerează o perioadă relativ îndelungată în care D. Gusti a rezistat la propunerea Institutului Internațional de Sociologie reprezentat prin Corrado Gini de a abandona organizarea la București a celui de al XIV-lea Congres internațional de sociologie. În februarie 1948, Profesorul i-a împărtășit însă lui C. Gini greutățile cu care avea de luptat în țară. O lună mai târziu, el prezenta la Academia Română comunicarea dedicată „poveștii frumoase și triste a Congresului”. Cunoscându-i tenacitatea, e de presupus că Gusti făcea, fără speranțe, o ultimă încercare înainte de a preda definitiv ștafeta.

Pentru a înțelege decizia, luată cu greutate, de D. Gusti în perioada care a urmat, e suficient să spicuim doar câteva dintre evenimentele românești de după semnarea Tratatului de Pace de la Paris (10 februarie 1947), tratat care a marcat începutul războiului rece dintre S.U.A., Marea Britanie și țările occidentale pe de o parte și U.R.S.S. și țările din sfera ei de influență pe de altă parte³⁷. Acestea sunt, enumerate în ordine cronologică: inaugurarea la București a Institutului de Studii Româno-Sovietice (iunie 1947); ridicarea imunității parlamentare a deputaților național-țărăniști, interzicerea presei P.N.Ț., și legea de dizolvare a P.N.Ț. (iulie 1947); refuzul de către guvernul român al invitației lansate de guvernele britanic și francez la Conferința de la Paris privind Planul Marshall (iulie 1947); respingerea cererii de admitere a României ca membră O.N.U. de către Consiliul de Securitate al O.N.U. (iulie 1947); procesul intentat conducătorilor P.N.Ț. (octombrie–noiembrie 1947); înlocuirea miniștrilor aparținând Partidului Național-Liberal-Tătărescu cu membri ai Partidului Comunist Român (P.C.R., noiembrie 1947); abdicarea Regelui Mihai și proclamarea Republicii Populare Române (30 decembrie 1947); reorganizarea Academiei de Înalte Studii Comerciale (care găzduia Institutul Social Român) sub numele de Institut de Științe Economice și Planificare (1948); înființarea Institutului „Maxim Gorki”, care urma să pregătească profesori de limba rusă – singura limbă străină obligatorie, predată în școli, începând cu clasa a IV-a, și în universități, până în anul III (1948); Congresul de creare a Partidului Muncitoresc Român, prin unificarea P.C.R. cu Partidul Social-Democrat (februarie 1948); votarea Constituției R.P.R. (aprilie 1948); reorganizarea Academiei Române, care devine Academia R.P.R., prin retragerea calității de membru a 98 personalități, între care se numără D. Gusti și Constantin Brăiloiu (iunie 1948); reforma învățământului, urmată de un decret care anula contractele tuturor cadrelor didactice, urmând să se efectueze noi angajări pentru anul școlar 1948/1949 (august 1948)³⁸; înființarea Direcției Generale a Securității Poporului (august 1948).

În noiembrie, nevoit să renunțe la găzduirea congresului, Gusti expedia Prof. Gini „invitația” de a organiza la Roma congresul care nu mai putea avea loc la București și, prin mijlocirea Institutului Italian din București, condus de Manzoni (așa cum o sugerează indirect partea finală a textului de mai sus și unele declarații ale lui A. Golopenția publicate în *Ultima carte*), – „toate dosarele, precum și șpalturile a zece comunicări”. Ne putem întreba dacă trimiterile au inclus dosarele Christinei Galitzi, planurile expozițiilor și ale excursiei în țară etc. despre care vorbise, în conferința de la Academie, D. Gusti. Apoi, comunicarea se întrerupe, iar

³⁷ Reproducem, selectiv, date prezentate în *Istoria României în date*, p. 488–513.

³⁸ Remanierea personalului didactic a fost drastică în domeniul științelor umane. Conform cercetărilor efectuate de Someșan (2004), în anul 1949 aveau o vechime mai mare de trei ani pe post doar 7% dintre cadrele didactice ale Facultății de Filosofie, 14% dintre cele de la Facultatea de Filologie și 30% dintre cele de la Facultatea de Istorie, față de 70% dintre cele de la Facultatea de Matematică (p. 264). Sociologia fusese eliminată nu numai din programe, ci și ca materie de învățământ. Pentru mai multe detalii privind epoca, vezi Cîrstocea (2007).

Prof. Gini apelează direct la autori pentru a obține de la aceștia textele comunicărilor care nu putuseră fi transmise de la București, ceea ce sugerează că, în acel moment, înțelegerea dintre D. Gusti și C. Gini viza (re)tipărirea la Roma a comunicărilor trimise la București de către participanții străini.

La capitolul „Diverse” al ordinii de zi a aceleiași adunări, Prof. Gini a pus în discuție – în conformitate probabilă cu cele discutate cu Prof. Gusti – retipărirea celor cinci volume de comunicări apărute la București odată cu *Actele* Congresului de la Roma:

Le président demande à l'assemblée si elle pense qu'il soit opportun de procéder, en même temps qu'à la publication des actes du Congrès de Rome, à la réimpression des 5 volumes du Congrès de Bucarest, qui ont été déjà publiés, mais dont un nombre très restreint d'exemplaires a été distribué, tandis que les autres ont été saisis par les autorités roumaines et il est difficile d'espérer de les récupérer, tout au moins dans un proche avenir. // Le Prof. Sicard exprime l'avis contraire appuyé sur les considérations suivantes: d'une part, le Congrès n'ayant pas eu lieu, il serait difficile de parler des 'Actes' de celui-ci; d'autre part, il suffit de relire les titres des communications annoncées, dans le fascicule spécialement consacré à ces études, pour voir que, depuis 1939, soit plus de dix ans, bien des communications ont été dépassées par les faits comme par les recherches, sans compter les actuelles et diverses divisions idéologiques et autres qui peuvent, dans cette réimpression, gêner les auteurs et l'Institut; enfin, puisque des crédits sont disponibles, il serait beaucoup plus indiqué de les utiliser dans l'édition de la 'Revue Internationale de Sociologie', organe traditionnel de l'I.I.S., interrompue depuis plusieurs années, sans cesse demandée des points les plus divers du globe comme de la recherche sociologique, unique en son genre et qui faciliterait largement le développement de l'Institut International de Sociologie. // Le président attire l'attention sur l'importance de la deuxième considération faite par M. Sicard et ajoute que l'initiative de la publication d'une Revue Internationale de Sociologie aurait déjà été prise s'il avait eu des fonds à sa disposition. // Les professeurs Erard et De Maday se déclarent d'accord avec la proposition de M. Sicard et M. de Maday propose à l'assemblée de charger la présidence de prendre l'initiative de la publication de la revue, au cas où elle pourrait assurer les moyens nécessaires. // Les propositions Sicard et De Maday sont acceptées à l'unanimité (*Actes Rome I*, p. 184–185).

[Președintele cere adunării să se pronunțe cu privire la oportunitatea retipării, simultan cu publicarea Actelor Congresului de la Roma, a celor 5 volume ale Congresului de la București, care deși publicate, au fost distribuite în număr foarte restrâns, restul exemplarelor fiind confiscate de autoritățile române, și ca atare irecuperabile în viitorul apropiat. // Prof. Sicard se pronunță negativ, invocând argumentele următoare: pe de o parte, întrucât Congresul nu a avut loc, ar fi greu să se vorbească de „Actele” acestuia; pe de altă parte, e suficient să recitești titlurile comunicărilor anunțate în fascicula special consacrată acestor studii pentru a vedea că, datând din 1939, deci de mai mult de 10 ani, multe comunicări sunt depășite, la nivelul faptelor ca și la cel al cercetării, fără a mai pune la socoteală diversele diviziuni ideologice actuale și nu numai, care i-ar putea jena pe autori în cazul

retipăririi; în sfârșit, din moment ce sunt disponibile credite, ar fi mai indicată folosirea lor pentru editarea, întreruptă de mai mulți ani, a organului tradițional al Institutului Internațional de Sociologie – „Revue Internationale de Sociologie” – care e cerută din cele mai diferite puncte ale globului, sau pentru cercetarea sociologică, de natură să faciliteze dezvoltarea Institutului Internațional de Sociologie.//Președintele atrage atenția asupra importanței celei de a doua considerații a Prof. Sicard, adaugând că ar fi luat inițiativa de a publica „Revue Internationale de Sociologie” dacă ar fi dispus de fondurile necesare.//Profesorii Erard și De Maday se declară de acord cu propunerea d-lui Sicard și d-l de Maday propune adunării să însărcineze președinția cu inițiativa publicării revistei, în cazul în care ar putea asigura mijloacele necesare.]

După cum se vede, respingerea propunerii s-a făcut, în urma examinării nu a volumelor de comunicări tipărite, ci a listei de comunicări anunțate, care apăruse cu mult timp înainte în „Revue Internationale de Sociologie” (noiembrie 1938, ianuarie–februarie și martie 1939), așa cum se menținea aceasta în memoria unui singur individ și a presupunerilor acestuia privitoare la conținutul lor.

În sfârșit, în Raportul trezorerului Institutului Internațional de Sociologie apare, la *Exercițiul 1939/Cheltuieli*, mențiunea sumei de 962,37 fr., destinată telegramelor de anulare a Congresului de la București (p. 199). Iar în ședința de închidere, odată cu comunicarea noului birou al I.I.S. (președinte nou ales C. Gini), li se comunica participanților la congres și lista președinților de onoare, care-i includea, pe lângă cei nou aleși, pe foștii președinți ai Institutului și ai congreselor precedente: Prof. Pitirim Sorokin, Prof. René Maunier, Prof. Dimitrie Gusti. Întâlnim astfel un tratament contradictoriu: Congresul de la București nu a avut loc și deci comunicările pregătite pentru el nu pot fi publicate; congresul bucureștean e unul din „congresele trecute” și președintele lui devine automat președinte de onoare al I.I.S.

Unul din discursurile reprezentanților guvernamentali ne rezervă și surprize. E vorba de Prof. Hilmi Ziya Ülken, delegat al guvernului Turciei, care, după salutul adresat Congresului de la Roma, menționa „participarea”, alături de un alt coleg turc și de delegați norvegieni, la Congresul de la București:

J'avais, il y a onze ans, participé, avec mon collègue le professeur Findikoglu, au nom de notre Université, au Congrès international de Sociologie de Bucarest, réuni en septembre 1939. Les nouvelles de la déclaration de la guerre ayant mis fin à la réunion de ce Congrès tel qu'il avait été projeté, après une courte session, à laquelle avaient pris part les délégués turcs, norvégiens et roumains, nous sommes, moi et mon collègue, rentrés en Turquie. Une partie des *Actes* de ce Congrès, et parmi ceux-ci la communication que j'avais faite à cette occasion, a été publiée plus tard” (ActesRome I, p. 97–98).

[Acum 11 ani participasem, împreună cu colegul meu, Profesorul Findikoglu, în numele Universității noastre, la Congresul Internațional de Sociologie de la

București, reunit în septembrie 1939. Vestea izbucnirii războiului puunând capăt desfășurării proiectate a congresului, după o scurtă sesiune, la care au participat delegații turci, norvegieni și români, colegul meu și cu mine ne-am înapoiat în Turcia. O parte a *Actelor* acestui Congres și, printre acestea, comunicarea pe care o făcusem, au fost publicate ulterior].

Prof. Ülken a reluat afirmația de mai sus în adunarea generală a I.I.S. Trecută prin filtrul consemnării, aceasta a dus, în procesul-verbal, la concluzia că amânarea Congresului de la București s-ar fi datorat faptului că participarea fusese limitată la doi congresiști străini:

Le prof. Ülken, qui en 1939 s'était rendu à Bucarest en vue du Congrès et qui en 1949 a participé à l'assemblée d'Oslo, rappelle d'un autre côté les raisons pour lesquelles le Congrès de Bucarest avait été renvoyé, seulement deux congressistes étrangers – un Norvégien et lui-même – étant intervenus (*Actes Rome I*, p. 186).

[Prof. Ülken, care se deplasase la București în 1939 în vederea Congresului și care a participat în 1949 la adunarea de la Oslo, amintește, pe de altă parte, rațiunile pentru care fusese amânat Congresul de la București – doar doi congresiști străini, un norvegian și el însuși, prezentând intervenții].

E de presupus că, neprimind anunțul de amânare, au sosit la București la data congresului câțiva sociologi străini cărora li s-a oferit posibilitatea de a-și susține comunicările în cadrul I.C.S.R.

Congresul de la Roma nu s-a desfășurat în circumstanțe lipsite de tensiuni. Acestea erau atât de natură internă, cât și de natură externă. Pe plan intern, între 1934 și 1937, la inițiativa lui G.-L. Duprat, Institutul Internațional de Sociologie își pierduse vizibilitatea, fiind subsumat Federației Internaționale a Institutelor și Societăților de Sociologie. La Congresul de la Roma se va discuta – și respinge – chiar propunerea ca I.I.S. să fie dizolvat, un nou institut urmând să fie înființat în locul lui. Procesul-verbal al adunării generale a I.I.S. menționează:

Le Prof. Gini rappelle l'origine de l'Institut International de Sociologie, en expliquant comment certaines règles fixées par les Statuts en harmonie avec la situation initiale ne répondent plus aux conditions actuelles. Il donne ensuite lecture des propositions du Bureau faites conformément à l'article 16 des Statuts actuels en expliquant et illustrant chaque proposition. Le Prof. Gini communique aussi à l'assemblée qu'une proposition plus radicale a été présentée, c'est-à-dire que l'Institut actuel soit dissous et qu'un nouvel Institut soit créé à sa place avec des Statuts nouveaux. Il fait part à l'assemblée d'un certain nombre de considérations faites à ce sujet par M.A. Ouy. Le Prof. Gini remarque que cette proposition n'est pas, à son avis, en accord avec la disposition de l'article des Statuts concernant l'éventualité de la dissolution de l'Association. Il croit tout de même devoir mettre

aux voix ladite proposition.//Mise aux voix, la proposition de la dissolution de l'Institut est repoussée à l'unanimité (ActesRome I, p. 187).

[Prof. Gini reamintește originea Institutului Internațional de Sociologie, arătând că o serie de reguli fixate în statute conform situației inițiale nu mai corespund condițiilor actuale. El citește apoi propunerile, conforme cu art. 16 al statutelor actuale ale Biroului, explicându-le și ilustrându-le. Prof Gini comunică adunării și faptul că a fost prezentată o propunere mai radicală, conform căreia Institutul actual să fie dizolvat, un nou institut, cu statute noi, urmând să fie creat în locul lui. El împărtășește adunării o serie de considerații pe această temă ale d-lui A. Ouy. Prof. Gini observă că, în ce-l privește, această propunere nu este în acord cu dispoziția din Statute privind eventualitatea dizolvării Asociației. Socotește însă că numita propunere trebuie pusă la vot.//Pusă la vot, propunerea dizolvării institutului este respinsă în unanimitate].

Articolul 16 stipula că dizolvarea I.I.S. nu poate fi pronunțată decât în cadrul unei adunări generale reunind cel puțin jumătate plus unu din membri, prin votul unei majorități de două treimi dintre cei reuniți.

Pe plan extern, în aprilie 1949, C. Gini fusese informat de existența unui Comitet numit de UNESCO pentru crearea unei Asociații Internaționale de Sociologie (I.S.A.), a cărei adunare constitutivă urma să aibă loc la Oslo³⁹ între 5 și 11 septembrie 1949. Prof. Gini răspunsese, semnalând că niciun reprezentant al sociologilor din România, Belgia, Spania, America Latină sau Italia (ordinea îi aparține lui Gini, *ActesRome*, p. 184) nu fusese contactat, dar că, în numele Societății Italiene de Sociologie pe care o prezida, avea să fie prezent la Oslo. În același timp el informa Comitetul cu privire la existența I.I.S., a Federației Internaționale a Institutelor și Societăților de Sociologie cu care acesta colabora și a Congresului de la Roma, propunând ca I.I.S. să devină membru I.S.A., Federația I.S.I.S. să fie absorbită în I.S.A., iar Congresul să se desfășoare sub auspiciile I.S.A. (sau UNESCO) și I.I.S. Propunerile acestea au fost ignorate⁴⁰, la fel cu propunerea de la Oslo a lui C. Gini privind armonizarea datei și sediului viitorului Congres I.S.A. cu Congresul deja plănuț la Roma. Cum I.S.A. își fixase Congresul la Zürich începând cu data de 4 septembrie 1950, C. Gini s-a văzut pus în situația de a deplasa data Congresului de la Roma, care a ajuns astfel să cvasi-coincidă peste ani cu cea a Congresului de la București.

După revizuirea statutelor și alegerea unui nou birou avându-l ca Președinte pe Prof. Corrado Gini, și ca vice-președinți pe Prof. G. Bouthoul (Paris), Prof. W. Koppers (Viena) și Prof. W. Ogburn (Chicago) și, printre vice-președinții de onoare, pe Prof. Dimitrie Gusti, I.I.S. se consolidează prin alegerea a 20 de noi

³⁹ La această adunare participase Prof. Ülken.

⁴⁰ Citez din raportul lui C. Gini: „La raison donnée à Oslo pour cette attitude envers l'Institut International de Sociologie était que cet Institut était mort” [Motivul indicat la Oslo pentru această atitudine față de Institutul Internațional de Sociologie era că acest Institut este mort] (*ActesRome I*, p. 185).

membri (între care se numără și H.G. Ülken, cf. *ActesRome I*, p. 206, care va propune ca cel de al XV-lea Congres să aibă loc la Istanbul). Se ia hotărârea ca sediul I.I.S. să fie în continuare la Paris, marcându-se astfel, subliniază C. Gini,

(...) la continuité de l'Institut, ainsi que la solidarité du nouveau Bureau avec les Bureaux qui l'ont précédé et qui ont donné à l'Institut International un développement remarquable et une haute renommée scientifique. Il [=C. Gini] désire particulièrement signaler les mérites que René Worms, fondateur et premier secrétaire général de l'Institut, a eu dans l'organisation internationale de la Sociologie (*ActesRome I*, p. 191–192).

[... continuitatea Institutului, precum și solidaritatea noului Birou cu cele care l-au precedat și care au asigurat Institutului o dezvoltare remarcabilă și un înalt renume științific. El [= C. Gini] dorește să sublinieze în mod deosebit meritele lui René Worms, fondator și prim secretar general al Institutului, în organizarea internațională a sociologiei.]

Chestiunea colaborării I.I.S. cu I.S.A. și UNESCO rămânea deschisă. Față cu propunerea de alegere a aceluiași oraș pentru congresele următoare ale I.S.A. și I.I.S., C. Gini amintea, în adunarea generală a I.I.S., diferențele de vederi ale congresiștilor, încercând să negocieze un compromis. Procesul-verbal menționează:

Il [președintele Gini] doit pourtant communiquer que d'autres membres de l'Institut se sont montrés perplexes ou même contraires à la collaboration avec l'I.S.A., spécialement après avoir connu l'ordre du jour du Congrès de Zürich qui montre clairement que le programme de l'I.S.A. est différent de celui de notre Institut. On a envisagé aussi d'autres formes de collaboration, et en particulier on peut penser que même en n'établissant pas d'accords avec l'I.S.A., on peut arriver à une collaboration avec l'Unesco. Il est vrai que quelques collègues se sont déclarés peu favorables aussi à cette collaboration, mais son avis personnel est qu'elle pourra être acceptée en vue aussi des contributions financières que l'Unesco pourrait donner aux recherches de l'Institut (*ActesRome I*, p. 193–194).

[El (Preș. Gini) e însă dator să comunice că unii membri ai Institutului s-au arătat perplecși față de colaborarea cu I.S.A. sau chiar opuși ei, în special după ce au luat cunoștință de ordinea de zi a Congresului de la Zürich, care arată în mod clar că programul I.S.A. este diferit de cel al Institutului nostru. S-au luat în considerare și alte forme de colaborare și putem concepe că, chiar în cazul nestabilirii unor acorduri cu I.S.A., putem ajunge la o colaborare cu Unesco. E adevărat că un număr de colegi s-au declarat puțin favorabili chiar și pentru o asemenea colaborare, dar părerea lui personală este că ea va putea fi acceptată, având în vedere și contribuțiile financiare pe care UNESCO le-ar putea acorda cercetărilor din Institut.]

Problema noilor statute ale Federației Internaționale a Institutelor și Societăților de Sociologie, care urma să fie discutată la Congresul de la București,

se punea astfel din nou Congresului de la Roma. Ea era complicată în 1950 și de proiecte rivale puternice de instituționalizare a sociologiei, venind din lumea anglo-saxonă. La Roma, adunarea I.I.S. va decide prudent ca, pentru moment, Federația I.S.I.S., deși legată de I.I.S., să aibă o organizare independentă de Institut, în așteptarea evoluției viitoare a I.S.A.

Tot de evoluția viitoare a relațiilor cu I.S.A. și UNESCO depindea și alegerea finală a sediului Congresului următor. Propunerea lui H.Z. Ülken de a ține Congresul al XV-lea la Istanbul urma astfel să fie ratificată abia după clarificarea acestora. Fără a intra în detalii, clarificarea nu pare a se fi produs în răstimpul 1950–1952, iar al XV-lea Congres I.I.S. a avut loc la Istanbul⁴¹.

COMPARAȚIE ÎNTRE CONGRESUL ORGANIZAT LA BUCUREȘTI ȘI CEL DESFĂȘURAT LA ROMA

Congresul plănuț pentru 1939 nu a adus la București congresiștii străini (dacă facem abstracție de cei câțiva sociologi turci și norvegieni amintiți mai sus), dar a adus o mare parte a comunicărilor acestora – dintre care mai mult de jumătate au și fost tipărite –, a stimulat pregătirea unor comunicări românești, a unor expoziții sociologice și vizite de lucru pe teren care sunt documentate, și a avut un program difuzat cu un an înainte (la sfârșitul anului 1938) și reactualizat cu completări în cursul anului 1939 în revista Institutului Internațional de Sociologie. Congresul pregătit la București a inserat astfel în memoria sociologică publicații, un program științific, expoziții și deplasări demonstrative pe teren, atent cântărite, prin care și-a câștigat un procent de existență relativ considerabil. În acest sens, o înțelegere a imaginii celui de al XIV-lea Congres Internațional de Sociologie, prin compararea atentă a celor două congrese identic numerotate, se impune celor care se ocupă de istoria sociologiei. Nu pentru a releva meritele mai mari sau mai mici ale uneia sau alteia dintre concepțiile de ansamblu, ci pentru a examina diferențele dintre organizatorii *est-europeni antebelici* și cei *occidentali postbelici* ai Congresului⁴².

(a) *Raportul cu Institutul Internațional de Sociologie*. În raport cu I.I.S., diferența dintre cele două congrese pare a fi constat, în primul rând, în faptul că, la București, se continua o serie regulată de congrese (din 1927, 1930, 1933, 1935, 1937) ale unui institut puternic, pe când la Roma a fost necesară reafirmarea continuității și viabilității acestuia după lunga perioadă de inactivitate pricinuită de al Doilea Război Mondial. Congresul din 1950 se aseamăna din acest punct de vedere cu cel din 1927, care, la fel, a trebuit să refacă legăturile dintre sociologi, întrerupte în timpul Primului Război Mondial.

⁴¹ Cf. *Actes du XVe Congrès international de sociologie, organisé à Istanbul (11–17 septembre 1952) au nom de l'Institut International de Sociologie*, 2 vol., ed. Hilmi Ziya Ülken & I.I.S., Istanbul, Imprimerie des Facultés, 1952–1954.

⁴² Acest paragraf reia partea finală a unui articol anterior, pe care îl continuăm cu acest prilej.

În al doilea rând, Congresul de la București marca un moment de extensiune calitativă și cantitativă. Gusti a subliniat în comunicarea sa la Academia Română, dedicată Congresului, faptul că, pe de o parte, alegerea Bucureștiului reprezenta o premieră, niciunul dintre congresele anterioare ale I.I.S. nefiind organizat în Europa de Răsărit, iar pe de altă parte, numărul comunicărilor anunțate și trimise depășea cu mult cifra obișnuită a congreselor anterioare.

Congresul de la Roma marchează revenirea în făgașul occidental obișnuit al congreselor I.I.S., dar menține și chiar depășește, la nivelul lucrărilor publicate, cifra înaltă a comunicărilor anunțate/trimise sau publicate la București.

În al treilea rând, am văzut că, în cadrul I.I.S., inițiativele lui Duprat, care deplasau centrul de greutate spre Federația I.S.I.S., tratând Institutul ca pe un nucleu al acesteia, creaseră tensiuni interne pe care adunarea membrilor, prilejuită de Congresul de la București, urma să le rezolve. Cu privirea de acum, nu putem să nu remarcăm însă, în ciuda modului poate nu întotdeauna potrivit în care s-a manifestat, clarviziunea lui Duprat, care înțelegea, încă înainte de al Doilea Război Mondial, tendința spre megainstituții internaționale în care să domine federalizarea de organisme naționale. D. Gusti însuși va merge în această direcție câțiva ani mai târziu, promovând Institutul Social al Națiunilor. Dacă recitim conferința despre Congresul de la București a lui Gusti, remarcăm adeziunea profesorului la federalizarea asociațiilor și institutelor naționale de sociologie din întreaga lume, a cărei discuție fusese inclusă în ordinea de zi.

În cursul anului 1939, Anton Golopenția a prezentat de altfel Profesorului Gusti un referat și un memoriu (publicate în A. G., *Rapsodia* III, p. 449–451 și reproduse în *Anexa* la prezentul articol) pentru crearea unei uniuni a institutelor de cercetare și acțiune socială din Europa de Răsărit, care să fie constituită și lansată la Congresul de Sociologie de la București⁴³. Proiectul acesta, prevăzând „1. o întrunire anuală într-una din țările Europei de Răsărit; 2. schimb regulat de publicații, comunicarea planurilor de lucru; 3. schimb de studenți și de cercetători; 4. publicații comune” (*Rapsodia* III, p. 451) și oferind liste amănunțite de instituții și personalități, mergea în fapt mai departe decât planurile de federalizare ale lui Duprat, prevăzând concret, pentru un spațiu geografic și politic net circumscris, scopul și modalitățile concrete de lucru ale unei alianțe științifice posibile.

În al patrulea rând, spre deosebire de Duprat, ale cărui inițiative de raportor din oficiu la congresele Institutului generaseră nemulțumiri, D. Gusti a definit, cum am văzut mai sus, ca *Raport Preliminar al Congresului*, ansamblul comunicărilor care urmau să fie tipărite în vederea acestuia.

În al cincilea rând, cum atât D. Gusti, cât și alți membri ai Școlii de la București erau deopotrivă interesați de mișcarea durkheimiană și de Institutul Internațional de Sociologie, către care, după ani de ignorare, unii dintre continuatorii lui Durkheim încercau în anii 1930 să construiască punți, participarea

⁴³ Cf. Sanda Golopenția (2012a), p. XCIV.

la Congresul de la București a sociologilor francezi, departe de a fi restrânsă la membrii I.I.S., a fost extinsă și diversificată, după cum vom arăta mai jos.

Pus într-o situație de complexitate sensibil sporită, C. Gini a girat-o echilibrat, recomandând revenirea la concepția wormsiană, separarea administrării I.I.S. de cea a Federației I.S.I.S., aderarea la UNESCO, dacă nu la I.S.A., și încercând astfel să insereze I.I.S. în noul context postbelic al instituționalizării globale a sociologiei.

Ambele congrese par deci a fi oferit prilejuri de rezolvare prudentă a diferențelor de opinie dintre membrii I.I.S., provocate de conflicte interne de creștere a Institutului, în cazul Congresului de la București, și de nevoia ca acesta să supraviețuiască în condiții internaționale radical schimbate, în cazul Congresului de la Roma.

(b) *Congresiști*. Numărul adeziunilor străine trimise la *Congresul plănuit la București* a fost, conform „Soc. rom.”, 1–3/1939 de 224 (Gusti a vorbit la un moment dat de 250), dintre care 29 membri I.I.S. și 10 asociații sociologice; cel al adeziunilor românești era, la aceeași dată, de 100 (dintre care 1 membru I.I.S. și o asociație).

Savoye (1993) subliniază „incontestabila reprezentativitate” de care s-a bucurat congresul bucureștean în rândurile sociologilor francezi:

Dans le cas de la France, les principaux courants des sciences sociales, allant des durkheimiens aux leplaysiens, en passant par le groupe des *Annales* et l'École vidalienne de géographie humaine, sont présents aux côtés des représentants de l'I.I.S. tels que Bastide et Richard (p. 17).

[În cazul Franței, principalele curente din științele sociale, de la durkheimieni la adepții lui Le Play, trecând prin grupul de la *Annales* și Școala de geografie umană a lui Vidal de la Blache, sunt prezenți (printre cei anunțați, S. G.), alături de reprezentanți ai Institutului Internațional de Sociologie, ca Bastide sau Richard.].

Congresul reunea participanți de marcă, precum Carle C. Zimmermann, Florian Znaniecki, Daniel Warnotte, Guillaume Jacquemyns, Corrado Gini, Eugenio Casanova sau D. Gusti. Ca absenți de marcă, Savoye îi menționează în acest context pe Herbert Blumer și Pitirim Sorokin. Autorul îi evidențiază în mod special, printre cei care trimiseseră contribuții pe tema *Sat și oraș*, pe Roger Bastide (colaborator al *RIS*), Marc Bloch, Roger Dion, Roger Grand (președinte al Societății de Științe Sociale), M. Halbwachs, Eugraph Kovalevsky și Gaston Richard. Reflecția specială asupra *Metodelor sociologice* urma să fie alimentată, pe lângă comunicările privind metoda monografică ale lui Gusti, Stahl, Herseni, de contribuții belgiene (Dupréel, *De l'observation à la théorie sociologique*), engleze (Farquharson, *The Investigating Methods of Le Play House*) și braziliene (Milliet, *Méthode de recherche de la sociologie urbaine: le pâté de maisons*). În sfârșit, tema *Predării sociologiei și a organizării cercetărilor sociale* atrăsese, printre altele, comunicările lui Bouglé și Descamps.

Observațiile lui Savoye contrastează cu remarcile negative ale Prof. Sicard despre care am vorbit mai sus.

Conform proceselor verbale, *Congresul de la Roma* a avut, în momentul desfășurării, 68 autori de comunicări, 10 comunicări fiind citite sau prezentate *in absentia* de către un număr de participanți și 85 comunicări de autori absenți care au fost acceptate, prin votul celor prezenți, spre includere în *Acte*. Votarea s-a efectuat pe baza lecturii de către președintele de ședință a numelor autorilor și a titlurilor comunicărilor.

Dacă luăm în considerație comunicările multiple făcute de același autor, numărul participanților activi se reduce. Astfel, un congresist a prezentat 2 comunicări succesive în secția (1) la data de 31 august și a citit sau expus alte 4 comunicări datorate unor colegi absenți; a prezentat apoi o comunicare pe 31 august plus 3 comunicări succesive pe 2 septembrie la secția (2), acoperind astfel 10 poziții din program. Dacă ținem seama de autorii cu 2, 3 sau mai multe comunicări și facem abstracție de discursurile comemorative, numărul autorilor de comunicări la Congresul de la Roma se reduce la 52.

Printre congresiștii care au prezentat comunicări la Roma regăsim numele unor sociologi care trimiseseră lucrări pe teme diferite și la Congresul de la București. Este cazul lui Corrado Gini, Georges Hostelet, André de Maday, Giuseppe Mazzarella, Karl Valentin Müller, Max Rumpf și Hilmi Ziya Ülken. Alți patru congresiști par a fi prezentat la Roma lucrările pregătite pentru Congresul de la București sau elemente ale acestora cu titlu schimbat. Este cazul sociologilor Arnost Blaha (București – *Recherches sur la mentalité de petite ville*; Roma, secția 1 – *Sociologie de la ville de Brno*); Paul Descamps (București, Roma: *Recherches monographiques*); Roger Grand (București, anunțat – *La ville engendrée par le domaine rural*; Roma – *La ville est fille du village*); Arthur J. Todd (București, Roma: *The Teaching of the Social Sciences*). Mai complicat e cazul comunicărilor care sugerează duble înrudiri (personale și de teme) ale lui Antonin Obrdlik (București – *Une étude sur la mobilité sociale dans un village tchécoslovaque. Recherche monographique*) și Juliana Obrdlik (Roma – *Social Distance in the Village*).

Prin momentul întrunirii lor, în ajun de război, respectiv la relativ scurt timp după război, atât congresul de la București, cât și cel de la Roma au fost, în fapt, în criză de congresiști prezenți la lucrări. Pentru contracararea acestei situații, A. Golopenția preconiza, prin Uniunea de care am vorbit, întărirea participării din Europa de Răsărit: „Cum numărul participanților din Occident și America va fi, pare-se, mai prejos de așteptări, inițiativa aceasta îngăduie ridicarea numărului participanților la cifra necesară pentru reușita excepțională dorită Congresului” (A. Golopenția, *Rapsodia* III, p. 450). La Roma, deschiderea enciclopedică a tematicii și hotărârea de a publica toate comunicările anunțate au fost, cum vom vedea, factori hotărâtori pentru convertirea unui congres cu relativ puțini participanți într-o conlucrare scrisă masivă la nivelul *Actelor*.

Spre deosebire de Congresul de la București, Congresul de la Roma s-a bucurat de participarea unui mare număr de asociații și delegații guvernamentale. Activaseră în acest sens, cu eficiență, numeroasele institute italiene cărora li se ceruse, de la începutul pregătirilor, colaborarea.

(c) *Programa*. Programul publicat în „Soc. rom.”, 1–3/1939 (p. 136–141) anunța câte șase ședințe paralele (câte două ședințe în zilele de 30–31 august și 1 septembrie) pentru fiecare dintre secții. Activitatea secțiilor era încadrată de o ședință de deschidere (29 august), ședința administrativă a I.I.S. și ședința de închidere (2 septembrie). Urma, în după-amiaza zilei de 2 septembrie, o vizită la Muzeul Satului și la expozițiile sociologice special pregătite, iar între 3 și 6 septembrie, o excursie sociologică.

Programul Congresului de la Roma, pe care l-am prezentat mai sus, a avut, cu excepția expozițiilor și a excursiei sociologice, același format. Spre deosebire de congresul bucureștean, după încheierea lucrărilor, congresiștii au avut o întâlnire cu Papa.

(d) *Secții*. Dacă ne conducem după arhitectura volumelor prevăzute pentru ansamblul *Travaux* și după repartizarea pe „capitole” a comunicărilor trimise sau anunțate de congresiștii străini, în *Congresul Internațional de Sociologie de la București* („Soc. rom.”, 1–3/1939), secțiile prevăzute pentru Congresul de la București erau următoarele:

1. *Sat și oraș*. Noțiunile sociologice de sat și oraș (geneză, tipuri de structură, subunități, relații și interacțiuni, procese, tendințe).

2. *Grupări sociale*. Concepțiile și cercetările sociologice asupra tipurilor de unități sociale (familie, grupuri de vârstă, sexe, clasă socială, partid, confesiune, națiune etc.).

3. *Metodologie*. Metode sociologice pentru studiul satului și orașului.

4. *Învățământ*. Organizarea învățământului sociologiei și al științelor sociale.

5. *Aplicare*. Contribuția cercetărilor sociologice la organizarea și ameliorarea satului și orașului.

6. *Organizare*. Organizarea cercetărilor sociale (institute, fundații, cercetători izolați) (p. 136).

Congresul bucureștean opera deci centrat, în bună tradiție I.I.S., cu un sistem restrâns de teme corelate organic, urmărind să asigure dezbaterea de către participanți a modalităților teoretice și descriptive de abordare a unor unități sociale cum erau satul și orașul, dezvoltarea metodologică a sociologiei, predarea ei și aplicabilitatea sociologiei la probleme sociale concrete. Se întrezăreau, dincolo de teme, ca probleme curente generale, problema urbanizării, problema centrală a cercetărilor de teren, problema megainstituțiilor de cercetare și învățământ care apăruseră peste tot în lume și a rolului pe care ele îl puteau juca în sociologie și, în sfârșit, problema sociologiei militante.

Per total, dacă ne conducem după cifrele publicate în „Sociologie românească”, 1–3/1939, secția I număra 69 comunicări, secția II – 26, secția III – 5, secția IV – 7 și secția V – 5 comunicări.

Secțiile Congresului de la Roma, în număr de trei, au fost definite enciclopedic, prin regrupări relativ arbitrare de discipline:

1. *Studii cu caracter demografic, urbanistic, rural, medical, biologic și Varia.*
2. *Teorii generale și studii economice, tehnice, metodologice și didactice.*
3. *Studii istorice, arheologice, juridice și politice.*

Ele au lucrat în paralel pe durata a câte cinci ședințe (câte una pe 30 august, 1 și 2 septembrie, câte două pe data de 31 august). Unele dintre ședințe s-au caracterizat printr-o prezență activă redusă, explicabilă, dacă ne gândim la lungul interval scurs între congresul anterior și cel de la Roma și la dificultățile inerente perioadei postbelice. În secția I, ședința din 30 august a avut un singur comunicant prezent și două comunicări de colegi absenți (una citită, alta expusă de un alt congresist); una din ședințele din 31 august a avut un congresist care a prezentat două comunicări, urmate de două comunicări expuse în absența autorilor de alți doi congresiști. În secția II, cele două întruniri din 31 august au numărat 3 comunicări prezentate, respectiv două comunicări prezentate plus una citită *in absentia*. În secția III, ședința din 2 septembrie a comportat trei comunicări.

Per total, în secția I au fost prezentate de autori 24 comunicări, citite sau prezentate *in absentia* alte 6 și a fost votată includerea în *Acte* fără prezentare a 23 comunicări de autori absenți. În secția II au fost prezentate de autori 19 comunicări, citite *in absentia* 2 comunicări și votată includerea în *Acte* a 30 comunicări de autori absenți. În secția III au fost prezentate de autori 25 comunicări, citite *in absentia* 2 comunicări și votată includerea în *Acte* a 32 comunicări de autori absenți. În ansamblu au fost deci 163 comunicări prezentate, prezentate *in absentia*, sau votate a fi incluse în *Acte* fără prezentare. Procesele verbale ne permit să urmărim și discuțiile pe marginea comunicărilor.

În cadrul secției I, primele două ședințe au înregistrat grupaje importante consacrate sociologiei rurale, iar cea de a treia a inclus comunicări pe tema *Sat și oraș*. Ambele teme se situau în continuitate directă cu temele Congresului de la București. Teme noi caracteristice au fost, în ședința din 1 septembrie, cea a *Prizonierilor de război* din U.R.S.S., Germania și Egipt, iar în ședința din 2 septembrie cea a refugiaților și imigranților. Ambele marcau concentrarea asupra unor aspecte sociale legate de războiul recent încheiat. În secția II, tema *Predarea sociologiei și a științelor sociale*, continuând, la fel, o opțiune a Congresului de la București, a fost reprezentată în ședința din după-amiaza zilei de 31 august. Teme noi au fost constituite de un grupaj relativ solid de comunicări consacrate *sociologiei muncii industriale* (31 august dimineața) și de câteva comunicări

privind *utilizarea literaturii ca document sociologic* în cadrul studiilor dedicate spațiului slav (sovietic sau cehoslovac), care au figurat atât în secția I, cât și în secția II. În sfârșit, în secția III, se remarcă un grupaj dedicat *sociologiei jocului* (în ședința din dimineața zilei de 31 august) și altul dedicat *sociologiei statului*⁴⁴ în ședința din 1 septembrie.

(e) *Comunicări*. În „Soc. rom.”, 4–6/1939, se anunța primirea de către Comitetul de organizare a 75 comunicări străine și 74 comunicări românești. În conferința despre Congres ținută în anul 1948, Gusti vorbește despre 107 comunicări ale congresiștilor străini, dintre care 63 au fost publicate în volumele *Travaux* I–V iar alte 44 rămăseseră în șpalt (11 texte) sau în manuscris (32 texte). Cifra comunicărilor românești variază, cum am arătat în articolul Golopenția (2014b), între o maximă de 139 comunicări anunțate, predate și publicate) și o minimă de 74 texte, dintre care 35 au apărut în „Archives” 1943, iar restul fuseseră primite de Comitetul de organizare. Per total și ținând seama de cifra minimă, putem vorbi despre un ansamblu de între 149 (în iunie 1939) și $107 + 74 = 181$ comunicări.

Congresul de la Roma a prilejuit, după cum am văzut mai sus, 163 comunicări care au fost publicate în *Actes*. Extensiunea celor două congrese este deci relativ apropiată.

Un element caracteristic pentru Congresul de la București a fost separarea în publicare a comunicărilor străine, organizate pe secții și publicate parțial, în primul eșalon, de comunicările românești, organizate conform sistemului gustian de Cadre /Manifestări /Relații /Procese și publicate parțial, ulterior. Am discutat în Golopenția (2014b) avantajele și dezavantajele acestei opțiuni.

Congresul de la Roma a publicat, în schimb, împreună și simultan, comunicările italiene și comunicările străine, la fel ca în cazul celorlalte congrese ale I.I.S.

(f) *Lucrările publicate ale celor două Congrese*. Cinci volume de comunicări străine, organizate pe secții, au fost publicate sub titlul *Travaux du XIVe Congrès International de Sociologie* în vederea Congresului din 1939, a amânării pentru 1940 și a amânării pentru sfârșitul războiului. Volumele I din seriile B. *Le Village*, C. *La Ville* și D. *Le Village et la Ville* se deschid cu un *Cuvânt înainte* (*Avant-propos*) de D. Gusti, datat 1.9.1939. Deși contrazisă de evenimente, data amânării inițiale a fost respectată destul de îndeaproape în ce privește tipărirea volumelor I din seria A. *Les Unités sociales* și II din seria B. *Le Village*, același *Cuvânt înainte* gustian purtând acum data 1.6.1940. Publicarea s-a făcut deci la o zi după data prevăzută a începerii congresului, pentru primul lot, la distanță de nouă luni de la data stabilită inițial și de circa două luni de la data întrezărită la 17 august pentru congresul care nu a avut loc, în cazul lotului al doilea. În ansamblu, volumele *Travaux* însumează 799 p. de comunicări străine (A.I/169 p.; B.I și II/314 p.;

⁴⁴ Tema aceasta fusese propusă de D. Gusti pentru Congresul de la București.

C.I/150 p. și D.I/166 p.), iar volumul *Archives* 1943 le adaugă 390 p. de comunicări românești. Obținem deci un total de 1 189 pagini tipărite și un număr de manuscrise/articole publicate ulterior care se cer redescoperite.

Actele Congresului de la Roma totalizează 4 volume masive. În raport cu procesele verbale ale ședințelor pe secții au fost operate ușoare remanieri, prin redistribuirea unor comunicări în alte secții decât cele în care fuseseră prezentate. Primul volum cuprinde discursul de deschidere, discursurile de comemorare, procesele-verbale ale ședințelor pe secții, ale adunării generale a I.I.S. și ale ședinței de închidere a lucrărilor. Volumele II–IV sunt consacrate fiecare uneia dintre secțiile congresului. Astfel, vol. II, publică lucrările secției I – 51 comunicări (905 p.). Vol. III e dedicat secției II, cuprinzând 54 comunicări (853 p.), iar vol. IV conține 60 de comunicări (894 p.) ale secției III. E vorba deci de un total de 164 comunicări și 2 552 pagini de lucrări publicate.

Un număr de subcapitole în cadrul celor trei secții publicate continuă lucrările Congresului de la București. Este vorba de subcapitolul II. *Le village et la ville* [Sat și oraș] din vol. II (22 comunicări, p. 39–396) și de subcapitolul V. *Sur l'enseignement de la sociologie* [Despre predarea sociologiei] din vol. III (8 comunicări, p. 772–853).

Alte subcapitole răspund prin texte ample preocupărilor momentului. Se încadrează aici subcapitolele IV. *Sociologie des camps de prisonniers de guerre* [Sociologia lagărelor de prizonieri de război] (8 comunicări, p. 484–674) și V. *Sur le problème des réfugiés* [Despre problema refugiaților] (6 comunicări, p. 675–802) cuprinse în vol. II. În cel dintâi dintre ele apar, alături de analizele sociologice sau psihologice, impresionante evocări ale vieții de lagăr în U.R.S.S. a celor circa 80 000 prizonieri italieni în primele luni de după captură. Alături de ei sunt evocați prizonieri români, maghiari și germani.

În sfârșit, o serie de teme s-au bucurat de un interes lărgit care le-a conferit vizibilitate. Astfel, în vol. III, în cadrul subcapitolului *Probleme metodologique*, pornind de la problema *spațiilor necunoscute sociologic* (spațiul slav, musulman, Africa neagră, spațiul sud-american și asiatic), un număr de 5 comunicări (p. 616–695) au pledat pentru utilizarea documentară a textelor literare ale zonelor respective, în centrul analizelor aflându-se spațiile bulgar, ceh și slovac, rus și sovietic. Iar în vol. IV, subcapitolul *Études historiques et sociologiques. C. Les jeux* [Studii istorice și sociologice. C. Jocurile] cuprinde 6 comunicări (p. 351–419) și subcapitolul *Sociologie et politique* conține 9 comunicări (p. 519–637) consacrate temei A. *Concept sociologique de l'État* [Conceptul sociologic de stat] și 8 comunicări (p. 759–894) dedicate temei C. *Sur le problème de l'opinion publique* [Despre problema opiniei publice].

(g) *Relevanța celor două Congrese pentru sociologia internațională.* Într-un articol relativ recent, examinând volumele *Travaux* I–V, Savoye (1993) vede în Congresul de la București un congres de consacrare a sociologiei empirice, concrete:

[...] il [Congresul] aurait consacré le développement des recherches empiriques (spécialement appliquées aux faits ruraux et urbains), celles-ci venant apporter, selon la formule d'un participant yougoslave, un 'correctif' indispensable au subjectivisme parfois trop étroit des constructions sociologiques abstraites (A.V. Makletsov) (p. 16).

[... Congresul] ar fi consacrat dezvoltarea cercetărilor empirice (aplicate în special faptelor rurale și urbane), acestea aducând, în formularea unui participant iugoslav, un 'corectiv' indispensabil la subiectivismul uneori prea îngust al construcțiilor sociologice abstracte (A.V. Makletsov).]

Și, mai departe:

Tout était donc ménagé pour donner à la sociologie empirique une consécration internationale qui aurait particulièrement retenti sur la sociologie roumaine. L'histoire en décida autrement (p. 18).

[Totul fusese avut în vedere pentru o consacrare internațională a sociologiei empirice care s-ar fi răsfrânt în mod deosebit asupra sociologiei românești. Istoria a decis altfel.]

Insistența asupra sociologiei empirice reflecta o tendință efectivă a evoluției sociologiei internaționale, pe care Congresul din 1939 o prelua din mers. Savoye (1993) subliniază faptul:

En dépit de son programme très orienté, on aurait tort de considérer le congrès de Bucarest comme une promotion quelque peu artificielle et forcée de la recherche empirique. Il se proposait d'*enregistrer* et non pas de créer *ex abrupto* (pour reprendre les formules de Trotsky) une évolution effectivement à l'oeuvre au sein de la sociologie mondiale depuis une douzaine d'années (p. 19).

[În ciuda programului său foarte precis orientat, am greși considerând congresul de la București ca pe o promovare întrucâtva artificială și forțată a cercetării empirice. El își propunea să *înregistreze*, iar nu să creeze *ex abrupto* (dacă reluăm aici formularea lui Trotsky) o evoluție operând efectiv în cadrul sociologiei mondiale de aproximativ doisprezece ani.]

Pornite la universitățile din Chicago și București, cercetările empirice – arată Savoye – își făceau drum și în Franța, cu toată circumspecția tradiției dominante durkheimiene. El citează în acest sens un număr de poziționări simptomatice, dovedind că, cel puțin la nivel de învățământ, cercetarea sociologică empirică începea să fie acceptată chiar și de establishmentul durkheimian. Astfel, în 1931, Paul Fauconnet, conferențiar la Institutul francez de sociologie (unde lucrau foști colaboratori ai lui Durkheim ca Mauss, Bouglé, Halbwachs, Simiand) propunea studenților săi „une étude aussi poussée que possible de la société à laquelle ils sont mêlés, de la France contemporaine” [un studiu, extins în măsura posibilului, al

societății în care trăiesc, al Franței contemporane], o „etnologie a societății franceze”, care ar fi constat în anchete asupra vieții religioase, monografii de familie după metoda Le Play, sau în crearea de servicii sociale pe lângă tribunale. Fauconnet conchidea arătând că există universități în Statele Unite și în România „où la sociologie est enseignée sous cette forme-là” [unde sociologia se predă în acest mod].

În 1936, Roger Bastide, pornind de la anchetele locale întreprinse de institutori (care studiau sociologia în Școlile Normale din Franța încă din 1920), recomandă, într-un articol publicat în *RIS*, înființarea unor posturi de șefi de lucrări care să-i inițieze pe studenți în „mânuierea practică a metodei sociologice”. Celor pe care îndrăzneala propunerii risca să-i surprindă, Bastide le adresează argumentul la care recusesse și Fauconnet anterior: „Cela n’est pas impossible puisque pratiqué... dans des pays voisins... Ils réconcilieraient la sociologie avec la vie” [Lucrul nu e imposibil... din moment ce e practicat în țări din apropiere. Ei (studenții, S. G.) ar reconcilia sociologia cu viața.]. Articolul lui Bastide se încheia programatic:

Il faut que la sociologie devienne de plus en plus – selon l’heureuse expression de M.P. Descamps – ‘expérimentale’. Il faut donc tourner nos étudiants vers l’observation du monde! Ce sera l’oeuvre de ces Directeurs de travaux, dont je demande la nomination, ces prospecteurs futurs, avec leurs élèves, de la vie sociale française (*ap. Savoye 1993, p. 20*).

[E necesar ca sociologia să devină din ce în ce mai ‘experimentală’, pentru a recurge la fericita exprimare a d-lui P. Descamps. Trebuie deci să ne îndrumăm studenții spre observarea lumii înconjurătoare. Aceasta va fi opera directorilor de lucrări a căror numire o cer, viitorii prospectori, împreună cu elevii lor, ai vieții sociale franceze.]

În 1937, C. Bouglé recomanda folosirea didactică a anchetelor sociologice, prin împletirea tradiției Le Play cu tradiția Durkheim. El recomanda echilibrul între cercetarea concretă și speculație:

[...] il importe que le souci du détail concret ne fasse pas pencher la balance: substituer la micrologie à la spéculation, ce ne serait pas tout bénéfice. La sociologie s’est justement constituée aussi bien pour lutter contre ceux qui n’attachent de prix qu’aux petits faits particuliers, que contre ceux qui s’évadent dans les spéculations abstraites (*ap. Savoye, 1993, n. 14*)

[...e important ca preocuparea pentru detaliul concret să nu prevaleze: substituind micrologia speculației nu am obține doar beneficii. Sociologia s-a constituit tocmai pentru a lupta deopotrivă contra celor care nu pun preț decât pe mărunte fapte particulare și a celor care evadează în speculații abstracte.].

Rezervele lui Bouglé se accentuau în comunicarea la Conferința internațională de științe sociale, intitulată *Monographie et synthèse d'après Le Play*, a unui colaborator al său⁴⁵, Raymond Polin (1938):

[...] de Bucurest à Chicago, les monographies étaient devenues l'instrument favori de toute étude sociologique... La méthode monographique n'engendre-t-elle pas une science sociale complète, incompatible avec toute autre sociologie? (*ap. Savoye*, 1993, n. 15).

[... de la București la Chicago, monografiile deveniseră instrumentul favorit al studiilor sociologice... Metoda monografică nu e cumva pe cale să genereze o știință socială completă, incompatibilă cu oricare altă sociologie?]

Concluzia la care ajunge Savoye (1993), după trecerea în revistă a poziționărilor franceze din anii 1930 în raport cu sociologia empirică, e de natură să sublinieze miza și rolul posibil al congresului plănuir la București în evoluția sociologiei mondiale și a sociologiilor naționale:

Cet échantillon de prises de positions – bien que cantonné à la sociologie française – indique que le congrès de Bucarest venait à son heure. L'interrogation qu'il institue sur les recherches empiriques, leurs méthodes et leur enseignement, n'a rien d'artificiel. Elles est l'aboutissement de débats qui traversent les milieux sociologiques durant les années 30 et qui manifestent une évolution en cours de la sociologie, partagée entre ses anciens modèles méthodologiques et théoriques et des pratiques scientifiques nouvelles – à base d'enquêtes de terrain – qui paraissent mieux correspondre à ce que la société attend d'elle (p. 22).

[Acest eșantion al luărilor de poziție – deși limitat la sociologia franceză – arată că congresul de la București răspundea momentului. Interogația pe care o institua, asupra cercetărilor empirice, a metodelor și a predării lor, nu avea nimic artificial. Ea reprezenta punctul culminant al dezbaterilor din mediile sociologice ale anilor 1930, care manifestau evoluția în curs a sociologiei, împărțită între vechile ei modele metodologice și teoretice și practicile științifice noi – bazate pe anchete de teren – care păreau să corespundă mai bine așteptărilor societății.]⁴⁶

⁴⁵ C. Bouglé conducea Centrul de documentare socială de pe lângă École Normale Supérieure de la rue d'Ulm, unde lucrau, între alții, Raymond Aron, Georges Friedmann și Raymond Polin.

⁴⁶ Vezi și, cu privire la metoda monografică gustiană: „L'école sociologique roumaine donne à la méthode monographique sa forme la plus achevée, approfondissant et élargissant son champ d'application par la pluridisciplinarité et un souci constant d'exhaustivité. Gusti considère la sociologie le playsienne comme précurseur, mais il en critique les insuffisances, notamment la nomenclature de Tourville, et tient à s'en démarquer” [Școala sociologică română dă metodei monografice forma ei desăvârșită, aprofundând și lărgind domeniul ei de aplicare prin pluridisciplinaritate și prin preocuparea constantă de exhaustivitate. Gusti consideră sociologia lui Le Play ca pe un precursor, dar îi critică insuficiențele, în speță nomenclatura lui Tourville, și ține să se delimiteze de ea] (Kalaora & Savoye, 1985, p. 270–271).

După al Doilea Război Mondial, în Franța vor înflori – stimulate de Centre d'Études Sociologiques – cercetările empirice pregătite de dezbaterile interbelice.

Spre deosebire de congresul plănuir la București, Congresul de la Roma nu s-a definit prin alegerea unei teme centrale, ci, dimpotrivă, a propus congresiștilor un evantai larg de discipline corelate cu sau intersectând sociologia. Opțiunea aceasta pare a fi fost legată de nevoia repornirii motoarelor după îndelunga întrerupere pricinuită de război. Ea constituia și un răspuns la competiția internațională care amenința cu dispariția Institutul Internațional de Sociologie și congresele lui. Antrenarea în lucrările congresului a unui număr masiv de participanți, publicarea relativ rapidă și în excelențe condițiuni a *Actelor* Congresului, mărirea efectivelor I.I.S. prin primiri masive de noi membri sau navigarea prudentă în raport cu I.S.A. și UNESCO au fost căile prin care C. Gini a asigurat, într-un moment de cumpănă, supraviețuirea Institutului. Congresul de la Roma a fost un congres de raliere și refacere a forțelor I.I.S.

(h) Congresul de la București a avut o componentă cadru, cu caracter științific și practic, menită să prezinte participanților străini realizările sociologiei românești. Se cuprindeau aici marile lucrări colective care au antrenat, în afara coordonatorilor respectivi, un număr de 89 de cercetători: *Nerej, un village d'une région archaïque*, 3 vol. (1939, 22 cercetători, coord. H.H. Stahl); *Clopotiva, un sat din Hațeg* (1940, 13 cercetători, coord. Ion Conea); *Îndrumări pentru monografiile sociologice* (1940, 29 cercetători, coord. D. Gusti și Traian Herseni); *60 sate românești*, 4 vol. (1941–1943, 17 cercetători, coord. Anton Golopenția și D.C. Georgescu); *Drăguș, un sat din Țara Oltului*, 8 volume (1944–1945, 8 cercetători, coord. Traian Herseni).

Alături de volumele-cărți de vizită colective de mai sus, *Bibliografia satului românesc* (coord. de N. Georgescu-Tistu), din care a apărut doar o primă parte, broșurile cu rezumate în franceză ale campaniilor monografice și ale materialelor publicate în „Sociologie românească”, numărul special în limba franceză al revistei „Arhiva” („Archives”, 1–4/1943), expozițiile sociologice detaliind metoda și rezultatele cercetărilor monografice ale Școlii gustiene, excursia prevăzută la Făgăraș și Dioști urmau să-i aducă pe congresiști în contact nemijlocit cu cercetarea monografiștilor și cu acțiunea socială a Echipelor regale.

Amânarea Congresului nu a întrerupt lucrul. În nădejdea tinerii congresului în 1940 și apoi, după încheierea războiului, s-a continuat publicarea marilor volume pregătite. O vreme, au avut loc dezbateri pe tema comunicărilor trimise și publicate în *Travaux*, pentru a se stabili atitudinea organizatorilor față de ele (în principiu, față de câteva din comunicările germane, care, publicate așa cum fuseseră trimise, se cereau dezbătute serios în cadrul congresului. În timpul războiului, Prof. Gusti a consacrat un seminar Congresului discutând cu studenții aspecte ale acestuia.

Latura aceasta a Congresului de la București nu a ajuns să fie cunoscută în afara României. Nefocalizată prin realizare, ea a devenit cvasiinvizibilă chiar și în România, unde sociologia a dispărut ca disciplină timp de aproape 20 de ani (între sfârșitul anilor 1940 și sfârșitul anilor 1960).

Elemente izolate de activism social, mai ales în mediu urban sau la nivel internațional, au apărut însă și la Roma, în cadrul unora dintre intervenții.

O REPARAȚIE ISTORICĂ

Al XIV-lea Congres internațional de sociologie a fost un congres geminat, care a ratat prilejul de a întinde o punte internațională între perioada antebelică (1939) și perioada postbelică (1950). Pe plan științific, Congresul de la Roma a consfințit ruptura între Europa de Vest și Europa de Est, care fuseseră pe punctul de a-și împlini fertil cercetările sociologice în 1939. Pe plan instituțional, Congresul proiectat la București se înscria într-o perioadă de ascensiune a Institutului Internațional de Sociologie, pe care războiul și mondializarea postbelică o curmă, imprimând Congresului de la Roma o dimensiune defensivă.

Pe plan conceptual, Congresul de la București fusese gândit și pregătit ca un congres centrat pe o temă unitară (*Sat și oraș*), menită să prilejuiască întâlniri și confruntări metodologice între participanți, cu o puternică dimensiune „hands on”, congresiștii fiind invitați pe teren, în sate cercetate monografic, animate de activismul echipelor studențești, sau în sate model. Tenacitatea, rămasă multă vreme necunoscută chiar și în România, cu care Gusti și colaboratorii săi au continuat neabătut pregătirile pentru Congres în timpul războiului și după încheierea acestuia, nerenunțând la găzduirea manifestării decât atunci când ocupația sovietică și instalarea regimului comunist au făcut-o imposibilă, a rodit neașteptat în anul 1996, când, după cum am aflat de la Michael Cernea, ideea organizării la București a celui de al IX-lea Congres mondial de sociologie rurală a fost argumentată, în parte, ca un act de recunoaștere internațională a sociologiei românești interbelice.

Reproduc pe scurt în cele ce urmează informațiile comunicate de M. Cernea, căruia îi mulțumesc și pe această cale.

La al VIII-lea Congres mondial de sociologie rurală din august 1992, organizat la Pennsylvania State University (University Park, PA) de către International Rural Sociology Association (IRSA), M. Cernea află că o serie de asociații sociologice naționale și-au depus candidatura pentru găzduirea următorului Congres mondial în țara lor. Printre ele, Brazilia reprezenta candidatul cel mai puternic. Cernea decide, totuși, să exploreze căile prin care conducerea IRSA ar putea fi convinsă să considere Bucureștiul ca o locație posibilă pentru Congresul din 1996. Ca fost vice-președinte (1973–1979) și membru al Comitetului executiv al Societății Europene de Sociologie Rurală (ESRS), M. Cernea avea un număr de colegi în conducerea IRSA, al căror sprijin putea nădăjdui să-l obțină. A început însă prin a ralia Academia Română și alți sociologi români în sprijinul unei asemenea propuneri. L-a contactat mai întâi pe acad. N.N. Constantinescu, pe atunci secretarul general al Academiei Române, care, entuziasmat de idee, i-a promis tot sprijinul; după care a venit la București, unde s-a întâlnit cu prof. Ioan Mihăilescu, rector al Universității din București, și cu

prof. Emilian Dobrescu, secretar științific al Secției de științe economice, juridice și sociologice a Academiei Române spre a se asigura că, în cazul în care IRSA ar accepta ideea, comunitatea sociologică din România va fi capabilă și dispusă să-și asume răspunderea găzduirii unui eveniment de asemenea proporții. Sprijinul și angajarea cea mai fermă au venit din partea colegilor sociologi Mihăilescu și Dobrescu. Universitatea din București era gata să-și pună la dispoziția conferinței amfiteatrele și sălile de curs. Pe acest temei, M. Cernea a înaintat propunerea de a se ține al IX-lea Congres mondial de sociologie rurală la București și a inițiat un efort de câștigare a sprijinului și voturilor unor membri ai Comitetului executiv IRSA. El mi-a descris procesul după cum urmează:

„Mai multe asociații naționale de sociologie, cu cercetări proeminente în domeniul sociologiei rurale, mai ales sociologii din Brazilia, aspirau la găzduirea Congresului următor. Socoteam însă că România ar putea avea șanse serioase, pe baza a trei argumente pe care le-am folosit sistematic în discuțiile purtate. În primul rând, România avea o tradiție excepțională și realizări majore în domeniul sociologiei rurale, materializate în uriașul număr de publicații științifice și în realizările instituționale ale Școlii Românești de Sociologie. În al doilea rând, am invocat anihilarea dramatică a eforturilor depuse de sociologii români pentru pregătirea celui de al XIV-lea Congres internațional de sociologie care urma să aibă loc la București în 1939 și trebuise să fie amânat în ultimul moment; punctul esențial, asupra căruia am insistat, se referea la datoria morală a comunității sociologice internaționale față de comunitatea sociologilor din România, de a săvârși un act de reparație, oferind, prin organizarea Congresului mondial de sociologie rurală la București, recunoașterea și respectul întrupate în găzduirea unui asemenea eveniment ca un tribut întârziat pentru extraordinara creativitate a generației de sociologi care ne-au precedat. În al treilea rând, am subliniat oricui puteam că România tocmai trecuse printr-o revoluție politică și socială, comunitatea ei sociologică fiind într-un proces de refacere, după ani lungi de marginalizare, suprimare, expulzare din viața academică și publică de către regimul comunist proaspăt înlăturat. Ar fi un gest minunat din partea comunității internaționale de sociologie rurală, spuneam, să recunoască cele întâmplate și, prin programarea Congresului mondial la București, să acorde în mod simbolic, în acest moment post-revoluționar, nu numai recunoașterea internațională, ci și suport intelectual și noi deschideri tinerei generații de sociologi români. Îmi era clar că prezența la București a sute de sociologi din întreaga lume ar oferi dintr-odată o multitudine de noi contacte personale, opțiuni de schimburi interuniversitare și posibilități de cooperare și informare, noii comunități sociologice românești” (M. Cernea, *Comunicare personală*, 2015).

Treptat, argumentele lui M. Cernea au câștigat sprijinul unor membri influenți ai Comitetului executiv al Asociației Internaționale de Sociologie Rurală (IRSA), printre care Prof. Giampaolo Catelli din Italia (președinte IRSA între 1988–1992), prof. Andreas Bodenstedt din Germania (președinte IRSA între 1993–1996) și prof. Joseph J. Molnar din S.U.A. (care a devenit președinte IRSA între 1996–2000). Candidatura României a obținut votul majorității în cadrul

Comitetului executiv și cel de al IX-lea Congres mondial de sociologie rurală a fost programat la București între 22–26 iulie 1996⁴⁷. Vorbind la Congres despre această realizare, M. Cernea a spus: „Acest Congres este o reparație istorică, înalt răsplătitoare, pentru sociologia românească interbelică. Sincer vorbind, meritul-cheie pentru acest succes nu-mi revine nici mie, nici colegilor care au sprijinit programarea acestui Congres Mondial la București: el aparține pe de-a-ntregul înaintașilor noștri, cei care, în perioada interbelică au creat și adus la maturitate științifică și succes internațional Școala Sociologică de la București”.

La deschiderea Congresului, activitatea Școlii Sociologice de la București a fost readusă în atenția participanților în comunicarea prof. Ismail Serageldin. Citez:

In the process of preparing for this address, I found my research to be an intellectually rewarding experience as I got to know more about rural sociology and, in particular, its history in Romania where it had its genesis between the two world wars. It is in this endeavor that I thank Michael M. Cernea, through whom I learned more about the long tradition of an action-oriented school and movement of rural sociology in Romania and the remarkable contributions made by the founders of the Romanian School of Rural Sociology, the late Dimitri Gusti and the late Henri H. Stahl, both internationally renowned scholars who have left an indelible mark on the profession worldwide (Serageldin, 2000, p. IX).

[Cercetarea întreprinsă în cursul pregătirii prezentei alocuțiuni s-a dovedit a fi o experiență intelectual răsplătitoare întrucât am ajuns să știu mai mult despre sociologia rurală și, în particular, despre istoria ei în România, unde geneza ei s-a situat între cele două războaie mondiale. În această strădanie îi mulțumesc lui Michael M. Cernea, prin care am aflat despre îndelungata tradiție a unei școli orientate spre acțiune și a mișcării sociologiei rurale din România și despre remarcabilele contribuții datorate întemeietorilor Școlii Române de Sociologie, regretații Dimitrie Gusti și Henri H. Stahl, și unul și celălalt savanți de renume internațional care ne-au marcat în moduri de neuitat profesiunea la nivel mondial.]

Ca și Congresul din 1927, al XIV-lea Congres internațional de sociologie proiectat la București în 1939, Congresul cu același nume desfășurat la Roma în anul 1954 și Congresul mondial de sociologie rurală desfășurat la București în 1996 au întâlnit major istoria zbuciumată a secolului XX. Fiecare dintre ele a marcat, din unghiuri și cu puncte de plecare diferite, o încercare de extindere progresivă a cooperării sociologice la nivel internațional în vederea unei acțiuni globale instituționalizate a sociologilor. Congresul proiectat în anul 1939 și cel din anul 1996 au accentuat simbolic, prin alegerea locației, preocuparea de colaborare Est-Vest. Le reunește, după un interval de aproape 50 de ani, demersul central de cercetare în vederea acțiunii, a dezvoltării sociale și economice.

⁴⁷ Asociația Braziliană de Sociologie Rurală și-a văzut satisfăcută propunerea de a găzdui un Congres mondial de sociologie în anul 2000, atunci când IRSA a programat următorul Congres mondial de sociologie rurală la Rio de Janeiro.

Providence, decembrie 2014

ANEXE

1. ANTON GOLOPENȚIA, RAPORT ASUPRA ACTIVITĂȚII DIRECȚIEI PUBLICAȚIILOR DIN INSTITUTUL DE CERCETĂRI SOCIALE AL ROMÂNIEI

La direcția Publicațiilor din Institutul de Cercetări Sociale al României s-au primit spre publicare următoarele lucrări:

DOCTRINA

1. Gusti A.: *Studii de politică socială* – 1 vol.
2. Gusti D.: *La Science de la réalité sociale* – 1 vol.
3. *Îndrumări pentru cercetările sociologice* – 1 vol. (aproximativ 400 p.)

Materialul a fost sistematizat pe cadre și manifestări.

Cadre:

- a. Cosmologic: paginat (42 p.).
- b. Biologic: paginat (47 p.).
- c. Istoric: paginat (13 p.).
- d. Psihic: paginat (6 p.).

Manifestări:

- a. Economice: paginat, afară de *Planul pentru cercetarea industriei casnice* (corectură II).
- b. Spirituale: paginat în întregime (107 p.).
- c. Etico-juridice: paginat în întregime (22 p.).
- d. Politico-administrative: nu s-a predat încă materialul.
- e. Unități, relații și procese sociale: nu s-a predat materialul.
- f. Chestionare speciale (în discuție; materialul este cules).

CERCETĂRI MONOGRAFICE

Nerej, 3 volume a câte 400 p.

4. Vol. I: sub tipar.
5. Vol. II: cules.
6. Vol. III: cules.

Drăguș, 3 volume aproximativ 400 p. fiecare

7. Vol. I: se culege.
8. Vol. II: se culege.
9. Vol. III: se culege.

10. *Clopotiva*, 1 volum sub tipar.

CERCETĂRILE ECHIPELOR SERVICIULUI SOCIAL

Cercetările Echipelor studențești în campania 1938: 4 volume.

11. Vol. I: în corectura a doua.

12. Vol. II: paginat.

13. Vol. III: s-a primit numai materialul privitor la igiena locuinței, care se găsește în corectura a doua. Lipsește materialul privitor la starea culturală.

14. Vol. IV: parte din material se culege, parte se află în corectura întâi, parte în corectura a doua.

LUCRĂRILE CONGRESULUI INTERNAȚIONAL DE SOCIOLOGIE

S-a primit un număr de 130 comunicări, din care 82 reprezintă contribuția străină, iar restul de 48 contribuția românească.

Comunicările străine: sosite 82.

Seria A. Satul

15. Vol. I: tipărit (14 comunicări, 160 p.).

16. Vol. II: 10 comunicări, din care 9 în corectura a doua, una se culege.

Seria B. Orașul.

17. Vol. I: tipărit (11 comunicări, 150 p.).

Seria C. Sat și Oraș.

18. Vol. I: bun de tipar (15 comunicări, 171 p.).

19. Vol. II: 7 comunicări, din care 4 în corectura a doua, trei se culeg. Volumul este incomplet.

Seria D. Unități Sociale.

20. Vol. I: în curs de paginare (14 comunicări).

Seria E. Învățămint sociologic.

21. Vol. I: 6 comunicări, din care 4 sunt în corectura întâi, două se culeg.

Seria F. Metodele sociologice.

22. Vol. I: o singură comunicare, în pagină.

Seria G. Diverse.

23. Vol. I: cinci comunicări, în corectura întâi.

BIBLIOGRAFIE

24. *Bibliografia satului*, un volum în curs de culegere

REVISTE

25. *Sociologie românească*, aproximativ 300 p., 200 p. bun de tipar, 100 p. corectura a treia.

26. *Archives de Sociologie roumaine*, aproximativ 360 p.; două capitole complete, în curs de paginare. Restul materialului este cules și corectat, nu se poate pagina deoarece nu s-au depus încă toate manuscrisele.

[REPARTIZAREA VOLUMELOR]

Nereju	Measnicov	Imprimeria Națională
Comunicări	Zoe Georgescu	Luceafărul
Drăguș	Measnicov	Imprimeria Națională
Sociologie românească	Ștefan Popescu	Imprimeria Centrală
Monografii, echipe	Lalu	Cartea Românească
Bibliografie	Tistu, Ludu	Ramuri
Anastase Gusti		Luceafărul
Arhiva	Axente S. Popovici	Cartea Românească
Planuri	Boboc	Marvan
La science...		Imprimeria Națională
Clopotiva	Conea	Tiparul universitar

2. ANTON GOLOPENȚIA, STAREA PUBLICAȚIILOR, 12 NOIEMVRIE 1939

I. *Nereju*. Bun de imprimat la Imprimeria Națională toate trei volumele. Lucrarea e cunoscută de I. Measnicov și condusă de H.H. Stahl.

II. *Drăguș*. Materialul în parte cules, în parte bun de dat la cules, în parte nepredat. Materialul predat se găsește la d-l Measnicov, care conduce lucrarea.

III. *Clopotiva*. S-a cerut hârtia pentru ultimele două coale de text de la Luceafărul din hârtia cumpărată pentru Comunicări (pe aceeași hârtie e tipărită întreaga lucrare). Hârtia pentru copertă și planșe urmează a fi cumpărată de d-l Profesor Gusti de la Oficiul de desfăcere a hârtiei, potrivit hotărârii D-sale de sâmbătă, 11 noiembrie. Pentru ca acest lucru să se întâmple, d-l Conea îi va prezenta luni o situație exactă a cantităților și sumei necesare. Toate informațiile asupra lucrării, la d-l Conea.

IV. *Cercetările echipelor*. Se lucrează la Cartea Românească. Conducerea lucrării a acceptat-o d-l Dr. D.C. Georgescu, care e ajutat de d-l C. Lalu. Vol. I la cenzură. Cuvântul-înainte al d-lui Prof. D. Gusti a fost pus la punct și se culege, vol. II revizuit e la cenzură. Vol. III – Dr. D.C. Georgescu termină revizuirea studiului despre locuință; Anton Golopenția lucrează la redactarea înfățișării stării culturale. Vol. IV și V monografii sumare, în curs de paginare.

V. *Plan de lucru pentru cercetarea unui sat*. Cadrul cosmologic cu bun de imprimat la tipografia Marvan. [Cadrul biologic revăzut de d-l D.C. Georgescu, bun, la fel, de imprimat. Materialul la d-ra Boboc. Lucrarea ar putea începe dacă am da tipografiei Marvan cei 30 000 lei necesari pentru cumpărarea hârtiei necesare pentru tirajul de 500.

VI. *Bibliografia satului*: se pun în pagină întâiele șpalturi ale corecturii a doua. Se tipărește la Ramuri–Craiova. Lucrarea e condusă de d-l Georgescu-Tistu.

VII. *Comunicările Congresului*. S-a hotărât de d-l Profesor Gusti (11 noiembrie) ca să apară în patru limbi (franceză, engleză, germană și română). S-au tras câte

400 exemplare din vol. I–III (ediția franceză). Celelalte limbi urmează a fi tipărite după revizuirea textului tradus al Prefetei și al Sumarului. Materialul se găsește la D-na Zoe Georgescu. Vol. IV, *Unități sociale*, e în lucru.

VIII. *Archives de Sociologie roumaine*. Studii paginate, cronici și recenzii în șpalt. Materialul la d-l Ștefan Popescu. Mai lipsesc recenzii asupra lucrărilor românești de sociologie, economie. Un studiu Gusti.

IX. *Sociologie românească*. În curs de reorganizare. Ședință în acest scop cu d-nii Stahl, Ștefan Popescu și Petrini, marți 14 noiembrie la Facultate, ora 6. Trebuie să se scoată până la Crăciun un număr de 10 coale (An. IV, 7–12) pentru a încheia anul 1939 și a putea începe în formă nouă. Materialul și Secretariatul la Ștefan Popescu.

X. *Rezumatul francez al anilor I–III ai Sociologiei românești*. Cules aproape întreg materialul.

XI. Volumul An. Gusti. Textele cu bun de imprimat la Luceafărul. Idem, o listă bibliografică a lucrărilor, fotografia și coperta. Informații la domnișoara Boboc. Studiul d-lui Strat despre viața și opera lui An. Gusti urmează a fi predat tipografiei la sfârșitul săptămânii.

3. ANTON GOLOPENȚIA, PROIECT DE BUGET – PERIODICE

Institutul de Științe Sociale al României

Sociologie românească: 4 numere anual, formatul actual, de câte 96 p. cu hărți pe [hârtie] velină și nu cretată; cel mult 4 foi *hors-texte* cretate pentru reproduceri de fotografii la fiecare. Rezumat francez de 4–8 p. la 200 exemplare. Tiraj 2 500–2 000.

Archives de Sociologie roumaine: 1 număr anual, 320 p. Formatul *Arhivei*, cu hărți pe velină, 20 p. *hors-texte* (fotografii) pe [hârtie] cretată. În limba franceză. Tiraj 1 000 exemplare.

Cheltuieli

Tipar <i>Sociologie românească</i>	280 000
Tipar <i>Archives de Sociologie roumaine</i>	250 000
Colaboratori	
Desenator-cartograf cu bucata	20 000
Redacția	
Traducător <i>Archives de Sociologie roumaine</i>	30 000
Administrație	36 000

Venituri

Abonamente (400 <i>Soc. rom.</i> , 100 <i>Archives</i>)	100 000
Publicitate în Anexă	
Cont CEC (27 dec.)	50 000
Datoria Cărăbaș	67 520
Subvenție Institutul de Științe Sociale al României	180 000
Editura Imprimeria Națională	

4. ANTON GOLOPENȚIA, STAREA PUBLICAȚIILOR, 3 IANUARIE 1940

1. **Situația la tipografii.** Orice muncă la publicațiile fostului Institut de Cercetări Sociale a fost întreruptă. Lucrările se găsesc în starea prezentată în nota alăturată – „Starea publicațiilor”, de la 12 noiembrie. Excepție face monografia Nerej; între timp au fost trase paginile de text din vol. II și III, iar acum se lucrează la fotografiile *hors-texte* ale acestor două volume.

2. **Cenzura.** Cercetările Echipelor (vol. I și II) au fost restituite tipografiei (Cartea Românească) cu rezoluția că nu pot fi publicate, de vreme ce Serviciul Social a fost desființat. Volumul An. Gusti a fost înapoiat la sfârșitul lui noiembrie cu bun de tipar „Luceafărului”, bunul de tipar a fost însă retras în aceeași zi, comunicându-i-se tipografiei că a fost remis, cu No 971/Cenzură, Ministerului Muncii spre dare de aviz.

Celelalte lucrări n-au fost prezentate până acum cenzurii. Nerejul nici nu e cazul să fie prezentat înainte de terminarea tustrelor volume și de executarea modificărilor aduse volumului I. Volumele III–V din Cercetările Echipelor cer întregiri și re[vizui]ri; Drăgușul, Planul de lucru pentru cercetarea unui sat, Bibliografia satului, Monografia Clopotivei (tipărite 450 p., dar neterminat indicele) n-au întreg textul cules.

Sunt bune de trimis cenzurii cele trei volume de comunicări ale Congresului de Sociologie, care sunt gata tipărite, și volumele I–II din Cercetările Echipelor.

Trimiterea la cenzură a numerelor noi din periodice presupune înscrierea în Registrul Publicațiilor și obținerea autorizației Ministerului Propagandei.

3. **Reluarea lucrărilor de către tipografii.** În cazul Monitorului, e utilă o intervenție la d-l Bunescu. În cazul tipografiilor particulare, gheața va fi ruptă prin facerea unor plăți parțiale. În acest scop ar putea fi obținut, în caz că lichidarea Serviciului Social întârzie, înainte de aceasta și cât mai curând, un acot special, destinat publicațiilor, în valoare de 850 000–1 000 000 (300 000 pentru Cartea Românească spre cumpărare de hârtie; 100 000 Tiparul universitar; 50 000 Ramuri; 250 000 Luceafărul; Imprimeria Centrală 150 000).

4. **Obținerea autorizației pentru periodice.** În acest scop trebuie făcută o cerere Ministerului Propagandei. Pe baza aprobării se pot întreprinde formele de înscriere la Tribunal, în registrul Publicațiilor.

5. *Numărul nou al Sociologiei românești* trebuie dat în lucru. Spre a putea începe e necesară autorizația de a face comanda în numele Institutului de Științe Sociale și de a da materialul sosit la cules.

5. LISTA COMUNICĂRILOR ANUNȚATE ROMÂNEȘTI

1. Argetoianu Constantin. Cercetare economico-socială și planificare.
2. Argintescu Nicolae. Gustul popular.
3. Bărbat Alexandru. Economia rurală în Transilvania de sud.
4. Bartoș Petru, Retegan G. și Bucurescu G. *Căianul mic-Someș*, un centru de comerț rural.
5. Blidariu Ovidiu și Ion Racoveanu-Nera. Un sat de foști iobagi – *Jdioara, Severin*.
6. Brăiloiu Constantin. Muzica populară românească.
7. Brudariu Adrian. Viața juridică a satelor bănățene.
8. Bucată M. Un sat din granița bănățeană – *Prigorul*.
9. Bucurescu G., Bartoș P. și Reteganu G. *Căianul mic-Someș*, un centru de comerț rural.
10. Bușilă Constantin. Nevoile de documentare economico-socială ale industriei.
11. Butură Valer. Plantele în credințele, terapeutica și economia țărănească.
12. Călinescu Raul. Animalele în credințele, terapeutica și economia șărănească.
13. Chelcea Ion. Comunitate și tradiție.
14. Chelcea Ion. Cetele de feciori în Ardeal.
15. Colea G.T. Un sat de mari proprietari din câmpia munteană – *Perieți, Ialomița*.
16. Constantinescu C.K. Creșterea vitelor ca mijloc de agonisire a traiului populației rurale românești.
17. Costa-Foru Xenia. Familia în mediul rural și urban.
18. Costa-Foru Xenia. Cercetare și acțiune în asistența socială.
19. Cristescu Ștefania. Metodele studiului obiceiurilor și practicilor magice.
20. Dima Alexandru. Arta țărănească.
21. Dobre Marin. Un sat de foști clăcași din Moldova de sud, *Stoeșești*⁴⁸.
22. Dogaru Dumitru. Un sat din Vrancea de nord, *Bârsești*⁴⁹.
23. Duncan G.I. Un sat din zona de contact româno-sârbă *Lescovița*.
24. Durdun C.I. Două sate de muncitori de fabrică și mină, *Târnava și Târâțel*.
25. Ficșinescu T. Transformarea țăranului în muncitor, adaptarea lui la condițiile vieții muncitorești.
26. Florescu Fl. Un sat de moși ciubărari ambulanți, *Vidra*.
27. Focșa, Gheorghe. Psihologia vieții satești.
28. Galitzi Christina. Documentarea prealabilă.

⁴⁸ În text, *Stroezești*.

⁴⁹ În text, *Bârseștii*.

29. Galitzî Christina. Învăţământul ştiinţelor sociale în România (şcoli, programe).
30. Garoflid C. Interpretarea reformei agrare şi o prezentare a poziţiilor luate faţă de ea.
31. Gheorghiade A.: Un sat de răzeşi din Bacău, *Răpile*.
32. Ghiulea Nicolae: Organizarea cercetărilor sociale.
33. Giurescu C.C. Evoluţia satului şi oraşului în trecutul românesc sau evoluţia structurii sociale a poporului românesc.
34. Golopenţia Anton. Cercetare şi acţiune în munca echipelor Serviciului Social.
35. Golopenţia Anton. Cercetările de sate şi oraşe în România.
36. Golopenţia Anton. Monografia comparativă a mai multor regiuni.
37. Golopenţia Anton. Structura socială a poporului românesc.
38. Grofşorean Cornel. Tipuri de sate din Banat. Proprietatea individuală şi comună în satele din Banat.
39. Gusti Dimitrie. Satul şi poporul românesc.
40. Gusti Dimitrie. *Le village et la ville roumaine*.
41. Gusti Dimitrie. Facultatea ştiinţelor sociale.
42. Gusti Dimitrie. *La nécessité des facultés de sociologie et de sciences sociales*.
43. Gusti Dimitrie. Metoda monografică.
44. Gusti Dimitrie. Problema coordonării institutelor de cercetări.
45. Gusti Dimitrie. Cunoaştere şi acţiune socială în serviciul naţiunii.
46. Herseni Traian. Grupările de sex şi de vârstă din satele Țării Oltului (cetele de copii, flăcăi, fete, bătrâni, vecinătăţi).
47. Herseni Traian. Planul de cercetări al Institutului de Cercetări Sociale al României.
48. Herseni Traian. Sociologia rurală românească.
49. Herseni Traian. Monografii de regiune.
50. Ioaniţescu D.R. Exodul satelor către oraşe.
51. Iordan Ol. Imigrările de bulgari.
52. Jornescu C. *Le relèvement de la vie sociale du paysan*.
53. Ionică I. Ştiinţa ţărănească.
54. Malschi Boris. Satele de lângă Nistru, din Cetatea Albă.
55. Manoliu Florin. Satul în concepţia economiei moderne organizate.
56. Measnicov I. Raportul între numărul braţelor de lucru şi suprafaţa exploatată de gospodăria unui sat.
57. Mezincescu D. Condiţiile igienice în diferitele ținuturi româneşti pe baza cercetărilor Institutului de Igienă.
58. Mehedinţi S. Civilizaţia tradiţională a ţărănimii româneşti.
59. Militaru G. Un sat de muncitori de pădure din munţii Banatului, *Mărul*.
60. Mladenatz G. Un istoric al încercărilor de organizare economică a ţărănimii (bănci populare, obştii, cooperative).
61. Narly C. Acţiunea educatoare a statului în satele româneşti.
62. Nasta M. *Le facteur social et le facteur biologique dans le déterminisme de l'endémie tuberculeuse en milieu rural*.

63. Neamțu Octavian. Realizările echipelor Serviciului Social.
64. Nicoară Yolanda. Un sat din Vrancea de Nord, *Bărsești*.
65. Papadopol Dumitru. Gospodăria și familia în viața rurală românească.
66. Papadopol Dumitru. Locul și rolul sociologiei între obiectele de învățământ secundar.
67. Pârnu P. Un sat de agricultori din câmpia Tisei, *Șepreuș*.
68. Pușcariu Sextil. Structura poporului românesc.
69. Racoveanu-Nera Ion. Un sat de foști iobagi, *Jdioara-Severin*.
70. Răducanu I. Statul și viața economică a satului și orașului în sud-estul european.
71. Râmneanțu⁵⁰ P. Metoda biotipologică aplicată la studiul satelor.
72. Reteganu Gh. *Căianul mic-Someș*, un centru de comerț rural.
73. Roșca Al. Constituția biopsihică și adaptarea socială.
74. Sterian Paul. Situația economică a orașelor.
75. Stanciu Stoian. Sociologia și cercetările monografice în școlile normale și cercurile învățătoarești.
76. Stahl H.H. Viața spirituală a satului.
77. Stahl H.H. Monografia unui sat.
78. Romulus Spirescu. Un sat de producători de țuică din regiunea Văleni – *Posești*.
79. Tufescu Victor. Târgurile moldovenești.
80. Vulcănescu Mircea. Situația economiei țărănești.
81. Vulcănescu Mircea. Fundamentele epistemologice ale cercetării monografice.
82. Zinveliu V. Un centru rural de industrie casnică, *Mocodul*.
83. Zotta G. *Certains aspects de l'endémie palustre en milieu rural en Roumanie*.

**6. LISTA RAPORTORILOR ROMÂNI CARE AU TRIMES COMUNICĂRILE
PENTRU CONGRES (25 IULIE 1939)**

1. Angelescu N.C. Evoluția regimului de stăpânire asupra pământului și transformările societății românești în ultima sută de ani.
2. Botan N. *Cuhăneștii de Sus*, un sat de agricultori din Soroca.
3. Chiapella Alex. Contribuțiuni la Antropologia socială.
4. Chiru D. Vasile. Rolul social al soldatului român la sat.
5. Coman G. Un sat de foști clăcași din Moldova de Sud, *Stoeșești*⁵¹.
6. Cocârlan Paul. Viața economică a satelor din Banat.
7. Dima Alexandru. *La méthode sociologique appliquée à l'étude du phénomène artistique populaire*.
8. Djuvara Mircea. *Réflexions épistémologiques sur l'idée de groupe ou d'unité sociale*.
9. Economu Virgil. Spiritul militar în evoluția socială.

⁵⁰ În text, *Ramneteanu*.

⁵¹ În text, *Stoezești*.

10. Făcăoaru Ion. Semnificația sociologică și eugenică a stratificării rasiale în populația de la sat și oraș.
11. Georgescu Dumitru. Alimentația țaranului.
12. Ghelase Ion. Păstori bârsani, element de expansiune și unitate economică, națională și socială în trecutul nostru românesc.
13. Gheorghiu Const. L'assistance médicale dans les villes et dans les villages roumains.
- 14a. Ghiulea N. Organizarea cercetărilor sociale.
- 14b. Ghiulea N. Politica socială ca baza unei facultăți de științe sociale.
15. Golopenția Ștefania. *Éléments magiques dans la vie spirituelle des paysans roumains.*
16. Ionescu-Obârșia Ion. Un sat de munte și un sat de șes din Buzău, *Gura Teghii*.
17. Ionescu Octavian. *La sociologie juridique et l'enseignement universitaire.*
18. Ionescu Șerban. *Est-il possible de concevoir un ordre social chrétien et de proposer dans l'enseignement théologique une sociologie chrétienne?*
19. Ionescu-Șișești Gheorghe. Agricultură ca mijloc de trai al populației rurale românești.
20. Lupaș I. *Das Problem der siebenbürgischen Städte Rumäniens.*
21. Madgearu Virgil. *Le phénomène du surpeuplement agricole en Roumanie.*
22. Mănătorul N. Un sat din granița Năsăudului, *Nepos.*
23. Mărgineanu Nicolae. *La mesure des attitudes sociales.*
24. Manoilescu M. *Le triangle économique et social des pays agricoles: la ville, le village, l'étranger.*
25. Mihăilescu Vintilă. Geografia orașelor din România.
26. Narly C. *L'état et l'éducation des villages.*
27. Nasta M. *Le facteur social et le facteur infectieux dans le déterminisme de l'endémie tuberculeuse en milieu rural.*
28. Parhon Constantin I. La nécessité des connaissances endocrinologiques pour l'eugénétique.
29. Petrescu Sava. Geneza orașului specific românesc *Ploeștii*.
30. Rădulescu Andrei. *L'origine roumaine de notre droit.*
31. Speranția Eugen. *Quelques aperçus sur les classes sociales.*
32. Ștefănescu-Goangă, Roșca Alex. și Cupcea S. Constituția biopsihică și adaptarea socială.
33. Ștefănuță Petre. Rituri magice pentru provocarea și oprirea ploilor la *Popeștii de Sus*, jud. Soroca.
34. Știrbu Al. Tipuri de sate din Basarabia.

7. Sumar „Archives” XVI (1943, Nr. 1–4)

ARCHIVES POUR LA SCIENCE ET LA RÉFORME SOCIALES

SOMMAIRE

I. ÉTUDES

UNITÉS SOCIALES

D. Gusti	La Sociologie des unités sociales	5
Ion I. Ionică	Cadres de vie régionale roumaine	13
Th. Al. Știrbu	Types de villages de Bessarabie	24
Ion Conea	Villages d'Ungureni dans l'Olténie Subcarpathique	39
I. Gugiuman	Carte ethnographique de la ville de Huși	65
Ion I. Ghelase	Les Pâtres de Bârsa	76
Ion Chelcea	Les „Rudari” de Muscel	81
Natalia Popovici	Influence du travail de la femme sur la vie de famille	131

PROCESSUS SOCIAUX

I. Measnicov	L'émigration à Drăguș	138
--------------	-----------------------	-----

CADRE COSMOLOGIQUE

V. Tufesco	Une région de grande circulation – „Le Seuil de Târgu-Frumos”	144
------------	---	-----

CADRE BIOLOGIQUE

Patru Râmneanțu	La Méthode biotypologique dans l'étude du village	172
Victor Papilian et C. C. Velluda	Enquête anthropologique sur les „Moți”	178
M. Nasta	Le facteur social et le facteur infectieux dans le déterminisme de l'endémie tuberculeuse dans le milieu rural	207

CADRE PSYCHOLOGIQUE

G. Preda, Th. Stoenesco et E. Mateș	Recherches psychologiques chez les Moți	215
-------------------------------------	---	-----

MANIFESTATIONS ÉCONOMIQUES

Petre Stănculesco et Gh. Serafim	La foire de Vidra–Putna	221
----------------------------------	-------------------------	-----

MANIFESTATIONS POLITIQUES ET JURIDIQUES

G. Ionesco-Șișești	Le nouvel aspect du problème agraire en Roumanie	260
Const. Gheorghiu	L'Assistance médicale dans les villes et dans les villages roumains	267

MANIFESTATIONS SPIRITUELLES

Valeriu Butura	Enquête sur la connaissance des plantes utilisées par les vieilles femmes de Nerej	273
Petre Ștefănuță	Rites magiques pour provoquer et arrêter la pluie à Popeștii-de-Sus (département de Soroca, Bessarabie)	283

II. INSTITUTS

L'historique et l'activité de l'Institut de Recherches Sociales de Roumanie	299
Régionale Chișinău	
Régionale Cernăuți	
Régionale Banat-Crișana	
Régionale Craiova	
L'Institut Central de Statistique de Roumanie	307
L'Institut de Recherches Agronomiques	309
L'Institut Géologique de Roumanie	312
L'Institut National Zootechnique	314
Le Musée de la Langue Roumaine	317
L'Association de Conjoncture	320

III. LE XIVÈME CONGRÈS INTERNATIONAL DE SOCIOLOGIE, BUCAREST

322

IV. CHRONIQUES ET COMPTES-RENDUS DES PUBLICATIONS

L'Évolution économique de la Roumanie (Ion Veverca)	332
La Philosophie roumaine pendant ces dernières années (N. Bagdasar)	338
Histoire littéraire (G. C. Nicolescu)	349
La critique d'art et l'histoire de l'art en Roumanie (Prof. G. Oprescu)	359
Le Mouvement ethnographique et folklorique en ces dernières années (Ion Chelcea)	363
Publications sur l'assistance sociale en Roumanie de 1930 à 1939 (D. Dogaru)	370
Les Publications de l'Institut de Psychologie de l'Université de Cluj (N. Mărgineanu)	374
Publications pédagogiques (Vasile T. Nicolau)	382
Publications ethnobotaniques (Valeriu Butura)	386
Périodiques intéressant la sociologie (D. Dogaru)	390

**8. ANTON GOLOPENȚIA CĂTRE DIMITRIE GUSTI. REFERAT CU PRIVIRE
LA CREAREA UNEI UNIUNI A INSTITUTELOR DE CERCETARE ȘI ORGANIZAREA
POPORULUI DIN EUROPA DE RĂSĂRIT (CIORNĂ [1939])**

Școala de la București întreține relații cu unele dintre Institutele și personalitățile preocupate de studiul poporului propriu și de mai buna lui organizare din Europa de Răsărit.

Aceste Institute și personalități sunt:

1. Academia de Agricultură Cehoslovacă, Praga (cu servicii de cercetare și acțiune);
2. Institutul Massaryk, Brno (cercetare);
3. Grupurile de sociografi conduse de Szabo Zoltán⁵², Boldiszár Iván⁵³ din Ungaria;
4. Dr-ul Horvat⁵⁴, Zagreb (cercetări sociologice croate);
5. Dr. Tassitch⁵⁵;
6. Institutul de Cercetare a Gospodăriilor țărănești al Prof. Molloff⁵⁶, Sofia (cercetări);
7. Centrul Bulgar de Organizare Economică înființat de Fund[ati]a Near East (d-l Whipple⁵⁷);
8. Institutul Prof. Znaniecki⁵⁸, Poznan (cercetări).

⁵² Sociograful maghiar Szabo Zoltán (1912–1986) este autorul unei celebre monografii de sat (*Situația la Tard*) și al unui volum despre sărăcie și risipă în familiile țărănești. A inițiat o importantă campanie antifascistă în ziarul liberal-reformist „Magyar Nemzet”.

⁵³ Jurnalist, prozator și diplomat, Boldiszár Iván (1912–1988) a fost membru al delegației maghiare la Conferința de Pace (unde e posibil să-l fi întâlnit pe A.G.), Subsecretar de stat pentru Afaceri Străine (1947), editor al revistelor „Magyar Nemzet” (1951–1955) și „The New Hungarian Quarterly” (1960–), Președinte al PEN Clubului maghiar (1979). Autor de eseuri politice și studii de sociografie (*The Rural Heritage of Transylvania*), B. I. a scris și reportaje – dintre care cel despre Danemarca (*Țara țăranilor bogați*, 1939) a fost îndeosebi remarcat –, jurnale de călătorie în Franța, Anglia sau la New York, precum și memorialistică (amintiri despre perioada 1942–1947, cuprinse în volumul *Don-Budapesta-Paris*, 1982).

⁵⁴ Viktor Horvat își dăduse doctoratul la Universitatea Cornell din Statele Unite cu o teză intitulată *The Croatian Village Community in Yugoslavia*. În 1943 el va publica prima bibliografie de sociologie croată precum și o prezentare a gândirii sociale în Croația în volumul *Patria noastră*.

⁵⁵ Georges D. Tasić (Tassitch) era specialist în sociologie juridică (cf. volumul său *L'État et le Droit*) și va scrie ulterior despre conștiința juridică internațională.

⁵⁶ Jan S. Molloy (Molloff) era statistician și sociolog. La data la care scria A. G., el publicase, între altele, volumele *Sistemele agricole din Europa centrală* (1933) și *Prețurile produselor agricole în Bulgaria în ultimii 54 ani, 1881–1934* (1935).

⁵⁷ Clayton Whipple fusese numit la Near East Foundation (instituție de antropologie aplicată și reabilitare rurală) în anul 1934.

⁵⁸ Filosof și sociolog american de origine poloneză, Florian Witoki Znaniecki a inițiat metoda „documentelor personale” și a studiat funcțiile culturii și fenomenele de emigrație în volume cum sunt, printre altele, *Acțiunile sociale*; *Științele culturale* sau *Țăranul polonez în Europa și America*.

Celelalte instituții și persoane

Congresul Internațional de Sociologie de la București ar putea fi folosit pentru a organiza o colaborare permanentă între instituțiile și personalitățile care studiază viața poporului sau conduc acțiuni de organizare a ei în țările Europei de Răsărit.

Cum structura socială a acestor popoare prezintă numeroase trăsături comune (problema cercetării și organizării satului este cea mai însemnată dintre ele), colaborarea aceasta ar putea fi rodnică pentru fiecare din ele.

Colaborarea dintre Institute ar urma să fie organizată astfel: o întâlnire anuală într-una din țările Europei de Răsărit; schimb de publicații; schimb de studenți și de cercetători; cu timpul, publicații comune.

Cu prilejul Congresului ar putea fi organizată ședința de constituirea a Uniunii. Până la Congres ar putea fi tipărit un volum în care să fie înfățișate starea cercetărilor consacrate poporului și acțiunile de organizare a vieții țărănești. Și ar putea fi chemați în țară întâi bursieri ai Serviciului Social din țările Europei de Răsărit, așa încât congresiștii să-i găsească la Echipa.

În caz că acceptați propunerea aceasta, ar fi nevoie pentru perfectarea ei:

I. de stabilirea legăturilor cu restul Institutelor și personalităților importante pentru cercetarea vieții poporului sau pentru acțiuni de organizare. Cităm dintre acestea: Institutul maghiar pentru cercetarea satelor (Președinte: Prof. Steinecker⁵⁹, secretar Bodor Anta⁶⁰); docenții Ortutay⁶¹ [nume nedescifrat] și Iyszászi, teoreticienii cercetării satelor în Ungaria; Consilierul Ministerial St. Weiss, Directorul Sindicatului rural, Mihai Kerék secretarul Asoc[iației] gospodarilor (autori de cercetări de politică agrară), Prof. Erödi-Harrach⁶², care face cu studenții o acțiune de ajutorare a comunelor suburbane ale Budapestei din 1912 (*settlement*); Profesorii de Sociologie de la Bratislava; Prof. Usjenicki (sociologie catolică la Liubliana); Miler (Zagreb), ramura sârbească a școlii de antropogeografie a lui Cvijici⁶³; ramura bulgară a acestei școli. Profesorii respectivi de la *Mülkiye Okulu* (Facultatea pentru funcționari și diplomați) și de la *Tarik-Dil-Ciografia Fakültesi* (Fac. De istorie, limbă și geografie a turcilor). Pentru Albania, Grecia și Polonia (Cracovia, Varșovia) trebuiesc stabilite de abia Inst[itutele] și personalitățile.

În vederea acestui scop [textul se întrerupe].

⁵⁹ Ferenc/z Steinecker (1898–1969) a studiat istoria sociologiei maghiare.

⁶⁰ Sociologul maghiar Bodor Antal a lucrat la Institutul de cercetare a satului, abordând, între altele, teme privindu-i pe șvabii dunăreni (*Donauschwabben*) și ungurii din Transilvania.

⁶¹ Sociolog trecut ulterior la etnografie, Gyula Ortutay (decedat în 1978) a fost ministru al Religiei și Educației (1949), director al Institutului de etnologie (1967–1978), profesor de folclor la Universitatea din Budapesta și a condus elaborarea *Enciclopediei etnologice ungare* (1977–1982). Dintre lucrările personale, amintim *Arta populară ungară* și *Folclorul ungar* (ambele traduse în engleză).

⁶² Prof. Erödi-Harrach a fost director al Institutului de politică socială de pe lângă Facultatea de economie a Universității din Budapesta.

⁶³ Geograf sârb, Jovan Cvijić (1865–1927) a studiat geneza văii transversale a Dunării la Porțile de Fier.

**9. ANTON GOLOPENȚIA CĂTRE DIMITRIE GUSTI. MEMORIU CU PRIVIRE
LA CONSTITUIREA UNEI UNIUNI A CERCETĂRIILOR ȘI A ACȚIUNII SOCIALE
DIN EUROPA DE RĂSĂRIT (CIORNĂ, [1939])**

Școala de la București întreține relații cu unele dintre Institutele și personalitățile din Europa de Răsărit, preocupate de studiul poporului propriu și de mai buna lui organizare.

Congresul Int[ernațional] de Sociologie de la București ar putea fi folosit pentru a organiza o colaborare permanentă între instituțiile și personalitățile cu această preocupare din Europa de Răsărit.

Cum numărul participanților din Occident și America va fi, pare-se, mai prejos de așteptări, inițiativa aceasta îngăduie ridicarea numărului participanților la cifra necesară pentru reușita excepțională, dorită Congresului.

Structura socială a pop[oarelor] din Răsăritul Europei prezentând numeroase trăsături comune (problema cercetării și a organizării satului este cea mai însemnată dintre ele), colaborarea aceasta ar putea fi rodnică, îngăduind fiecăruia din ele să beneficieze de experiența tuturor celorlalte. Școala din București, dispunând de mijloacele cele mai însemnate și având o activitate cu care numai cercetările din Ungaria se pot compara într-o oarecare măsură, poate obține prin această organizare ceea ce merită de mult: conducerea necontestată pe tărâmul șt[iințelor] sociale în toată Europa de Răsărit.

Colaborarea ar urma să fie organizată astfel: **1.** o întrunire anuală într-una din țările Europei de Răsărit; **2.** schimb regulat de publicații, comunicarea planurilor de lucru; **3.** schimb de studenți și de cercetători; **4.** publicații comune.

Cu prilejul Congresului ar putea fi organizată ședința de constituire a Uniunii. Până la Congres ar putea fi: **1.** tipărit un volum în care să fie înfățișată starea cercetărilor consacrate poporului și acțiunile de organizare a vieții țărănești; **2.** chemați în țară întâii invitați ai Serviciului Social și ai Institutului de Cercetări Sociale (așa încât congresiștii să-i găsească la Echipa).

În caz că rețineți această propunere, e nevoie ca:

1. Să se creeze un număr de locuri pentru tineri cercetători, propuși de Institutele din Uniune;

2. Să se treacă în bugetul publicațiilor Congresului volumul *Cercetare și acțiune socială în Europa de Răsărit*.

3. Să se întreprindă corespondența necesară sau, mai bine, să se trimită cineva la Budapesta, Praga, Liubliana, Zagreb, Belgrad, Sofia, Ankara, Atena, Poznan, Varșovia, care să cunoască la fața locului posibilitățile și să pregătească constituirea, schimbul de stud[enți] și cercetători și volumul comun.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. ACTES DU XIVE CONGRÈS INTERNATIONAL DE SOCIOLOGIE (ROME 30 AOÛT–3 SEPTEMBRE 1950) publiés par les soins du Président du Congrès M. le Prof. Corrado Gini, Institut International de Sociologie, Società Italiana di Sociologia. Vol. I. *Discours – Commémorations – Comptes-rendus des séances – Listes des noms*; Vol. II. *Études qui intéressent la démographie, l'urbanisme, la ruralité, la médecine et la biologie*; Vol. III. *Théories générales et études économiques, techniques, méthodologiques et didactiques*; Vol. IV. *Études historiques, archéologiques, juridiques et politiques*, Rome, [1953?].
2. ACTES DU XVE CONGRÈS INTERNATIONAL DE SOCIOLOGIE, ORGANISÉ À ISTANBUL (11–17 SEPTEMBRE 1952) AU NOM DE L'INSTITUT INTERNATIONAL DE SOCIOLOGIE (1952–1954). Actes publiés par Hilmi Ziya Ülken, Istanbul, Imprimerie des Facultés, 2 vol. (vol. I, 1954). Publication de la Faculté des Lettres de l'Université d'Istanbul.
3. APOLZAN, LUCIA (1945). *Sate, orașe și regiuni cercetate de Institutul Social Român, 1925–1945*, București: I.S.R.
4. BASTIDE, ROGER (1936). *L'enseignement de la sociologie en France*, „Revue internationale de sociologie”, vol. 44, nr. 7–8 (juillet–août), p. 373–396.
5. BOUGLÉ, CÉLESTIN (1937). *Préface*, in R. Aron, G. Friedmann, R. Polin et. al., *Les sciences sociales en France. Enseignement et recherche*, Paris: Paul Hartmann.
6. BULETINUL INFORMATIV, ȘTIINȚIFIC ȘI ADMINISTRATIV (1948). Publicat sub îngrijirea Președintelui Consiliului D. Gusti și Secretarului General al Consiliului Tr. Săvulescu, Vol. I, nr. 1, București: Academia Română/Consiliul național de cercetări științifice.
7. CALLÈDE, JEAN-PAUL (2013). (in) Jean Ferrette, éd., *Les sociologues sous Vichy. Actes des journées d'études IMEC, Abbaye d'Ardenne, Caen, 11–20 octobre 2010*, Numéro spécial „Anamnèses”, 7, p. 85–110.
8. CERNEA, MICHAEL (2015), *Comunicare personală*, 10 ianuarie.
9. CÎRSTOCEA, IOANA (2007). *Splendeurs et misères d'un projet intellectuel: l'École monographique de Bucarest*, „Revue d'histoire des sciences humaines”, vol. 16, nr. 1, p. 33–56.
10. CLARK, TERRY N. (1973). *Prophets and Patrons: The French University and the Emergence of the Social Sciences*, Harvard University Press.
11. CONEA, ION (dir.) (1940). *Clopotiva, un sat din Hațeg. Monografie sociologică întocmită de Echipa regală studențească 19/935 sub conducerea lui...*, vol. I–II, București: I.Ș.S.R.
12. *Congresul Internațional de Sociologie de la București*, „Soc. rom.”, IV (1939), nr. 1–3, p. 136–141.
13. CRONICAR (1943). *Vizita Prof. Corrado Gini* (in) *Legătura cu străinătatea*, „Cronicarul Institutului Central de Statistică”, nr. 2, 31 decembrie 1943, p. 21.
14. DUPRAT, GUILLAUME-LÉONCE (1936). *The International Institute of Sociology*, „American Sociological Review”, Vol. 1, nr. 3, June, p. 449–454.
15. DUPRAT, GUILLAUME-LÉONCE (1938). *Rôle de l'Institut International de Sociologie dans la coopération intellectuelle internationale* în *Les Convergences des sciences sociales et l'esprit international*, Paris, Paul Hartmann, p. 48–55.
16. ENCICLOPEDIA ROMÂNIEI (1938–1943). Vol. I. *Statul și II. Țara românească* (1938); Vol. III. *Economia națională. Cadre și producție* (1939); Vol. IV. *Economia națională. Circulație, distribuție și consum* (1943). București: Imprimeria Națională.
17. FAUCONNET, PAUL (1932). *L'enseignement de la sociologie*, „Bulletin de l'Institut Français de Sociologie”, II, fasc. 1 (Séance du 9 décembre 1931), 40 p.
18. [GEORGESCU-TISTU, N.] (1939). *Bibliografia satului românesc. Generalități, cadrul cosmic și biologic*, Craiova: Ramuri, 37 p.
19. GOLOPENȚIA, ANTON (2001). *Ultima carte (UC). Text integral al declarațiilor în anchetă ale lui Anton Golopenția aflate în Arhivele S.R.I.* Volum editat, cu Introducere și Anexă de Prof. Dr. Sanda Golopenția București: Editura Enciclopedică.

20. GOLOPENȚIA, ANTON (2004–2014). *Rapsodia epistolară. Scrisori primite și trimise de A. G.*, 4 vol. I. *Ion Adameșteanu–Nina Crainic* (1923–1950), 2004; II. *Ștefania Cristescu* (1932–1950), 2010; III. *Radu Crutcescu–Sabin Manuila* (1917–1950), 2012; IV. *Marele Stat Major–Iulihim Zelenciuc* (1923–1950), 2014. Ediție îngrijită de S. Golopenția, Ruxandra Guțu Pelazza (și Lidia Bradley, vol. III), București: Editura Enciclopedică.
21. GOLOPENȚIA, ANTON (2006). *Românii de la est de Bug*, vol. I–II. Volume editate, cu *Introducere*, note și comentarii de Prof. Dr. Sanda Golopenția, București: Editura Enciclopedică.
22. GOLOPENȚIA, ANTON (2014). *Direcția Planificării și Publicațiilor*, „Transilvania”, nr. 1, p. 15–17.
23. GOLOPENȚIA, ANTON; GEORGESCU D.C. (dir.) (1941–1943). *60 sate românești cercetate de echipele studențești în vara 1938. Anchetă sociologică condusă de...*, Institutul de Științe Sociale al României (I.Ș.S.R.), București, vol. I. *Populația* și II. *Situația economică* (1941), vol. IV. *Contribuții la tipologia satelor românești. Sate agricole, sate pastorale* (1943); vol. V. *Contribuții la tipologia satelor românești. Sate cu ocupații anexe* (1942).
24. GOLOPENȚIA, ANTON; POP MIHAI (dir.) (1942). *Dâmbovicul. O plasă din sudul județului Argeș*, (extras, „Soc. rom.”, IV, nr. 7–12), București: I.Ș.S.R.
25. GOLOPENȚIA, SANDA (2002). *Cronologie*, în A. Golopenția, *Opere complete*, I (2002), p. XLVII–CXXXII.
26. GOLOPENȚIA, SANDA (2012a). *Introducere*, în A. Golopenția, *Rapsodia epistolară* III, p. XXIII–CXLI.
27. GOLOPENȚIA, SANDA (2014a). *Comunicări românești pentru al XIV-lea Congres internațional de sociologie*, în Golopenția S. (2014 b), p. 20–29.
28. GOLOPENȚIA, SANDA (coord.) (2012b). *Școala sociologică de la București. Monografiști. Echipieri*, „Secolul 21”, Număr special, nr. 1–6.
29. GOLOPENȚIA, SANDA (coord.) (2014b). *Școala sociologică de la București. Publicații. Expoziții. Proiecte*, „Transilvania”, Număr special, nr. 1.
30. GUSTI, D. (1934). *Sociologia militans. Introducere în sociologia politică*, București.
31. GUSTI, D. (1941). *La Science de la réalité sociale. Introduction à un système de sociologie, d'éthique et de politique*, Paris: Alcan, Presses Universitaires de France.
32. GUSTI, D. (1946). *Sociologia militans. Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii*, Vol. I. *Cunoaștere*; Vol. II. *Acțiune*, București, Fundația Regele Mihai I.
33. GUSTI, D. ([1948] 1970). *Congresul al XIV-lea internațional de sociologie din București. Comunicare făcută în ședința publică a Academiei Române din 16 aprilie 1948*, (in) D. Gusti, *Opere*, vol. III, București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, p. 95–106.
34. GUSTI, D.; HERSENI TRAIAN (dir.) (1940). *Îndrumări pentru monografiile sociologice. Redactate sub direcția științifică a D-lui Prof. D. Gusti și conducerea tehnică a D-lui Traian Herseni de Biroul cercetărilor sociologice din I.S.C.R.*, București: I.Ș.S.R.
35. HERSENI, TRAIAN (1938). *Cercetările monografice de la Drăguș*, „Soc. rom.” III, nr. 7–9, p. 412–413.
36. HERSENI, TRAIAN (dir.) (1944–1945). *Drăguș, un sat din Țara Oltului (Făgăraș)*. Seria, neterminată, cuprinde următoarele volume, dispuse pe Cadre/Manifestări și publicate la București: I.C.S.R./I.Ș.S.R.: ION I. IONICĂ, *Reprezentarea cerului*, 1944; DR. FRANCISC I. RAINER, *Tipul antropologic*, 1945; DR. D.C. GEORGESCU, *Demografia și igiena populației*, 1945; ȘTEFAN METEȘ, *I. Trecutul Țării Oltului. II. Trecutul satului Drăguș*, 1945; ȘTEFANIA CRISTESCU-GOLOPENȚIA, *Credințe și rituri magice*, 1944; AL. DIMA, *Împodobirea porților, interioarele caselor, opinii despre frumos*, 1945; AL. BĂRBAT, *Structura economică a satului*, 1944; TRAIAN HERSENI, *Unități sociale*, 1944.
37. *Institutul de Cercetări Sociale al României. Activitatea direcțiunilor*, „Soc. rom.” IV (1939), nr. 4–6, p. 332–336.

38. *ISTORIA ROMÂNIEI ÎN DATE* (2003). elaborată de Dinu C. Giurescu, Horia C. Matei, Nicolae C. Nicolescu, Marcel D. Popa *et al.*, coord. Dinu C. Giurescu, București: Editura Enciclopedică.
39. JIGA, CAIUS (1945). *Contribuțiuni la bibliografia satului românesc*, Făgăraș: Tipografia „Hațiegan”.
40. MANOIL, A.; GOLOPENTIA A. (1947). *La sociologie roumaine*, în GURVITCH, GEORGES, éd. *La sociologie au XXe siècle*, Paris, P.U.F., vol. II.
41. MOSBACH-NATANSON, SÉBASTIEN (2008). *Internationalisme et tradition nationale: le cas de la constitution de la sociologie française autour de 1900*, „Revue d'histoire des sciences humaines”, 1, nr. 18, p. 35–62.
42. MOSBACH-NATANSON, SÉBASTIEN (2014). *The Forgotten One of the Triad: why did René Worms, and not Émile Durkheim or Gabriel Tarde, fail?*, (in) *Conference Proceedings of the Research Committee on History of Sociology from the XVIII ISA World Congress of Sociology in Yokohama, 13–19 July 2014*, 10 p. Consultat pe internet (www.academia.edu/8213565/The_Forgotten...).
43. POLIN, RAYMOND (1938). *Monographie et synthèse d'après Le Play*, în *Les convergences des sciences sociales et de l'esprit international. Travaux de la Conférence internationale des sciences sociales (Paris, juillet, 1937)*, Paris: Paul Hartmann.
44. ROI, CÉCILE (2011). *Guillaume-Léonce Duprat (1872–1956), l'Institut International de Sociologie et l'Allemagne dans l'entre-deux-guerres*, „Lendemain”, vol. 36, nr. 141, p. 18–42.
45. ROSTĂS, ZOLTÁN (2011). *L'histoire d'un Congrès qui n'a pas eu lieu: le XIVe Congrès international de sociologie, Bucarest (1939)*, „Les Études sociales”, nr. 153–154, p. 195–211 (număr special: *Sociologie et politique en Roumanie 1918–1948*).
46. ROSTĂS, ZOLTÁN (2014). *Beneficiile unui Congres care n-a avut loc*, în Golopenția Sanda (2014 b), p. 30–36.
47. SAVOYE, ANTOINE; KALAORA BERNARD (1985). *La mutation du mouvement le playsien*, „Revue française de sociologie”, vol. 26, nr. 2, p. 257–276.
48. SAVOYE, ANTOINE (1993). *La consécration manquée de la sociologie empirique: Le Congrès de l'institut International de Sociologie, Bucarest, 1939*, „Les Études Sociales”, nr. 121, p. 13–23.
49. SCHÖTTLER, PETER (1995). *Marc Bloch et le XIVe Congrès International de Sociologie, Bucarest, août 1939*, „Genèses”, nr. 21, décembre, p. 143–154.
50. SCHUERKENS, ULRIKE (1996). *Les Congrès de l'Institut International de Sociologie de 1894 à 1930 et l'internationalisation de la sociologie*, „International Review of Sociology”, 6, nr. 1, p. 7–24.
51. SERAGELDIN, ISMAIL (2000). *Themes for the Third Millennium: The Challenge for Rural Sociology in an Urbanizing World*. Keynote Address delivered at the 9th World Congress of Rural Sociology (22/07/1996) on Rural Potentials for the Global Future. Washington, DC: The World Bank.
52. SOMEȘAN, M. (2004). *Universitate și politică în deceniile 4–6 ale secolului 20. Episoade și documente*, București: Editura Universității din București.
53. STAHL, H.H. (dir.) (1939). *Nerej, un village d'une région archaïque. Monographie sociologique dirigée par...*, Bucarest: Institut de Sciences Sociales de Roumanie, vol. I–III.
54. TRAVAUX DU XIV-E CONGRÈS INTERNATIONAL DE SOCIOLOGIE (1939–1940). A. *Les Unités sociales*, 1 vol.; B. *Le Village*, 2 vol.; C. *La Ville*, 1 vol.; D. *Ville et village*, 1 vol., Bucarest: Institut International de Sociologie et Institut de Sciences Sociales de Roumanie.
55. WORMS, RENÉ (1921). *La sociologie, sa nature, son contenu, ses attaches*, Paris: Giard.

VIITORUL ACTIV AL PERSOANELOR VÂRSTNICE DIN SPANIA

ANTONIO GUTIÉRREZ RESA*

ABSTRACT

THE ACTIVE FUTURE OF THE AGED PEOPLE IN SPAIN

In the following article we try to establish the foundations that support “the active future of the aged people in Spain”. We base our work on data from the National Institute of Statistics (INE), the Statistics Annuary of Spain, the Information System of the System for Autonomy and Dependency Caring (SISAAD) and the Aged People Observatory-Institute of Aged People and Social Services (IMSERSO). Actually, one can notice that, if human beings are linked to production and utility, after 65–70 years of age, the possibilities of happiness can be accomplished now. We try to show that, with the number of people aged over 65 (8 million people in Spain) increasing more than any other group and in acceptable health conditions, the context is more reasonable and facilitates an active future of the aged people. That is, the development of a process of optimization of health, participation and security opportunities, aiming at bettering the quality of life according as people age. We maintain that aging is not necessarily negative, the chronological age being a more and more unsatisfactory criterion. In the following pages we show the undeniable reality that we are going to live longer and probably in better conditions. Nevertheless, according to our data, it is convenient to distinguish from now on between people of 65 to 79 years and people of 80 and more. This stems, above all, from the domination of the dependency situations which go unsolved in Spain, despite the Law No. 6 of 2006. The article presents those services (IMSERSO) which promote the active ageing: nurseries and clubs, vacations and thermal therapy, universities for aged people, accessibility programs and telealarms. Also presented are those services of familial solidarity promotion and maintaining: home help, residences, day nurseries and familial support services. The available data show the insufficiency of the aforementioned services in Spain. Therefore, we can say that the clearly pro-active services have a long way to go, except in the case of university programs for aged people. Consequently, it is necessary to remodel the ensemble of social services designed for primary and long term care, above all. It would be necessary that the pro-active social services establish a contact with aged people NGOs, given the constant increasing of volunteership among people over 65. Thus,

* Calle Obispo Trejo s/n, Departamento de Trabajo Social (Facultad de Derecho) Madrid 28040, España; e-mail: ligia@cepaaim.org; antonio@der.uned.es.

we conclude by saying that the bases of the active future of aged people are related to a context which should be made more favourable, favouring different lifestyles in different life periods and facilitating, progressively, a satisfactory active future for aged people.

Keywords: aged people, life quality, dependence, pro-active social services.

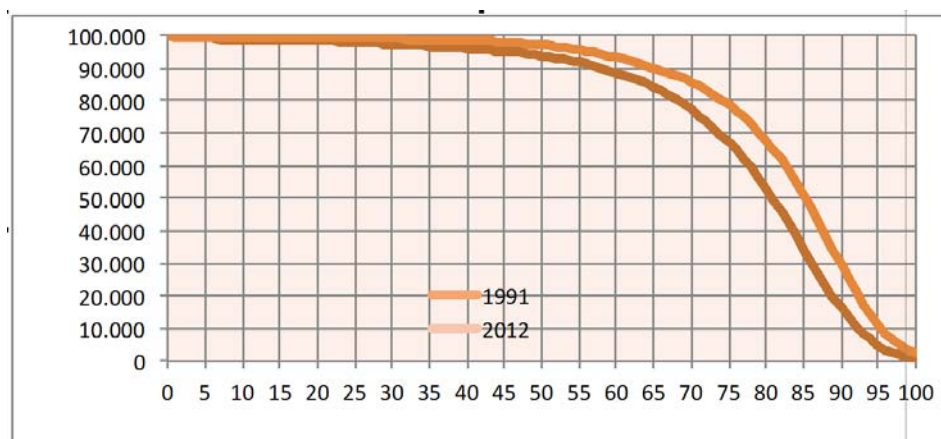
1. ÎN LOC DE INTRODUCERE

Merită amintit faptul că Cicero, în *De Senectute* (2001), îi dedica prietenului său Titus Pomponius Atticus o largă reflecție asupra vieții și amurgului acesteia într-o societate – cea romană – puțin favorabilă bătrânilor, cărora li se imputau rele și lipsuri, ignorându-li-se atuurile și posibilitățile. Aceasta se întâmpla deja în secolul I î.Hr., când societatea romană încetase să mai vadă în bătrâni un exemplu de viață, iar sistemul republican încetase să mai aibă încredere în bătrâni, în senatori. Cicero a încercat să respingă și să contracareze acuzațiile nedrepte și oarbe îndreptate împotriva bătrâneții, creditând-o cu realizări mărețe în domeniul autorității, dar mai puțin în ceea ce privește forțele fizice, viteza sau agilitatea corporală. Secolele au trecut și atunci, ca și acum, se pare că lucrul cel mai trist în legătură cu bătrânețea este ideea că, la această vârstă, ești o povară pentru toți cei din jur. Ne atenționează, printre alții, Montaigne, scriind: „Cât despre mine, sunt sigur că, începând de la vârsta aceasta, nici mintea mea, nici corpul meu n-au făcut altceva decât să se împruțineze – mai degrabă decât să sporească, să dea înapoi – mai degrabă decât să înainteze. E posibil ca, la aceia care își întrebuințează timpul cu folos, mintea să crească odată cu viața, știința și experiența; cele mai importante și esențiale lucruri se usucă și se sting” (Montaigne, M. de, 2005: 346). Astăzi, ființa umană fiind legată de conceptele de producție și utilitate, odată depășită vârsta de 65–70 de ani, se pune în mod radical problema posibilității, temporar suspendate, de a fi fericit (Madox, 1968). Este ceea ce a exprimat cu claritate Hannah Arendt, arătând că „tot ceea ce ajută la stimularea productivității și la diminuarea durerii și efortului este util. Cu alte cuvinte, modelul ideal de măsură nu este utilitatea și utilizarea, ci «fericirea», adică gradul de durere și de plăcere încercate în producerea sau în consumul de lucruri” (Arendt, 2002, 334).

Așa cum se arată în *Graficul nr. 1*, speranța de viață în Spania crește la o vârstă din ce în ce mai ridicată. Pe de altă parte, se ating vârste de peste 70 de ani în condiții rezonabile de sănătate, astfel că bătrânii pot continua să fie activi. Din acest motiv am dorit inițial să intitulăm aceste pagini *Viitorul activ al bătrânilor* într-un context din ce în ce mai propice (Morgan; Kunkle, 1996).

Graficul nr. 1

Curbe de supraviețuire la vârsta exactă, 1991 și 2012, în Spania

Tabele de mortalitate ale populației spaniole și Anuarul Statistic al Spaniei (Sursa: INE)

Credem că astăzi asistăm la o provocare care nu poate fi ignorată: creșterea speranței de viață și scăderea natalității au făcut ca atât în societățile dezvoltate, cât și în cele în curs de dezvoltare, numărul persoanelor de peste 60 de ani să crească într-o proporție mai mare decât a oricărui alt grup de vârstă (Națiunile Unite, 2012). În conformitate cu buletinul informativ al ONU, la mijlocul secolului al XX-lea existau 205 milioane de persoane cu o vârstă de peste 60 de ani. În 2012, numărul lor crescuse la 810 milioane. După previziunile ONU, în anul 2050 numărul persoanelor de peste 60 de ani va atinge 200 de milioane. Această tendință de îmbătrânire a populației presupune provocări sociale, economice și politice. Această situație se regăsește în Spania, unde astăzi trăiesc peste 8 milioane de persoane cu vârsta de peste 65 de ani.

În ultimele decenii s-a produs o evoluție în aspectele fundamentale care definesc o îmbătrânire satisfăcătoare. Astfel, s-a trecut de la accentul pus pe aspectele funcționale și de sănătate la o viziune mai amplă, într-o perspectivă bio-psiho-socială. În acest fel, bunăstarea nu se mai regăsește doar în starea de sănătate sau în capacitatea de a realiza activitățile esențiale ale vieții cotidiene, ci și în aspectele sociale, relaționale și participative. Organizația Mondială a Sănătății (2002, 12) definește îmbătrânirea activă drept „procesul de optimizare a oportunităților de sănătate, participare și siguranță, cu obiectivul de a îmbunătăți calitatea vieții pe măsură ce persoanele îmbătrânesc”. Ne găsim deci în fața unei concepții a îmbătrânirii care susține includerea bătrânilor în societate nu ca subiecți pasivi, ci în calitate de cetățeni care participă în mod activ pe tot parcursul vieții, potențându-se astfel calitatea vieții lor. Se sprijină, astfel, dezvoltarea unei societăți în care îmbătrânirea nu presupune abandonarea unei participări active în societate. Dimpotrivă, se militează pentru o calitate a vieții care să ia în considerare nu numai

necesitățile celor mai în vârstă, ci tot ceea ce aceștia pot aduce, ca o contribuție personală, în societate. O societate în care cei mai în vârstă nu sunt priviți ca o comunitate omogenă, pasivă, consumatoare de servicii. La fel ca oricare alt segment de viață, persoanele în vârstă posedă realități, circumstanțe și experiențe care nu pot fi valorificate exclusiv ca o chestiune de vârstă. Această simplificare poate duce la lipsa relațiilor intergeneraționale, ceea ce ar genera izolarea și lipsa de contact a vârstnicilor cu alte grupuri de vârstă (Giró, 2006). Astfel se pronunță ONU, subliniind „necesitatea de a întări solidaritatea între generații și asociațiile intergeneraționale, ținând cont de nevoile particulare ale celor mai în vârstă și celor mai tineri, și de a dezvolta relații solidare între generații” (Națiunile Unite, 2002, 4).

2. ÎMBĂTRÂNIRE ȘI ÎMBĂTRÂNIRE ACTIVĂ

În termeni demografici, îmbătrânirea nu înseamnă altceva decât creșterea numărului relativ de persoane în vârstă într-o populație. În funcție de numărul total de locuitori ai unei țări și în funcție de alte variabile, precum educația sau nivelul intelectual al persoanelor, se poate susține faptul că îmbătrânirea nu este neapărat un fenomen negativ. Se știe că procesul de îmbătrânire își are originea în scăderea seculară a fecundității și a mortalității la vârste mai tinere. Totuși, fiindcă se trăiește din ce în ce mai mult și nu pot constitui soluții nici imigrarea tinerilor, nici creșterea natalității, trebuie găsite căi de a înfrunta viitorul demografic și, mai ales, îmbătrânirea activă a persoanelor. În *Graficul nr. 2* se vede clar creșterea în timp a numărului de persoane în vârstă, bărbați și femei, din 2012 până în 2050.

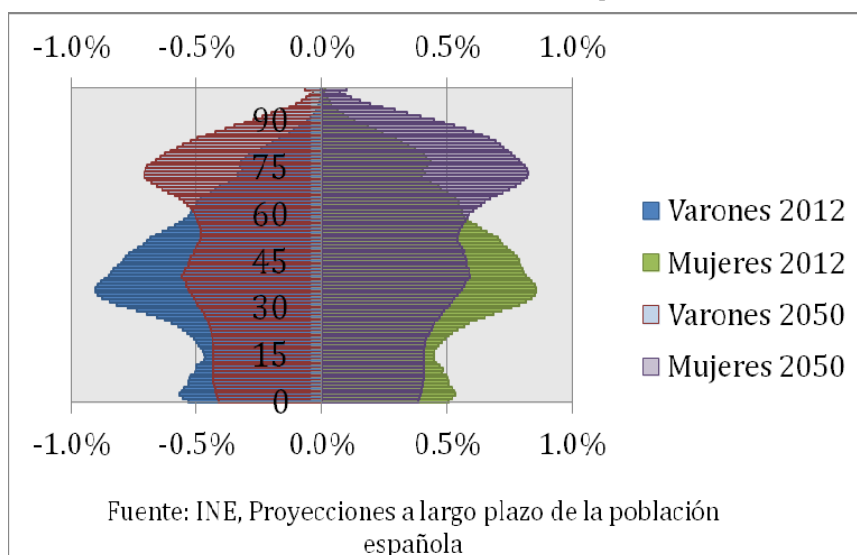
În Spania vorbim de peste 8 milioane de persoane cu vârsta peste 65 de ani. O țară care a urmat un model de îmbătrânire mai întârziat a fost Italia, dar și aceasta, la începutul secolului al XXI-lea, a depășit Franța. Franța a fost deschizătoare de drumuri în domeniul îmbătrânirii, cu un proces lung și lent; în schimb, UE a urmat un model de îmbătrânire în flux dezordonat. Deși ne-am referit la persoane de peste 65 de ani, trebuie să luăm în considerare faptul că vârsta cronologică este un criteriu din ce în ce mai nesatisfăcător. Se întâmplă frecvent ca persoane cărora le dăm o anumită vârstă să fie în realitate mai în vârstă sau chiar să arate mai în vârstă decât sunt de fapt. Apoi, rămân sub semnul întrebării „umbrăles etarios”=„pragurile de vârstă”, cum ar fi ciclul de viață tripartit și creșterea longevității (vârsta prospectivă și retrospectivă).

Îmbătrânirea individuală nu reprezintă exact vârsta unei persoane. În realitate, ceea ce definește o persoană, sau mai bine zis o ființă vie, ca bătrână este riscul de a muri, din moment ce îmbătrânirea este o deteriorare progresivă și generalizată care se traduce într-o probabilitate de mortalitate din ce în ce mai mare. Aceasta nu se poate măsura individual, ci numai colectiv, prin intermediul tabelelor de mortalitate. *Graficul nr. 3* ilustrează clar că odată cu trecerea timpului se mărește numărul anilor de viață la diverse vârste. Este rezultatul, mai mult decât

probabil, al unui mare număr de variabile dificil de controlat. Fără îndoială, trebuie să constatăm creșterea nivelului de bunăstare, ceea ce înseamnă un progres al condițiilor de muncă, unor locuințe mai salubre, o alimentație mai echilibrată, o îngrijire medicală mai atentă, ca și un progres major în nivelul de cultură și educație al cetățenilor, între alți indicatori. Aceste date indică realitatea că vom trăi mai mulți ani în condiții probabil mai bune. De aici rezultă ca posibilă îmbătrânirea activă, fără a rămâne în prizonieratul ciclului de viață trifazic pe care îl cunoaștem: faza de copilărie și tinerețe sau de pregătire-formare, faza adultă sau de producție și faza de bătrânețe sau de odihnă. Aceste faze sunt rezultatul industrializării și al generalizării muncii salariate.

Graficul nr. 2

Piramida vârstelor în 2012 și 2050 în Spania

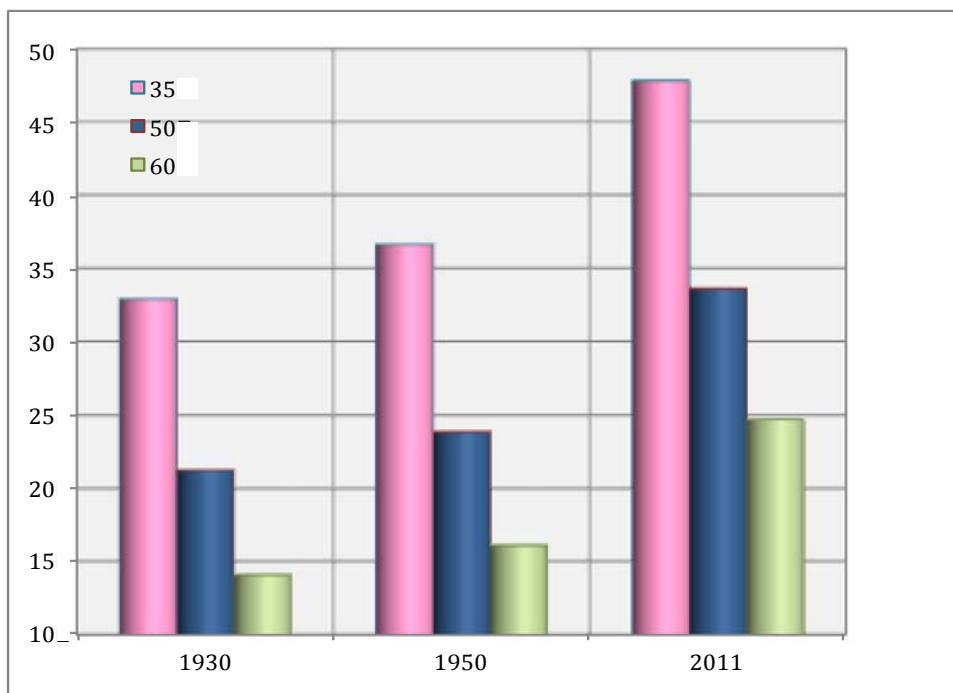

**Previziuni de lungă durată ale populației spaniole (Varones = Bărbați;
Mujeres = Femei) (Sursa: INE)**

Este vorba despre un sistem foarte rigid de ordonare a existenței în jurul vârstei cronologice, ale cărei faze neproductive sunt gestionate colectiv prin școala și sistemul de pensii. Există contradicții evidente în ciclul de viață trifazic, deoarece, pe măsură ce avansează cea de-a doua modernitate, avansează și principiul său de bază: fiecare își alege propria traiectorie și o face de-a lungul întregii sale vieți. De asemenea, intră în contradicție/tensiune cu acest principiu uniformitatea traseelor vitale, rigiditatea pragurilor cronologice și specializarea activităților în funcție de vârstă. În sfârșit, mai contribuie la această tensiune și creșterea duratei vieții, precum și problema numărului de persoane în vârstă, împreună cu pensionarea anticipată.

Graficul nr. 3

Speranța de viață

Tabele de mortalitate a populației spaniole și Anuarul de statistica muncii, diverși ani
(Sursa: INE)

În termeni politici, se poate spune că pensionarea a creat bătrânețea ca etapă a vieții și ca problemă socială, în timp ce dependența a creat vârsta a patra. În formă marginală, apare o etapă de viață intermediară între pensionare și dependență, o etapă care ar putea defini o primă bătrânețe sau numai o prelungire a vârstei adulte. În consecință, trebuie să distingem, de acum înainte, între persoanele de 65 până la 79 de ani și cele de 80 sau peste. Distincția provine mai ales din prevalența situațiilor de dependență, dar este posibil să existe și alte caracteristici distinctive.

Încă de la începuturile sistemului de securitate socială, bătrânețea și pensionarea nu au fost echivalente. Majoritatea muncitorilor veterani aveau doar două căi de urmat: asistența socială sau prelungirea activității. Identificarea bătrâneții cu pensionarea se produce în Europa numai după al Doilea Război Mondial, iar în Spania și mai târziu.

Apare așa-zisa „a doua tinerețe”, deși într-o manieră marginală, accentul fiind pus pe bătrânețea dependentă. Se subînțelege că, odată ce au depășit vârsta de 65 de ani, sau dacă sunt deja pensionate, persoanele sunt foarte puțin utile în lumea muncii și în societate. Sigur că, grație publicității și marketingului, s-au produs

schimbări notabile în favoarea dezvoltării unui viitor activ al persoanelor în vârstă și a contracarării opiniei negative cu privire la pensionari. Problema care apare este dacă este necesară sau nu o acțiune politică în legătură cu acestea. Persoane în vârstă sau nu, cert este că vorbim, în Spania, de mai mult de 8 milioane de votanți care au un cuvânt greu de spus numai în societatea spaniolă. Mai mult, deși se insistă asupra bătrâneții dependente, este sigur că printre persoanele cu vârste între 65 și 80 de ani există „tineri cu experiență”, ceea ce presupune un capital uman inestimabil, capabil să umple timpul liber al ocupațiilor profesionale și familiale (Alonso și alții, 2007).

Caracteristicile bărbaților și femeilor de 65 de ani din Spania ne pot ajuta să înțelegem ceea ce am arătat până acum: că există în țara noastră bărbați și femei capabili să înfrunte un viitor activ în viețile lor, în funcție de propriile condiții. În *Tabelul nr. 1* prezentăm modul în care se împarte pe grupe de vârstă populația spaniolă, dar și previziunile pentru 2050.

Tabelul nr. 1

Populația din Spania pe grupe de vârstă

	Spania 2012	Spania 2050
Populația totală	4 619 6278	41 836 016
0–14	7 026 581	5 212 218
15–64	31 140 024	21 402 557
65+	8 029 673	15 221 241
80+	2 409 353	6 234 653
0–14	15,2%	12,5%
15–64	67,4%	51,2%
65+	17,4%	36,4%
80+	5,2%	14,9%

Analiza persoanelor recensate și previziuni de populație pe termen lung (Sursa: INE)

Plecând de la aceste date, putem adăuga că rata de dependență a persoanelor în vârstă deja depășește 26%. Sunt mai multe femei (4 603 819) decât bărbați (3 425 854) de peste 65 de ani în 2012; în schimb, între 65 și 79 ani sunt 4 603 819 femei și 2 550 973 bărbați. Peste 80 de ani – 1 534 472 femei și 874 881 bărbați. Pe de altă parte, este vorba despre bărbați în mare majoritate căsătoriți și de femei căsătorite, cu vârsta sub 50%. Dintre aceștia, trei milioane de persoane au un nivel

de educație secundar și superior, ceva mai mult de două milioane – educație primară și două milioane și jumătate sunt fără studii, jumătate de milion fiind analfabeți. Majoritatea celor de peste 65 de ani trăiesc cu perechea lor, fără copii, în timp ce o minoritate trăiesc singuri și abia în al treilea rând trăiesc împreună cu copiii.

În lumina datelor prezentate și a abordării pe care o propunem, este mai mult decât rezonabilă dezvoltarea îmbătrânirii active, cu atât mai mult cu cât finanțarea serviciilor și creditelor este fragilă. În principiu, îmbătrânirea activă presupune o viziune mai pozitivă asupra bătrâneții, dar accentul pus pe stilurile de viață și pe capacitatea de a realiza o îmbătrânire de succes poate contribui la subaprecierea efectelor vârstei.

Plecând de aici, bătrânețea devine o problemă socială căreia trebuie să i se găsească o soluție în Spania. Problema o constituie muncitorul bătrân, bătrânii activi sau îmbătrânirea pozitivă.

3. MAI MULT DEPENDENȚĂ DECÂT AUTONOMIE

În anul 2006 a fost aprobată în Spania Legea nr. 6 pentru promovarea autonomiei personale și a atenției pentru persoanele aflate în situație de dependență. Este o lege care a suscitat mari speranțe în Spania, în contextul stagnării și penuriei serviciilor sociale generale specializate, ca și al creșterii numărului de persoane de peste 65 de ani și, mai ales, al celor de peste 80 de ani. Legea a fost amendată succesiv, ultima modificare fiind operată la 26 decembrie 2013 (Ministerul Muncii și Afacerilor Sociale, 2005).

Numărul insuficient de reședințe publice, de centre de zi, teleasistență, cămine și cluburi, ca și procentul scăzut de asistență la domiciliu au făcut necesar un plan de atenție pentru cei care erau și sunt principalii utilizatori de servicii sociale de bază, numărând peste 2 milioane de persoane. Acest plan prevedea crearea a peste jumătate de milion de noi locuri de muncă, precum și o finanțare asumată de stat și de ansamblul regiunilor autonome. Cert este că, odată cu trecerea anilor și izbucnirea crizei economice în Spania, planul nu s-a realizat, iar dependența persoanelor continuă să constituie în Spania o problemă fără rezolvare. În *Tabelul nr. 2* se observă că în 2012 exista o rată de dependență de circa 26%, cu previziuni de creștere la 71% în 2050.

Autonomia persoanelor în vârstă era unul din obiectivele prioritare ale legii amintite: în alți termeni, capacitatea de control, de confruntare și de a lua, din proprie inițiativă, decizii personale în legătură cu traiul, în conformitate cu propriile norme și preferințe, ca și în legătură cu realizarea activităților de bază ale vieții cotidiene. Se poate aprecia, în termenii enunțați, că autonomia nu poate fi echivalată cu propunerea îmbătrânirii active. Favorizarea unui control mai bun asupra propriei persoane, ca și încercarea de a ameliora situațiile de vulnerabilitate, au constituit și constituie obiectivul principal urmărit.

Tabelul nr. 2

Rate de dependență în Spania

	2012	2050
Rata de dependență a bătrânilor	25,8 %	71,1 %
Rata de dependență a minorilor	22,6 %	24,4 %
Rata de dependență totală	48,4 %	95,5 %
Rata de sprijin (pentru persoane între 45–64 de ani și persoane de 80 de ani și peste)	4,93 %	1,45 %

Analiza recensământului continuu și previziuni de populație pe termen lung (Sursa: INE)

Dependența este starea cu caracter permanent în care se găsesc persoanele care – din motive legate de vârstă, boală sau handicap și de lipsa ori pierderea autonomiei fizice, mentale, intelectuale sau senzoriale – au nevoie de atenția altei sau altor persoane, precum și de ajutoare importante pentru efectuarea activităților de bază ale vieții cotidiene, sau, în cazul persoanelor cu handicap intelectual sau bolnav mintal, de sprijin pentru autonomia lor personală. Este evident că, până la a se ajunge într-o stare permanentă de dependență, este posibil ca aceasta să fie întârziată, pe baza circumstanțelor personale și sociale care definesc persoana deja dependentă într-un grad mai mare sau mai mic.

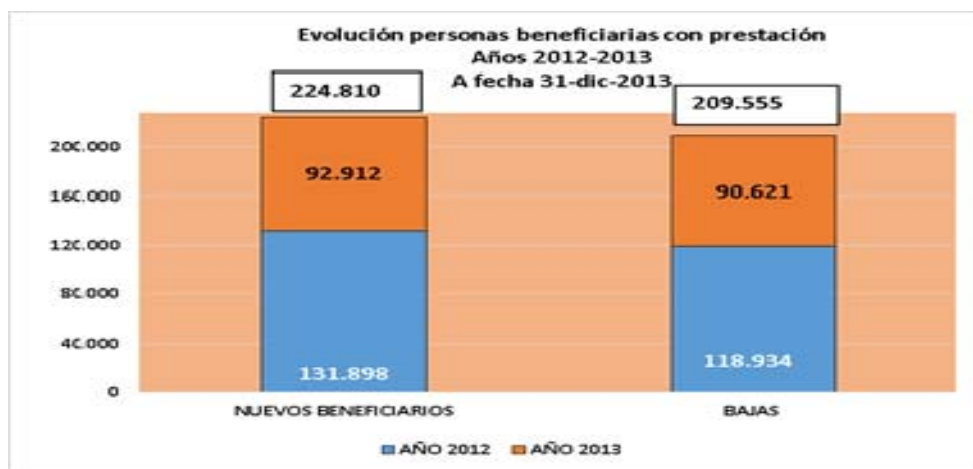
Între autonomie și îmbătrânirea activă este o mare diferență, deoarece în primul caz vorbim despre autonomie în realizarea scopurilor celor mai elementare ale persoanei, care să-i permită dezvoltarea unui minimum de autonomie și independență, cum ar fi îngrijirea personală, activitățile domestice de bază, mobilitatea esențială, recunoașterea persoanelor și obiectelor, orientarea, înțelegerea și executarea unor lucruri și activități simple. Serviciile de bază necesare pentru îngrijirea persoanelor în situație de dependență sunt: tele-asistența, serviciul de asistență personală și domestică la domiciliu (SAD), serviciul de centru de zi pentru bătrânii dependenți și persoanele cu handicap, precum și serviciul de atenție rezidențială pentru bătrânii dependenți și persoanele cu handicap. Pe lângă serviciile menționate există și o serie de subvenții, precum: subvenția economică de îngrijire în mediul familial și de sprijinire a îngrijitorilor neprofesioniști, subvenția economică asociată serviciilor și subvenția economică pentru asistentul personal.

Cât despre finanțare, s-a prevăzut un prim nivel minim de protecție, definit și garantat financiar de Administrația Generală de Stat (AGS), în funcție de numărul și gradul beneficiarilor. Un al doilea nivel – cel acordat –, ce reprezintă un rezultat al cooperării și colaborării dintre AGS și comunitățile autonome (CA), ar permite, prin intermediul semnării de convenții, dezvoltarea celorlalte subvenții și servicii prevăzute la lege. În fine, e prevăzut și un al treilea nivel suplimentar, dezvoltat de către CA, în măsura în care este oportun și finanțat în întregime de către CA respectivă.

Finanțarea, insuficientă încă de la început și inadecvată astăzi, din cauza faptului că respectivele cote fixe nu țin cont de serviciile concrete necesare, a provocat deteriorarea scopurilor stabilite prin lege. Din *Graficul nr. 4*, unde se arată la stânga noii beneficiari din anii 2012 și 2013 și la dreapta scăderile în anii citați, rezultă o creștere netă de 15 255 persoane: 12 964 în 2012 și 2291 în 2013.

Graficul nr. 4

Evoluția persoanelor beneficiare de subvenții. Anii 2012–2013

Elaborare proprie pe baza datelor SISAAD (nuevos beneficiarios = noi beneficiari; bajas = ieșiri/anulări)

Adăugăm aici creșterea coplății din partea beneficiarilor și insuficienta evidență a sistemului de servicii sociale publice. În Spania nu se produce nicio diferențiere între rețeaua de servicii sociale publice pentru persoanele îndreptățite prin lege și celelalte care ar trebui să sprijine îmbătrânirea activă. Persoanele care au beneficiat de lege în anii 2012–2013 au fost în număr de aproximativ 750 000, număr care s-a menținut constant, ba chiar s-a redus, în ultimul trimestru din 2013. Scăderea numărului de persoane poate fi cauzată de pierderea dreptului la îngrijire, care a afectat în ianuarie 2012 circa 30 000 de persoane sau de decesele produse înainte de a beneficia de îngrijire, probabil în cazul a circa 70 000 de persoane.

Referindu-ne la bilanțul net al persoanelor beneficiare în 2013, care relevă un plus de 2 291 persoane, s-ar putea estima că, în acest ritm, se va întârzia peste 83 de ani cu îngrijirea tuturor persoanelor aflate pe lista de așteptare. Chiar menținând ritmul ultimilor doi ani, ar fi nevoie de peste 12 ani pentru epuizarea listei de așteptare. În consecință, problema este insolubilă, dacă ținem cont de datele deja prezentate, asupra ratei de dependență în viitor.

Considerăm, în această scurtă sinteză prezentată, că serviciile și subvențiile pentru autonomie și dependență s-au focalizat pe dependență, și încă la nivelele sale maxime. În plus, este necesar să se omogenizeze procesele între Casele de Asigurări și să se evalueze un nou barem de acces în sistem. Favorizarea autonomiei ar presupune creșterea ajutorului general și specializat la domiciliu, ca și oferirea de soluții focalizate în mod expres pe dotarea domiciliilor cu instalații adecvate, permițând astfel ca persoanele să se bucure de o mai bună calitate a vieții la locul de reședință.

4. ÎMBĂTRÂNIREA ȘI SERVICIILE SOCIALE PROACTIVE

Disponem de date suficiente pentru a înțelege că îmbătrânirea activă poate beneficia, până la un anumit punct, de serviciile prevăzute în Legea Dependenței. Credem aceasta pentru că ambele, dependența și îmbătrânirea activă, sunt două principii pe care am încercat să le fundamentăm, dincolo de pensionare și pensii, adăugând fragilitatea finanțării serviciilor și subvențiilor. Ne găsim în fața provocării de a face posibil viitorul activ al pensionarilor, depășind pensionarea și așa-zisa „bătrânețe muncitoare”¹ și prelungind, în măsura posibilului, prima bătrânețe. Pentru aceasta, trecem în revistă câteva servicii sociale proactive, care fac posibile propunerile noastre.

După clasificarea oferită de Cartea Albă a Îmbătrânirii Active (IMSERSO) există servicii de promovare a îmbătrânirii active, cum ar fi cămine și cluburi, vacanțe și tratamente termale, universități pentru bătrâni, programe de accesibilitate și telealarmă. Există, de asemenea, servicii de promovare și menținere a solidarității familiale: ajutor la domiciliu, ansambluri rezidențiale, centre de zi și servicii de sprijin familial. În alte clasificări ale IMSERSO și ale Observatorului pentru persoane în vârstă, serviciile de atenție la domiciliu includ: serviciul de ajutor la domiciliu (SAD), teleasistența și alte servicii de îngrijire la domiciliu (catering, spălătorie, asistența pentru modificarea locuințelor, asistența tehnică). Se citează, de asemenea, serviciile de îngrijire diurnă: cămine și cluburi pentru bătrâni și centre de zi, precum și serviciile de îngrijire rezidențială, cum sunt: locuințele pentru bătrâni, centrele rezidențiale și găzduirea temporară în rezidențe; în sfârșit, se menționează vacanțele și universitățile pentru bătrâni.

Am arătat că o bună parte dintre serviciile sociale menționate sunt o urmare a aplicării Legii dependenței. În acest caz, a continua să le cităm constituie un paradox, deoarece serviciile proactive trebuie să dezvolte funcții diferite de acelea proprii mai degrabă persoanelor dependente, în funcție de grad. Ni se prezintă un

¹ Pensionarea, așa cum o cunoaștem este, repetăm, un produs al societății industriale. Într-o primă fază, pensionarea este concepută ca o compensație pentru incapacitatea de a munci, care se presupune că survine odată cu înaintarea în vârstă. Pentru pensionarea celor care vor să muncească, vârsta nu este un simptom sau un indicator al incapacității. Vârsta este, prin ea însăși, incapacitate.

ansamblu de servicii deja clasice, destinate persoanelor în vârstă, despre care nu se știe dacă sunt pentru bătrânii activi, pentru cei cu anumite probleme de autonomie sau pentru cei dependenți în mod definitiv. Probabil că evoluția serviciilor a făcut ca o parte dintre acestea să fie absorbite din ce în ce mai mult de necesitatea de adaptare la îngrijirea persoanelor dependente: ansambluri rezidențiale, centre de zi, asistența la domiciliu. Altele au evoluat către cluburi și cămine de bătrâni, unde persoanele nu-și petrec întreaga zi, ci asistă la evenimente specifice.

Tabelul nr. 3

Principalele servicii la 31 decembrie 2011

	Beneficiari	Acoperire
Serviciul de ajutor la domiciliu	361 577	4,40
Tele-asistență	692 462	8,42
Cămine și cluburi	3 140 257	38,20
Centre de zi	87 343	1,06
Ansambluri rezidențiale	372 628	4,53

Sursa: Observatorul de persoane în vârstă, IMSERSO, decembrie 2011

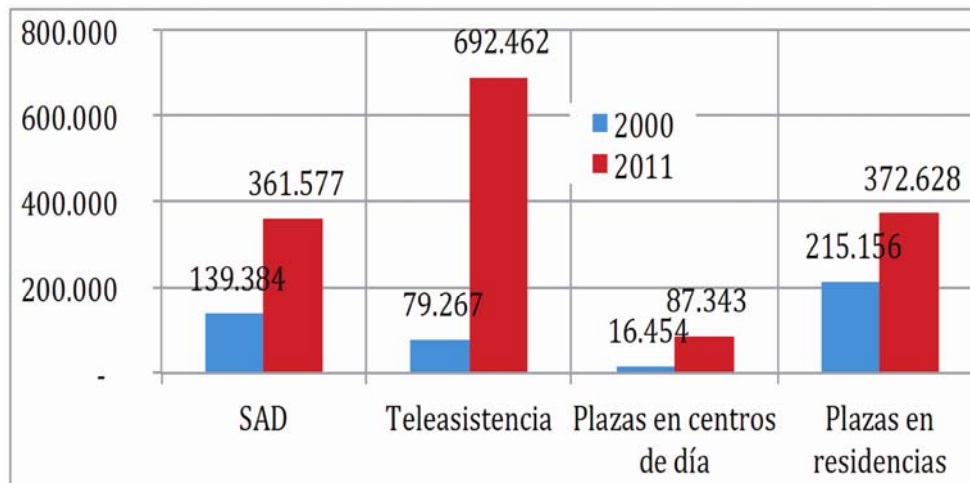
Ținând cont de serviciile prezentate în *Tabelul nr. 3*, precum și de numărul beneficiarilor, ca și de acoperire, nu putem să concluzionăm decât că suntem departe de a îndeplini obiectivul de a dezvolta un viitor activ al persoanelor în vârstă, deși presiunea acestora din urmă poate face ca lucrurile să se schimbe (Subirats, 1992). Trebuie să amintim că, între cele cinci obiective formulate de ONU la cea de-a II-a Adunare Mondială asupra Îmbătrânirii (Madrid, 2002), este menționată capacitatea persoanelor în vârstă la a participa plenar și eficace la viața economică, politică și socială a societății, inclusiv prin intermediul muncii remunerate sau voluntare. De asemenea, se menționează oportunitățile de dezvoltare, de realizare personală și bunăstare individuală de-a lungul întregii vieți, inclusiv la o vârstă avansată, de exemplu prin intermediul posibilității de acces la învățământ de-a lungul întregii vieți și a participării la comunitate, atât timp cât se recunoaște că persoanele în vârstă nu constituie un grup omogen. Adăugăm și recunoașterea importanței decisive pentru dezvoltarea socială pe care o au familiile și interdependența, solidaritatea și reciprocitatea între generații. La final, adăugăm că trebuie promovată o asociere între guvern, la toate nivelurile sale, societatea civilă, sectorul privat și persoanele în vârstă însele, în procesul de transformare a Planului de Acțiune în măsuri practice.

Evoluția serviciilor sociale menționate în *Tabelul nr. 3* este prezentată în *Graficul nr. 5* (SAD, teleasistență, plasamente în centre de zi, plasamente în ansambluri rezidențiale), cu excepția căminelor și cluburilor. Ceea ce este semnificativ în acest grafic este creșterea infimă a serviciilor, cu excepția teleasistenței. Teleasistența, prin chiar caracteristicile și funcțiile sale, este foarte

departe de obiectivul de a înfrunta cu succes un viitor activ al persoanelor în vârstă. Totuși, este vorba de un serviciu punctual, în timp ce restul serviciilor sociale favorizează în mod clar activitățile diversificate ale bătrânilor.

Graficul nr. 5

Evoluția serviciilor între anii 2000–2011

Servicii Sociale pentru persoane în vârstă, decembrie 2011 (teleasistență; locuri în centre de zi; locuri în rezidențe) (Sursa: Observatorul de Persoane în Vârstă-IMSERSO – 2013)

Serviciul de asistență la domiciliu (SAD), de care au beneficiat 400 000 de utilizatori între 2008 și 2009, a scăzut, cu toate că a fost întotdeauna considerat ca o vedetă a serviciilor sociale generale și chiar specifice, după caz. În schimb, a crescut teleasistența, pentru că este mai ieftină și se face de la distanță. În cazul centrelor de zi, convertite în pepiniere pentru bătrâni, nu se oferă opțiuni specifice bătrânilor activi; Madrid, Cantabria și Andaluzia sunt comunitățile autonome în care acestea sunt cele mai dezvoltate. Totuși, centrele de zi pot combina infrastructuri și activități care să favorizeze activitatea bătrânilor. Finalmente, ansamblurile rezidențiale sunt insuficiente și s-au convertit în locuri pentru persoane strict dependente. Cel mai mare număr de ansambluri rezidențiale se găsește în Catalonia, Madrid, Andaluzia și Castilla și Leon, cu mari discrepanțe pe ansamblul Spaniei.

Căminele și cluburile prezintă o medie de peste 3 milioane de utilizatori pe ansamblul Spaniei. În schimb, locuințele pentru bătrâni prezintă o panoramă foarte dezechilibrată în ansamblul țării: Catalonia dispune de 2 733 locuri, Țara Bascilor de 2 222 locuri, iar Castilia-La Mancha de 1 823 locuri, în timp ce Cantabria are doar 33 locuri, iar La Rioja – 10 locuri! Aceasta înseamnă că se optează pentru politici foarte diferite în materie de servicii sociale pentru bătrâni. În anii 2012–2013

existau 40 079 de locuri în locuințele pentru bătrâni, după datele Asociației de Stat pentru Programele Universitare pentru Persoane în Vârstă, AEPUM. În mod evident, cele mai potrivite, pentru a face ca viitorul activ al pensionarilor să devină o realitate, sunt căminele și cluburile, centrele rezidențiale, centrele civice și sălile de curs pentru vârsta a treia.

Considerăm că serviciile evident proactive mai au un drum lung de parcurs, cu excepția cazului Programelor Universitare pentru Persoanele în Vârstă. În consecință, este necesară remodelarea ansamblului serviciilor sociale legate de îngrijirea primară și mai ales de cea pe termen lung. Ar fi necesar ca serviciile sociale proactive să ia contact cu ONG-urile în care activează persoane în vârstă, ținând cont de creșterea constantă a voluntariatului în rândurile persoanelor de peste 65 de ani.

Viitorul activ al bătrânilor constă exact în inițierea de noi proiecte și noi planuri care să le permită să privească mereu înainte. Ceea ce spunem este în strânsă legătură cu dezvoltarea formării personale (Orte y Gambus, 2004). De aceea, în plus față de dezvoltarea unei formări permanente, bătrânii trebuie să fie informați, să participe la diverse activități, socializând și integrându-se social și generațional prin participarea în organizații (Jarvis, 2001). În plus, educația și formarea sunt indispensabile pentru dezvoltarea lor activă (García, 2005).

4. CÂTEVA CONCLUZII

În primul rând, trebuie amintit că, în concordanță cu H. Arendt, atunci când vorbim despre ființa umană, „modelul esențial de măsură nu este utilitatea și utilizarea, ci fericirea”. În plus, îmbătrânirea este prin ea însăși ceva ce trebuie asumat, dar nu în acele moduri care o delimitează inflexibil, dată fiind eterogenitatea existentă printre persoanele în vârstă. Este un fapt și o provocare: creșterea speranței de viață și scăderea natalității au făcut ca atât în societățile dezvoltate, cât și în cele în curs de dezvoltare, numărul persoanelor de peste 60 ani să crească într-o proporție mai mare decât a oricărui alt grup de vârstă.

Propunem găsirea acelor căi pentru încurajarea unei societăți în care îmbătrânirea nu presupune abandonarea unei participări sociale active. Dimpotrivă, se militează pentru o calitate a vieții în care să fie luate în considerare nu numai necesitățile celor mai în vârstă, ci și întregul aport al acestora în societate. În Spania vorbim de ceva mai mult de 8 milioane persoane în vârstă de peste 65 de ani. Spania este o țară care a urmat un model de îmbătrânire mai întârziat – ca Italia, de pildă – dar mai rapid decât cel al țărilor unde acest fenomen s-a manifestat atât de rapid, cum a fost Franța. Cele trei faze pe care le-am cunoscut – faza de copilărie și tinerețe sau de pregătire-formare, faza adultă de muncă sau de productivitate și faza de bătrânețe sau odihnă – sunt rezultatul industrializării și al generalizării muncii salariate, depășite prin îmbătrânirea activă care privește spre viitor cu noi proiecte și planuri.

În termeni politici, se poate spune că pensionarea a creat bătrânețea ca etapă de viață și problemă socială, în timp ce dependența a creat vârsta a patra. Într-o formă marginală, apare o etapă de viață intermediară, situată între pensionare și dependență, o etapă care ar putea fi o primă bătrânețe sau o simplă prelungire a vieții adulte. Pe lângă îmbătrânirea activă, dependența este și ea o realitate. În Legea dependenței (2006), autonomia persoanelor în vârstă este unul din obiectivele prioritare. Cu alte cuvinte, capacitatea de a controla, înfrunta și a lua – din proprie inițiativă – decizii personale în legătură cu traiul în conformitate cu normele și preferințele proprii, ca și de a realiza activitățile de bază ale vieții cotidiene. După bilanțul net al persoanelor dependente îngrijite în 2013, care arată o diferență pozitivă de 2 291 de persoane, se poate estima că, în acest ritm și presupunând că nu mai intră nimeni în sistem, s-ar întârzia cu peste 83 de ani epuizarea listei de așteptare. Chiar acceptând ritmul ultimilor doi ani, ar trece mai mult de 12 ani până la epuizarea listei de așteptare.

În fața obiectivului de a face posibil viitorul activ al bătrânilor, depășind pensionarea și așa-zisa „bătrânețe muncitoare”² și de a prelungi prima bătrânețe cât mai mult posibil, rețeaua de servicii sociale proactive este indispensabilă. Probabil că evoluția serviciilor sociale a făcut ca unele servicii să fie din ce în mai mult absorbite de necesitatea de adaptare la îngrijirea persoanelor dependente. Considerăm că serviciile evident proactive mai au de parcurs un drum lung, cu excepția cazului Programelor Universitare pentru Persoanele în Vârstă. În consecință, este necesară remodelarea ansamblului de servicii sociale legate de îngrijirea primară și, mai ales, de lungă durată.

BIBLIOGRAFIE

1. ALONSO GONZÁLEZ, D.; LIRIO CASTRO, J.Y.; MAIRAL MEDINA, P. (2007), *Mayores Activos*, Madrid, La factoría de Ediciones y Producciones S. L.
2. ARENDT, H. (2002), *La condición humana*, Barcelona, Paidós.
3. CICERÓN, M.T. (2001), *De Senectute*, Madrid, Triacastela.
4. GARCÍA CAMPOS, D. (2005), *La educación de las personas mayores en el siglo XXI*, Estudio centrado en Castilla-La Mancha, Madrid, Universidad Complutense de Madrid, Tesis Doctoral.
4. GIRÓ MIRANDA, J. (2006). *Envejecimiento activo, envejecimiento positivo*, Logroño, Universidad de La Rioja.
5. GIRÓ MIRANDA, J. (2010), *Envejecimiento, conocimiento y experiencia*, Logroño, Universidad de La Rioja.
6. GUTIÉRREZ RESA, A. (2010). *Servicios sociales de mercado, virtuales y de acompañamiento para personas mayores*, in Giró Miranda, J. *Envejecimiento, conocimiento y experiencia*, Logroño, Universidad de La Rioja.

² Pensionarea, așa cum o cunoaștem este, repetăm, un produs al societății industriale. Într-o primă fază, pensionarea este concepută ca o compensație pentru incapacitatea de a munci, care se presupune că vine odată cu înaintarea în vârstă. Pentru *pensionarea muncitoare*, vârsta nu este un simptom sau un indicator al incapacității. Vârsta constituie, prin ea însăși, incapacitate.

7. JARVIS, P. (2001). *Learning in Later Life*, London, Kogan Page.
8. INE (1991–2012). *Tablas de mortalidad de la población española*.
9. INE, *Proyecciones a largo plazo de la población española*.
10. INE, *Explotación del Padrón continuo*.
11. MADOX, G. (1968). *Persistence of life style among the elderly. A longitudinal study of patterns of social activity in relation to life satisfaction*, Chicago, University of Chicago Press.
12. MINISTERIO DE TRABAJO Y ASUNTOS SOCIALES (2005). *Atención a las personas en situación de dependencia en España*, Libro Blanco, Madrid, IMSERSO.
13. MONTAIGNE, M. DE (2005). *Ensayos completos*, Madrid, Cátedra.
14. MORGAN, L.; KUNKLE, S. (1996). *Ageing. The social context*, London, Pine Forge.
15. NACIONES UNIDAS (2012). *Informe de la Segunda Asamblea Mundial sobre el envejecimiento. Envejecimiento en el Siglo XXI: Una celebración y un Desafío*, Nueva York, Fondo de Población de Naciones Unidas.
16. OBSERVATORIO DE PERSONAS MAYORES (2013). Madrid, IMSERSO.
17. ORGANIZACIÓN MUNDIAL DE LA SALUD (2002). *Envejecimiento activo: un marco político*, Ginebra, Organización Mundial de la Salud.
18. PÉREZ-DÍAZ, J. (2001). *Transformaciones sociodemográficas en los recorridos hacia la madurez. Las generaciones españolas de 1906–1945*, Madrid, CSIC.
19. ORTE, C.; GAMBUS, M. (2004). *Los programas universitarios para mayores en la construcción del Espacio Europeo de Enseñanza Superior*, Palma, Universitat de les Illes Balears.
20. SISAAD (Sistema de Información del Sistema para la Autonomía y Atención a la Dependencia, 2012–2013, Madrid, IMSERSO.
21. SUBIRATS, J. (1992). *La vejez como oportunidad*, Madrid, IMSERSO.

Traducere de *Ligia Mihăilă*

CARACTERISTICI ALE SINUCIDERILOR DIN ROMÂNIA
REFLECTATE ÎN MASS-MEDIA ȘI MEDIUL VIRTUAL.
EVALUĂRI CANTITATIVE ȘI CLASIFICĂRI CALITATIVE

SORIN M. RĂDULESCU*

ABSTRACT

THE CHARACTERISTIC FEATURES OF THE SUICIDE IN ROMANIA
COVERED BY THE MEDIA AND ONLINE NEWS SITES. QUANTITATIVE
EVALUATIONS AND QUALITATIVE CLASSIFICATIONS

The present paper aims to present the main findings of a quantitative and qualitative analysis on the suicides in Romania, as they are submitted in media and online news sites. The quantitative analysis provides information on the main factors associated with the increase of the suicides in Romania (gender, age, county, suicide methods, suicide causes and key motivations for suicide). The qualitative analysis, too, offers a classification and evaluation scheme for the essential characteristics of the suicide in Romania. There are set on this occasion some categories and subcategories such as: the victims numbers, the rational or irrational character of the suicide, its form of the expression (solitary or public suicide), the model followed (e.g. the „mimetic” suicide), the suicide methods, the suicide locations etc. The most important part of the paper is devoted to the classification of the causes, motivations and the main triggers of the suicide.

Keywords: suicide, media, online news sites, quantitative analysis, qualitative analysis, variables (gender, age, county, suicide methods), classification scheme, categories and subcategories, causes, key motivations.

1. CARENȚE ȘI DEFICIENȚE ALE STATISTICILOR OFICIALE DIN ROMÂNIA
ASUPRA SINUCIDERII

În ultimii ani, mass-media „tradițională” (televiziunea sau presa tipărită) și mediul virtual (*site*-urile de pe Internet, inclusiv portalele de știri) din România, au acordat o mai mare atenție suicidului ca problemă socială, justificată, între altele, de amploarea răspândirii bolilor și tulburărilor psihice la nivel național și

* Institutul de Sociologie al Academiei Române, Calea 13 Septembrie, nr. 13, etajul 4, sector V, București, România, Cod 050711; e-mail: mihai46@clicknet.ro.

internațional, precum și de relația dintre amploarea crizei economice mondiale și creșterea numărului de sinucideri în mai multe țări, cu precădere din Europa.

Aceste tendințe se regăsesc mai puțin în statisticile oficiale asupra sinuciderilor din România, care, spre deosebire de alte țări europene, nu au semnalat nici o creștere spectaculoasă a sinuciderilor în anii de criză și nici o asociere strânsă între răspândirea bolilor psihice și fenomenul suicidar. Astfel, conform cu datele cuprinse în raportul OECD din anul 2012¹, rata de suicid atinsă în România a fost, în anul 2010, de 11,2 la suta de mii de locuitori, valoare care se situează sub media înregistrată în țările europene, care a atins 12,3 în același an de raportare. De asemenea, în perioada 2008 (anul debutului crizei pe plan mondial) și 2012, rata de suicid din România s-a situat între 12,9 și 13,3 sinucideri la suta de mii de locuitori, adică – cu excepția anului 2007 – sub valorile atinse în anii precedenți².

În ceea ce privește relația dintre amploarea bolilor psihice și creșterea sinuciderilor în țările europene, Oficiul Regional pentru Europa al Organizației Mondiale a Sănătății semnalează că acestea afectează una din patru persoane, astfel că nouă dintre țările cu cele mai mari rate de suicid din întreaga lume se găsesc în regiunea europeană³.

În România, estimările arată că doi din zece români au o boală psihică, depresia fiind mai frecventă decât diabetul⁴, neexistând însă studii epidemiologice și nici statistici extinse și credibile care să evidențieze în mod empiric asocierea dintre depresie și suicid, dintre acesta din urmă și alte variabile.

Deși informațiile difuzate prin intermediul mass-mediei și al mesajelor provenind din mediul virtual nu au acuratețea datelor prelucrate de instituții științifice specializate, ele reușesc, totuși, într-o anumită măsură, să completeze aceste date și să aducă în centrul atenției elemente nuanțate pe care statisticile oficiale nu le pot evidenția. Pe de altă parte, mai ales în România, aceste statistici oficiale asupra sinuciderii sunt incomplete, deficitare și se contrazic, adeseori, între ele⁵, motiv pentru care informațiile furnizate de mass-media și mediul virtual sunt binevenite și pot fi folosite de analiști cu precauțiile de rigoare. Din păcate, așa

¹ *Health at a Glance: Europe 2012*, OECD Publishing, 2012, p. 29.

² Conform cu Rapoartele Anuale ale Institutului Național de Medicină Legală din România.

³ *Mental Health*, World Health Organization. Regional Office for Europe, în concordanță cu <http://www.euro.who.int/en/health-topics/noncommunicable-diseases/mental-health/mental-health>

⁴ Mădălina Chițu, *Doi din 10 români au tulburări psihice*, „Gândul.info”, 24.09.2012 (<http://www.gandul.info/sanatare/doi-din-10-romani-au-tulburari-psihice-studiu-10114547>).

⁵ O evidențiere clară a caracterului contradictoriu al statisticilor asupra suicidului, existente în România, poate fi identificată în următoarele două articole semnate de noi: (a) Sorin M. Rădulescu, *Evoluții și tendințe ale fenomenului suicidar în România, în perioada 1996–2012*, în „Revista română de sociologie”, nr. 3–4/2014, p. 175–202; (b) Sorin M. Rădulescu, *Constatări și evaluări statistice cu privire la gradul de răspândire a sinuciderilor în România*, în „Revista română de sociologie”, nr. 5–6, 2014, p. 405–428.

cum se știe, aceste surse de informare pun un mare accent pe elementul senzațional și afectiv, distorsionând, în bună măsură, informațiile reale legate de actele suicidare ca atare. Pe de altă parte, aceste informații – așa cum sunt acestea preluate, prelucrate și difuzate – fie sunt prea sumare, fie prea detaliate, dar ignoră date ori detalii esențiale legate de profilul sinucigașului, contextul familial, nivelul de instruire, statusul ocupațional și alte variabile cu caracter individual și social. În același timp, de cele mai multe ori, informațiile destinate publicului folosesc presupuneri sau supoziții neconfirmate din punct de vedere empiric, fără a diferenția între *cauzele* și *motivațiile* sinucigașilor. De fapt, ziariștii sau aceia care difuzează, pe diferite portaluri de știri, informațiile despre comiterea actelor de sinucidere, sunt aceia care *interpretează* conduitele suicidare, asociindu-le tot felul de motive, care sunt bazate pe presupuneri de „bun-simț”, dar nu pe motivații reale, privite din perspectiva „*insider-ului*” (sinucigașului).

Asemenea „interpretări” sunt derutante chiar pentru o parte dintre sociologii sau specialiștii din domeniul suicidologiei, care sunt tentați, adeseori, să le preia în propriile studii sau cercetări. Așa cum au observat, de multă vreme, experții în domeniul epistemologiei sociale, absența unor ipoteze lipsite de verificare empirică încurajează speculațiile, iar divergența acestora creează următorul paradox în care se găsesc specialiștii: orice punct de vedere poate fi afirmat și, în consecință, orice dovezi empirice sunt valide⁶.

Ținând seama de deficiențele, carențele sau limitele statisticilor oficiale din România pe care le-am semnalat, nu o dată, în articolele publicate în „Revista română de sociologie” sau în rapoartele științifice din cadrul proiectelor de cercetare întreprinse în cadrul colectivului de Sociologia devianței și a problemelor sociale din Institutul de Sociologie al Academiei Române, analiza cazurilor difuzate prin intermediul mass-mediei, inclusiv al mediului virtual, este pe cât de utilă, pe atât de necesară. Este tocmai ceea ce ne-am propus în acest studiu, ale cărui constatări sunt complementare, de fapt, cu acelea obținute din analiza statisticilor oficiale asupra fenomenului suicidar din România.

Depart de a a considera că informațiile care apar în presa tipărită sau în mediul virtual ar fi mai credibile sau mai „exacte” decât statisticile instituțiilor specializate, ne-am propus ca în prezentul articol să conturăm o imagine generală asupra sinuciderilor care s-au comis în România, așa cum au fost reflectate acestea de către versiunile print sau *online* ale celor mai răspândite publicații și de către diferitele portaluri de știri din România.

⁶ Conform cu Sorin M. Rădulescu, *Ipoteză și euristică în cunoașterea socială*, București, Editura Academiei Române, 1994, p. 184.

2. SURSELE FOLOSITE ÎN RECOLTAREA CAZURILOR DE SINUCIDERE INVENTARIATE

Informațiile cuprinse în studiul nostru vizează cazurile cuprinse în articolele (inclusiv, cele de presă) care au fost publicate pe *site*-urile de pe Internet și pe diversele portaluri de știri din România într-o perioadă de doi ani: 2 ianuarie 2012–31 decembrie 2014. În total au fost recoltate 862 de cazuri, înregistrate ca urmare a consultării a unui număr de 93 de surse (portaluri de știri) care au totalizat 756 de postări (vezi *Tabelul nr. 1*).

Tabelul nr. 1

Sursele (portalurile de știri) și numărul de postări privind sinuciderile din România, în perioada 2 ianuarie 2012–31 decembrie 2014

Nr.	SURSA (Portalul de Știri)	Total Postări (Știri)	Nr. (continuare)	SURSA (Portalul de Știri)	Total Postări (Știri)
1.	http://adevarul.ro/	159	48.	http://observator.ro/	1
2.	http://www.ziare.com/	136	49.	http://glsa.ro/	1
3.	http://stirileprotv.ro/	99	50.	http://www.informatiadeseverin.ro/	1
4.	http://www.realitatea.net/	92	51.	http://epitesti.ro/	1
5.	http://www.cugetliber.ro/	43	52.	http://www.ziaruldeiasi.ro/	1
6.	http://www.independentonline.ro/	21	53.	http://someseanul.ro/	1
7.	http://ziuadecj.realitatea.net/	17	54.	http://www.9am.ro/	1
8.	http://www.mesageruldecovasna.ro/	14	55.	http://www.pressalert.ro/	1
9.	http://stiri.astazi.ro/	13	56.	http://www.newsin.ro/	1
10.	http://www.jurnal.tvsatrm.ro/	8	57.	http://www.craiovaforum.ro/	1
11.	http://www.monitorulbt.ro/	5	58.	http://www.viata-libera.ro/	1
12.	http://www.mediafax.ro/	5	59.	http://www.emaramures.ro/	1
13.	http://www.tion.ro/	5	60.	http://www.giurgiu-news.ro/	1
14.	http://www.romanialibera.ro/	5	61.	http://www.giurgiu-news.ro/	1
15.	http://www.presaonline.com/	5	62.	http://www.mediasinfo.ro/	1
16.	http://www.gandul.info/	4	63.	http://ph-online.ro/	1
17.	http://www.stiridecluj.ro/	4	64.	http://www.lupamea.ro/	1
18.	http://stiri.covasnamedia.ro/	4	65.	http://www.antena3.ro/	1
19.	http://bihoreanul.gandul.info/	4	66.	http://www.mediasinfo.ro/	1
20.	http://www.bzi.ro/	4	67.	http://www.otv.com.ro/	1
21.	http://www.click.ro/	4	68.	http://bihorstiri.ro/	1
22.	http://www.crimetime.ro/	4	69.	http://www.bihon.ro/	1
23.	http://www.evz.ro/	4	70.	http://glsa.ro/arad/	1
24.	http://www.obiectivdesuceava.ro/	3	71.	http://www.wowbiz.ro/	1
25.	http://www.ziaruldepenet.ro/	3	72.	http://www.mondonews.ro/	1
26.	http://www.b1.ro/	3	73.	http://www.probraila.ro/	1
27.	http://www.cancan.ro/	3	74.	http://www.magazinsalajejan.ro/	1
28.	http://www.romaniatv.net/	2	75.	http://observator.tv/	1
29.	http://olt-alert.ro/	2	76.	http://www.monitorulvn.ro/	1
30.	http://proalba.ro/	2	77.	http://www.mediafax.ro/	1
31.	http://stiri.covasnamedia.ro/	2	78.	http://www.mytex.ro/	1
32.	http://www.monitoruldevaslui.ro/	2	79.	http://saptamana.net	1

33.	http://www.viata-libera.ro/	2	80.	http://www.caon.ro/	1
34.	http://www.ziaruldevrancea.ro/	2	81.	http://www.vocea-olteniei.ro	1
35.	http://www.mediasinfo.ro/	2	82.	http://www.graiulsalajului.ro/	1
36.	http://www.botosaneanul.ro/	2	83.	http://portalsm.ro/	1
37.	http://www.infomm.ro/	2	84.	http://www.pandurul.ro	1
38.	http://citynews.ro/	2	85.	http://www.pressalert.ro/	1
39.	http://ro.stiri.yahoo.com/	2	86.	http://www.probraila.ro/	1
40.	http://www.valcea1.ro/	2	87.	http://www.stirigiurgiu.ro/	1
41.	http://www.turnucustiri.ro/	2	88.	http://www.voceatransilvaniei.ro/	1
42.	http://ziar.ro/	2	89.	http://www.antena3.ro/	1
43.	http://ifz.ro/	2	90.	http://stiri.botosani.ro/	1
44.	http://arq.ro/	2	91.	http://7est.ro/actualitate/	1
45.	http://www.agentia.org/	2	92.	http://portal.radioiasi.ro/	1
46.	http://www.informatiadeseverin.ro/	2	93.	http://www.emaramures.ro/	1
47.	http://www.informatiadeseverin.ro/	1	TOTAL 756 POSTĂRI		

NOTA: Diferența dintre numărul total de postări și numărul total de sinucideri postate se datorează faptului că unele surse au informat în cadrul unei singure postări despre două și chiar trei sinucideri.

Faptul că, în final, au fost culese mai multe cazuri în anumite județe decât în altele nu se datorează tendințelor care se manifestă în realitate, ci postărilor mai frecvente existente în publicațiile sau portalurile de știri din județele respective. De aceea, între datele statisticilor oficiale și informațiile difuzate pe aceste portaluri există deosebiri esențiale. Totuși, așa cum am subliniat deja, analiza acestor informații se dovedește utilă, deoarece sintetizează o serie de caracteristici și constatări care sunt absente în statisticile oficiale. Deși un asemenea studiu este cumva *neuzual* și are mai multe deficiențe, între care lipsa de reprezentativitate este cea mai evidentă, totuși poate fi complementar cu analiza statisticilor oficiale, publicate de instituțiile specializate.

3. CONSTATĂRI REZULTATE DIN ANALIZA CANTITATIVĂ A CAZURILOR

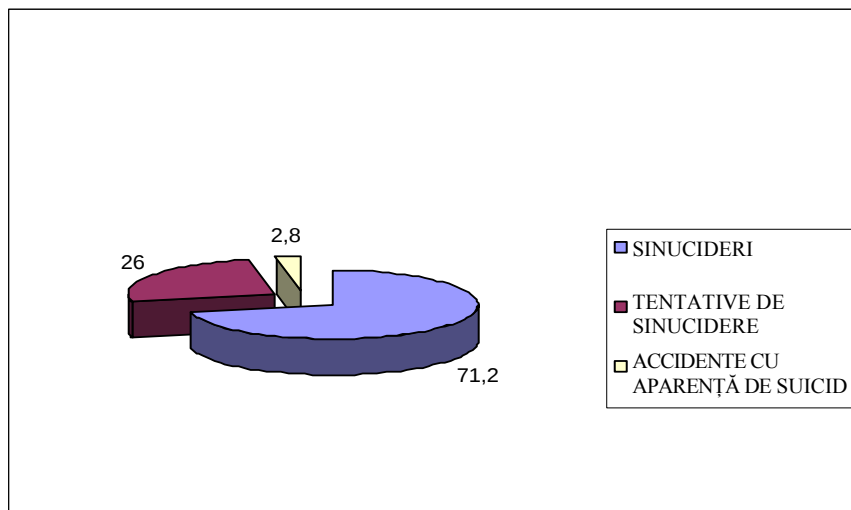
Într-o primă etapă a studiului, am procedat la o analiză cantitativă a cazurilor înregistrate, pentru a putea identifica variabilele principale care determină sau condiționează, cel puțin potențial, conduitele suicidare.

3.1. TIPURILE DE ACTE SUICIDARE EVIDENȚIATE DE MASS-MEDIA ȘI PORTALURILE DE ȘTIRI CONSULTATE

Din totalul cazurilor identificate, cea mai mare parte (peste 71%) este reprezentată de sinucideri, urmate de tentative de sinucidere (26%) și accidente cu aparență de suicid (circa 3%) (vezi *Diagrama A*).

Diagrama A

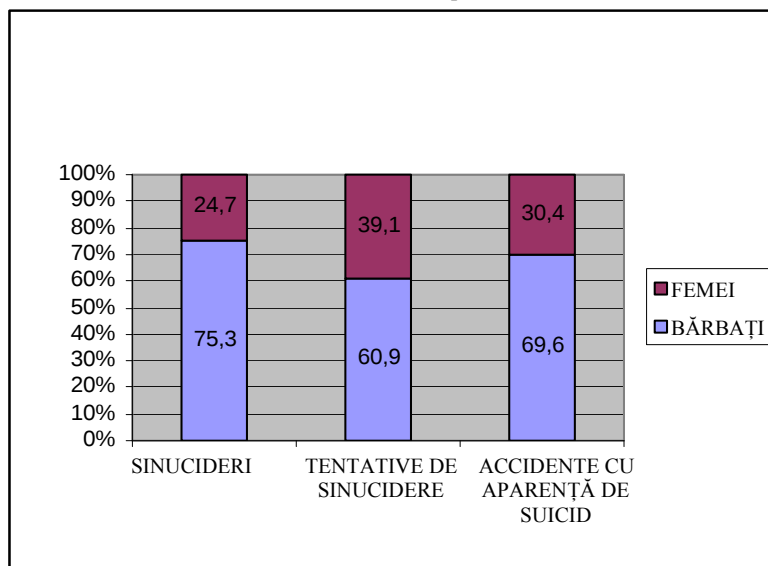
Distribuția cazurilor recoltate în funcție de act suicidar

Pentru fiecare tip de act suicidar, proporția majoritară este deținută de bărbați (vezi Graficul nr. 1).

Graficul nr. 1

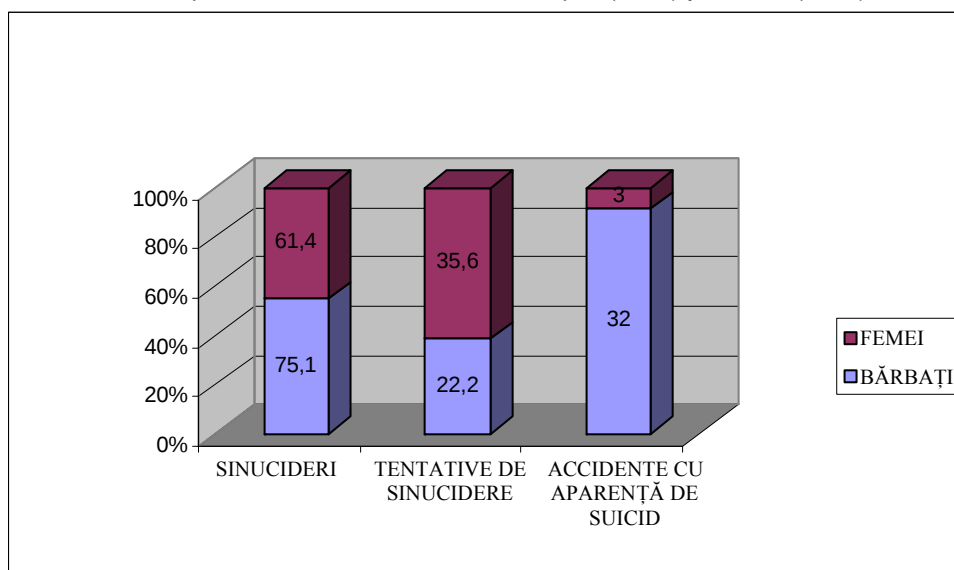
Distribuția în funcție de sex a tipului de act suicidar

Totuși, dacă, vom calcula ponderile fiecărui tip de act suicidal în cadrul unei proporții de 100% bărbați, comparativ cu 100% femei, rezultă – așa cum se întâmplă, de fapt, și la nivel național – că femeile comit mai multe tentative de sinucidere decât bărbații (vezi *Graficul nr. 2*).

Graficul nr. 2

Distribuția fiecărui act suicidal în rândul bărbaților (100%) și femeilor (100%)

În ceea ce privește distribuția celor 3 tipuri de acte suicidare în raport cu cele 8 categorii de vârstă (considerate 100%), aceasta este evidențiată în *Graficul nr. 3*.

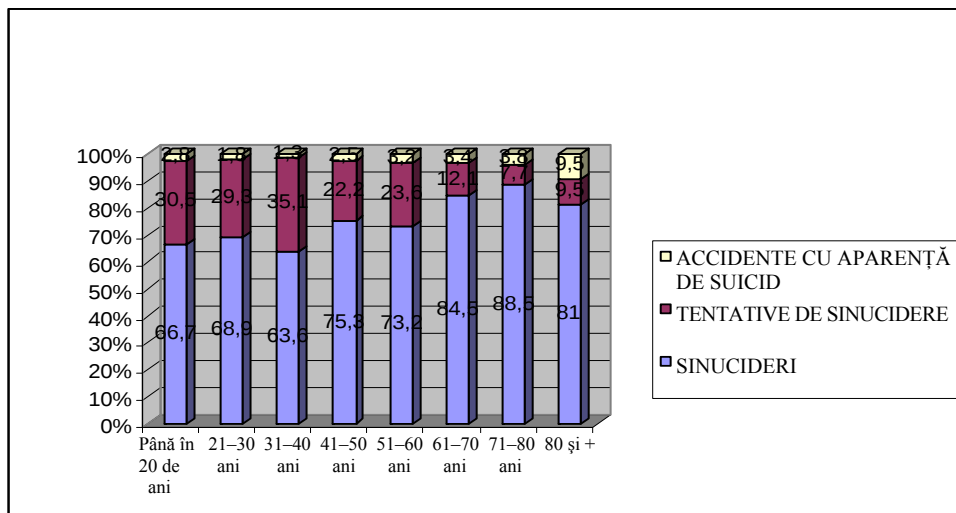
Astfel, cele mai multe sinucideri au fost comise de categoriile cele mai vârstnice, care au depășit 60 de ani, în timp ce tentativele de sinucidere caracterizează, cu precădere, cele mai tinere categorii de vârstă (31–40 de ani, 11–20 de ani și 21–30 de ani). La rândul lor, accidentele sunt mai specifice grupului cel mai vârstnic (81 de ani și peste).

3.2. PROPORȚIA DINTRE BĂRBAȚII ȘI FEMEILE CARE AU COMIS DIFERITE FORME DE ACT SUICIDAR ÎN FUNCȚIE DE JUDEȚELE ȚĂRII

Așa cum a rezultat din analiza efectuată, proporția dintre bărbații și femeile care au comis sinucideri, tentative de sinucideri și accidente în perioada 2012–2014 și despre care presa și portalurile de știri au prezentat informații mai mult sau mai puțin detaliate este, în medie, de 2,5 la 1, cu abateri în plus sau în minus de la un județ la altul. Din totalul cazurilor, 71,4% sunt bărbați și 28,6 sunt femei (vezi *Tabelul nr. 2*).

Graficul nr. 3

Distribuția fiecărui tip de act suicidal în funcție de cele 8 categorii de vârstă (considerate 100%)

Tabelul nr. 2

Proporția dintre bărbații și femeile care au comis diverse forme de acte suicidare, în funcție de județele țării

JUDEȚ	SEX		RAPORT Bărbați/Femei	TOTAL CAZURI
	Bărbați	Femei		
Harghita	72,7	27,3	2,7/1	22
Covasna	81,8	18,2	4,5/1	22
Ilfov	87,5	12,5	7/1	8
Constanța	77,3	22,7	3,4/1	66
Satu Mare	70,0	30,0	2,3/1	20
Bihor	61,5	38,5	1,6/1	13
Tulcea	92,9	7,1	13/1	14
Mureș	69,6	30,4	2,3/1	23
Arad	60,0	40,0	1,5/1	20
Ialomița	64,3	35,7	1,8/1	14
Hunedoara	72,4	27,6	2,6/1	29
Iași	77,1	22,9	3,4/1	35
Giurgiu	66,7	33,3	2/1	15
Neamț	37,5	62,5	1/1,7	8
Teleorman	50,0	50,0	1/1	8
Galați	78,6	21,4	3,7/1	14
Dâmbovița	77,8	22,2	3,5/1	18
Olt	75,0	25,0	3/1	16

Sălaj	69,2	30,8	2,3/1	13
Timiș	71,4	28,6	2,5/1	21
Dolj	78,6	21,4	3,7/1	14
Vaslui	57,9	42,1	1,4/1	19
Vâlcea	45,5	54,5	1/1,2	11
Vrancea	55,6	44,4	1,3/1	18
București	67,2	32,8	2/1	64
Cluj	82,4	17,6	4,7/1	34
Suceava	58,8	41,2	1,4/1	17
Sibiu	72,7	27,3	2,7/1	11
Prahova	73,9	26,1	2,8/1	23
Mehedinți	70,0	30,0	2,3/1	10
Maramureș	66,7	33,3	2/1	21
Gorj	58,3	41,7	1,4/1	12
Caras Severin	87,5	12,5	7/1	8
Călărași	40,0	60,0	1/1,5	10
Brașov	76,9	23,1	3,3/1	13
Buzău	80,9	19,1	4,3/1	21
Botoșani	71,4	28,6	2,5/1	21
Brăila	88,9	11,1	8/1	18
Bistrița-Năsăud	82,4	17,6	4,7/1	17
Bacău	66,7	33,3	2/1	12
Argeș	68,2	30,8	2,2/1	26
Alba	74,1	25,9	2,9/1	27
TOTAL	590	236	2,5	826
TOTAL (%)	71,4	28,6	2,5	100,0

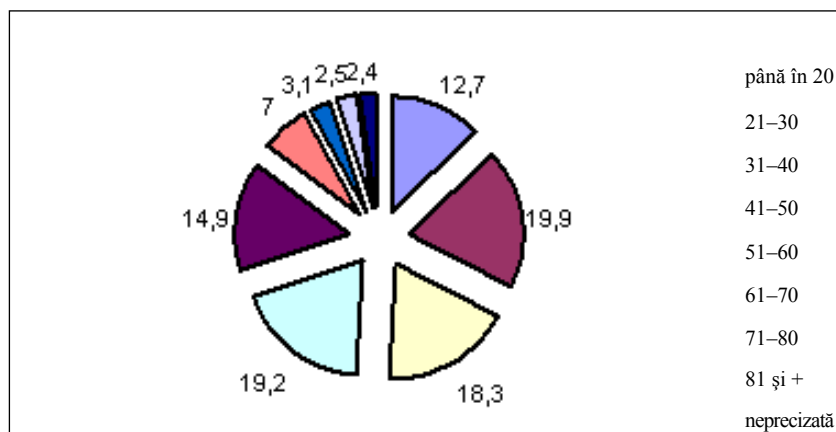
Dintre județele care se caracterizează prin proporții care depășesc cu mult media pot fi menționate următoarele: Tulcea (13 la 1), Brăila (8 la 1), Ilfov (7 la 1) și Caras-Severin (7 la 1). Valori situate între 4 la 1 sau 5 la 1, deci apropiate – așa cum rezultă din statisticile oficiale – de cele înregistrate la nivel național, sunt caracteristice unor județe precum: Cluj (4,7 la 1), Bistrița-Năsăud (4,7 la 1), Covasna (4,5 la 1) și Buzău (4,3 la 1). Pe ansamblul județelor, am constatat și 3 excepții, în sensul că proporția se inversează în favoarea femeilor: Neamț (1 la 1,7), Călărași (1 la 1,5) și Vâlcea (1 la 1,2). Pe de altă parte, în județul Teleorman, proporția dintre bărbații sinucigași și femeile sinucigașe este de 1 la 1.

3.3. DISTRIBUȚIA VICTIMELOR ÎN FUNCȚIE DE GRUPURI DE VÂRSTĂ ȘI SEX

Pe ansamblul lotului investigat, categoriile de vârstă care au comis cele mai multe dintre cele 3 tipuri de acte suicidare, considerate împreună, sunt, în ordine, 21–30 de ani (19,9% din total), 41–50 de ani (19,%) și 31–40 de ani (18,3%) (vezi *Diagrama B*).

Diagrama B

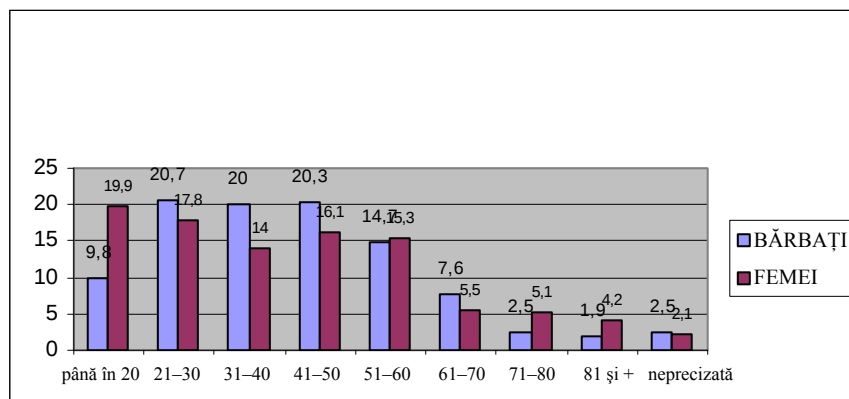
Distribuția sinuciderilor pe grupuri de vârstă

Din rândul bărbaților, categoriile de vârstă care au comis cele mai multe acte de tip suicidal (în jurul a 20% de fiecare categorie) sunt, în ordine: 21-30 de ani, 41-50 de ani și 31-40 de ani. Urmează categoria de vârstă 51-60 de ani, care cumulează 14,7% din totalul sinuciderilor comise de către bărbați (vezi *Graficul nr. 4*).

Graficul nr. 4

Distribuția în funcție de sex și grupuri de vârstă a victimelor actelor de suicid

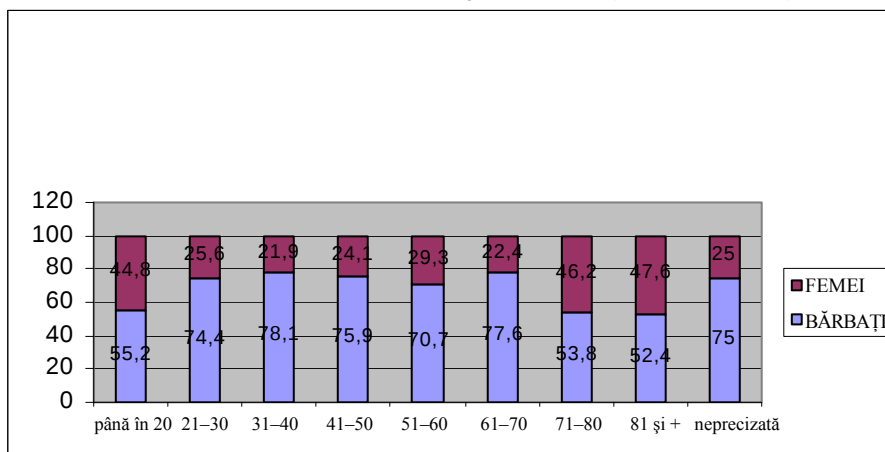
Dintre femei, categoriile de vârstă care au avut cele mai multe victime sunt următoarele: 11-20 de ani (circa 20%), 21-30 de ani (aproximativ 18%) și 41-50 de ani (peste 16%). Femeile situate în cea mai tânără categorie de vârstă au

comis acte suicidare într-o proporție mai mare decât bărbații din aceeași categorie. Atât pentru bărbați, cât și pentru femei, grupurile cele mai vârstnice (care au peste 61 de ani) au comis cea mai mică proporție de asemenea acte suicidare⁷.

Trebuie menționat și faptul că pentru majoritatea categoriilor de vârstă, comparativ cu femeile, bărbații au comis între 71% și circa 78% din numărul de sinucideri. Excepție fac grupurile masculine de vârstă 11–20 de ani, 71–80 de ani și 81 de ani și peste, care au comis sinucideri în proporții situate doar între 52–55% (vezi *Graficul nr. 5*).

Graficul nr. 5

Distribuția proporției de acte suicidare comise de către bărbați, comparativ cu aceea comisă de către femei, în cadrul celor 8 categorii de vârstă (considerate 100%)

3.4. GRADUL DE RĂSPÂNDIRE A ACTELOR SUICIDARE ÎN FUNCȚIE DE CATEGORIILE DE VÂRSTĂ ȘI JUDEȚELE ȚĂRII

În raport cu grupurile de vârstă și județe, conform cu publicațiile și platformele *on-line* consultate, în 5 județe (Brașov, Maramureș, Sălaj, Brăila și Timiș) s-a înregistrat cel mai mare număr de victime, exclusiv în rândul categoriilor de vârstă 41–50 ani și 21–30 de ani (vezi *Tabelul nr. 3* și *Graficul nr. 6*).

Reiterăm, încă o dată, faptul că acestei distribuții îi lipsește reprezentativitatea la nivelul întregii țări, însă ea este utilă pentru a putea evidenția modul în care presa și sursele *online* reflectă fenomenul suicidar din România, în ultimii 3 ani.

⁷ Apare evident faptul că toate aceste „tendențe” nu reflectă realitatea oglindită de statisticile oficiale, cu atât mai mult cu cât calcularea unor indicatori (de exemplu, numărul de sinucideri la 100 000 de persoane de aceeași vârstă sau sex), imposibil de realizat în studiul nostru, ar fi fost mult mai fidele decât cifrele brute ca atare.

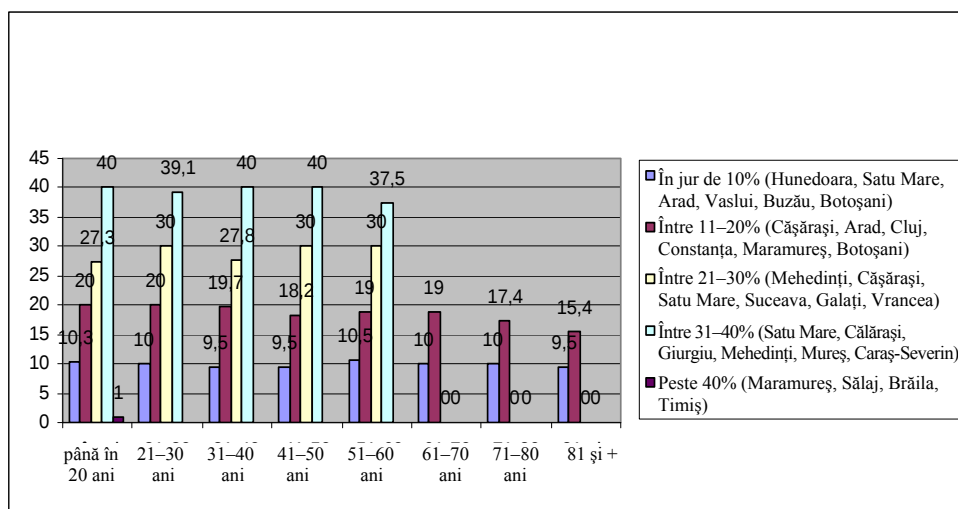
Tabelul nr. 3

Gradul de răspândire a sinuciderilor în funcție de categoriile de vârstă și județele țării

%	11–20 de ani	21–30 de ani	31–40 de ani	41–50 de ani	51–60 de ani	61–70 de ani	71–80 de ani	81 de ani și peste
Până în 10%	Hunedoara (10,3%)	Satu Mare (10%)	Buzău (9,5%)	Botoșani (9,5%)	Vaslui (10,5%)	Arad (10%)	Ialomița (7,1%)	Buzău (9,5%)
					Bacău (8,3%)	București (9,4)	Alba (7,4%)	Vâlcea (9,1)
	Cluj (8,8%)	Călărași (10,0%)	Botoșani (9,5%)	Mureș (8,7)	Prahova (8,7%)	Timiș (9,5%)	Gorj (8,2%) Buzău (9,5%)	Prahova (9,1%)
	Bacău (8,3%)	Covasna (9,1%)	Vâlcea (9,1%)	Hunedoara (6,9%)	Gorj (8,2%)	Vâlcea (9,1%)	Arad (10,0%)	
Între 11–20%	Călărași (20,0%)	Arad (20%)	Constanța (19,7%)	Harghita (18,2%)	București (18,%)	Maramureș (19,0%)	Argeș (11,5%)	Bihor (15,4%)
	Alba (18,5)	Cluj (20%)	Covasna (18,2%)		Sibiu (18,2%)			
	Harghita (18,2%)	Maramureș (19,0%)	Mureș (17,4%)	Constanța (18,2%)	Buzău (19,0%)	Covasna (18,2%)	Prahova (17,4%)	Ialomița (14,3)
	Vâlcea (18,2%)	Alba (18,5%)	Bistrița (17,6%)		Botoșani (19%)	Bistrița-Năsăud (17,6%)		
Între 21–30%	Sibiu (27,3)	Mehedinți (30,0%)	Vrancea (27,8%)	Călărași (30,0%)	Mehedinți (30%)	–	–	–
		Vaslui (26,3%)	Hunedoara (27,6%)	Satu Mare (30%)	Mureș (26,1%)			
	Arad (25%)	Bacău (25,0%)	București (26,6%)	Suceava (29,4%)	Galați (28,6%)			
	Teleorman (25%)	Teleorman (25%)	Cluj (26,5%)	Galați (28,6)	Neamț (25%)			
	Olt (25%)	Gorj (25%)		Sibiu (27,3%)	Olt (25%)			
Între 31–40%	Satu Mare (40%)	Mureș (39,1%)	Călărași (40%)	Giurgiu (40,0%)	Caraș-Severin (37,5%)	–	–	–
		Vâlcea (36,4%)	Dolj (35,7%)	Mehedinți (40,0%)	Alba (33,4%)			
		Prahova (34,8%)	Timiș (33,3%)	Tulcea (35,7%)				
		Dâmbovița (33,0%)	Iași (31,3%)	Bacău (33,3%)				
		Botoșani (33,3%)	Brăila (33,3%)	Ilfov (37,5%)				
				Covasna (31,8%)				
Peste 40%	–	Sălaj (46,2%)	–	Maramureș (47,6%)	–	–	–	
		Timiș (42,8)		Brașov (53,8%)				
				Brăila (44,4%)				

Graficul nr. 6

Distribuția sinuciderilor (raportate în sursele on line), în funcție de categorii de vârstă și județe

În 18 județe, cu prioritate în Satu Mare, Giurgiu, Călărași și Mehedinți, a fost raportat un procent situat între 31–40%, mai ales în rândul categoriilor de vârstă 31–40 de ani și 41–50 de ani. În alte 23 de județe, în primul rând în Mehedinți, Călărași și Satu Mare, presa scrisă și platformele *online* au identificat o proporție situată între 21–30% din totalul actelor suidare considerate împreună, cu precădere în rândul categoriilor de vârstă 21–30 de ani, 41–50 de ani și 51–60 de ani. Cele mai puține asemenea acte (până în 10% și între 11–20%) și cu impact asupra tuturor categoriilor de vârstă au fost raportate în județe precum Hunedoara, Gorj, Bacău, Prahova și Vâlcea, respectiv în Argeș, Ialomița și Bihor.

3.5. METODELE CELE MAI FRECVENT UTILIZATE DE VICTIME PENTRU A COMITE ACTE SUICIDARE

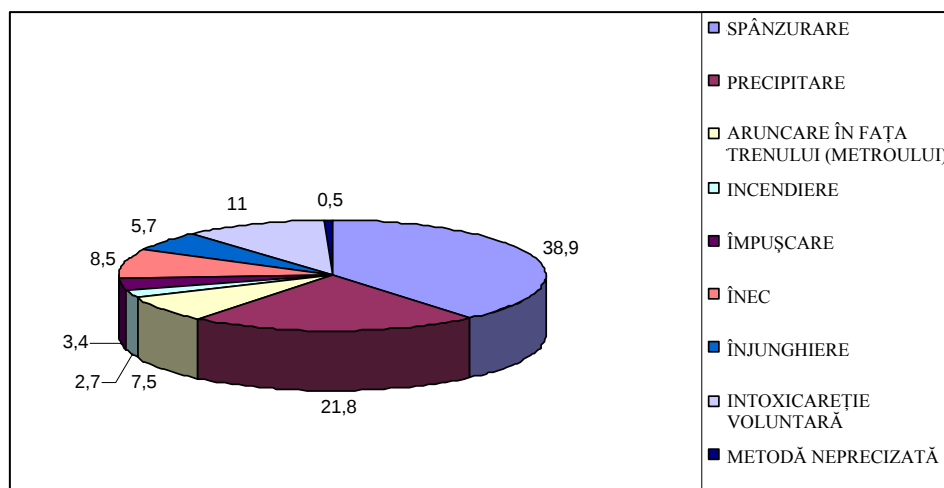
În concordanță cu sursele de informație consultate, spânzurarea și precipitarea (aruncarea de la înălțime) sunt principalele metode folosite de victime pentru comiterea actelor de suicid (vezi *Diagrama C*).

Cel mai puțin utilizate metode sunt incendiarea și împușcarea. Trebuie menționat însă că, în câteva cazuri (nesemnificative, totuși, în raport cu ansamblul!), sinucigașii folosesc metode „duble” pentru a-și curma viața. De exemplu, înjunghiere și spânzurare, aruncare în fântână cu ștreangul de gât, consum de spirt medicinal urmat de înec etc. Pe de altă parte, trebuie remarcat că o serie de metode de suicid sunt determinate chiar de existența unor mijloace sau a unor condiții locale, aflate, mai frecvent decât altele, la îndemâna victimelor. De pildă, spânzurarea de un copac aflat în curtea sinucigașului ori spânzurarea de gratii (în cazul unor deținuți), înecul (în condițiile existenței în localitate a unui lac sau râu) etc. Unele metode suidare au un caracter „mimetic”, în sensul că le imită pe cele folosite deja de persoane

cunoscute și mediatizate, așa cum este cazul ingerării voluntare a Furadanului de către cunoscuta cântăreață Mădălina Manole, imitată de alți sinucigași.

Diagrama C

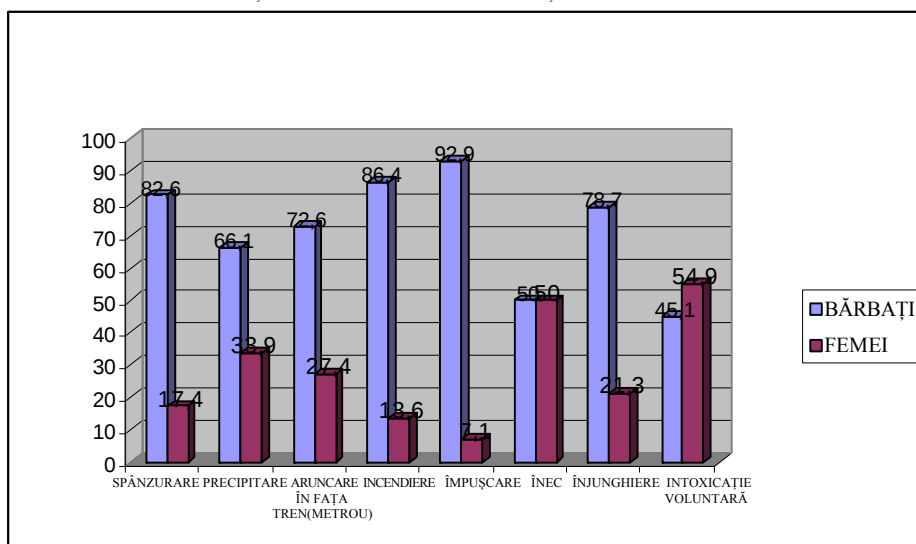
Metodele folosite de victime pentru comiterea actelor suicidare

Cu excepția intoxicației voluntare, care este metoda preferată, cu precădere, de victimele femeii, bărbații utilizează, în proporții mai mari, toate celelalte metode, cu precădere împușcarea și incendierea. Înecul, în schimb, este folosit, în ponderi egale, atât de bărbați, cât și de femeii (vezi *Graficul nr. 7*).

Graficul nr. 7

Distribuția metodelor de suicid în funcție de sexul victimelor

În raport de vârstă, în condițiile în care toate categoriile de vârstă preferă ca metode principale de victimizare spânzurarea și precipitarea, tinerii par să aleagă mai frecvent aruncarea în fața trenului sau a metroului, grupurile mijlocii de vârstă folosesc mai des împușcarea sau incendierea, cei mai vârstnici recurg mai des la incendiere sau înjunghiere ș.a. (vezi *Tabelul nr. 4*).

Tabelul nr. 4

Distribuția metodelor de sinucidere în cadrul diverselor categorii de vârstă

VÂRSTA	Spân- zurare	Preci- pitare	Aruncare în fața trenului (metroului)	Incen- diere	Împuș- care	Înec	Înjun- ghiere	Intoxi- cație voluntară	Metodă nepreci- zată	TOTAL
11-20	15,3	10,0	3,2	—	3,6	12,9	8,5	23,1	20,0	105
21-30	19,0	22,2	22,6	13,6	17,9	18,6	23,4	17,5	20,0	164
31-40	18,7	16,7	25,8	13,6	7,1	11,4	17,0	24,2	40,0	151
41-50	18,1	16,1	21,1	27,3	42,8	18,6	23,4	16,5	20,0	158
51-60	15,9	11,7	12,9	27,3	25,0	18,6	10,6	13,2	—	123
61-70	8,4	9,4	4,8	13,6	—	5,7	6,4	1,1	—	58
71-80	1,9	3,9	4,8	—	—	8,6	4,3	2,2	—	26
81 și peste	1,5	3,9	1,6	—	3,6	5,6	4,3	1,1	—	21
Nepreci- zată	1,2	6,1	3,2	4,6	—	—	2,1	1,1	—	20
TOTAL	321	180	62	22	28	70	47	91	5	826
%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

3.6. PRINCIPALELE MOTIVAȚII ALE ACTULUI SUICIDAR

Dintre motivațiile principale care par să determine victimele în a se sinucide, cele mai frecvente sunt bolile sau tulburările psihice și conflictele cu partenerul de cuplu (condiționate de sentimente de gelozie, divorț, abandonul căminului etc.) (vezi *Diagrama D*).

Urmează, în ponderi incomparabil mai mici, dificultățile financiare (pierderi mari la jocuri de noroc, împrumuturi nerestituite cămătarilor, falimentul unor afaceri ș.a., conflictele cu părinții, copiii ori alte rude, incapacitatea de adaptare la regimul penitenciar, în cazul unor deținuți, sau teama de o eventuală arestare, în cazul unor victime care au încălcat legea, bolile fizice grave (terminale) etc.

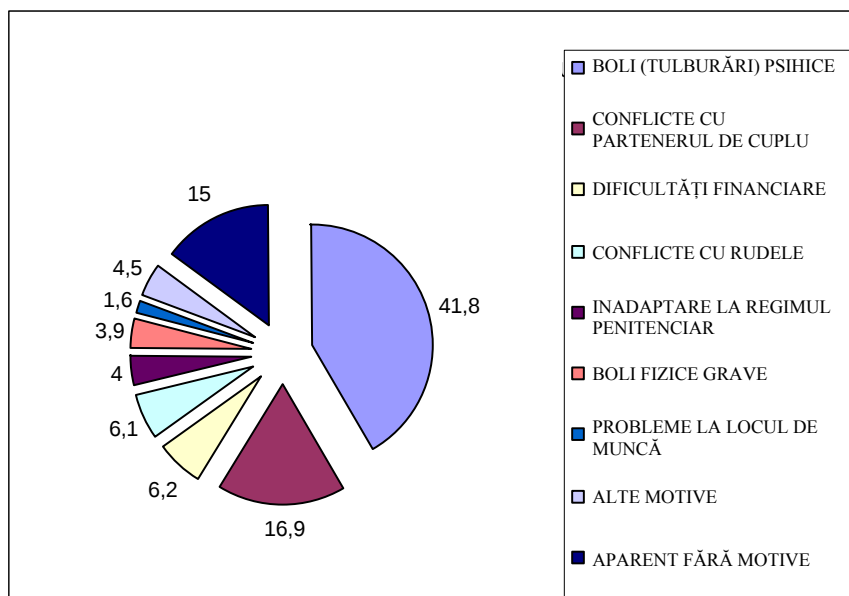
Clasificarea pe care am efectuat-o are, întrucâtva, un caracter „maniheist”, dar și unul operațional, deoarece la baza celor mai multe acte suicidare stau două sau chiar mai multe cauze sau motivații. De exemplu, multe boli (tulburări) psihice sunt potențate de consumul de alcool, care, la rândul său, poate fi determinat de o decepție sentimentală, un eșec profesional, un conflict cu cei apropiați, o dificultate financiară etc. În spatele multor episoade depresive se pot ascunde o multitudine de drame umane (incapacitatea de a suporta bătrânețea sau boala, dispariția partenerului sau partenerei de cuplu, singurătatea, șomajul, sentimentele de rușine, remușcare, frică, răzbunare etc.).

Pe de altă parte, așa cum am subliniat deja în mai multe studii ori articole anterioare, nu trebuie confundate motivațiile (*subiective*) cu cauzele (*obiective*), confuzie care o fac, în mod frecvent, cei care redactează știrile cu privire la sinucideri. Deoarece, așa cum rezultă (și) din analiza cazurilor prezentate de publicațiile print și portalurile *online*, în foarte puține cazuri victimele lasă bilete de adio, este foarte dificil de descifrat care sunt veritabilele motive ori adevăratele cauze pentru care anumiți indivizi aleg să-și pună capăt vieții.

Este de menționat și faptul că, mai ales în cazurile în care motivația principală a actului suicidal o reprezintă conflictele conjugale, sinuciderile urmează unor crime cu caracter pasional.

Diagrama D

Principalele motivații ale actului suicidal

În ceea ce privește distribuția cauzelor sau motivațiilor actelor suicidare în funcție de sexul victimelor, depresia, bolile (tulburările) psihice și conflictele cu partenerul de cuplu se situează pe primele două locuri atât în cazul bărbaților, cât și în cazul femeilor (vezi *Graficul nr. 8*).

Ierarhia este cumva diferită pentru celelalte motive, care au ponderi mai scăzute. Astfel, în timp ce, pentru bărbați, dificultățile financiare, conflictele cu alte rude, inadaptarea la tratamentul ori regimul penitenciar și bolile fizice grave reprezintă motivații suicidare situate pe locurile 3, 4, 5 și 6, în cazul femeilor, pe aceste locuri sunt situate, în ordine, conflictele cu alte rude (3), alte motive (4), bolile fizice grave (5) și dificultățile financiare (6). Mai trebuie adăugat că o pondere relativ similară, adică 14,9% în cazul bărbaților și 15,7% în cazul femeilor, este reprezentată de motive necunoscute (aparent *fără motive*).

Vârșnicii, pe de altă parte, au ca motivație suicidală, în mai mare măsură decât alte categorii, bolile fizice grave (letale) sau durerile mari induse de acestea. Spitalizarea pentru boli grave pare, în acest sens, un important factor de risc, la fel ca și sentimentele de deprimare, frustrare ori resemnare.

Conflictele cu partenerul de cuplu și conflictele cu alte rude reprezintă, la rândul lor, motivații distribuite în cadrul tuturor categoriilor de vârstă, cu precădere însă în rândul celor mai tinere. Victimizarea sau abuzul, care constituie pentru mulți agresori un mijloc de „rezolvare” a unor probleme de viață, constituie, în acest sens, un alt factor de risc important, mai ales pentru victime. Adeseori, însă, și pentru agresori, care se confruntă, adeseori, cu sentimente de regret și remușcare. Pe de altă parte, dificultățile financiare și inadaptarea la regimul penitenciar par să fie motivații mai caracteristice grupurilor mijlocii de vârstă.

Dintre „alte motive” evidențiate de ziariștii care redactează știrile despre sinucideri, rețin atenția și câteva cu caracter mai aparte, precum teama de sancțiune (mai ales în cazul unor copii), teama de autorități, protestul la adresa acestora, nemulțumirea față de decizia instanțelor de judecată, dorul de părinții sau copiii plecați în străinătate, șantajul sentimental, incapacitatea de a suporta pierderea unor apropiați ori rușinea de a fi înșelat de parteneră, dar și altele mai puțin obișnuite, așa cum este pierderea unui meci de către echipa favorită, ori chiar „hilare” – precum incapacitatea unei soții de a suporta reproșurile soțului cu privire la calitățile sale de gospodină (sic!) ș.a.m.d.

Corelația dintre motivele sau cauzele actelor suicidare și metodele folosite evidențiază faptul că, în timp ce, cu excepția bolilor fizice grave, spânzurarea este metoda principală folosită de victime, indiferent de cauzele sau motivațiile actului lor suicidal, precipitarea se situează pe locul al doilea, fiind utilizată, cu precădere, de sinucigașii al căror act pare motivat de o boală fizică gravă, dar și de către cei care au alte motive, mai puțin conflictele cu partenerul și problemele la locul de muncă (vezi *Tabelul nr. 5*). Înjunghierea, respectiv înecul par să fie principalele metode utilizate în aceste două situații.

În fine, intoxicarea voluntară cu medicamente sau substanțe nocive este folosită, cu precădere, atât de către victimele care se sinucid din cauza confruntării cu o boală fizică gravă, cât și de către sinucigașii care decid să-și pună capăt vieții din cauza unor conflicte cu rudele sau incapacității de a se adapta la rigorile mediului penitenciar. Nu în cele din urmă, consumul excesiv de alcool sau de droguri reprezintă factori de risc care potențează starea de depresie și confuzie, întreținând ideea și tendințele suicidare.

Tabelul nr. 5

Distribuția metodelor folosite de victime în funcție de motivațiile actului suicidal

MOTIVE/ CAUZE	METODA DE SINUCIDERE									TOTAL
	Spân- zurare	Preci- pitare	Arunca- re în fața trenului (metroului, mașinii)	Incen- diere	Împuș- care	Înec	Înjun- ghiere	Intoxicație voluntară (cu medicamente, substanțe nocive, gaz etc.)	Metoda de sinuci- dere nepreci- zată	
Conflicte cu partenerul (gelozie, abandon etc.)	47,1	8,6	10,0	2,9	5,0	5,7	10,7	10,0	–	140
Probleme (conflicte) legate de locul de muncă (șomaj, disponibilizare etc.)	61,5	7,7	7,7	–	–	15,4	–	7,7	–	13
Conflicte cu părinții (copiii, alte rude)	30,0	20,0	16,0	2,0	–	4,0	8,0	18,0	2,0	50
Dificultăți financiare	49,0	17,7	3,9	3,9	3,9	3,9	2,0	13,7	2,0	51
Boli sau tulburări psihice (inclusiv depresie), alcoolism	36,8	26,4	6,7	2,6	2,6	9,6	4,6	10,4	0,3	345
Boli fizice grave (terminale)	12,5	46,9	–	–	–	12,5	6,2	21,9	–	32
Inadaptare la regimul penitenciar (teama de justiție, detenție)	54,5	15,2	–	–	3,0	3,0	9,1	15,2	–	33
Alte motive	35,2	13,5	2,7	8,1	8,1	5,4	13,5	13,5	–	37
Aparent fără motive (motive necunoscute)	36,0	25,6	10,4	2,4	4,8	12,8	0,8	5,6	1,6	125
TOTAL	321	180	62	22	28	70	47	91	5	826

*

Departa de a include multitudinea de variabile care influențează, condiționează sau, mai rar, chiar determină comportamentul suicidar, analiza cantitativă pe care am efectuat-o are un caracter parțial și nereprezentativ la nivel general, deoarece ia în considerare, exclusiv, doar factorii menționați în știrile din mass-media și mediul virtual, pe care le-am consultat. În aceste știri, sunt absente sau sunt incomplete informațiile cu privire la mediul de rezidență al victimelor, statusul lor marital, statutul socio-profesional și nivelul lor de instrucție, precum și alți factori care pot individualiza, în mod mai adecvat, profilul victimelor și contextul lor de viață (familial, profesional ș.a.).

4. ANALIZA CALITATIVĂ A ACTELOR SUICIDARE DESCRISE DE MASS-MEDIA ȘI PLATFORMELE ONLINE

Constatările parțiale ale analizei *cantitative* menționate mai sus au fost completate cu evaluările – relativ mai complete – rezultate din efectuarea unei analize *calitative*.

Răspunzând unor întrebări la care analiza cantitativă nu are capacitatea de a da răspunsuri clare sau nuanțate, studiile calitative au avantajul că, evitând caracterul prea reduționist al analizei cantitative, o completează pe aceasta din urmă cu date mai nuanțate. În același timp, un asemenea tip de analiză permite schițarea unui cadru evaluativ contextual, caracterizat de o mare diversitate.

4.1. CATEGORII ȘI SUBCATEGORII ÎN FUNCȚIE DE CARE SE POT CLASIFICA SINUCIDERILE

Evaluarea cazurilor recoltate prin intermediul presei scrise și al portalurilor de știri *online* ne-a permis, mai întâi, o clasificare preliminară a tipurilor de acte suicidare (sinucideri, tentative de suicid și accidente cu aparență de suicid) în funcție de următoarele *categorii* sau *subcategorii*:

(a) *numărul de victime implicate*: acte suicidare solitare, sinucideri în doi (așa cum sunt acelea de „Ziua Îndrăgostiților”); sinucideri în grup („colective” – de genul celor comise în Jonestown, în nord-vestul Guyanei, influențate sau comandate de liderul așa-zisului „Templu al Popoarelor”, Jim Jones)⁸; sinucideri sau tentative urmând unei crime sau mai multor crime (așa-numitul „omucid/suicid”);

(b) *forma pe care o ia actul suicidar*: sinucideri comise în „tăcere”, departe de ochii lumii; sinucideri (sau tentative) „spectacol”; sinucideri anunțate public ori

⁸ Exemplul menționat, soldat cu 918 victime, nu este singular. S-au mai înregistrat sinucideri în masă în cazul unor secte precum: „Mișcarea pentru Restaurarea Celor Zece Porunci ale lui Dumnezeu” din Uganda (778 victime), Adventiștii „Cultului Davidian” din Waco, statul Texas (76 victime), „Ordinul Templului Solar” din două sate localizate în Elveția și Canada (74 de morți), Secta „Poarta Raiului” din San Diego, California (38 de morți).

unei persoane sau grup de persoane (familie, grup de prieteni), prin intermediul *Facebook*, al unui bilet sau SMS; sinucideri spontane sau calculate (premeditate) etc.;

(c) caracterul *rațional* (ca mijloc de „soluționare” a unor probleme de viață) sau *irațional (illogic)* al actului suicidal. Pot exista, pe de altă parte, sinucideri *nemotivate* (inexplicabile), sinucideri *rituale* etc.;

(d) *metodele folosite*: spânzurare, precipitare, aruncare în fața unei mașini, tren sau metro, incendiere, împușcare, înec, înjunghiere, intoxicație voluntară. Există și altele mai puțin obișnuite, precum refrigerarea, gazarea, aruncarea în aer, prin explozie, a victimei, conducerea unei mașini pe contrasens, direcționarea unui tren spre o catastrofă feroviară premeditată, prăbușirea intenționată a unui avion (așa cum a fost cazul aeronavei aparținând companiei Germanwings, catastrofă premeditată de copilot și petrecută în luna martie 2015), automutilarea victimei prin diferite mijloace etc. Trebuie menționat, în același timp, că, în mai multe cazuri, victimele nu folosesc o singură metodă pentru a se sinucide, ci două, trei sau chiar mai multe. Pe de altă parte, așa cum indică numeroase studii, utilizarea acestor metode depinde și de oportunitatea sau disponibilitatea lor;

(e) *modelul urmat (imitat) și metodele folosite în mod reiterativ și de către alte persoane decât victima*. Conform așa-numitului „efect Werther” sau de contagiune⁹, o parte dintre actele suicidare comise urmează modele recunoscute (din rândul familiei sau al unor personalități), folosind chiar și modele similare (de exemplu, intoxicarea cu Furadan, așa cum a procedat cântăreața Mădălina Manole). Aceste cazuri sunt numite sinucideri „mimetice”, efectul de contagiune putând fi potențat atât de modelul familial (un părinte sau altă rudă care s-a sinucis în același mod), cât și de modelele difuzate prin Internet sau prin intermediul mass-mediei. Se spune, de exemplu, că detaliile oferite publicului de către mass-media americană asupra sinuciderii, de altfel incerte, a celebrei actrițe Marilyn Monroe, în august 1962, a determinat o creștere cu 12% a sinuciderilor în lunile următoare, comparativ cu lunile din anul precedent¹⁰);

(f) *locul sinuciderii*: există sinucideri în serie, în locuri așa-zis „blestemate” („predestinate”), în cimitire, în locuri în care s-au sinucis, succesiv, mai multe rude sau apropiați, sinucideri în locuri ferite sau „neutre” (hoteluri, locuințe special închiriate), sinucideri în locuri neobișnuite (cotețul găinilor, de exemplu);

(g) numărul tentativelor de suicid care preced sinuciderea ca atare: de exemplu, tentative de sinucidere repetate de două, trei sau mai multe ori (personal, am identificat cazul unei victime care a avut nu mai puțin de zece tentative suicidare!). O subclasificare, în acest sens, ar putea include aici sinucideri reușite și nereușite, soldate cu rănirea, mutilarea sau moartea victimei;

⁹ Acest efect mai este denumit *efectul Werther*, după numele eroului cu acest nume, care s-a sinucis, descris de către Goethe în cunoscuta sa carte, *Suferințele tânărului Werther*, model romantic care – se spune – a provocat „un val” de sinucideri în rândul tinerilor germani.

¹⁰ Margot Sanger-Katz, *The Science behind Suicide Contagion*, în „The New York Times”, August, 13, 2014 (vezi: http://www.nytimes.com/2014/08/14/upshot/the-science-behind-suicide-contagion.html?_r=0&abt=0002&abg=0).

(h) perioada (ziua, luna, sezonul) în care s-a petrecut actul suicidal, fiind vehiculate, în acest sens, numeroase ipoteze sau teorii legate de acest aspect, care pun în corelație sinuciderile fie cu sărbătorile de iarnă, fie cu anotimpul primăverii (care sunt propice dobândirii unor indispoziții sau depresii și consumului sporit de alcool), fie cu vara (care aduce, după sine, valuri copleșitoare de căldură, care determină o excitabilitate nervoasă sporită)¹¹.

Există și alte categorii sau subcategorii în raport cu care se pot clasifica sinuciderile. Personal, le-am sintetizat pe acelea care au rezultat din analiza calitativă a cazurilor de sinucidere din România prezentate de mass-media și mediul *online*.

4.2. CAUZELE, MOTIVAȚIILE ȘI FACTORII DECLANȘATORI (PRECIPITATORI) ALE/AI ACTELOR SUICIDARE, AȘA CUM AU REZULTAT ACESTE/ACEȘTIA DIN EVALUAREA CAZURILOR

Analiza atentă a sute de cazuri, difuzate, timp de mai mulți ani, prin intermediul surselor de informare menționate, ne-a dat posibilitatea unei clasificări calitative, detaliate și nuanțate, a factorilor care determină sau condiționează actele de sinucidere din România. În mod evident, la fel ca orice clasificare, și cea întocmită de noi are, întrucâtva, un caracter maniheist, ignorând în mod deliberat faptul că pot exista două, trei sau chiar mai multe determinări sau motivații ale unui act de sinucidere. În acest sens, am evidențiat determinarea sau motivația cea mai evidentă și mai pregnantă care a rezultat din lectura știrii cu privire la cazul respectiv.

Consemnăm mai jos această clasificare, folosind, în acest sens, în mod sintetic și ilustrativ, titlurile folosite de mass-media și portalurile *online* pentru a descrie cazurile prezentate. Pentru a reda în mod mai adecvat circumstanțele și factorii determinanți ai sinuciderilor prezentate de sursele menționate, am considerat oportun să modificăm titlurile respective, pentru a surprinde în mod mai adecvat chintesența știrii prezentate și a elimina detaliile, adeseori fastidioase, și elementul de senzațional cuprins în titlurile date de ziariști.

Următoarele cauze, motivații și factori declanșatori ai sinuciderilor sunt relevante pentru România:

¹¹ Interpretând sociologic variațiile sinuciderii în funcție de anotimpuri, Émile Durkheim sublinia faptul că, mai degrabă decât iarna sau vara, primăvara este o perioadă propice creșterii numărului de sinucideri. Astfel, dacă „iarna este o perioadă de pauză”, primăvara „totul revine la viață. Sunt reluate activitățile, se leagă relații, se multiplică schimburile și se produc adevărate mișcări de populație, pentru a fi satisfăcute nevoile muncii agricole” (Émile Durkheim, *Despre sinucidere* (ediția în limba română), Iași, Institutul European, p. 84). Sublinierea sociologului francez are relevanță inclusiv pentru cazul României, unde aproximativ 57% din numărul anual al sinuciderilor au loc în mediul rural.

(1) BOLI, TULBURĂRI SAU DEFICIENȚE PSIHICE (schizofrenie, tulburări de personalitate, tulburări bipolare, sindromul de stress posttraumatic etc.):

(1.1.) *Datorate stării psihice acute sau cronice a victimei*: „Un tânăr fugit de la Spitalul 9 s-a aruncat în fața metroului”; „O femeie diagnosticată ca având psihoză schizoafectivă s-a sinucis, sărind de la etajul nouă”; „O femeie s-a aruncat în fața unei mașini pentru a ajunge pe planeta Marte”; „Elevă suferind de o deficiență psihică, intoxicată cu barbiturice”.

(1.2.) *Motivate de stări de depresie*¹²: „Tentativă de suicid din partea unei tinere doborâtă nervos din cauza plâsetelor bebelușului”; „Un ploieștean nebun și-a dat foc în stradă după ce a început să aibă devieri de comportament din cauza morții soției”; „O tânără s-a aruncat de la etajul nouă, pradă unei depresii nervoase după divorț”; „Un nonagenar s-a sinucis din cauza unei depresii și pentru că s-a săturat de viață”.

(1.3.) *Datorate delirului mistic*: „Un oltean s-a spânzurat pentru a aduce ploaia”; „S-a spânzurat după ce a visat că trebuie să moară”; „C.T. s-a spânzurat de Paște ca să nu-l prindă Sfârșitul Lumii lângă păcătoși”.

(1.4.) *Datorate alcoolismului și/sau consumului de droguri*: „Un bărbat s-a înjunghiat, fiind diagnosticat, în urmă cu doi ani, cu fenomene de predelir etanolic”; „M.D., de 48 de ani, din comuna Ciurea (Iași) a fost găsit mort la locuința sa, cauzele decesului fiind stop cardio-respirator și comă alcoolică”; „Sinucigaș cu mințile tulburate de droguri: «Vreau să zbor ca în Matrix»”.

(2) BOLI FIZICE

(2.1.) *Datorate durerilor pricinuite de boală*: „S-a spânzurat pentru că n-a mai suportat boala de piele de care suferea de 13 ani”; „O sexagenară s-a sinucis din cauza durerilor postoperatorii”.

(2.2.) *Motivate de teama de moarte, indusă de existența unei boli letale (terminale)*: „Brașovean diagnosticat cu o maladie incurabilă găsit spânzurat de robinetul caloriferului”; „Un agent de pază s-a împușcat în cap după ce a aflat că are cancer la ficat”.

(2.3.) *Determinate atât de boli fizice, cât și de stări de depresie*: „O pensionară și-a înfipt un cuțit de vânătoare în gât, deoarece avea probleme de sănătate și nu mai suporta singurătatea”.

(2.4.) *Datorită sentimentelor de rușine și pentru a evita stigmatizarea*: „Unul dintre primii români diagnosticați cu SIDA s-a aruncat în fața trenului”; „Un tânăr a sărit de la etajul 5 al Spitalului de Urgență din cauză că o fractură de maxilar îi lăsase semne evidente pe maxilar”; „S-a spânzurat pentru că a rămas impotent”.

¹² Organizația Mondială a Sănătății a estimat că, în anul 2020, depresia va ajunge să fie a doua cauză de dizabilitate din lume, depășită doar de bolile cardiovasculare (conform cu C.J.L. Murray, A.D. Lopez, *The Global Burden of Disease: A Comprehensive Assessment of Mortality and Disability from Diseases, Injuries and Risk Factors in 1990 and Projected to 2020*, Geneva, Switzerland, World Health Organization, 1996. Depresia, avertizează, la rândul lor, psihiatrii români, este una dintre cele mai răspândite afecțiuni la nivel național, cu tendințe pronunțate de creștere.

(3) DRAGOSTE, GELOZIE, SENTIMENTE DE POSESIUNE, CONFLICTE ÎN CUPLU

(3.1.) *Gelozie*: „Un bărbat din Alba și-a făcut harakiri din gelozie”; „Un brașovean și-a omorât soția din gelozie după care s-a sinucis”; „O profesoară din Timișoara s-a sinucis crezându-se trădată în dragoste”.

(3.2.) *Conflicte cu partenerul* (din cauza banilor, alcoolismului sau abuzurilor partenerului etc.): „La cei 65 de ani ai săi, G. a vrut să se omoare de mai multe ori, din cauza certurilor cu iubita”; „Și-a pus capăt zilelor deoarece prietena sa a refuzat să petreacă împreună Crăciunul”; „O brașoveancă s-a certat cu iubitul și s-a aruncat pe fereastră”; „Un bărbat s-a spânzurat pentru că soția i-a născut încă o fată”.

(3.3.) *Sinuciderea ca formă de „șantaj sentimental”*: „Mesajul unui sinucigaș pentru iubita cu care s-a certat: „*Din când în când să-mi aduci flori la mormânt*”; „Și-a înscenat o tentativă de sinucidere ca să-și convingă nevasta să se întoarcă la el”.

(3.4.) *Abandon, despărțire sau neglijare*: „O tânără părăsită de prieten a încercat să se sinucidă de patru ori”; „Un tânăr părăsit de iubită s-a stropit cu acetona și s-a autoincendiat”; „O tânără a încercat să se spânzure pentru că soțul o părăsise”; „Un bărbat s-a sinucis pentru că soțul iubitei sale urma să se elibereze din penitenciar”; „O femeie s-a spânzurat pentru că l-a așteptat în zadar pe iubitul său să vină acasă”; „M. și-a împușcat iubita care intenționa să-l părăsească, apoi s-a sinucis și el”.

(3.5.) *Incapacitatea de a suporta decesul partenerului*: „Un botoșănean și-a zburat creierii cu arma confecționată de el, datorită morții prietenei sale pe masa de operație”; „Un tânăr a vrut să-și ia viața pentru că n-a suportat despărțirea de iubita-sinucigașă”; „A încercat să se gizeze, deoarece soția se sinucisese cu câteva zile înainte”.

(3.6.) *Iubire imposibilă*: „O studentă a înghițit un tub de somnifere după ce s-a îndrăgostit de elevul pe care-l medita la engleză”; „O elevă s-a sinucis după ce s-a îndrăgostit fără speranță de profesorul său”.

(3.7.) *Dificultăți de existență*: „Doi îndrăgostiți s-au aruncat în Siret, pentru că locuiau în condiții mizere și nu aveau nicio perspectivă de viitor”.

(4) CONFLICTE CU RUDELE

(4.1.) *Certuri*: „S-a spânzurat după o ceartă cu părinții în noaptea Învierii”; „Un prahovean și-a dat foc după ce s-a certat cu toți membrii familiei sale”; „Un româșcan și-a dat foc în cada de baie după o ceartă zdravănă cu mama sa”; „După o ceartă cu fiii săi, un tehnician silvic s-a împușcat cu arma”.

(4.2.) *Supărări (iritări) provocate de cei apropiați*: „F. și-a dat foc din cauza cicălelii socrului”; „O femeie s-a sinucis cu o substanță toxică pentru că fiul cel mic a decis să locuiască departe de casă”; „Și-a dat foc deoarece mama lui a refuzat să-i dea bani de băutură”; Pentru că tatăl l-a dezmoștenit, un tânăr maramureșean s-a aruncat sub roțile trenului”.

(4.3.) *Remușcări pentru fapte comise împotriva rudelor apropiate*: „S-a spânzurat, cuprins de remușcări că și-a bătut mama”; „F.D. și-a făcut 33 de tăieturi cu un ciob de sticlă, deoarece i-a furat mamei sale 5 milioane de lei”.

(5) DIFICULTĂȚI FINANCIARE ACUTE¹³

(5.1.) *Datorii imposibil de restituit*: „Și-a pus ștreangul de gât pentru că era înglodat în datorii”; „Sinucidere din cauza datoriilor la întreținere”; „Un tânăr s-a sinucis pentru o datorie la bancă”.

(5.2.) *Dificultăți în afaceri*: „A.L. s-a spânzurat din cauza problemelor în afaceri”; „Patronul unei firme și-a înfipt un cuțit în inimă din cauză că a dat faliment”.

(6) SĂRĂCIE, ȘOMAJ, DISPONIBILIZARE

(6.1.) *Sărăcie „lucie”*: E. V. și-a dat foc fiindcă nu avea bani de pâine”.

(6.2.) *Șomaj*: „Un bărbat rămas șomer, a încercat să-și dea foc în fața soției și a copiilor”.

(6.3.) *Șomaj și sărăcie*: „O craioveancă s-a aruncat în gol de pe terasa blocului unde locuia din cauza problemelor financiare și a șomajului soțului și al fiului”; „Un clujean s-a spânzurat pentru că ajunsese șomer, iar familia sa se confrunta cu mari dificultăți materiale”.

(6.4.) *Suicid/omucidere datorită stării de sărăcie și șomaj*: „Un bărbat din Giurgiu și-a ucis concubina, după care și-a înfipt cuțitul în inimă. Ambii erau șomeri și aveau probleme de natură financiară”.

(6.5.) *Disponibilizare*: „O femeie disponibilizată a încercat să se sinucidă cu un cocktail toxic”.

(7) PROBLEME LA LOCUL DE MUNCĂ

(7.1.) *Insatisfacții față de decizii ale șefilor*: „A vrut să se arunce în mare pentru că șefii doreau să-i schimbe locul de muncă”.

(7.2.) *Teama de răspundere pentru prejudicii create firmei*: „Un sondor s-a spânzurat după ce a distrus cu trolul un stâlp de telefoane”; „Un oltean s-a împușcat în cap fiindcă a avariat mașina de serviciu”.

(8) TEAMA DE AUTORITĂȚI

(8.2.) *În cazul unor fraude sau înșelăciuni*: „Administratoarea unui cămin de copii s-a aruncat de pe acoperiș deoarece ar fi fost depistată cu lipsă în gestiune”; „A încercat să se sinucidă după ce a înșelat mai multe firme cu 35 miliarde de lei”.

(8.3.) *Teama de răspundere pentru alte fapte comise în mod ilegal*: „De frica Poliției, tâlharul s-a spânzurat în cireș”; „Pensionarul M. a încercat să se otrăvească după ce a fost reclamat la poliție că a voit să corupă sexual două minore” (este vorba, inclusiv, de o sinucidere bazată pe sentimente de rușine față de opoziția opiniei publice); „V. P., ucigașul ciobanului din Vișeu de Sus, s-a spânzurat în arestul Poliției”; „Un hoț de mașini, dat în urmărire generală, și-a tăiat gâtul în fața polițiștilor”.

¹³ Am considerat necesar să diferențiem dificultățile financiare *acute* de stările *cronice* de sărăcie, deoarece apreciem că există „nuanțe” caracteristice pentru fiecare din aceste categorii de determinări ale actului suicidal.

(8.4.) *Teama că ar putea răspunde pentru fapte necomise:* „Și-a dat foc pentru că nu a fost crezut de polițiști în cazul unui furt la care nu a participat”.

(8.5.) *În cazul unor executări silite:* „O familie cu trei copii amenință că aruncă blocul în aer dacă executorii judecătorești o va evacua”.

(9) NEMULȚUMIRI (PROTESTE) LEGATE DE PROBLEME NESOLUȚIONATE SAU DECIZII IMPUSE DE AUTORITĂȚI

(9.1.) *Revendicarea unor drepturi:* „Un gălățean s-a urcat pe Biserica Greacă și și-a tăiat venele, supărat că Primăria nu-i dă casă și loc de muncă”; „Un ieșean își dă foc zilnic în fața Primăriei, deoarece nu are bani să-și facă [un] card de identitate pentru a fi angajat”;

(9.2.) *Manifestarea insatisfacției față de acordarea unor drepturi:* „Și-a dat foc, nemulțumit de garsoniera confort III primită de la Primărie”.

(9.3.) *Proteste împotriva organelor de poliție:* „O femeie și-a dat foc deoarece fiul său a fost reținut de poliție”; „Un tânăr s-a înjunghiat pentru a scăpa de arestul poliției.

(9.4.) *Proteste legate de decizii ale justiției sau pentru a determina decizii favorabile:* „Un nemțean și-a dat foc pentru că instanța l-a obligat la plata unei amenzi”; „D.C. a amenințat că se va arunca de pe Hotelul Intercontinental din București dacă justiția nu-i face dreptate”.

(10) INCAPACITATEA DE A SUPORTA TRATAMENTUL (REGIMUL) PENITENCIAR

(10.1.) *Nemulțumiri datorate tratamentului primit:* „Patru deținuți din Penitenciarul P. au încercat să-și taie venele deoarece au fost sancționați disciplinar”.

(10.2.) *Proteste față de decizii ale conducerii penitenciarului:* „Un deținut și-a tăiat venele pentru a protesta contra deciziei conducerii penitenciarului de a-l muta disciplinar într-o altă celulă”.

(10.3.) *Revendicări proprii:* „Un pușcăriaș și-a bătut un cui în cap pentru că a fost transferat de la infirmerie înapoi în celulă”; „Pentru a ajunge la Spitalul Jilava, un deținut a înghițit sârmă”.

(10.4.) *Proteste față de lungimea anilor de închisoare:* „A încercat să se spânzure cu elasticul în penitenciar, deoarece cei nouă ani primiți ca pedeapsă i s-au părut o sancțiune prea severă”.

(11) SENTIMENTE (RESENTIMENTE) LEGATE DE O SERIE DE PROBLEME DE VIAȚĂ

(11.1.) *Teama:* „O suceveancă s-a aruncat de la etajul 3 ca să scape de viol”; „O femeie s-a aruncat de la etaj de frica tâlharului mascat care a pătruns în casă”; „I. S., de la Centrul de Plasament din Comănești, a înghițit patru cuie de frica agresivității profesorilor”;

(11.2.) *Disperarea:* „Soții C. s-au sinucis pentru că erau bătrâni și bolnavi”; „Părăsit de familie, abandonat la azil, un bătrân s-a aruncat de la etajul 8 al Spitalului Județean”.

(11.3.) *Rușinea și teama de oprobriu public*: „O tânără de 19 ani și-a tăiat venele pentru că a rămas însărcinată”; „S-a sinucis de rușine că și-a îmbolnăvit nevasta de sifilis”;

(11.4.) *Remușcarea*: „Un polițist s-a sinucis după ce și-a împușcat din greșeală iubita”; „S-a spânzurat chinuit de remușcări pentru că și-a omorât tatăl cu securea”.

(11.5.) *Răzbunarea*: „Un clujean și-a dat foc pentru a-și pedepsi soția și mama care nu l-au înțeles”; „S-a spânzurat pentru a se răzbuna pe tatăl său care a refuzat să-i achite datoriile făcute la jocuri de noroc”.

(11.6.) *Eșecul (sentimentul ratării)*: „S-a spânzurat pentru că a ratat o avansare profesională”; „Un oltean s-a spânzurat pentru că a picat examenul de șofer”; „Un tânăr s-a lăsat decapitat de tren după ce a rămas fără părinți, a fost înșelat de prieteni, a fost nevoit să-și vândă casa și pământul și a fost expulzat din Grecia”.

(11.7.) *Frustrarea datorată discriminării*: „O funcționară s-a spânzurat pentru că a fost anunțată că, din cauza vârstei, va fi pensionată”; „S-a sinucis din cauză că familia a aflat că este homosexual”.

(11.8.) *Sentimentele de disperare, incapacitatea de a suporta pierderea ființei iubite (soție, iubită, propriul copil, părinte etc.)*: „S-a sinucis pentru că nu a putut suporta moartea mamei sale”; „O femeie s-a spânzurat ca să fie împreună cu soțul decedat”.

(11.9.) *Protestul față de deciziile familiei*: „S-a spânzurat pentru că familia nu a vrut să-l interneze la Spitalul de Neuropsihiatrie”; „O bătrână s-a sinucis ca să nu fie dusă la azil de fiica sa”.

(12) SINUCIDERI ALE COPIILOR ȘI ADOLESCENȚILOR

(12.1.) *Sinucideri ludice*: „Un copil s-a spânzurat în joacă, cu o funie”; „Un băiat de 5 ani a încercat să zboare de la etajul IV”; „S-au spânzurat pentru a atinge o stare de relaxare și reverie”.

(12.2.) *Eșec școlar*: „Un elev de 12 ani s-a spânzurat pentru că a luat nota 4”; „O elevă s-a sinucis după ce a aflat că a picat la examen”.

(12.3.) *Frustrări personale*: „Un elev de la un centru de plasament s-a aruncat de la etajul trei deoarece sora lui nu l-a vizitat de sărbători”; „Un adolescent s-a otrăvit pentru că nu avea bani ca să-și petreacă Paștele, la munte, cu prietena”.

(12.4.) *Protest față de decizii sau sancțiuni ale adulților*: „Un elev și-a dat foc pentru că a fost obligat de părinți să abandoneze școala”; „Un copil de grădiniță a voit să se spânzure după ce a fost certat de educatoare”; „S-a sinucis la 15 ani pentru că tatăl ei nu-i dădea voie să aibă un iubit”; „S-a spânzurat cu șiretul pentru că tatăl său a fost arestat pentru omor”.

(12.5.) *Teribilism*: „Și-a făcut zeci de creștături pe corp pentru a se «da mare»¹⁴”; „A încercat să se arunce de la înălțime pentru a le arăta prietenilor că nu îi este frică”.

(12.6.) *Remușcare*: „Un elev s-a spânzurat, cuprins de remușcări pentru că a fugit cu banii părinților”; „Un adolescent care, într-un impuls de furie, și-a lovit mama, s-a aruncat de la etaj”.

¹⁴ Automutilarea – spun psihiatrii – este un mijloc de a scăpa de energiile negative, mai ales în rândul adolescenților.

(12.7.) *Teamă*: „O elevă din Panciu a încercat să se otrăvească fiindcă a cheltuit banii de rechizite primiți de la părinți”; „O fată de 18 ani a preferat să sară de la etaj decât să fie prostituata unui proxenet”.

(12.8.) *Rușine*: „O adolescentă s-a aruncat pe geam după ce a rămas însărcinată cu profesorul”; „O elevă a băut sodă caustică fiindcă fratele i-a reproșat că nu mai e virgină”; „Decât să suporte rușinea de a fi arătată cu degetul pentru că s-a culcat cu tatăl vitreg, o tânără din Iași a preferat să se sinucidă”.

(12.9.) *Dorul față de părinții decedați sau de care victima a fost abandonată*: „De dorul tatălui său, care s-a spânzurat în urmă cu câțiva ani, un adolescent s-a spânzurat și el”; „Un copil de 12 ani a ales să se otrăvească, chinuit de dor după mama sa care și-a abandonat familia, plecând la alt bărbat”.

(12.10.) *Sinucideri „suport”*: „Două tinere au încercat să se sinucidă, una din dragoste, cealaltă din solidaritate cu prima”.

(12.11.) *Sinucideri mimetice*: „O adolescentă a încercat să se otrăvească cu Furadan, urmând exemplul Mădălinei Manole și nimeni nu știe de ce”.

(12.12.) *Sinucideri anunțate pe Internet*: „Un tânăr din Iași și-a anunțat sinuciderea pe Facebook”; „O tânără timișoreancă a anunțat pe Twitter că se va sinucide”; „M. a semnalat prietenilor pe Net că are intenția de a se sinucide”¹⁵.

(13) ACCIDENTE CU APARENȚĂ DE SUICID

„Două persoane din Malnaș Băi s-au sinucis în mofetă”; „Un puști s-a spânzurat din greșeală cu frânghia leagănelui improvizat”; „Un adolescent s-a împușcat în cap în timp ce le mima prietenilor o sinucidere”; „Un agent de pază s-a împușcat în cap în timp ce se juca cu pistolul pe care-l avea în dotare”.

(14) CRIME CU APARENȚĂ DE SUICID

„Un avocat a fost găsit înjunghiat, iar autoritățile încearcă să stabilească dacă este vorba despre sinucidere sau crimă”.

(15) SINUCIDERI APARENT INEXPLICABILE

„Un bărbat a murit după ce și-a dat foc în scara blocului, fără nici un motiv”; „Un maestru militar s-a împușcat, iar gestul lui nu poate fi explicat”; „Deși era un tip echilibrat și era fericit alături de soția și fițița lui, S. D. a ales să se zdrobească de caldarâmul din fața blocului său”.

¹⁵ Deși reprezentanții mass-mediei au semnalat apariția pe rețelele de socializare a unor așa-zisi „Guru sinucigași”, adică un fel de „consilieri” care dau sfaturi, mai ales tinerilor, cum să se sinucidă, încercând chiar să le creeze motivațiile necesare, nu am găsit în știrile din România pe care le-am consultat nici măcar un singur caz care să confirme existența unei asemenea subculturi.

(16) SINUCIDERI RITUALE ȘI MISTICE

„Dublă sinucidere cu ritual satanist în Piața Romană”; „O studentă care dorea să devină călugăriță s-a sinucis pentru că a crezut că avea prea multe păcate”.

*

O asemenea clasificare a sinuciderilor, în funcție de categorii sau subcategorii și ținând seama de factorii (cauzele sau motivațiile principale) care le determină, are – credem – un caracter operațional, deoarece permite o inventariere cvasiexhaustivă a cazurilor și elaborarea unor ipoteze sau scheme explicative cu caracter preliminar. Aceste ipoteze ar putea fi utile, la rândul lor, pentru schițarea unor modele teoretice, similare unor teorii „de rang mediu”, capabile să evidențieze determinările fenomenului suicidal la nivel național.

În completarea acestui demers, extinderea analizei calitative prin efectuarea unui număr cât mai mare de studii de caz ar putea nuanța și „rafina” clasificările menționate mai sus, prin includerea variabilelor care sintetizează caracteristicile personale ale victimelor actului suicidal, factorii care conturează contextul lor de viață și circumstanțele care au întreținut și au declanșat acest act resimțit dramatic, astăzi, în societatea românească.

DEZBATERILE ELECTORALE ȘI ROLUL MEDIEI ÎN CAMPANIA PREZIDENȚIALĂ 2014 DIN ROMÂNIA

CAMELIA BECIU*

ABSTRACT

ELECTION DEBATES AND THE ROLE OF THE MEDIA IN THE 2014 PRESIDENTIAL CAMPAIGN IN ROMANIA

The 2014 presidential election campaign in Romania stood out, among other things, through an intense media debate about the organization and the unfolding of televised election debates. In the present study, we investigate the ways in which televisions have constructed the public impact of the 2014 election debates (the debate as *media event*) as well as the meanings attached to them in connection with the public interest (the debate as *public problem*). By employing, within this frame, the semiotic-discursive method and categories from discourse analysis, the research demonstrates a process of “privatization” of election debates. Both the candidates and the media approached the election debate as *competitive actors* in the election and the journalistic fields. Thus, the candidates used the debate a resource for legitimizing themselves and delegitimizing their opponents. Journalists, in their turn, associated the staging of the election debate with the competitive status of their TV channel in the journalistic field (the credibility of the channel, the journalists’ competence and experience etc.). Similarly, the election debates were appropriated by televisions as *mechanisms of spectacularization* of media discourse in the election campaign.

Keywords: election debate, public sphere, public problem, media discourse, journalistic field.

INTRODUCERE

În România campania pentru alegerile prezidențiale din 2014 s-a remarcat, între altele, printr-o intensă dezbateră media referitoare la organizarea și desfășurarea dezbaterilor electorale televizate. Dezbaterile s-au transformat în teme de agendă electorală, captând atenția mediei pe tot parcursul campaniei și cel mai mult înaintea celui de-al doilea tur, când în competiția electorală au rămas doi

* Universitatea București, Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării; Institutul de Sociologie al Academiei Române (Laboratorul Sociologia comunicării și a spațiului public), Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711 București, România; e-mail: beciu@insoc.ro.

candidați, reprezentând puterea guvernamentală (Victor Ponta, candidat, primul ministru în funcție) și opoziția (Klaus Iohannis, candidat, primarul general al Sibiului). Controversele în jurul dezbaterilor electorale nu sunt un fenomen inedit dacă vom considera istoria electorală postcomunistă din România. Odată însă cu campania prezidențială din 2004, acest subiect începe să fie tratat de către media ca temă electorală și criteriu de evaluare a acțiunii candidaților în campanie. *Modurile de mediatizare a dezbaterilor* electorale indică o practică emergentă în sfera televizuală a jurnalismului electoral din România: campaniile electorale sunt apropiate de televiziuni ca *mecanisme de spectacularizare* a discursului media. În studiul de față vom analiza practicile prin care televiziunile transformă dezbaterile dintre candidați într-o temă electorală.

Cum mediatizează televiziunile dezbaterile electorale și ce semnificații li se conferă în context electoral? Și, deci, la ce tip de *cunoaștere* despre campania electorală are acces electoratul? Cum anume contribuie tema dezbaterilor televizate la *personalizarea discursului televizual* în perioada campaniei electorale? Acestea sunt întrebările de cercetare care structurează acest studiu¹. Așadar, nu analizăm dispozitivele dezbaterilor electorale în campania prezidențială din 2014, ci ne interesează *problematizarea* dezbaterilor de către jurnaliști, comentatori și candidații înșiși. Referirile la unele elemente ce țin de construcția dispozitivului propriu-zis al dezbaterilor sunt parte a unei discuții despre rolul mediei în construcția dezbaterii electorale ca *media event* (Tsfati, 2003; McKinney, Carlin, 2004) și temă de agendă electorală.

În prima parte a studiului propunem o abordare analitică și contextuală, referitoare la fenomenul dezbaterilor electorale, cu accent asupra rolului televiziunii ca „forum de dezbateri” (Coleman, 2012) și a evoluției dezbaterilor în România după 1990. În cea de-a doua parte analizăm comparativ practici de mediatizare a dezbaterilor televizate la trei posturi de televiziune profilate pe știri și comentarii politice. Cercetarea relevă utilizarea dezbaterilor televizate ca resurse de spectacularizare a comunicării electorale în sfera televizuală. Dezbaterile televizate nu au fost problematizate din perspectiva cetățeanului și a campaniei electorale ca mecanism democratic, centrală fiind în schimb campania văzută ca arenă a unor multiple tipuri de confruntări. Demonstrăm de asemenea că evenimentul mediatic al dezbaterii electorale, așa cum a fost construit de televiziuni, devine o condiție de producere a dispozitivului propriu-zis al dezbaterii. Altfel spus, modul de structurare a dezbaterii televizate – conceptul mediatic care stă la baza acesteia – începe să fie din ce în ce mai mult ancorat în derularea efectivă a campaniei, văzută ca o suită de evenimente și dezvoltări, de strategii și contrastrategii în materie de confruntare politică.

¹ Cercetarea a fost inițiată în cadrul proiectului PNII IDEI (2012–2014) „Diaspora în sfera politico-mediatică din România. De la eveniment la construcția mediatică a problemelor publice”, coord. dr. Camelia Beciu, cod proiect PN-II-ID-PCE-2011-3-0968.

1. DEZBATERILE ELECTORALE TELEVIZATE – ÎNTRE EVENIMENT ȘI PRACTICĂ DEMOCRATICĂ

Dezbaterile electorale, ca practici electorale esențiale pentru o democrație reprezentativă, nu pot fi desprinse de dinamica jurnalismului politic televizual, deopotrivă în context electoral și non-electoral, precum și de o anumită istorie acumulată în timp în țara respectivă, în ceea ce privește dispozitivul de dezbateri. Trebuie de asemenea reținute și evoluțiile din sfera marketingului politico-electoral și a profesionalizării comunicării politice. Din acest punct de vedere, dezbaterile electorale sunt un exemplu relevant pentru modul în care marile tendințe din comunicarea politică, articulate în contextul globalizării, al noilor tehnologii de comunicare și al noii media, se manifestă diferit de la țară la țară, generând practici media locale. De exemplu, ceea ce în mod curent numim americanizarea comunicării politice este un proces care acoperă și dezbaterile electorale, dar în forme specifice în SUA și, de la țară la țară, în Europa. Analiza evoluției dezbaterilor electorale necesită, așadar, situarea lor într-o *cultură politico-mediatică*, articulată însă în dialectica global-local.

Putem astfel identifica *modele de dezbateri* electorală incluzând *tipuri de dispozitive* media și, deci, o concepție media despre dezbateri ca practică electorală (de la „modelul american” la „modelul francez”, de la cel olandez la un posibil model britanic ș.a.m.d.). Aceste modele indică o anumită stabilitate și, deci, o istorie a dispozitivelor de dezbateri în țara respectivă, prin reproducerea de la un ciclu electoral la altul a unui *pattern* în ceea ce privește schimbul discursiv dintre candidați și cel dintre candidați, media și public.

Modelul se definește și prin *numărul de dezbateri* prevăzut într-o campanie (câte una la capătul fiecărui tur de scrutin, una singură la finalul celui de-al doilea tur, mai multe înaintea fiecărui scrutin, sau, dimpotrivă, mai multe numai înaintea celui de-al doilea scrutin; formula depinde, printre altele, și de durata campaniei; de exemplu, în SUA, unde campania prezidențială durează mai mult de șase luni, numărul dezbaterilor este mai mare decât în țările europene). Pe de altă parte, putem face o distincție între emisiuni-dezbateri ce se desfășoară pe parcursul campaniei, fiind incluse în grila electorală a posturilor de televiziune, și la care sunt invitați unul sau mai mulți candidați, și dezbaterile electorale televizate, de la finalul fiecărui tur de scrutin. În unele țări dezbaterile dintre candidați înaintea primului și a celui de-al doilea scrutin are o încărcătură simbolică, acumulată în timp (cazul Franței sau, mai nou, al Marii Britanii). În SUA, dată fiind durata mai lungă a campaniei prezidențiale, fiecare dezbateri dintre candidați este investită cu importanța unei „dezbateri finale”. Contribuie la acest aspect și modul în care posturile de televiziune construiesc impactul dezbaterii *respective* – un *media event*. McKinney și Carlin (2004) consideră în acest sens că dezbaterile electorale pot fi analizate ca o continuă „dramă mediatică” ce se desfășoară în mai multe acte (215). În primul act se introduce incertitudinea cu privire la dezbateri (dacă va

avea sau nu loc), în cel de-al doilea act se discută în jurul abilităților candidaților (cum ar putea reacționa fiecare la ofensiva contracandidatului) și, în fine, cel de-al treilea act este dedicat evaluărilor postdezbateri (cine a câștigat dezbateri etc.).

Relevante sunt și campaniile electorale în care nu au avut loc dezbateri, dintr-un motiv sau altul, de cele mai multe ori pentru că staffurile candidaților nu ajungeau la un acord nici între ele, nici cu media. În Statele Unite, faptul că în anii șaptezeci au existat campanii fără dezbateri electorale avea să ducă la mobilizarea unor organizații non-guvernamentale, în vederea realizării unui cadru favorabil desfășurării dezbaterilor electorale. Din 1988 dezbaterile electorale purtate în SUA au devenit „instituții” (la nivel simbolic), astfel încât nu mai sunt evitate din rațiuni conjuncturale².

Potrivit lui Reinemann și Wilke (2007), campania electorală din 2002 desfășurată în Germania marchează derularea „dezbaterilor televizate în stil american”, mult diferite de cele anterioare, în primul rând prin faptul că la aceste dezbateri participă doar primii doi candidați situați în sondaje pentru funcția de cancelar, urmare a unui acord între posturile de televiziune și candidați. După 2002 dezbaterile televizate au devenit evenimentul major al campaniei, cu cea mai mare audiență, și care – arată autorii menționați – avea să influențeze practicile de mediatizare a candidaților pe parcursul campaniei (în ceea ce privește atât intensitatea mediatizării, cât și a modalităților). În Marea Britanie prima dezbateri televizată s-a desfășurat în 2010, după cincisprezece ani în care actorii politici nu reușeau să ajungă la un acord.

Campaniile prezidențiale din România par să indice, mai mult sau mai puțin, elemente asemănătoare cu cele expuse mai sus³. Astfel, campania prezidențială din 1996 se distinge, între altele, și prin numărul mare de dezbateri, două organizate la TVR 1 înaintea primului tur de scrutin al campaniei (între candidații Ion Iliescu și Emil Constantinescu), în două zile successive, și alte două desfășurate înaintea celui de-al doilea tur de scrutin, la Antena 1 și la Pro TV (între aceiași doi candidați, tot în două zile succesive)⁴. Comparativ, în 1992, la TVR 1 au avut loc două dezbateri electorale între Ion Iliescu și Emil Constantinescu, în două zile succesive, denumite „semifinala” și „finala”. Acest context aparent favorabil nu se

² Din 1988 dezbaterile electorale din SUA sunt organizate și sponsorizate de către „Comisia pentru dezbateri electorale” (CDP), formată din foști lideri ai principalelor partide, Partidul Democrat și Partidul Republican. Această comisie a reușit în timp să-și mențină statutul și atribuțiile, cu toate că au existat o serie de voci critice, mai ales la adresa componenței sale, inclusiv demersuri din partea altor organizații de a prelua organizarea dezbaterilor.

³ În România postcomunistă prima dezbateri are loc în 17 mai 1990 la TVR1 (la vremea aceea singurul post de televiziune cu acoperire națională, în condițiile în care sfera televizuală cuprindea în principal cele două posturi ale televiziunii publice) și s-a desfășurat între candidații la președinție, Ion Iliescu, Ion Rațiu și Radu Câmpeanu (moderatori: Răzvan Theodorescu, Emanuel Valeriu și Victor Ionescu).

⁴ Înaintea primului tur de scrutin la Antena1 emisiunea electorală „Turneul candidaților”, difuzată în prima parte a campaniei electorale, a generat „mica finală” reunind patru dintre candidații la președinție și „marea finală” cu trei candidați. Posturile de televiziune au creat o ierarhie a dezbaterilor („finala mică”, „finala mare”, „semifinala” etc.) și, deci, o spectacularizare a competiției electorale (campania prezidențială ca „arenă sportivă”).

va menține și la alegerile prezidențiale din 2000. Posturile de televiziune au organizat înaintea primului tur de vot dezbateri cu o parte dintre candidați (opt candidați la Pro TV și Antena 1, șase candidați la TVR 1), în schimb, în vederea celui de-al doilea tur de vot, Ion Iliescu și Corneliu Vadim Tudor nu au reușit să ajungă la un acord, astfel că, în cele din urmă, s-a optat pentru varianta ca fiecare candidat să apară singur într-o emisiune special alocată pentru prezentarea programului electoral. În 2004, TVR 1 a organizat înaintea primului tur o dezbatere cu toți cei șaisprezece candidați (în cadrul unui dispozitiv denumit „Destinația Cotroceni”, puternic comercializat), iar apoi, înaintea celui de-al doilea tur o dezbatere între candidații Traian Băsescu și Adrian Năstase. Ultimele campanii prezidențiale din România (din 2009 și 2015) aduc elemente noi legate de organizarea dezbaterilor electorale. În aceste campanii au avut loc dezbateri electorale, dar în contextul unei incertitudini menținute strategic pe toată durata campaniei, cu privire la organizarea unei dezbateri între candidați. Așa cum precizam într-o cercetare anterioară, referitoare la campania prezidențială din 2009, *„media și candidații au utilizat tema dezbaterilor pentru a construi imaginea unui «meci electoral» în care candidații «măsoară» manevrele adversarilor, fiecare impune un set de condiții (pentru eventuala organizare a unei dezbateri), îl etichetează pe adversar ca fiind lipsit de curaj politic, au loc negocieri secrete între «părțile combatante», presa dezvăluie publicului elemente din culisele acestor negocieri și întreține un climat de tensiune-așteptare, în tentativa de a răspunde la întrebarea «va fi sau nu va fi o confruntare» între candidați”* (Beciu, 2011, 268).

În unele țări, dezbaterile electorale nu au generat neapărat un model, ci integrează, adaptând mai mult sau mai puțin, particularități ale dispozitivelor deja consacrate. Astfel, în România, după 1990, constatăm, pe fondul unei instabilități accentuate a dispozitivelor de dezbatere, tendința de americanizare a dezbaterilor, prin preluarea unor practici tipice pentru formatul american (utilizarea „planului american” pentru amplasamentul și vizualizarea candidaților, timpul redus alocat întrebărilor, de unde efectul „de testare” a candidaților prin „întrebare și răspuns” ș.a.). Aceste practici au fost însă integrate într-un format cu ingrediente de divertisment (aspect nespecific modelului american), fapt care constituie amprenta locală. Practic, cu fiecare campanie electorală dispozitivul de dezbatere s-a reconfigurat, degajând un alt mod de a înțelege semnificația dezbaterii electorale (această instabilitate a dispozitivelor de dezbatere a contribuit și la comercializarea crescândă a dezbaterilor). S-au perpetuat în schimb elementele de divertisment, uneori chiar în cadrul unor dispozitive de tip *infotainment* (cazul dezbaterii „Eu vreau să fiu președinte” de la Pro TV în 2000 sau „Drumul spre Cotroceni” de la TVR 1 în 2004). Latura spectaculară a dispozitivului era dată de un spectru larg de practici, de la rolul personalizant al jurnalistului moderator (care interacționa conversațional-amical cu candidații) la tipologia întrebărilor, concepute sub forma unor „probe” pe care candidatul trebuia să le treacă nu numai în calitatea sa de om

politic, ci și de persoană privată. În campaniile prezidențiale din 2000 și 2004, la televiziunea publică și la posturile private, întrebările aveau rolul de a evidenția persoana candidatului și perspicacitatea acestuia de a răspunde într-un timp foarte scurt la întrebări care mai degrabă „testau” gradul său de informare și cunoaștere în materie de guvernare și mai puțin programul său politic (la TVR 1 în campania din 2000, fiecărui candidat i s-a alocat o situație ipotetică pe care ar fi trebuit să o rezolve în calitate de președinte, la Pro TV candidații urmau să treacă diverse „probe”, specifice jocurilor televizate, de pildă, să recite o poezie din lirica românească, la Antena1 candidații primeau un plic cu câte o problemă de rezolvat, cum ar fi să convingă un telespectator că oferta electorală a candidatului este cea mai bună ș.a.m.d). În campania prezidențială din 2009, în dezbaterile de la finalul celui de-al doilea tur, candidații trebuiau să-și facă unii altora cadouri, au fost puși să jure cu mâna pe Biblie că nu au avut legătură cu anumite situații comentate îndelung pe parcursul campaniei, să extragă în mai multe rânduri dintr-un bol întrebări din partea jurnaliștilor, a unor organizații non-guvernamentale etc.

Trebuie subliniat că aceste practici de comercializare a dezbaterilor s-au manifestat atât în cadrul unor dispozitive explicit spectaculare (cazul Pro TV în 2000), cât și în cele procedurale, axate pe respectarea regulilor în materie de timpuri alocate pentru intervențiile candidaților și de comunicare echidistantă din partea jurnaliștilor-moderatori („Drumul Cotrocenilor”, Antena 1 în 2000 sau cele două dezbateri de la Palatul Parlamentului în 2009). Deși unele dispozitive de dezbateri afișau prin câteva mari particularități un registru de dezbateri cât mai neutral ca mod de gestionare, în fapt, existența uneia sau mai multor practici cu tentă spectaculară confisca în cele din urmă abordarea rațională a dezbaterii pe care moderatorii o asumaseră încă de la început (de la spațiul scenic și modul de vizualizare a candidaților și a publicului la rolul jurnalistului-moderator, la întrebările-„probe” și prezența publicului-„suporter” și a familiei candidatului pe platoul dezbaterii).

2. SPAȚIUL PUBLIC ȘI DEZBATERILE ELECTORALE TELEVIZATE. ELEMENTE PENTRU UN CADRU METODOLOGIC

2.1. MODELE DE CERCETARE A DEZBATERILOR ELECTORALE

Analiza dezbaterilor televizate cunoaște o diversificare crescândă, rămânând tributară unor modele consacrate în discipline precum comunicarea politică, analiza de discurs sau studiile media. Totuși, perspectiva interdisciplinară și utilizarea unor metode complementare sunt mai puțin evidente.

Una dintre liniile de cercetare curente investighează *efectele dezbaterilor electorale asupra publicului* (potențialii votanți). Se pune problema dacă dezbaterile pot influența modul în care sunt percepuți candidații de către public („imaginea

candidatului”), interesul și cunoașterea politică, inclusiv comportamentul de vot (Holbrook, 1996; Graber, 2001; Farrell, Schmitt-Beck, 2006; Warner *et al.*, 2011). Unele cercetări iau în considerare mai ales influența dezbaterilor asupra alegătorilor indeciși sau, în orice caz, fără atașamente partinice puternice (Gerstlé, 1996), în timp ce altele se ocupă de efectele dezbaterii asupra unor categorii sociale precum tinerii (Baumgartner, Morris, 2006). Dintre aceste studii, cele mai multe demonstrează faptul că dezbaterile consolidează imaginea pe care alegătorii și-au format-o în prealabil despre candidați, influențându-i, în schimb, în anumite condiții, pe alegătorii indeciși sau mai puțin informați. Unii autori (Kaid, 2003) evidențiază în acest sens corelația pe care o fac alegătorii între competență și persoana candidatului, în sensul că subiecții care îl evaluau pe candidat mai degrabă în termeni de „competență”, după vizionarea dezbaterii, își accentuau evaluarea inițială, luând totodată în considerare și „persoana”. De asemenea, dacă la dezbateri unul dintre candidați este mai puțin cunoscut de către alegători, fiind propulsat relativ recent pe prima scenă a politicii, dezbateri s-ar putea să-l avantajeze (*ibid.*, Warner *et al.*, 2011). Desigur, din punct de vedere analitic, aceste studii se încadrează în literatura referitoare la efectele mediatizării televizuale asupra participării politice, cu aplicație la campaniile electorale și mai ales la dezbaterile electorale. O categorie de studii o reprezintă analizele socio-cognitive care discută anumite mecanisme cognitive (procesarea informației, tipurile de memorie, cogniții afective, emoții, scheme de interpretare acumulate ș.a.) pentru a explica modul în care indivizii ajung la o decizie (de exemplu, votul) chiar dacă nu au o cunoaștere sistematică sau o „competență” în domeniu (așadar, pe baza unor raționamente prescurtate sau euristice – Popkin, 1997; Lupia, McCubbins, Popkin, 2000). Astfel, practici de mediatizare specifice, în anumite condiții, pot activa unele *structuri cognitive de procesare a informației*. Metodele diferă, de la experiment la anchete panel, focus-grupuri sau interviuri, și prin ele se analizează modul în care s-au raportat alegătorii la dezbateri și la candidați (înainte și după dezbateri propriu-zisă), în ce măsură cunoașterea și percepția pe care și-o formaseră despre competența și persoana candidatului („caracterul” acestuia) s-au modificat, inclusiv opțiunea lor de vot.

Tot pe linia efectelor, o altă categorie de studii se interesează asupra factorilor care îi fac pe telespectatori să interpreteze dezbateri ca fiind câștigată sau pierdută de unul dintre candidați. De exemplu, Tsfati (2003) a analizat corelația care se poate stabili între vizionarea dezbaterii și vizionarea știrilor și comentariilor media care urmează dezbaterii, precum și rolul conversațiilor interpersonale. Folosind analiza secundară a datelor rezultate dintr-o anchetă panel referitoare la efectele uneia dintre dezbaterile dintre Clinton și Dole în anul electoral 1996, autorul demonstrează că telespectatorii care au urmărit integral (sau în cea mai mare parte) dezbateri sunt mai puțin influențați de comentariile media ulterioare cu privire la cine a câștigat/pierdut dezbateri; în schimb, cei care nu au urmărit dezbateri (sau au vizionat foarte puțin din aceasta) se folosesc într-o măsură mai

mare de criteriile de interpretare introduse de media. Stroud, Stephens și Pye (2011) au abordat relația dintre (1) contextul în care telespectatorii urmăresc dezbaterile (în familie, jucând Bingo ș.a.) sau ceea ce autorii numesc „covizionarea”, (2) modul în care o interpretează („câștigător”/„învins”) și (3) accentuarea sau nu a cinismului politic față de clasa politică. În esență, cercetarea demonstrează (asumând o validitate, totuși, limitată) că situația de covizionare nu ar duce la creșterea cinismului politic.

Alți autori analizează aspecte legate de receptarea dezbaterilor electorale, pornind de la modul în care telespectatorii interpretează unele „momente”-forță ale dezbaterii chiar pe parcursul derulării acesteia, și evaluează reacțiile telespectatorilor secvență cu secvență (Jarman, 2005). Și aceste cercetări relevă faptul că partizanatul politic al celor care urmăresc dezbaterile sau opiniile consolidate influențează felul în care ei evaluează dinamica dezbaterii.

Desigur, în contextul noilor media (*new media*) se conturează și alte linii de cercetare a efectelor dezbaterilor și în ceea ce privește receptarea dezbaterilor „în timp real”. Numeroase studii discută efectele dezbaterilor într-un mediu comunicațional hibrid, precum și expunerea publicului la noua medie (*new media*) și la media tradițională (Kaid, 2003). De exemplu, unele studii (Anstead; O’Loughlin, 2011) analizează modul în care telespectatorii comentează dezbaterile în timp real pe Twitter sau Facebook (fenomenul este denumit „viewertariat”), rezultând astfel „practici de receptare emergente într-o sferă televizuală a comunicării politice hibridizate” (441), în care noua medie (*new media*) și *new media* tradițională devin interdependente. Aceste noi practici de receptare a dezbaterilor sunt discutate în relație cu problema mai largă referitoare la impactul Internetului asupra participării politice a cetățeanului (de la creșterea interesului pentru subiectele politice și a cunoașterii lor, la forme de implicare și angajament).

Un alt model de cercetare ia în considerare dezbaterile ca *discurs* și *construcție* mediatică. Sunt analize care privesc, de regulă, interacțiunea dintre candidați și tipurile de strategii pe care aceștia le dezvoltă în cadrul dezbaterilor, folosind mecanisme discursive diverse (strategii de argumentare, de enunțare, conversaționale, categorii de legitimare ș.a). Se evidențiază astfel discursul candidatului și poziționarea sa față de contracandidat, de exemplu, prin utilizarea unor enunțuri cu funcție *defensivă*, *de atac* și de evidențiere a *imaginii pozitive* a candidatului (Benoit, 2014; McKinney, Carlin, 2004). Acest model de cercetare privilegiază un anumit concept din sfera analizei de discurs (precum manevră de argumentare, legitimare, recontextualizare, contract de comunicare ș.a.), care este apoi operaționalizat sub forma unui instrument/grilă de analiză ce se aplică la un corpus (Morris, Johnson, 2011; Fortin, 2006). Tipurile acestea de cercetări sunt utile mai întâi pentru că probează potențialul analitic al unor concepte și, în al doilea rând, pentru că reconstituie dezbaterile (anumite secvențe din dezbateri) din perspectiva acțiunii strategice a candidatului. În schimb, se insistă mai puțin pe *dispozitivul* dezbaterii, respectiv, pe logica mediatică în care sunt situați candidații.

Un model de cercetare specific evidențiază construcția mediatică a unei dezbateri în condiții diverse, precum rolul și identitatea mediatică a jurnalistului, a candidaților, modurile de vizualizare, amplasamentul candidaților într-un spațiu scenic ș.a. Așadar, dezbaterile electorale sunt abordate ca *dispozitiv* de vizibilitate a candidaților într-o situație concurențială. Pe linia școlii franceze, în analiza discursului mediatic (Charaudeau, 1997; Lochard, 2006; Soulages, 2007), aceste analize fac parte dintr-un curent de cercetare denumit *analiza semio-discursivă* a sferei media. Se pornește de la premisa că participanții comunică respectând o serie de reguli „trasate” de jurnalistul-moderator, ca reprezentant al instanței media, postul de televiziune care are o anumită viziune despre cum trebuie să se desfășoare dezbaterile ca resursă pentru cetățeanul-alegător (dar și ca resursă de legitimare a postului însuși și a echipei de realizatori). Din acest punct de vedere, dezbaterile electorale sunt *practici* de comunicare electorală *reglementate*: mai întâi, intervin reguli care țin de dezbaterile ca *gen* mediatic („marile reguli” ale unei dezbateri sau ceea ce unii autori francezi numesc „contractul de comunicare”) și, în al doilea rând, sunt reguli care exprimă viziunea postului și a realizatorilor despre formatul dezbaterii⁵. Participanții la o dezbaterie sunt situați într-un cadru definit de media și, ca atare, ei sunt orientați să interacționeze într-un anumit fel. Depinde de competența lor situațională în ce măsură ei utilizează acest cadru pentru a-și valoriza identitatea și oferta electorală.

Odată pus în evidență cadrul de dezbaterie sau dispozitivul, următorul pas în analiza semio-discursivă constă în interpretarea dispozitivului de dezbaterie dintr-o perspectivă simbolică și/sau semiotică. Ideea de bază este că dezbaterile (precum și alte produse media) instituie prin construcția lor un *spațiu simbolic*, în care candidații și moderatorii dețin roluri specifice, interacționează într-un anumit mod, abordează teme „impuse” sau, dimpotrivă, inițiate „în situație”, recurgând la comportamente discursive specifice. Altfel spus, dezbaterile electorale propune publicului, dincolo de accesul la oferta candidaților, un *cadru* sau un *dispozitiv de interacțiune*, care legitimează un *mod* de a trata subiectele politice. La rândul lor, candidații (ceilalți participanți la dezbaterie, jurnaliști, public ș.a.) comunică în *limitele* acestui dispozitiv (chiar și atunci când ei încearcă să redefinească logica media). Acest cadru și/sau dispozitiv are o dimensiune simbolică, în sensul că activează un *imaginar social* despre cum se desfășoară comunicarea politică în spațiul public printr-un limbaj, o stilistică (verbală, non-verbală, vizuală), prin construcția unor raporturi de putere, în general, prin practici de comunicare acumulate în timp și care fac parte din cultura publică a societății la un moment

⁵ La analiza dispozitivului mediatic sunt folosite instrumente de cercetare diverse, care combină elemente din analiza de conținut (pentru realizarea unor tipologii și a unor distribuții cantitative în ceea ce privește tematicile, cadrele vizuale etc.), analiza de discurs (identificarea unor strategii discursive: argumentare, enunțare, categorii de limbaj etc.) sau analiza discursului vizual (tipuri de imagini, capitalul vizual al actorilor, modalități de vizualizare, amplasamentul participanților într-un spațiu scenic ș.a.).

dat. Din acest punct de vedere, o dezbatere electorală (sau orice alt produs mediatic) este un spațiu comunicațional relevant și pentru *cultura publică* a societății.

Miza unei astfel de cercetări constă, așadar, în analiza dezbaterilor electorale atât (1) ca interacțiuni de (de)legitimare a candidaților, cât și (2) ca discursuri media despre ce anume trebuie să vadă și să cunoască publicul în materie de viziune electorală a candidaților. Mai puțin frecvente sunt cercetările care iau în considerare dezbaterile electorale din perspectiva spațiului public (se remarcă în acest sens articolul lui Coleman, 2012). În studiul de față investigăm modurile în care televiziunile au construit impactul public al dezbaterilor electorale din 2015 (dezbaterile ca *media event*), precum și semnificațiile atribuite acestora în relație cu interesul public (dezbaterile ca *problemă publică*).

2.2. ARIA EMPIRICĂ, METODA ȘI INSTRUMENTUL DE CERCETARE

Introducem o abordare constructivistă a spațiului public mediatic pentru a evidenția (1) negocierea simbolică a semnificațiilor ce li se conferă dezbaterilor electorale de către media, experți sau lideri de opinie și (2) practicile utilizate de media pentru a capta atenția publică asupra dezbaterilor electorale.

Perspectiva constructivistă o delimităm raportându-ne mai ales la cercetările care studiază construcția socială a problemelor publice. Astfel, sociologia problemelor publice (Gusfield, 1981; Boltanski, 2004; Cefai, 2013) analizează diversele procese prin care se constituie *problemele publice* în societate. Spațiul public, în această abordare, se referă la o varietate de interacțiuni, prin intermediul cărora actorii sociali concură unii cu alții pentru a legitima definiții ale unor probleme „care ne privesc”. Altfel spus, spațiul public se configurează în negocierea discursivă a unor *forme de angajament* față de ceea ce la un moment dat ar trebui considerat interesul public (cine este responsabil și cum se poate trece la acțiune publică)⁶. Această linie teoretică referitoare la spațiul public a fost integrată relativ recent în analiza critică a discursului mediatic (a se vedea lucrările lui Lilie Chouliaraki ș.a.). Astfel, analiza critică a discursului mediatic discută într-un mod specific dacă și cum anume discursul mediatic și dispozitivul prin care se manifestă conferă publicului o postură angajantă, adică o *responsabilitate etică* față de evenimentele (politice, sociale etc.) mediatizate, mai ales față de cele care se petrec la o „distanță” cultural-simbolică și geografică; reușește media să transforme un eveniment într-o

⁶ Această negociere simbolică poate să se manifeste în cadrul unor dispozitive mediatice diverse, de la cele deliberative la altele cu o tendință spectacular-comercială. Depășim astfel exigența habermasiană referitoare la producerea comunicării deliberative exclusiv prin respectarea unor reguli de interacțiune și utilizare a limbajului. Altfel spus, comunicarea deliberativă nu exclude și unele practici de mediatizare spectaculare. Ne raportăm însă în continuare la Habermas atunci când considerăm abordarea interesului public drept una dintre condițiile de producere a comunicării deliberative. Așadar, care sunt practicile prin care media, ca dispozitiv de vizibilitate și interacțiune publică, realizează trecerea de la evenimente și fapte la problematica de interes public?

problemă și a spectatorului și a „fiecăruia dintre noi” sau mediatizarea evenimentului rămâne cantonată într-o reprezentare până la urmă abstractă pentru telespectator? Corelând aceste linii de cercetare, spațiul public mediatic se formează prin:

a. vizibilitatea publică a unor *poziționări* diversificate, referitoare la relația eveniment-interesul public (de unde nevoia unui *acces* cât mai larg al actorilor sociali la mediatizare, precum și a unor *dispozitive mediatice* orientate, într-un fel sau altul, spre deliberare);

b. interacțiuni *concurențiale* între diverși actori sociali, în vederea legitimării unor probleme de interes public.

În această perspectivă analitică, media are rolul de a genera și totodată de a sublinia pluralismul punctelor de vedere („piața ideilor”), elementele de consens, de negociere sau de divergență. Pe de altă parte, nu ar trebui omis nici faptul că, într-o sferă politico-mediatică din ce în ce mai personalizată și spectaculară, media însăși este un actor care își asumă puncte de vedere, interacționând cu oamenii politici, liderii de opinie, experții și, nu în ultimul rând, cu publicul. Astfel, media se confruntă cu o triplă constrângere:

a. de a *produce vizibilitatea* unor puncte de vedere diferite și a interacțiunilor care duc la formarea acestora;

b. de a *media* o postură angajantă a publicului (în termeni de interes, responsabilitate, participare, inclusiv prin diverse practici de interacțiune dintre media și „publicul activ”, integrat în arena de dezbateri);

c. de a se *poziționa* ele însele față de evenimentele și temele de dezbateri.

Considerând aceste afirmații, folosim complementar metoda semio-discursivă alături de categorii din analiza de discurs. Prin analiza semio-discursivă evidențiem modul în care posturile de televiziune construiesc un cadru de mediatizare a dezbaterilor ca evenimente și practici electorale, respectiv, un mod de a informa și de a discuta pe marginea acestor practici.

Operaționalizăm de asemenea categoria „problematizare”, utilizând elemente din analiza de discurs. Această categorie (o dimensiune a comunicării deliberative) acoperă diverse tipuri de enunțuri evaluative, un întreg repertoriu retoric, în a cărui structură întâlnim un element de generalitate referitor la definirea interesului public și la necesitatea unei forme de angajament față de o problemă publică (de exemplu, enunțuri consensuale despre „ceea ce știm cu toții”, enunțuri normative cu privire la responsabilități și la un mod de acțiune, judecăți de valoare, tipuri de revendicări ș.a.). În esență, sunt enunțuri care delimitează o problemă, situând evenimentele și acțiunile actorilor sociali într-un orizont de generalitate (ceea ce e perturbator pentru „noi”, responsabilități, judecăți morale, revendicări, obligații etc.). Pe această bază, instrumentul de cercetare include următoarele dimensiuni sau condiții de mediatizare a dezbaterilor electorale:

a. *dezbaterile electorale în agenda media* – ce tipuri de evenimente declanșează știri și comentarii referitoare la dezbaterile electorale? Prin ce tipuri de

dispozitive mediatice se conferă vizibilitate dezbaterilor ca evenimente (genul televizual, tipologia actorilor mediatizați, elemente de vizualizare)?

b. cunoașterea publică – în ce moduri se poartă schimbul discursiv („discuția”) referitor la tema dezbaterilor electorale? De exemplu, o abordare predominant factuală (relatarea unor evenimente etc.) sau una conversațional-informală (culise, negocieri etc.) ori de tip expert (scenarii, evaluări tehnice, recomandări etc.) ori una deliberativă (se delimitează probleme) sau o combinație între aceste moduri sau, în sfârșit, altele?

c. problematizarea – cum sunt abordate dezbaterile din perspectiva interesului public (tipuri de probleme, „definiții” ale acestora în termeni de responsabilitate, evaluări morale, revendicări ș.a.)?; ce rol își asumă jurnalistul și instanța media; respectiv, cum se poziționează ei față de dezbaterile electorale ca problemă publică?

d. practicile media consacrate – raportat la contextele electorale precedente, mediatizarea campaniilor electorale reproduce practici acumulate în timp în evoluția culturii media/televizuale din România?

Corpusul include emisiuni informative și *talk-show*-uri din perioada campaniei prezidențiale, precum și cele două dezbateri electorale de la Realitatea TV și B1 TV, dezbateri care au fost însă preluate în direct și de alte posturi de televiziune (televiziunea publică TVR 1 și posturile private profilate pe informații politice). Am analizat opt secvențe informative de tipul „știre”, urmate de dialog în studio, între jurnalist și invitați (Realitatea TV, Antena 3, B1 TV, Digi 24) și nouă *talk-show*-uri (Realitatea TV, Antena 3, Digi 24). Trebuie precizat în acest sens că tema dezbaterilor electorale s-a conturat la finalul primului tur al campaniei, devenind o temă principală pe toată perioada dinaintea celui de-al doilea scrutin. De regulă, cercetările în domeniu analizează dezbaterile electorale ca atare, adică diverse aspecte ce țin de formatul mediatice, de strategiile participanților etc. Alte tipuri de studii se concentrează asupra intervalului post-dezbateri (interpretarea acestora, analiza receptării acestora etc.). În studiul de față corpusul include atât perioada care a precedat dezbaterile electorale, cât și cea care a urmat acestora. Altfel spus, dezbaterile electorale este o situație de comunicare, care însă nu poate fi disociată de campania electorală.

3. REZULTATELE CERCETĂRII

3.1. DEZBATERILE ELECTORALE ÎN CONTEXTUL AGENDEI MEDIA

Ca tendință, în campania prezidențială din 2014, posturile de televiziune au mediatizat evenimentul electoral în cadrul unor emisiuni care păstrau formatul emisiunilor consacrate în grila postului. Televiziuni profilate pe știri și dezbateri politice, precum Realitatea TV, Antena 3 și B1, au adaptat principalele emisiuni difuzate în *prime time* la contextul electoral, prin simpla adăugare a logo-ului

„dezbateri electorală” sau prin reconfigurarea spațiului scenic astfel încât dispozitivul televizual să fie asociat cu contextul electoral (de exemplu, la Antena 3, *talk-show*-ul „Sinteza zilei” a beneficiat de o scenografie specială, denumită „Biroul președintelui”). În schimb, nu au predominat emisiunile special concepute pentru grila electorală. Televiziunea publică (TVR 1) a creat formatul „Președinte pentru România”, iar la postul Digi 24 s-au regăsit, de regulă, emisiunile politice curente, reconfigurate însă într-o anumită măsură mai mare în vederea campaniei electorale. Faptul că formatele electorale noi au fost puține la număr a permis reproducerea *pattern*-ului de polemicitate spectaculară specific *talk-show*-urilor consacrate la posturile respective. Comunicarea politică televizuală în campania electorală s-a desfășurat ca o prelungire a *ethosului comunicațional* din cadrul emisiunilor emblematice pentru identitatea posturilor de televiziune. Spre exemplu, acest *ethos* comunicațional a fost în bună măsură tributar sferei televizuale polarizate între posturi care își asumau o poziționare pro și contra puterii. Or, în campania pentru alegerile prezidențiale s-a menținut această tendință, cu consecințele de rigoare pentru construcția agendei electorale.

Contextul electoral a pus în evidență în primul rând un set de teme abordate la majoritatea posturilor de televiziune, formându-se astfel o agendă electorală (principala temă a fost cea a justiției, urmată de teme precum rolul președintelui, schimbarea constituției, relațiile internaționale ale României ș.a.). În unele cazuri, dezbaterile acestor teme a fost însă influențată de poziționarea postului de televiziune față de familiile politice și candidați.

O altă categorie de teme au fost cele generate „în situație”, adică de evenimentele din campania electorală sau de declarațiile candidaților. Sunt teme (precum cea a religiei) de agendă mediatică imediată, care s-au regăsit la principale posturi de televiziune în materie de informare politică.

O categorie aparte au constituit-o temele introduse de jurnaliști și dezvoltate într-o manieră specifică la televiziunile care în mod asumat practicau un contradiscurs la adresa unuia dintre candidați (aspecte din biografia și trecutul politic al candidatului, recontextualizarea strategică a unor obiective din programul candidaților, dezvăluiri legate de politicile guvernelor cu care puteau fi asociați candidații etc.). Ca tendință, televiziunile au conferit vizibilitate atacurilor de campanie în cadrul unor emisiuni la care era invitat unul dintre candidați sau reprezentanți ai familiei politice/echipei electorale a candidatului. Polemica dintre candidați s-a purtat exclusiv indirect, prin reacțiile candidaților aflați față în față cu jurnaliștii moderatorii, în absența unuia dintre contracandidați.

Această practică de jurnalism politico-electoral avea să contribuie ulterior, spre finalul campaniei prezidențiale, la legitimarea dezbaterii dintre candidați ca eveniment și temă de agendă electorală. Tot în acest sens trebuie menționată și practica televiziunilor de a invita „față în față” reprezentanți ai partidului/staffului candidatului, în cadrul unui dispozitiv electoral care evidenția confruntarea dintre „echipele” electorale. La emisiunea „Președinte pentru România” de la TVR 1,

dispozitivul televizual a consacrat chiar o nouă categorie de participanți la emisiunile electorale, cea denumită „reprezentant al candidatului”. Formatul emisiunii presupunea invitarea a doi dintre candidații la prezidențiale, dar, în majoritatea cazurilor, la emisiune participau reprezentanții desemnați de candidat, moderatorii emisiunii purtând dialogul cu aceștia „ca și cum” s-ar fi adresat candidaților. Iar în puținele situații când un candidat lua totuși parte la emisiune (de regulă, un candidat fără o cotă electorală notabilă în sondajele de opinie), celălalt participant la emisiune era reprezentantul contracandidatului (iar acesta putea să fie unul dintre candidații cu un important capital electoral). De aici, decalajele simbolice în materie de statut al participării. Aceste confruntări între echipele electorale ale candidaților au activat un *imaginar al dezbaterii* dintre candidați, prefigurând tema dezbaterii electorale.

Dezbaterea electorală a devenit temă de agendă politico-mediatică în cel de-al doilea tur al campaniei prezidențiale. De altfel, în această etapă, agenda media a fost dominată de două teme generate de contextul imediat al campaniei: tema diasporei (problema secțiilor de vot din străinătate și situația românilor de aici care nu au putut vota la primul tur) și tema dezbaterii televizate dintre cei doi candidați, Klaus Iohannis și Victor Ponta, rămași în cursa electorală. Intensa mediatizare a acestor teme, apărute „în situație”, a generat un anumit cadraj al campaniei electorale – (1) campania ca eveniment *în curs de desfășurare* și (2) tacticile de campanie ale candidaților. De altfel, aceste cadraje au fost intens introduse de televiziuni și în primul tur al campaniei.

Comparativ cu campaniile electorale precedente, în cea din 2015, posturile de televiziune au alocat mai mult spațiu emisiunilor de *evaluare a campaniei*, în care jurnaliștii și invitații lor (analisti, lideri de opinie, specialiști în comunicare, psihologi etc.) interpretau declarațiile și tacticile candidaților, evaluau calitatea campaniei electorale duse de aceștia până la acel moment și anticipau evoluția raportului de putere dintre contracandidați. De această dată, evaluarea campaniei electorale de către media a dobândit un caracter mult mai tehnic, în sensul că emisiunile au activat imaginarul marketingului electoral, fiecare gest al omului politic fiind măsurat în funcție de efecte (a fost comentat „profilul electoral” al candidatului, „profilul psihologic”, sloganul electoral, în general stilul candidatului)⁷. În cel de-al doilea tur al campaniei acest tip de cadraj, „tehnica de campanie” sau „cadrajul strategic”, potrivit lui de Vreese și M. Elenbaas (2011), a devenit dominant, fiind accentuat de evenimente punctuale precum votul diasporei și incertitudinile legate de organizarea unei dezbateri televizate. În această etapă, poziționarea candidaților și a staffurilor față de evenimentele generate de contextul electoral va ocupa agenda mediatică mai mult decât marile teme ale campaniei electorale. Pe de altă parte, în procesul de spectacularizare a mediatizării electorale,

⁷ La *Realitatea TV* una dintre emisiunile electorale („Canapeaua electorală”) radiografia săptămânal profilul psihologic al candidaților, în emisiune fiind invitați psihologi, specialiști în comunicare ș.a.

se poate constata, în campania din 2009 și în cea din 2015, faptul că media conferă o vizibilitate crescândă modurilor în care candidații gestionează evenimentele din timpul campaniei.

3.2. DEZBATEREA ELECTORALĂ: O PROBLEMĂ PUBLICĂ?

Alegerile prezidențiale din 2014 au demonstrat mai mult decât oricare altă campanie faptul că dezbaterile electorale nu sunt încă o practică și un ritual instituit, nefăcând decât târziu parte din cultura politico-mediatică postcomunistă. Controversele din jurul dezbaterii electorale indică o anumită percepție publică asupra acesteia: desfășurarea dezbaterii dintre candidați depinde de conjunctura, respectiv, de voința candidaților, exprimată printr-un întreg șir de negocieri cu stafful contracandidaților. Este relevant, în acest sens, că însuși discursul media referitor la dezbaterea electorală este expresia acestui context definit mai mult prin conjunctură, în absența unor *forme simbolice de instituționalizare* a dezbaterii electorale.

Media începe să abordeze tema dezbaterii televizate din momentul în care unul dintre candidați (Victor Ponta) lansează contracandidatului său, chiar în ziua în care s-a încheiat primul tur al alegerilor, invitația de a participa la patru dezbateri televizate, fiecare la alt post de televiziune (Antena 3, Realitatea TV, România TV, B1), toate situate însă în câmpul polarizat al posturilor care își asumau, în forme mai mult sau mai puțin explicite, campania în favoarea unuia dintre cei doi candidați. Această strategie a candidatului avea să fie imediat recadrată de media, posturile respective lansând la rândul lor celor doi candidați invitația de a participa la o dezbatere televizată. Celălalt candidat, Klaus Iohannis, respinge propunerea unor dezbateri inițiate de televiziuni și se arată în schimb disponibil să participe la o dezbatere organizată la una dintre marile universități din țară (inițial a fost menționată Universitatea de Vest) sau la Universitatea din București. Intervin la puțin timp și alți actori publici: Institutul pentru Politici Publice, cu propunerea de a organiza dezbaterea la Palatul Parlamentului (adică pe același model al dezbaterii din 2009) și, în final, însuși președintele în funcție, Traian Băsescu, favorabil unei dezbateri la Palatul Cotroceni, cu promisiunea că președintele nu se va afla la acel moment la sediul prezidențial. Observăm, în această interacțiune, mai multe niveluri ale *negocierii unui statut* într-un câmp de relații concurențiale nu numai între candidați, ci și între media și candidați, între media și alte organizații (de exemplu, organizațiile non-guvernamentale).

Negocierea dintre candidați a avut ca obiect inițiativa propriu-zisă, fiecare candidat încercând să dobândească întâietatea în trasarea unor condiții ale dezbaterii, în primul rând asupra locului dezbaterii, a instituției organizatoare și chiar în ceea ce privește numărul de dezbateri.

Astfel, Victor Ponta și echipa sa electorală s-au menținut pe poziția „dezbatere asumată de televiziuni”, în timp ce Klaus Iohannis a considerat că se

impune un spațiu neutru, cum este cel universitar și, corespunzător, o egalitate deplină a accesului și a vizibilității publice.

„Este absolută nevoie, după părerea mea, ca această dezbatere să aibă loc undeva unde toată media are acces în mod egal, unde toate condițiile sunt de așa natură că nu poate să fie bănuț un candidat sau altul de vreun avantaj ilegal” (Klaus Iohannis, B1 TV, știri).

Trebuie menționat în acest sens că în 2009, pentru prima dată într-o campanie electorală, dezbaterile dintre candidați au avut loc la Palatul Parlamentului. Cu referire la acest aspect, am subliniat (Beciu, 2011) fenomenul delocalizării dezbaterii televizate, care nu mai intra astfel în atribuțiile media, ci era inițiată și organizată de către o organizație non-guvernamentală. S-a lăsat astfel să se înțeleagă că numai această organizație a reușit să gestioneze relația cu candidații și staffurile acestora, consacrand astfel dezbaterile electorale ca produs exclusiv al unor negocieri. Or, în 2014, Victor Ponta și echipa sa electorală invocau – desigur, cu alte rațiuni decât cele ce țin de rolul mediei într-o democrație – tocmai argumentul asumării dezbaterii electorale de către media. Poziția contracandidatului său Klaus Iohannis se explică, probabil, prin polarizarea sferei televizuale din România la acel moment. O participare la dezbateri organizate de cele patru posturi de televiziune propuse de Victor Ponta, deci câte două posturi recunoscute pentru un tip de poziționare politică, ar fi însemnat acceptarea acestui context mediatic polarizat, de unde ideea ca dezbaterile să fie organizate într-un spațiu academic. Ulterior, anturajul lui Victor Ponta va adăuga un argument suplimentar la cel de mai sus, și anume că universitățile nu ar trebui „să facă politică”, ceea ce, desigur, nu este totuna cu a găzdui un eveniment politic cu implicații majore pentru electoratul-cetățean; în fapt, se recontextualiza strategic semnificația unui principiu consacrat în mediul academic, potrivit căruia sfera universitară nu trebuie politizată.

Renate Weber (europarlamentar PNL): „Dar nu se poate ca dv., care sunteți rector, să nu faceți distincție între ce înseamnă a face politică în universitate, adică a te duce și a le spune studenților ceva politic, partizan, și a avea în spațiul universității o dezbatere, că poți avea acolo și un spectacol de operă și nu înseamnă că s-a schimbat universitatea, chiar sunt două lucruri diferite, să confundăm un spațiu cu ce înseamnă a face politică partizană”.

Ecaterina Andronescu (senator PSD): „Dv. citiți articolul din lege și o să vedeți că astăzi o universitate nu poate să facă lucrul acesta” (Realitatea TV, „România în obiectiv”).

Și într-un caz și în celălalt reținem un aspect problematic care a revenit și în această campanie electorală: rolul mediei la organizarea dezbaterilor electorale și la consolidarea dezbaterii ca practică democratică. Un alt element care a făcut obiectul negocierilor a fost numărul optim de dezbateri electorale: ar trebui să

existe una singură sau mai multe?⁸ În jurul propunerii venite din partea candidatului Victor Ponta, referitoare la necesitatea de a organiza patru dezbateri electorale, s-au conturat și alte opinii. În primul rând, chiar din partea echipei lui Victor Ponta a apărut la un moment dat ideea de a avea de fapt nu patru, ci opt dezbateri, acestea pe fondul acuzelor că celălalt candidat, Klaus Iohannis, „fuge de dezbateri” și că, în schimb, Victor Ponta ar fi dispus să participe la oricâte dezbateri ar fi nevoie. Echipa lui Victor Ponta a început să pluseze în ceea ce privește numărul de dezbateri, din momentul în care reprezentanții lui Klaus Iohannis s-au exprimat în favoarea unei singure dezbateri. Mai mult, cei din echipa lui Victor Ponta au redefinit argumentul unei singure dezbateri, susținând că s-ar favoriza astfel spectacolul politic; în schimb, mai multe dezbateri ar servi mai bine interesul cetățeanului: *„Dumnealor au insistat pentru o singură dezbatere, tot vorbesc de finală, noi nu credem că pregătim un meci de fotbal sau un meci de box”* (Realitatea TV – „Dragnea plusează: să fie opt dezbateri”). Desigur, corelația este forțată, deoarece caracterul comercial-spectacular al unei dezbateri televizate poate fi generat și printr-o singură dezbatere; nu numărul de dezbateri asigură calitatea deliberativă a schimbului discursiv dintre candidați. Este însă relevant faptul că dimensiunea spectaculară a comunicării electorale, adică argumentul specific analizelor spațiului public și comunicării politice ca practică democratică, poate fi utilizat și într-o manieră instrumentală.

Jurnaliștii s-au referit la numărul de dezbateri mai ales din perspectiva strategiei de campanie a candidaților; așadar, au situat acest aspect în zona marketingului electoral (ocazional, s-a amintit și că un număr atât de mare de dezbateri ar fi nerealist, dat fiind că acest lucru ar perturba agenda mediei, care ar trebui să acopere și alte tipuri de evenimente politice). De exemplu, cu optica strategiei de campanie, s-a considerat că un număr mai mare de dezbateri ar „fărămița” impactul pe care l-ar avea o singură dezbatere electorală, iar acest fapt ar fi în avantajul candidatului Victor Ponta: „Acuma înțelegem că stafful dlui Ponta ar înclina să meargă la Parlament, dar nu renunță nici la ideea unor dezbateri organizate la televiziunile private, deci strategia ar fi să fărămițeze, să dilueze impactul unei dezbateri decisive, cruciale (...)” (Realitatea TV). Alteori s-a

⁸ În mai multe campanii electorale s-a pus și problema dacă ar trebui organizată o dezbatere electorală înaintea primului tur și, dacă da, cum anume. După 1990 în unele campanii electorale (de exemplu, cea din 2000, 2004 sau 2009) au fost organizate astfel de dezbateri la care participau uneori mai mult de zece candidați. În unele cazuri, formatul acestora a fost predominant spectacular (a se vedea „Destinația Cotroceni”, TVR 1 în 2004), jurnaliștii invocând, printre altele, și dificultatea de a crea un format operațional pentru un număr atât de mare de candidați. În campania electorală din 2009, la finalul primului tur, au fost organizate două dezbateri cu primii trei candidați plasați în sondajele de opinie, una organizată la Cluj și alta la Palatul Parlamentului din București. În 2015 Institutul pentru Politici Publice (organizatorul dezbaterilor electorale din 2009) propune o dezbatere, la finalul primului tur, cu primii șase candidați situați în sondajele de opinie. Candidatul Victor Ponta va respinge această propunere, considerând că ar trebui să participe toți cei paisprezece candidați.

reamintit că, la ultimele două campanii prezidențiale, candidatul PSD nu a obținut victoria, iar acest lucru ar fi fost cauzat și de dezbatelor televizate, or, tocmai de aceea ar fi de dorit ca „Stafful Ponta să încerce măcar două dezbateri și nu una, ca, dacă se întâmplă ceva, să se poată replica” (Realitatea TV).

Pe de altă parte, pentru candidați și media, dezbaterile electorale a fost utilizată ca *resursă de legitimare* a propriului statut și de delegitimare a statutului concurenților. Așa cum am văzut, candidații s-au acuzat reciproc că evită participarea la dezbateri, rezultând astfel o temă de atac introdusă frecvent în ultimele două săptămâni de campanie. Această polemică a fost întreținută nu atât de candidați, cât de reprezentanții acestora, membrii marcanți ai familiei politice (ca și campania din 2009, și cea din 2014 se distinge prin vizibilitatea intensă a echipei candidatului, o „prelungire” mai ales a discursului său de atac la adresa contracandidatului și, totodată, o modalitate mediatică de a întări imaginea confruntării, nu atât între programe politice, cât între „tabere” politice):

„Dl Iohannis are o problemă cu spațiile, merge după regulile Feng Shui, un studio de televiziune nu e bun; nu prea înțelegem lucrurile astea, orice cetățean român trebuie să aibă toate condițiile pentru a ști cât mai multe despre capacitatea și priceperea celui pe care merge să-l voteze. Și atunci, patru dezbateri reprezintă un număr de patru ori mai mare decât o singură dezbatere, o singură dezbatere nu este suficientă” (Liviu Dragnea, Realitatea TV, Știri).

„Nu au vrut la Parlament, nu au vrut o singură dezbatere, nu au vrut mediu neutru, nu au vrut acces pentru toate televiziunile, nu mă întrebați de ce (...). Este un lucru răuvoitor din partea dlui Liviu Dragnea că una a spus în interior și afară v-a mințit (...); toată lumea din partea echipei dlui Klaus Iohannis a spus că își dorește aceste dezbateri, nu fuge nimeni de dezbateri” (Alina Gorghiu, Digi 24).

Însă nu numai candidații, ci și posturile de televiziune, ca actori media, au utilizat tema dezbaterii, pentru a se legitima ca fiind televiziunea care a reușit să organizeze dezbaterile electorale. Jurnaliștii s-au poziționat față de această temă luând mai puțin în considerare rolul mediei la consolidarea dezbaterii electorale ca practică în cultura politică și mediatică a unei țări și mai degrabă au acționat ca actori concurențiali pe o piață televizuală, televiziunile încercând să justifice de ce postul de televiziune respectiv ar fi cel mai potrivit pentru un asemenea demers.

De exemplu, un post de televiziune a contestat opțiunea unuia dintre candidați de a participa la o dezbatere sub auspiciile unei organizații non-guvernamentale, considerând că aceasta din urmă nu ar putea avea un rol mai important decât un post de televiziune:

„V-aș fi înțeles dacă ați fi spus, dle Ponta, «nu pot să ies cu dv. la o dezbatere la o televiziune partizană» (...) dar nu vă înțeleg, dle Iohannis, de ce nu vreți să veniți la o televiziune imparțială, la o televiziune independentă, B1 dacă vreți, să nu fie doar Realitatea (...) De ce nu vreți? (...) Comunicatul de presă că dv. sunteți de

acord să participați joi, 13 noiembrie, la o dezbatere organizată de Institutul de Politici Publice la Palatul Parlamentului, mă pune să spun că nu știu care e motivul pentru care Realitatea TV să ia în seamă un ONG care să fie mai presus de o televiziune? Așa că nu înțeleg de ce Realitatea TV ar trebui să transmită acea dezbatere” (Lavinia Șandru, jurnalist, Realitatea TV).

Alteori postul de televiziune recurge la strategii de legitimare, poziționându-se față de televiziunile concurente ca instanță care își asumă anumite valori: „*Eu vreau să cred că va fi o dezbatere și la Realitatea TV marți seara, când va fi Victor Ponta prezent, va fi prezent și Klaus Iohannis, am dovedit că suntem cea mai echilibrată televiziune din România, dintre cele patru televiziuni mari de știri...*” (Rareș Bogdan, jurnalist, Realitatea TV). Pe de altă parte, chiar în cadrul unui *talk-show* politic, un jurnalist-vedetă al postului Realitatea TV (Rareș Bogdan) se adresează acționariatului postului de televiziune, pentru a accepta difuzarea dezbaterii electorale în cazul în care aceasta va avea loc la Palatul Cotroceni (ca urmare a propunerii președintelui în funcție), jurnalistul autopropunându-se moderator al dezbaterii pe considerentul că are experiență și că în sfera mediatică din România nu ar exista mulți jurnaliști capabili să coordoneze un astfel de eveniment⁹. Observăm aici o altă modalitate de promovare a postului de televiziune ca actor concurențial, printr-o formă de negociere în direct a rolului postului Realitatea TV în desfășurarea dezbaterii electorale, jurnalistul recurgând în principal la *strategia de personalizare a statutului* său de jurnalist și, prin aceasta, la definirea simbolică a unui *câmp jurnalistic* (evocarea experienței sale recente în materie de dezbateri electorale, relațiile sale personale bune cu candidații în cauză, competența sa profesională în raport cu mediul jurnalistic):

„La Palatul Cotroceni, sigur [că] nu iau eu decizia, pot să fac doar propuneri, decizia finală o va lua Cozmin Gușă [împreună cu] cei trei acționari ai postului și conducerea executivă, dar recomandarea mea, pe care o fac și publică lui Cozmin, va fi ca noi să transmitem această dezbatere de la Palatul Cotroceni, să fim printre televiziunile care transmit această dezbatere, eu mă autopropun ca fiind moderator, dacă se trage la sorți, dacă se cade la învoială între cele două staffuri, nu știu, n-am nici o problemă să moderez această dezbatere esențială la Palatul Cotroceni (...) mai ales că îi cunosc foarte bine pe amândoi și amândoi cred că pot să aibă încredere în mine (...) Eu am mai fost într-o astfel de situație, în urmă cu cinci ani de zile,

⁹ Același moderator va susține și ideea organizării unor dezbateri electorale în două dintre regiunile istorice ale României, pe considerentul că ar exista un clivaj cultural/regional al votului: „Este esențial ca această dezbatere să aibă loc, una ar fi prea puțin, mai multe ar fi mult mai sănătos, eu vă pot spune că aș fi fost încântat să văd minimum o dezbatere la București și o dezbatere la Cluj, regiunile României sunt rupte în două de acest vot, după acest moment românii se vor reîmpăca, dar în acest moment este clar, Ardealul, toată Transilvania, Banatul este pro Iohannis, Muntenia-Moldova este pro Ponta, București vom vedea cum va fi...” (Rareș Bogdan, jurnalist, Realitatea TV).

poate puțină lume știe, am fost propus moderator de către dl Crin Antonescu, de dl Eduard Hellvig și de către cei din jurul dlui Crin Antonescu, pentru dezbaterile de la Cluj de la Opera Plaza, între dl Traian Băsescu și dl Crin Antonescu, propunerea a fost făcută la unsprezece dimineața. (...) Sunt puține persoane în piața media care să aibă cunoștințele necesare, care să aibă stăpânirea de sine necesară, care să cunoască foarte bine viața politică, viața economică, relațiile internaționale, pentru că într-o dezbatere nu discuți dacă amândoi sunt înalți (...) eu nu văd decât trei oameni care să facă acest lucru și printre ei mă număr și eu” (Rareș Bogdan, Jurnalist, Realitatea TV).

Antena 3, unul dintre posturile de știri politice concurente cu Realitatea TV, a interpretat participarea unuia dintre candidați la o dezbatere electorală, organizată de Antena 3, ca fiind o chestiune de „onoare” și „curaj” din partea candidatului. În contextul controverselor legate de dezbaterile electorale, postul de televiziune a continuat discursul extrem de critic la adresa candidatului, discurs practicat pe toată perioada campaniei electorale. Tema dezbaterii electorale a fost utilizată strategic pentru delegitimarea candidatului (candidatul se teme să vină la o televiziune care nu îi este favorabilă) și totodată pentru reproducerea unei identități asumate de către Antena 3, cea a unei instanțe media critice la adresa puterii (or, în cadrul unei campanii negative, jurnaliștii postului îl asociau constant pe Klaus Iohannis cu familiile politice considerate a fi apropiate de președintele în funcție Traian Băsescu).

„E o întrebare legitimă dacă Klaus Iohannis va avea curajul să vină mâine la Antena 3, este o chestiune de onoare, nu de curaj, astăzi am așteptat întreaga zi un răspuns, o confirmare din partea lui Klaus Iohannis; pentru că vedeam că nu vine niciun răspuns, am trimis o nouă invitație astăzi în cursul amiezii, spunând că așteptăm până astăzi la ora 19 un răspuns tocmai pentru a putea pregăti o confruntare așa cum se pregătește într-o țară, într-o democrație care se respectă (...) până la ora 19 Klaus Werner Iohannis nu a oferit niciun răspuns, lucru care arată că bătaia de joc bine făcută este ceva ce se servește în România” (Jurnalist, Antena 3).

Toate aceste strategii de utilizare a temei dezbaterii electorale de către candidați și posturile de televiziune (mai ales cele în jurul cărora s-a format în timp o sferă televizuală polarizată din punct de vedere politic) indică un proces pe care îl putem numi *„privatizarea” dezbaterii electorale*, abordarea acesteia ca *resursă, din perspectiva intereselor și mizelor concurențiale ale actorilor electorali*. De altfel, acest proces a continuat și după ce dezbaterile electorale, într-un final, au avut loc.

Astfel, prima dezbatere, desfășurată la Realitatea TV, s-a derulat în condiții atipice. În primul rând, candidatul Klaus Iohannis a anunțat, potrivit postului de televiziune, cu patruzeci și cinci de minute înainte, că va participa la dezbatere, fapt pentru care realizatorii și-au asumat, în noua conjunctură, un format ad hoc (candidatul Victor Ponta confirmase în prealabil participarea chiar și în condițiile în care Klaus Iohannis nu ar fi sosit). Dezbaterile au fost moderată de către

jurnalistul Rareș Bogdan, iar întrebările (economie, justiție, tema votului din diaspora, politica externă ș.a.) le-au fost adresate candidaților de către o echipă formată din patru jurnaliste, realizatoare ale unor emisiuni politice. În al doilea rând, echipa de jurnaliști și-a asumat această dezbatere ca pe o ediție specială a emisiunii „Jocuri de putere”, *talk-show*-ul politic, în *prime time*, al postului Realitatea TV. De mai multe ori pe parcursul dezbaterii, dar și în zilele următoare, jurnaliștii de la Realitatea TV au comentat această dezbatere sub genericul „Jocuri de putere”. Așadar, această primă dezbatere nu a fost un dispozitiv autonom, ci o prelungire a *talk-show*-ului „Jocuri de putere”, asumat ca un produs jurnalistic-*brand* al postului de televiziune. Or, așa cum vom vedea în continuare, (și) prin această abordare, Realitatea TV va integra dezbateră într-un câmp jurnalistic definit în primul rând prin relații de concurență. De exemplu, a doua zi după dezbatere, așadar la ediția imediat următoare a emisiunii „Jocuri de putere”, jurnalistul moderator subliniază de mai multe ori că emisiunea a fost o realizare notabilă a postului de televiziune, care în felul acesta s-a demarcat în rândurile audienței față de celelalte posturi de televiziune¹⁰.

„Din fericire, azi dl Iohannis i-a anunțat pe colegii de la B1 TV și, practic, azi cele două staffuri au putut negocia întrebările și temele, pe noi ne-a anunțat cu patruzeci și cinci de minute înainte, dar tocmai asta a fost surpriza și pentru dv. și pentru noi și poate asta a dus Realitatea TV pe primul loc aseară, inclusiv pe televiziunile generaliste, au fost 3,5 milioane de români doar în țară, dezbateră din 2009 a avut undeva la 2,5, aici vorbim de 9,8 puncte de rating (se arată cifre, comparativ cu cifre din 2009 – *n. ns.*, C. B.) etc. Am bătut Pro TV, Digi 24, absolut tot, șase televiziuni au preluat tot ce dădea Realitatea TV, deci am fost pe șase televiziuni live plus pe *site*-uri etc. Sigur, cu micile imperfecțiuni, atunci când ești informat cu patruzeci și cinci de minute înainte, este caz unic în istoria alegerilor prezidențiale și în istoria televiziunii, întreaga echipă «Jocuri de putere» și întreaga echipă Realitatea TV lucra pentru o emisiune în care primul ministru Victor Ponta era invitat și prezent în platou după mai bine de un an și jumătate și eram pregătiți să țintuim premierul cu temele pe care le-am prezentat zi de zi (...) la 19,14 a sunat telefonul și am fost informat de către stafful dlui Iohannis că dânsul va veni la această confruntare cu Victor Ponta...” (Rareș Bogdan, jurnalist, Realitatea TV).

În aceeași ediție jurnalistul introduce figura opiniei publice *online*, respectiv, pe cei care au semnalat că formatul a fost impropriu pentru o dezbatere electorală și mai ales pe susținătorii candidatului Klaus Iohannis, aceștia considerând că formatul respectiv ar fi fost în dezavantajul candidatului. Acestora li se răspunde prin personalizarea rolului jurnalistului, unul care își asumă nu numai statutul și notorietatea, ci și sprijinul pentru unul dintre candidați, o formă de acțiune publică

¹⁰ Pe parcursul derulării emisiunii postul de televiziune a titrat constant: „Realitatea TV, lider de audiență”; „Vă mulțumim pentru încredere”; „3,5 milioane de români au urmărit dezbateră”; 13,5 SHR, 9,8 pcte, 1,2 mil telesp./min.

în calitate de jurnalist și cetățean preocupat de interesul public. Jurnalistul evaluează răspunsurile lui Klaus Iohannis în cadrul dezbaterii și reamintește la rândul său criticilor săi că el, ca moderator, a făcut tot ce a fost posibil, prin întrebările adresate, pentru ca Iohannis să se impună în fața contracandidatului său, însă până la urmă el nu se poate substitui candidatului. Remarcăm în acest sens că jurnalistul își justifică sprijinul față de unul dintre candidați avansând ca argument interesul public, respectiv, „credința că în România trebuie să existe echilibru și toți românii trebuie să fie reprezentați nu doar de un post de televiziune” (aluzie la postul concurent Antena 3). Paradoxal, interesul public este definit ca reproducând de fapt logica polarizată a comunicării politice la televiziuni. Din acest punct de vedere, cele două dezbateri electorale au fost subordonate acestei logici acumulate în timp, aceasta devenind o caracteristică structurantă a culturii politico-mediatică din România.

„Am postat azi un mesaj pe Facebook pe care vreau să-l reiau, pentru că a fost reluat și de cei de la «Cotidianul», și de cei de la «Gândul», cărora le mulțumesc. Acest text era: «ce doreați, distinși prieteni ai mei, să mă pun eu în locul lui Klaus Iohannis, să-i car pumni lui Victor Ponta?» Am făcut tot ce a fost omeneste posibil ca să moderez această dezbatere, ba mai mult, chiar să îl sprijin pe Klaus Iohannis, care mi s-a părut într-o ușoară defensivă (...) În mod normal, Klaus Iohannis trebuia să fie devastator, avea toate argumentele necesare, apoi am ridicat tema corupției, aici, la fel, Klaus Iohannis putea să-i enumere lui Victor Ponta lista uriașă de corupți din jurul său, nu a făcut-o și, pur și simplu, nu-mi venea să cred că a intrat în jocul primului ministru, care a ajuns să-i vorbească de Akos Mora, un subiect la care Klaus Iohannis putea să fie primadonă, subiectul a fost întors de Victor Ponta împotriva lui Klaus Iohannis, absurd și nedrept, dar asta s-a întâmplat...” (Rareș Bogdan, jurnalist, Realitatea TV).

La un alt post de televiziune (Antena 3), cele două dezbateri electorale au fost evaluate în aceeași logică, a poziționării postului ca actor concurențial, care își asumă ca formă de acțiune publică delegitimarea unuia dintre candidați în favoarea celui alt:

„În seara aceasta vom analiza cele mai importante momente ale acestei confruntări, dar și cele mai interesante momente ale dezbaterii de aseară, care, probabil, a avut un impact colosal în rândul opiniei publice, chiar dacă a fost organizată execrabil, deși confruntarea în sine și temele de dezbatere au fost irelevante și la un nivel foarte jos; a fost interesant de urmărit tocmai prin faptul că au putut să vorbească cei doi candidați și nu se invoca un format absurd care, practic, făcea imposibil dialogul...” (Jurnalist, Antena 3)

Și în acest caz constatăm că, în evaluarea dezbaterilor electorale, media invocă într-un fel anume interesul public, referindu-se la necesitatea dialogului dintre candidați. Altfel spus, aspecte care de regulă se discută în legătură cu formarea spațiului mediatic deliberativ (precum accesul la surse de informare

diversificate, schimbul discursiv în condiții de egalitate a participării etc.) sunt reluate într-o manieră instrumentală, în cadrul unui spațiu mediatic partizan și/sau concurențial.

Cu rare excepții (Digi 24), media nu a problematizat dezbaterile electorale din perspectiva rolului mediei și al practicilor democratice într-o campanie electorală (dezbaterile electorale fiind una esențială). Problema dezbaterilor electorale a fost atribuită în principal candidaților, iar nu sistemului și culturii media, fiind considerată o problemă mai degrabă *conjuncturală* („a candidaților”) decât una structurală, care ține printre altele de evoluția sferei mediatice și a practicilor de comunicare electorală. Diversele luări de poziție nu au pus în evidență o *responsabilitate publică*, ci una individuală, a candidaților. Ca atare, nici nu s-a pus în discuție necesitatea unor posibile soluții, astfel încât dezbaterile să nu se mai afle sub semnul incertitudinii. Nu întâmplător, atunci când prima dezbatere a avut loc, aceasta a fost calificată drept un „moment istoric” („Democrația a câștigat în această seară, pe Realitatea TV vom urmări o dezbatere care cred că e istorie”), media celebrând evenimentul (și rolul său în acest eveniment), fără a reveni asupra problemei de fond. În general, așa cum am văzut, media a abordat tema dezbaterii electorale din perspectiva *evenimentului* mediatic, punând accent pe evoluția negocierilor dintre candidați și, în acest context, pe disputele dintre cele două familii politico-electorale și pe tacticile acestora. Chiar dacă la posturile de televiziune s-a subliniat importanța unei dezbateri electorale pentru alegător, acest aspect a fost integrat în cadrulul dominant, cel despre negocieri și culise.

Alte definiții ale importanței dezbaterilor au vizat impactul acestora asupra alegătorilor indeciși și asupra votului în general, inclusiv asupra memoriei colective (merită reținut, în acest sens, că jurnaliștii de la Realitatea TV și Digi 24 au readus în atenție istoria dezbaterilor din România, realizând un clasament al celor mai „spectaculare” dezbateri, așadar, reliefând dimensiunea spectaculară ca mod de a defini semnificația unei dezbateri)¹¹. La Digi 24 (un post de televiziune

¹¹ „Dar nu mi-o mai amintesc pe cea din 2000, între Ion Iliescu și Corneliu Vadim Tudor, n-a avut nimic spectaculos, dar mi-o amintesc pe cea din 2004, între Traian Băsescu și Adrian Năstase: „măi Adriane, de ce trebuie țara asta să aleagă între doi foști comuniști?”, pe urmă în 2009 iarăși spectaculoasă dezbaterile între Traian Băsescu și Mircea Geoană, sigur povestea cu SOV, care l-a destabilizat ușor pe Mircea Geoană și a făcut ca stafful domniei sale să spună că mai bine nu participa la acea dezbatere (...) Îmi spune Dorin Chiotea că nici el nu-și amintește de dezbaterile dintre Vadim și Ion Iliescu, poate își amintește cineva de ceva spectaculos din acea dezbatere, dacă a fost acea dezbatere (...) Toate televiziunile și-ar dori să aibă loc aici o dezbatere, poate nu neapărat ultima și cea mai importantă și spectaculoasă, dar să aibă loc o dezbatere între cei doi candidați (Realitatea TV, Lavinia Șandru, moderator).

Realizând o retrospectivă a dezbaterilor electorale din România, postul Digi 24 titra: „Rolul decisiv al confruntărilor electorale”, „Confruntările televizate, decisive în cursa prezidențială”, „Dezbaterile între candidați în turul II pot răsturna balanța electorală”, „Ion Iliescu, liber cugetător pe procente grele”, „Emil Constantinescu a punctat pe lipsa de credință a adversarului său”, „Duminica orbului. Ion Rațiu nu a avut nicio șansă în fața lui Ion Iliescu în '90”, „România la vot și la răscrucă de lumi” (Digi 24, realizator Cosmin Prelipceanu).

profilat pe informații politice, care își atribuie o poziție echidistantă față de clasa politică, încercând să nu fie încadrat în sfera televizuală polarizată) în unele emisiuni s-a pus în discuție faptul că problema dezbatelor electorale ar trebui de fapt pusă în legătură cu evoluția sferei media din România:

„Dar și un motiv care nu ține de cei doi, un al treilea jucător care pierde sau care nu este contributor este media românească, televiziunile sunt bănuite de a fi cumpărate, manipulate, instrumente de manipulare, se acuză între ele, România este lipsită de o instanță media credibilă și autentică, dacă ar fi, și discut cu tine, ei ar veni să vă spună, «vin, să facem această dezbatere» (...) În România textul și evenimentul electoral de discuție față în față între cei doi candidați cu o mediere mediatică, este depășit (...), ce se întâmplă acum nu e întâmplător, este nivelul la care a coborât mediul politic românesc împreună cu media de top, care se ocupă de multe alte lucruri...” (Digi 24, analist politic, emisiune moderată de Luca Niculescu).

Totuși, astfel de abordări, care să ia în considerare și alte cauze decât cele ce țin de conjunctura electorală, nu au fost frecvente, media privilegiind confruntările dintre candidați pe marginea dezbatelor electorale.

4. CONCLUZII

Am propus o analiză despre modurile în care televiziunile din România au construit dezbaterea electorală din 2015 ca *eveniment mediatic* și *problemă publică*. Am pornit de la constatarea că, în campania pentru alegerile prezidențiale din 2015, organizarea dezbaterii televizate dintre candidați a suscitat nenumărate controverse, ocupând agenda media mai ales înaintea celui de-al doilea tur de vot. Ne-a interesat mai întâi cum s-a constituit dezbaterea electorală într-un eveniment și, corespunzător, într-o temă de agendă electorală, prin faptul că media a privilegiat anumite tipuri de informații și contexte de vizibilitate. În al doilea rând, am luat în considerare problematizarea dezbaterii electorale, respectiv, prin ce tipuri de enunțuri consensuale și normative media a realizat trecerea de la „eveniment” la „problemă publică”, punând în evidență semnificații ale unei dezbateri, cauze, responsabilități și forme de acțiune publică. Cercetarea demonstrează un proces de „privatizare” a dezbatelor electorale. Atât candidații cât și media au abordat dezbaterea electorală ca *actori concurențiali* în câmpul electoral și jurnalistic. Astfel, candidații s-au raportat la dezbatere ca la o resursă de legitimare a lor și de delegitimare a contracandidatului. Jurnaliștii, la rândul lor, au asociat desfășurarea dezbaterii electorale cu statutul competitiv al postului de televiziune în câmpul jurnalistic (credibilitatea postului, competența și experiența jurnaliștilor etc.). Din acest punct de vedere, controversele legate de organizarea dezbaterii electorale au pus în evidență *negocierea simbolică a statutului* de organizator și/sau inițiator al dezbaterii, ca parte a unei strategii mai ample de reafirmare a unei identități media concurențiale sau, în cazul candidaților, de

atribuire a unui ascendent (în termeni de imagine și de capital electoral) în relația cu contracandidatul. Pe de altă parte, media a acționat ca actor concurențial într-o *sferă televizuală polarizată* în ceea ce privește susținerea principalelor familii politice. Astfel, cu câteva excepții, posturile de televiziune profilate pe știri/comentarii politice au folosit tema dezbaterilor televizate pentru a evalua acțiunile celor doi candidați de pe poziții asumat favorabile sau depreciative. Această tendință explică într-o anumită măsură și modul în care televiziunile au problematizat dezbaterile electorale. Media a explicat faptul că incertitudinea legată de organizarea dezbaterilor a planat până în ultimul moment mai mult ca pe o *problemă conjuncturală* (ce ține de negocierile dintre candidați) și mai puțin ca pe o problemă acumulată în timp, de fond, care vizează evoluția jurnalismului politic televizual și rolul mediei în perioada electorală. De altfel, *problema dezbaterilor televizate* în campaniile electorale a fost surclasată de construcția dezbaterii ca *eveniment*; de aici, accentul pus pe negocierile dintre candidați și elementele de culise, declarațiile conflictuale și decodificarea/anticiparea tacticilor candidaților, introducându-se astfel un anumit unghi de vizibilitate, „din interiorul” campaniei electorale și a marketingului electoral. Această practică a contribuit la *spectacularizarea comunicării electorale* în sfera televizuală, prin construcția unor „tabere” și „zone” ale luptei electorale. Elementele de mai sus indică absența unei *instituționalizări*, la nivel formal sau simbolic, a dezbaterii electorale, în cultura politico-mediatică din România. De la o campanie la alta s-a consolidat reprezentarea potrivit căreia dezbaterile este o practică electorală ce ține însă de voința candidaților și mai puțin de un „contract de comunicare” politico-mediatic.

REFERINȚE

1. BAUMGARTNER, J.; MORRIS, J.S. (2006). The *Daily Show* effect: Candidate evaluations, efficacy, and American youth. „American Politics Research”, 34(3), p. 341–367.
2. BECIU, CAMELIA (2011). *Sociologia comunicării și a spațiului public*, Iași, Editura Polirom.
3. BENOIT, WILLIAM L. (2014). *Political Election Debates Informing Voters about Policy and Character*, UK, Lexington Books.
4. BOLTANSKI, LUC (2004). *Distant Suffring: Morality, Media and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
5. CHARAUDEAU, PATRICK (1997). *Discours médiatique de l'information. La construction du miroir social*, Nathan/INA, Paris.
6. CEFAI, D. (2013). „L'expérience des problèmes publics: institution et réflexivité. Sur la sociologie des problèmes publics”, *EspacesTemps.net*. <http://www.espacestems.net/en/articles/lexperience-des-publics-institution-et-reflexivite/>.
7. COLEMAN, S. (Ed.). (2000). *Televised election debates: International perspectives*. New York: St. Martin's Press.
8. COLEMAN, STEPHEN (2012). „Debate on Television: The Spectacle of Deliberation”, „Television & New Media”, XX(X), p. 1–11.
9. DE VREESE, CLAES H.; ELENBAAS, MATTHIJS (2011). „Spin and Political Publicity: Effects on News Coverage and Public Opinion”, în Brants, Kees, Voltmer, Katrin (eds.),

- Political Communication in Postmodern Democracy. Challenging the Primacy of Politics*, UK, Palgrave Macmillan.
10. FARRELL, DAVID M.; SCHMITT-BECK, RÜDIGER (2006). *Do Political Campaigns Matter? Campaign Effects in Elections and Referendums*, Routledge.
 11. FORTIN, GWENOLE (2006). „Une dérive néo-sophistique? Les pratiques argumentatives dans les débats politiques télévisés”, *„Communication & Langages*”, no 148, p. 53–67.
 12. GERSTLÉ, JACQUES (1996). „L’information et la sensibilité des électeurs à la conjoncture”, *„Revue Française de Science Politique*”, no. 5.
 13. GRABER, D. (2001). *Processing Politics: Learning from Television in the Internet Age*, University of Chicago Press.
 14. GUSFIELD, JOSEPH R. (1984). *The Culture of Public Problems: Drinking-Driving and the Symbolic Order*. First published 1981. Chicago: University of Chicago Press.
 15. HACKER, K.L. (2004). *Presidential candidate images*, Lanham, MD: Rowman and Littlefield.
 16. HOLBROOK, THOMAS M. (1996). *Do Campaigns Matter?*, London, Sage Publications.
 17. JARMAN, JEFFREY W. (2005). „Political Affiliation and Presidential Debates: A Real-Time Analysis of the Effect of the Arguments Used in the Presidential Debates”, *„American Behavioral Scientist*”, Volume 49, Number 2, p. 229–242.
 18. KAID, L.L. (2003). „Effects of political information in the 2000 presidential campaign: Comparing traditional television and Internet exposure”, *„American Behavioral Scientist*”, 46(5), p. 677–691.
 19. LOCHARD, GUY (coord.) (2006). *Les débats publics dans les télévisions européens*, L’Harmattan, Paris.
 20. LUPIA, A., MCCUBBINS M.D., POPKIN, S.L. (dir.) (2000). *Elements of Reason. Cognition, Choice, and the Bounds of Rationality*, Cambridge University Press.
 21. MCKINNEY, MITCHELL S.; CARLIN, DIANA B. (2004). „Political Campaign Debates”, in Kaid, Lynda Lee (ed. by), *Handbook of political communication research*, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, p. 203–234.
 22. MORRIS, ERIC; JOHNSON, M. JESSICA (2011). „Strategic Maneuvering in the 2008 Presidential Debates”, *„American Behavioral Scientist*”, 55(3), p. 284–306.
 23. POPKIN, S.L. (1997). Voter learning in the 1992 presidential campaign. In S. Iyengar and R. Reeves (Eds.), *Do the media govern? Politics, voters, and reporters in America* (p. 171–180). Thousand Oaks, CA: Sage.
 24. REINEMANN, CARSTEN; WILKE, JÜRGEN (2007). „It’s the Debates, Stupid! How the Introduction of Televised Debates Changed the Portrayal of Chancellor Candidates in the German Press, 1949–2005”, *„Press/Politics*”, 12(4): p. 92–111/DOI: 10.1177/1081180X07307185.
 25. SOULAGES, JEAN-CLAUDE (2007). *Les rhétoriques télévisuelles. Les images-mondes du petit écran*, De Boeck, INA.
 26. STROUD, NATALIE JOMINI; STEPHENS, STEPHENS; PYE, DANEE (2011). „The Influence of Debate Viewing Context on Political Cynicism and Strategic Interpretations”, *„American Behavioral Scientist*”, 55(3), p. 270–283.
 27. TSFATI, YARIV (2003). „Debating the Debate. The Impact of Exposure to Debate News Coverage and Its Interaction with Exposure to the Actual Debate”, *„Press/Politics*” 8(3): p. 70–86: DOI: 10.1177/1081180X03253458.
 28. WARNER, BENJAMIN R.; CARLIN, DIANA B.; WINFREY, KELLY; SCHNOEBELEN, JAMES; TROSA NOVSKI, MARKO (2011). „Will the «Real» Candidates for President and Vice President Please Stand Up? 2008 Pre- and Post-Debate Viewer Perceptions of Candidate Image”, *„American Behavioral Scientist*”, 55(3), p. 232–252.

THE MEDIA CONSTRUCTION OF ANTI-IMMIGRATION POSITIONS: THE DISCOURSE ON THE ROMANIAN IMMIGRANTS IN THE BRITISH PRESS

BIANCA-FLORENTINA CHEREGI*

ABSTRACT

This paper looks at how the British press frames the issue of Romanian immigrants in Great Britain, in the context of the freedom of movement for workers in the UK. The study insists on the frames employed by the British journalists in constructing anti-immigration discourses in the newspapers. In doing so, it focuses on the stereotypes about Romanian people employed in quality and tabloid newspapers (“beggars”, “murderers”, “criminals”, “fraudsters”, “corrupt”) and on how they affect Romania’s image overseas. By using a mixed research approach, i.e. by combining framing analysis (Entman, 1993) with the critical discourse analysis, this article investigates 271 news items out of three of the most read newspapers in UK (*The Guardian*, *Daily Mail* and *The Independent*), which were published online during January 2013–March 2014. As a conclusion, the results show that the British press uses frames such as economic, political, and also pertaining to employment and national security in the coverage of Romanian immigration. The media also infer the polarization between “Us” (the British citizens) and “Them” (the Romanian migrants).

Keywords: media frames, migration, critical discourse analysis, stereotypes, nation brand.

1. INTRODUCTION

On the 1st of January 2014 the restrictions for Romanians and Bulgarians to work in the EU and, therefore in the UK as well, were lifted. Victor Spirescu was one of the Romanians to arrive in UK on the first day of unrestricted access to the UK for Romanian workers. After introducing him as a Romanian who came in Britain to work, the British tabloid press moved on to frame the discussion in terms of health benefits, migration, employment, his personal life, and his plans to move his girlfriend over to London (“Romanian migrant No 1 exposed as brute. Vaz

* Doctoral researcher at the National University of Political Science and Public Administration, beneficiary of the program Doctoral and Postdoctoral Fellowships for young researchers in the area of Political Sciences, Administrative Sciences, Communications Sciences and Sociology (<http://postdoctorat.snsa.ro/>), POSDRU/159/1.5/S/134650; e-mail: cheregi_bianca@yahoo.com

shake newcomer is crook”, *The Sun*, 1 January 2014, “Washing car in Biggleswade, the Romanian welcomed to UK on New Year’s Day by Keith Vaz... meanwhile, his fiancée is left chopping wood in Transylvania”, *Daily Mail*, 3 January 2014, “Romanian migrant treated to Costa Coffee by Keith Vaz is accused of being a drug user who beat up his girlfriend and threatened to drown her”, *Daily Mail*, 8 January 2014, “Now Romanian migrant treated to Costa Coffee by Keith Vaz lands a 60 pounds-a-day building job in London after quitting car wash following just one shift”, *Daily Mail*, 18 January 2014). Furthermore, the press pictured him with politicians such as the Labour MP Keith Vaz, who greeted him at the Luton airport on his day of arrival in the UK. Victor Spirescu was a 30-year-old man originating from a small village in Transylvania who flew to the UK to work, thus becoming a symbol of the Romanian migrant in the latest debates over immigration. Following months of stories about “the wave” of Romanians and Bulgarians that will invade Great Britain starting with the 1st of January 2014, when the working restrictions were lifted, Victor Spirescu was portrayed as a potential threat to the UK by the tabloid press (*Daily Mail*, *Daily Express*, and *The Sun*): he quit his job after the first day, he is a drug user, and beat up his former girlfriend.

The story of the Romanian migrant heading to Britain is linked with the immigration media debate. At the beginning of 2013, the British Government launched the “Don’t Come to Britain” campaign, in order to discourage potential migrants from Romania and Bulgaria to head to Britain. After a short time, the Romanian newspaper *Gândul* responds with the “Why don’t you come over?” campaign, hitting back at Britain’s negative portrayal of Romanians immigrants. During 2013 the debate about migration intensified in the British press, especially in the tabloids (*Daily Mail*, *Daily Express*).

The ways in which Victor Spirescu was portrayed in the British media are related to the frames employed by different newspapers and televisions when debating the theme of Romanian migrants in the UK. The tabloid press insisted on the human interest aspect, while the quality press revealed political and economic issues, such as why Keith Vaz waited for him at Luton airport, how much he earns per month, what his future prospects are. Considering this aspects, the article looks at how the media – particularly the British press and television – frame the issue of Romanian immigrants in Great Britain, in the context of freedom of movement for workers in the EU. Furthermore, the paper reveals the stereotypes about Romanian people employed in the British media and how they affect Romania’s country image overseas. The theme of Romanians migrating in other countries is a public issue discussed in the media, related to the way in which the actions of the migrants influence the country image – a key element of the “symbolic capital” of the nation (Beciu, 2012a, my translation). In this context, the framing of migration addresses also the national image building problem.

Therefore, the research questions underlying this research are:

RQ1: How do the British journalists frame the issue of Romanian migrants in Great Britain?

RQ2: What stereotypes about Romanian people are employed in the British press?

RQ3: How do these stereotypes shape the discursive construction of Romania's nation brand?

The article starts with an overview of the *public sphere* concept, in the context of convergence between *old media* and *new media*. The Internet introduces new practices of communicating, in relation to the fragmentation and diversification of media channels and audiences. In this context, the role of the journalists is also challenged, because the online editions of newspapers involve new writing techniques, delivering information at great speed and a higher degree of contestation from the audience. In fact, the public sphere is a primordial dimension of this paper, because it will be used as a criterion for interpreting the results of the analysis. When discussing about Romanian migrants in the UK, the British journalists shape the media discourses through the frames they use. The framing process is a subject of constant debates in the academic literature, therefore theories and models of frames are explained and analyzed in a special section.

The framing analysis employed in this article is based on Entman's (1993) perspective, which is deeply discussed in relation to inductive approaches on frames. A special attention is given to the framing of migration specifically, dealing with the methodological challenges raised by a lot of studies in identifying media frames. The method section outlines the steps of the research process and the results present the frames employed by the British journalists in the coverage of Romanian migration.

2. CHANGES OF THE MEDIA DISCOURSE AND THE PUBLIC SPHERE

The public sphere that was once anchored around the national institutions of societies has now shifted to a public sphere constituted around networks of communication. As the communications landscape gets denser, more complex and participatory, the networking population is acquiring greater access to information, which means more opportunities and facilities to engage in public speech. In this context, media have become one of the main institutions of the public sphere in the industrial society (Thompson, 2000). Due to the rise of mass media, the political function of the press has been replaced by a commercial function. The development of the capitalist economy led to the sacrifice of the political content space in favour of a more commercially viable content. Habermas (2006: 411–412) calls for the use of mass media in order to challenge the private interests of corporate media, arguing for a “self-regulating media system”. Therefore, the media should be independent from the political interests and mediate between

formally organized and informal face-to-face deliberations in arenas at both the top and the bottom of the political system.

New media change the practices of communicating in the emerging online public sphere. The role of Internet in this multi-platform environment is often linked with the logic of commercialization. Paul Levinson (2009) discusses the role of new technologies in democratizing closed societies. He introduces the distinction between the *information consumer* and the *information producer*, claiming that new technologies allow everyone to be free from the gatekeepers present in traditional media. Therefore, anyone can be a producer of content and part of the conversation.

A divide between those who believe in the Internet's power to revolutionise the public sphere (Benkler, 2006; Castells, 2008; Dahlgren 2005; Downey and Fenton, 2003) and those who believe the Internet will be normalised into existing practices (Bohman, 2004) has thus emerged. For example, Downey and Fenton (2003) claim that the Internet use is contributing simultaneously both to the rise of new forms of social solidarity and to fragmentation. They discuss about the notion of a *counter-public* in contrast with the notion of community, implying that it offers forms of solidarity and reciprocity. Notwithstanding, Dahlgren (2005) talks about a *cyber transformation* of the public sphere, where the Internet offers available spaces for many forms of civic initiatives. Moreover, "in the arena of new politics, the Internet becomes not only relevant but central: it is especially the capacity for the 'horizontal communication' of civic interaction that is paramount" (2005: 155). The communicative interaction among citizens is of prime importance and is linked to the idea of deliberation. Manuel Castells (2008) explores this further, talking about a *new global public sphere*. The process of globalization has shifted the debate from national to global and the Internet provides both an organizing tool and a means for debate, dialogue and collective decision-making. In Castells's opinion, the current global civil society has the technological means to exist independently from political institutions and from the mass media.

The Internet brings new ways of collecting and reporting information into the newsrooms (Reddick and King, 1997; Miller, 1998; Singer, 1998; Deuze, 1999; Garrison, 2000, 2001, 2003; Rivas-Rodriguez, 2003; Gilmour, 2004). This new journalism is open to novices, involves new writing techniques, which are adapted to online communications, functions in a network with fragmented audiences and is delivered at great speed (Fenton, 2010: 5–6). Compared to traditional news, the online editions of newspapers are open to a higher degree of contestation. A fraction of the print stories are used in the online edition, but the stories are written in a less extensive manner. For Redden and Witschge (2010: 171), the Internet leads to the production of more news (because of its speed and space), more diverse news (through multiplicity and polycentrality), and allows a greater public participation in the production of news, due to interactivity.

The journalist's role is also challenged in this new public sphere, because "through each technological change, from the intervention of the printing press, though radio, television and now the Internet, news journalists have sought to play a mediating role between power and the people" (Fenton, 2010: 87). Nick Couldry (2008) distinguishes between *mediating* and *mediatization*. The first concept is related to the relations between the media institutions and to how media shape the social world, while mediatization "describes the transformation of many disparate social and cultural processes into forms or formats suitable for media representation" (p. 377), or encourages common patterns of communicating. In considering these concepts, the professional journalists should redefine their contribution to the public sphere, beyond simply telling stories, by facing the array of bloggers, citizen-journalists, and contributors of user-generated content.

The relationship between mass-media and the public sphere raises questions about how the media content is received (Dalhgreen, 2006; Livingstone, 2005) and how media are framing debates and issues (Schlachter, 2009). For Sonia Livingstone (2005), the media select, prioritise and shape information in accordance with the institutions, technologies and discursive conventions of the media industry. She proposes the concept of *active viewer*, relating it to the way in which media mobilizes citizens to be part of the public debate: "when interpreting a program, viewers use not only the information in the programme, but also their social experiences with the phenomena portrayed (e.g. institutions, relationships, myths, explanations" (1998: 21). Consequently, the *active viewer* interprets media based on his knowledge and experience.

When presenting an event, the media select a specific angle and highlight words and catch-phrases that are relevant to the story. In doing so, the journalists frame the issue and assume a role of informing or entertaining the audience. The next section will consider how media frame debates and issues, thus understanding the different approaches to the concept of *framing* and raising the question of how frames can be identified and analyzed.

3. THE FRAMING PROCESS

Framing is the process of selecting "some aspects of a perceived reality and making them more salient in a communicating text, in such a way as to promote a particular problem definition, causal interpretation, moral evaluation, and/or treatment recommendation" (Entman, 1993: 52). From a sociological perspective, frames represent cognitive structures, and form an important element of public discourse. In Entman's opinion, (1993) framing is a research paradigm which could be applied to the study of public opinion and voting behaviour in political science.

Frames are defined as patterns of interpretation rooted in culture and articulated by the individual (Entman, 1993; Gamson, Croteau, Hoynes & Sasson,

1992, p. 384; Pan & Kosicki, 2003; Reese, 2007; Van Gorp, 2007). One power of framing is the way it operates by “selecting and highlighting some features of reality while omitting others” (Entman, 1993: 53). In fact, frames are part of culture, they guide the way in which the elite constructs information, they affect how journalists select information and they are manifest in the media texts. Continuing this idea, Reese (2001: 5) comes with a constructionist perspective, claiming that “frames are organizing principles that are socially shared and persistent over time, that work symbolically to meaningfully structure the social world”.

For McCombs, Shaw and Weaver (1997) framing is, actually, an extension of agenda setting, while for Gamson & Modigliani (1987) media frames represent “a central organizing idea or story line that provides meaning to an unfolding strip of events” (p. 143). Other research about framing focuses on two types of frames: *issue-specific* frames (persistent only to specific topics or events) and *general* frames (identified in relation with different topics, some even over time and in different cultural contexts) (De Vreese, 2002). Tweeksbury and Scheufele (2009) identify processes of frame *building* and frame *setting*. The frame building involves looking at how frames get established in the public discourse and then are completed for adoption by elites and journalists. On the other side, frame setting determines and evaluates the framing effects on the audience.

A frame is an abstract variable that is hard to identify. There are many different approaches to derive a set of frames given a particular issue (Gamson, 1989; Gandy, 2001; Hertog and McLeod, 2001; Miller, 1997; Scheufele, 1999; Tankard, 2001; Van Gorp, 2005), and most of them are inductive. Content analysis of media frames range from completely qualitative interpretive or hermeneutic-qualitative approaches to automated device-orientated methods, such as semantic network analyses (Scheufele & Scheufele, 2010).

Linguistic approaches involve the identification of a frame derived from dimensions such as syntax, script, theme, and rhetoric (Pan & Kosicki, 1993). Conversely, there are some deductive approaches that theoretically derive frames from literature and code them in standard content analysis (De Vreese, Peter, & Semetko, 2001; Semetko & Valkenburg, 2000). For example, Semetko and Valkenburg use a deductive method, predefining certain frames as content analytic variables to verify the extent to which these frames occur in the news. They have investigated the presence of five news frames in press and television: conflict, human interest, economic consequences, morality, and attribution of responsibility. Semetko & Valkenburg's (2000) model is used in a lot of research on press and television, because they managed to compare the use of frames in the two types of media. Thus, a crucial limitation of using a deductive approach is the fact that frames are known beforehand. In this way, the researcher could miss newly emerging frames by concentrating on already established ones.

Matthes and Kohring (2008) tested an inductive method for frame analysis, starting with a specific operationalization of the four elements identified in

Entman's definition (1993): problem definition, causal interpretation, moral evaluation, and treatment recommendation. Each of these elements is coded through basic quantitative content analytic techniques. In this way, frames emerge from the pattern of co-occurrences of frame elements in the media content. The use of their method was demonstrated by applying it to data on the coverage of biotechnology in *The New York Times*. In their opinion, "a frame consists of several frame elements, and each frame element consists of several content analytical variables" (Matthes & Kohring, 2008: 264). The main assumption is that different variables systematically group together in a specific way, thus forming a certain pattern (a frame). A crucial advantage of this method is that "frames are neither identified beforehand nor directly coded with a single variable" (Matthes & Kohring, 2008: 264). Furthermore, coders do not know which frames they are currently coding, which means that new emerging frames can be easily detected.

Following Matthes and Kohring's (2008) approach, this paper uses inductive reasoning to content analysis frames and function frames considering Entman's (1993) definition. Thus, cluster analysis is not used in order to determine occurrences. Therefore, after identifying the frames from a close reading of sample of texts, each frame is coded by using Entman's framing functions. In his perspective, a frame in the news can be examined and identified by the "presence or absence of certain keywords, stock phrases, stereotyped images, sources of information and sentences that provide thematically reinforcing clusters of facts or judgments" (Entman, 1993: 52). Furthermore, frames have at least four locations in the communication process: the communicator, the text, the receiver and the culture. In Entman's opinion, frames diagnose, evaluate, and prescribe issues discussed in the media. He identifies four functions of frames:

"define problems which determine what a causal agent is doing with what costs and benefits, usually measured in terms of common cultural values; *diagnose causes* which identify the forces creating the problem; *make moral judgments* which evaluate causal agents and their effect; and *suggest remedies* which offer and justify treatments for the problems and predict their likely effects" (1993: 52).

According to Entman's model, a single sentence may perform more than one of the four framing functions and a frame in any particular text may not necessarily include all four functions.

3.1. FRAMING MIGRATION

There are a lot of studies focusing on media frames on the issue of migration. Some of them employ quantitative research (Fryberg *et al.*, 2012, Van Gorp, 2005, Vliegenthart & Roggeband, 2007) in order to determine frames, while others use qualitative research (Durham & Carpenter, 2014, Polson & Kahle, 2010) or a combination of quantitative and qualitative analysis (Balabanova & Balch, 2010).

Other works on media framing of immigration insist on political aspects, considering the dominance of ‘conservative’ and ‘progressive’ frames (Lakoff & Ferguson, 2006).

The method of content analysis is usually applied in the area of quantitative approaches of frames. For example, Fryberg *et al.* (2012) examine how the media frame the issue of the anti-immigration bill in Arizona by content analyzing 337 articles from local and national newspapers. The main claim is that media frames play an important role in how social and political issues, such as immigration, are presented in the national debate, as well as how people respond to this issue. The results reveal that both the location and political ideology of the news media (Liberal vs Conservative) promote different framings of the anti-immigration debate: (1) national newspapers were more likely than Arizona newspapers to frame support for the bill in terms of threats, (2) conservative newspapers were more likely to frame support for the bill in terms of *economic threats* and *the need to protect jobs* (Fryberg *et al.*, 2012: 103–104).

Van Gorp (2005) too applies the method of content analysis to the news coverage of asylum-seekers, refugees and illegal immigration in eight Belgian newspapers, on a sample totalizing 1 489 articles. He also raises the question of how frames can be identified in the media. Van Gorp claims that frames are part of a culture and they can be localized quite independently of individuals. In fact, “journalists can construct a news report *deliberately* starting from a certain frame, but not incorporating the frame *itself* in the text” (2005: 487). This way, journalists are “applying the frames that are part of a *repertoire* of frames that we dispose in our culture to represent reality” (*ibidem*). Frames are not mere heuristic tools, and the connection between the frame and its cultural motive is made by the reader in his perception of the news text. Van Gorp’s study proves that content analysis can be used as a method to identify and test frames, but the intercoder reliability could never reach the level that is usually expected in a usual case of content analysis, because framing is complex and also involves qualitative elements.

Another way of doing a quantitative research on framing migration is by employing computer assisted content analyses, mostly used to establish the occurrence of different frames (Vliegenthart & Roggeband, 2007). In this case, the frames are identified through a qualitative pre-study.

On the other hand, research based on qualitative methods in determining media frames are based on models developed by Gamson and Modigliani (1989), Gitlin (1980), Entman (2004), Pan & Kosicki (1993), Shaw *et al.* (2002) or, more recently, on Victor Turner’s (1981) social drama theory.

Polson and Kahle (2010) used a framework adapted from Van Dijk’s model of CDA and Pan and Kosicki’s framing model to see how immigrants were portrayed in a Special Report on the BBC Online. They noticed the presence of a ‘conflict’ frame, ‘resulting from journalists’ professional attempts to get multiple sides of the story. This can leave to misleading coverage of an issue, when there is

a majority consensus (2010: 266). In fact, the results show that the BBC online provides a “hierarchy of preferred immigrants” through the Born Abroad Database, using this “as a tool for constructing the future British race within the limits imposed by an unstoppable and unaccountable invasion of migrating ‘others’” (2010: 265). Therefore, the BBC Special Project’s aim of promoting multiculturalism are subverted by a racialized framing of immigration. Another frame is that of foundational ‘commonsense’, which encourages viewing the phenomenon of immigration through data such as national origin, spatial demography and economic performance. Polson and Kahle imply that the data suggest a link between economic performance and national origin, focusing on a particular group’s ‘performance’, rather than on socioeconomic structures (2010: 263). The study reveals racial constructions of immigration under the arguments about multiculturalism and transnationalism.

A more recent study (Durnham & Carpenter, 2014) uses Victor Turner’s social drama theory for a critical framing analysis of the media events around Jasmine Lee, the first non-Korean appointed to national office in the Republic of Korea. The analysis shows the hegemonic role played by Korean journalism in the reproduction of the process of multiculturalism (Dunham & Carpenter, 2014: 3). The phases of Turner’s social drama – “breach”, “crisis”, “redress”, and “reintegration or separation” were used to see how the Korean reporters, editors, columnists and on-line commentators from three newspapers framed the Lee case. In conclusion, the coverage of Jamine Lee’s subject-position as a foreign-born, immigrant wife of a Korean challenged the dominant Korean race ideology in a multiculturalism context.

Balabanova and Balch (2010) perform a mixed research in order to see the media coverage of intra-EU migration in two European countries: Bulgaria and the UK. The research employs content analysis on 12 newspapers from the two countries, during 2006. In terms of qualitative analysis, Balabanova and Balch use the concept of framing drawing on Gamson and Modigliani (1987) and Shaw *et al.* (2002) perspectives. The study insisted on the ethical frames, considering the issue of migration and the free movement of people to work in the EU. The results reflected “the dominant policy frame of ‘managed migration’”, because the majority of the articles justified “migration control on the basis of costs/benefits to the nation-state (the economy or the welfare state)” (Balabanova & Balch, 2010: 394). Moreover, the media generally frame intra-EU migration by using nationalist, communitarian arguments. An interesting fact is that the Bulgarian print media imported frames from the British press, that argued intra-EU migration should be restricted because of education/housing costs. In doing so, the roles of sending and receiving country were reversed in the debate about immigration.

Research in the area of migration studies raises the issue of *politics of belonging* (Yuval-Davis, 2011). Therefore, the question that emerges here is why should people feel more loyal to a nation than to other political and religious

collectivities. The concept of *politics of belonging* describes “not only construction of boundaries but also the inclusion or exclusion of particular people, social categories and groupings within these boundaries by those who have the power to do this” (Yuval-Davis, 2011: 17). Belonging is constructed in relation to particular collectivities, which are sometimes conditioned by spatial boundaries. Thus, the diasporic and transnational belongings can transcend the limits of physical geography, especially by using the Internet. Besides this, constructions of self and identity can be forced on people and the boundaries of the politics of belonging become the boundaries which “sometimes physically, but always symbolically, separate the world population into ‘Us’ and ‘Them’ (2011: 20).

An example of politics of belonging in the British context is linked to Conservative Enoch Powell, who tried to establish boundaries to British or English belonging in the post-Second World War era. For him, the principal criterion for belonging was descent. In the contemporary “age of migration” (Castles and Miller: 2003), people develop transnational identities by travelling between different locations. This is also the case with the Romanian people who migrated in the United Kingdom for different purposes, thus creating a debate in the British media.

4. METHODOLOGY

This study is based on a mixed research, combining frames analysis (Entman, 1993) with critical discourse analysis (Van Dijk, 1993). Foremost, in order to establish the main themes and patterns present in the British press, I will perform a frame analysis of three of the most read British newspapers (*The Guardian*, *The Independent*, *Daily Mail*). A sample of 20% of the news items was taken to identify frames inductively, by using Entman’s (1993) four function frames: define problems, diagnose causes, make moral judgments, and suggest remedies. The method of content analysis was used to measure the variables (frames and function frames) and to determine their frequencies. The unit of analysis was the article. By performing a framing analysis, this article answers to the first research question, revealing how the British media frame the issue of Romanian migrants in Great Britain.

Second of all, the analysis uses CDA as theorized by Teun van Dijk (1993), who considers that the core of CDA is “a detailed description, explanation and critique of the ways dominant discourses (indirectly) influence socially shared knowledge, attitudes and ideologies, namely through their role in the manufacture of concrete models” (p. 258). Considering this approach, this article shows how media discourses generate a polarization between ‘Us’ (Britons) and ‘Them’ (Romanian migrants). The CDA analysis performed is based on a mixed design, combining elements from Wodak *et al.* (1999) and Van Dijk (1993), in order to determine what stereotypes about Romanian people are employed in the British press. Therefore, the elements of the analysis are: the presence of *constructive*

strategies (the linguistic procedures which constitute a national ‘we-group’ – in this case, Britons – and marginalizes the ‘other-group’– Romanian migrants); the presence of *perpetuation and justification strategies* (Romanian immigrants are viewed as a threat to the national security); *the dominance of the power elites* (British press); and forms of *positive self-presentations* (British press) and *negative other-presentation* (Romanian migrants). By employing CDA, the second and third research questions are answered, regarding the stereotypes of Romanian people presented in the British press and also how these stereotypes impact the discursive construction of Romania’s nation brand.

The corpus contains a total of 271 news items from the British quality press (*The Guardian*, *The Independent*) and from the tabloids (*Daily Mail*), discussing the topic of Romanian migrants in UK, published in the period 1st of January 2013–31st March 2014. I selected this period because it is linked with the intensification of the migration theme in British press. Furthermore, at the beginning of 2013, the British Government has launched a negative campaign in order to discourage potential migrants from Romania and Bulgaria to come to Britain. I consulted the online editions of the British newspapers and I searched for key terms such as ‘Romanian migrants’, ‘anti-immigration discourses’, ‘Romanian people in Great Britain’ or ‘1st of January 2014’. After searching in the online editions, I found 1238 news items, that mentioned the topic of Romanian migrants in Great Britain, but only 271 articles were relevant for the analysis.

The news items were content analyzed (*The Guardian*; N=76), *The Independent*, N=65; and *Daily Mail*, N=130, and the unit of analysis was the article. Based on inductive reasoning, following Matthes and Kohring’s (2008) approach on identifying news frames, I identified the frames and function frames in a sample of 20% of the corpus. The frames coding was applied to the news items, evaluating with 1 the presence of a certain frame, and with 0 the absence of a frame.

5. RESULTS

The frames were identified from a close reading of a 20% sample of texts. Each frame was coded using Entman’s framing functions. The dependent variables employed in the content analysis were: define problems, diagnose causes, make moral judgments, and suggest remedies. There were differences between the frames found in the British quality press and the British tabloid press, therefore a separate analysis was needed to understand the journalists’ practices and roles in two different media formats.

The British press is divided into three sectors: ‘quality press’, ‘middle market’ press and ‘red top’ tabloids (McNair, 2009: 87). *The Guardian* and *The Independent* are classified into ‘quality press’, and the first one has a Berliner format, while the second one has a tabloid format. On the other hand, *Daily Mail* is

a ‘red top’ tabloid, with a large circulation in UK (1,780, 565 per month). In the category of ‘quality press’, *The Guardian* has an average circulation of 207,958 per month, while *The Independent* has a circulation of 66,567 per month (Audit Bureau of Circulations, UK, 2014)¹.

In what concerns the political affiliations of British newspapers, Patterson and Donsbach (1996) claim that “*The Guardian* and the *Daily Mirror* are among the few national newspapers on the political left, while the *Daily Telegraph*, *Times*, *Daily Mail*, *Sun*, *Daily Express*, *Star*, and *Today* are among the many of the right” (1996: 459). Therefore, *The Guardian* and *The Independent* are likely to be favorable to economic migration, whereas *Daily Mail* tends to be negative.

5.1. FRAMES EMPLOYED BY THE BRITISH TABLOID AND QUALITY PRESS

The results show that there are 7 media frames present in the press. In fact, the 18 coded variables were systematically grouped together, leading to 7 dominant frames. A frame is, in fact, the sum of frame elements (define problems, diagnose causes, make moral judgments, and suggest remedies). First of all, the economic frame insists on the migration costs and economic consequences of migration. The educational frame is based on the impact of Romanian students that study in the UK, considering the maintenance they receive from the state. Furthermore, the political frame is linked with the political voices present in the debate of Romanian migrants. The social benefits frame refers to the Romanian migrants abusing the social benefits system in Great Britain (NHS, housing, benefits for families, children etc.). The employment frame entails presenting stories of Romanians that work in the UK. The national security frame emphasizes the fact that Romanians are a threat to the security of the UK citizens, because of crimes, begging, and pickpocketing. Finally, the EU policy frame is based on the mentioning of freedom of movement in relation with migration.

Figure 1 shows the frames frequencies in the quality and tabloid press, comparatively. The quality press (*The Guardian*, *The Independent*) focuses more on the economic consequences of migration, discussing about threats and benefits of Romanian migrants coming to work in the UK. Conversely, the tabloid press (*Daily Mail*) uses the economic frame to discuss about Romanian migrants as a threat to the economy. As for the education frame, only 5 percent of the articles mentioned Romanian students that study in Britain. Thus, the educational frame is more present in the quality press.

The political frame is used by both quality and tabloid newspapers, mentioning political actors in order to shape the arguments about Romanian migration. The voices of the politicians are used by the journalists as chiefly expert or elite, recognized sources. In doing so, it construct groups – such as migrants –

¹ Audit Bureau of Circulations UK, <http://abcstandards.org.uk/>, accessed on 12 May 2014.

from a distance, without exploring their beliefs, identities and lives in host societies (Beciu, 2011: 166). In fact, the press may employ expert or elite knowledge to gain a false legitimacy through the use of fallacies. The most quoted official sources in the quality press were the British Prime Minister, David Cameron, the UK Immigration Minister, Mark Harper, The Labour Government, the Home Secretary, Theresa May, The Bulgarian President, Rosen Plevneliev, the Romanian Prime Minister, Victor Ponta, the Romanian Ambassador to the UK, Ion Jinga, UKIP, Nigel Farage, and the pressure group arguing for tighter immigration controls, Migration Watch. In what concerns the tabloid press, the most quoted official sources were the British Prime Minister, David Cameron, the UK Immigration Minister, Mark Harper, the Home Secretary, Theresa May, Tony Blair, the Labour Government, Torry MPs, the Romanian Prime Minister, Victor Ponta, the Romanian Ambassador to the UK, Ion Jinga, UKIP, Nigel Farage, the pressure group arguing for tighter immigration controls, Migration Watch, and Sir Andrew Green, of the Migration Watch. An interesting thing here is that *Daily Mail* employs the political frame more often (*Figure 1*). Quoting political actors may also function as an argument to sustain a certain position about migration.

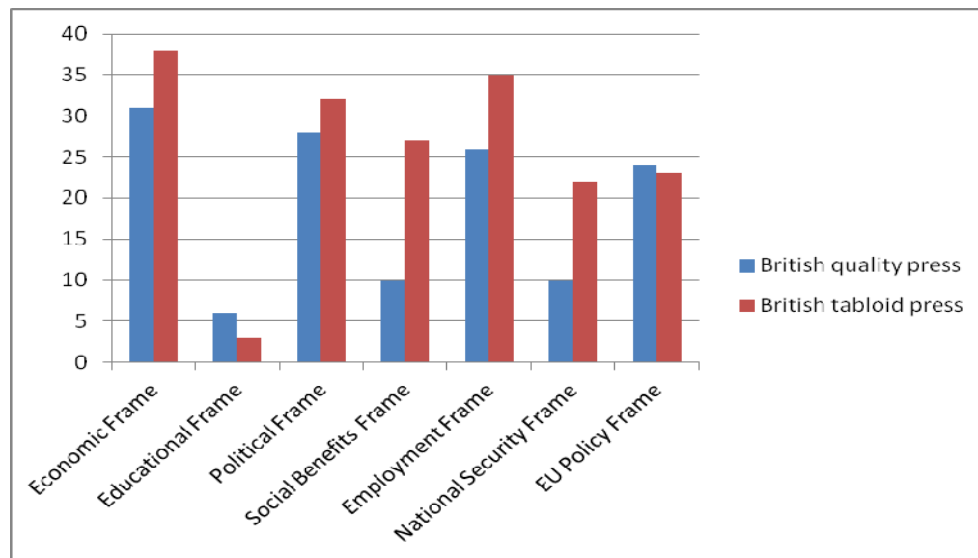

Figure 1 – Frames in the British press.

A great difference of coverage is to be seen when framing the social benefits of Romanian migrants in the UK. In fact, the social benefits frame is much more present in the tabloid press, in stories about Romanian people that abuse the benefit system when coming to Britain. As for the employment frame, it is used especially in the tabloids, presenting Romanians that work in the UK and threaten the jobs of British people. A significant difference in frame frequencies is found in the news

talking about national security issues. Therefore, the tabloid press reveals more frequently the crimes made by Romanian people, presenting them as a threat to the security of the citizens (The Romanian Roma around Marble Arch, a camp of Romanians living near Hendon Football Club, the rate of criminality in London, begging, and pickpocketing). Consequently, the tabloids are more interested in the human interest issues, while the quality press presents news from an expert position.

The EU policy frame is covered by both quality and tabloid press, mentioning the effects of the freedom of movement on the migration issue. Regarding this, the quality press employs this frame more frequently, discussing about the implications of the EU policies in terms of advantages and disadvantages for the UK.

5.2. STEREOTYPES OF ROMANIAN PEOPLE IN THE BRITISH PRESS

Stereotypes are often linked with the representations of certain groups in some specific contexts. In what concerns the national stereotypes, they can shape the way a nation is seen on the global stage. Walter Lippman (1922) has utilized the notion of “stereotype” in relation to the fact that people act based on mental representations, which are built on “abusive generalizations”. Furthermore, national stereotypes are the first step in developing the nation brand (Widler, 2007; Jansen, 2008). Considering these facts, every culture is to be defined through the opposition ‘Us’ – ‘Them’, so the collective identity of a nation is based on comparison with other states or on assimilation and differentiation processes. For example, the nation branding campaigns appeal to stereotypes in order to differentiate themselves on the competitive market. Continuing this idea, Billig (1996a: 189) argues that “the iconographic stereotype of ‘our’ national character was created in contrastive differentiation from the stereotype of ‘them’”. In this sense, there is an implied argumentative dimension within the stereotype”. Furthermore, stereotype content is defined as to maximize perceived intragroup similarity and intergroup difference.

In this article, the stereotypes of Romanian people as portrayed in the British media are not always explicitly addressed. The journalist from the press constructs stereotypes about Romanian immigrants in their stories, as it is argued in the following sections.

In the quality press, Romanians and Bulgarians are often referred to as “EU migrants”, “A2 nationals” or “EU nationals”, the journalists thus raising the question of the number of people that are likely to come to Britain on 1 January 2014, when EU restrictions will be lifted. By framing Romanian people as “EU migrants”, the British journalists construct a stereotype, considering them as a threat to their country. They also mention the fear of invasion, comparing this phenomenon with the invasion of Poles in 2004. The number of Romanians and Bulgarians estimated to come to Britain reaches 35,000.

The economic migration is one of the main themes discussed in the quality press (“Bar on migrant workers ‘leads them to stay longer in UK and bring families’”, Daniel Boffey, 8 February 2013, *The Guardian*, “Government considers EU immigration cap of 75,000 a year”, Rajeev Sval, 15 December 2013, *The Guardian*). The British journalists argue that the government’s restrictions on Romanians working in the UK actually encourage migrants to stay and bring their families. On the other hand, they also present the benefits of migration: *In spite of a surge of anti-immigrant rhetoric from leading politicians, British people are happy to accept migrants from the East of Europe who learn English, get a job, pay taxes and become part of their local community*. (Daniel Boffey, 28 December 2013, *The Guardian*) Headlines such as “Fears unfounded: The public debate is becoming ever more xenophobic, but the reality is that foreign workers are good for Britain” (Editorial, 18 December 2013, *The Independent*), “Flood of Romanian and Bulgarian migrants ‘unlikely’, says report” (Nigel Morris, 5 April 2013, *The Independent*), “Ignore the xenophobic hysteria and welcome our EU neighbours. Britain is in the Orwellian middle of a Two-Minute Hate, but a Two-Year Hate” (Boyd Tonkin, 27 December 2013, *The Independent*), or “Mass immigration ‘unlikely’, as millions of Romanians and Bulgarians find work elsewhere” (Andy McSmith, 1 January 2014, *The Independent*) prove the quality press’s position in what concerns the immigration issue. Therefore, one can identify a pro-migration position, reinforced by the argument of a “xenophobic hysteria” present in the public debate.

On the other hand, in the tabloid press, Romanians and Bulgarians are also referred as “EU migrants” or “EU nationals”, mentioning large numbers of migrants from Romania and Bulgaria that will come in UK. The economic argument is that wages are up to five times higher than in their native countries (Romania and Bulgaria).

The tabloid press manages to create a “hysteria” regarding the number of people from Romania and Bulgaria heading to the UK. Headline and leads such as “120,000 Romanians and Bulgarians have already moved to Britain: Census shows in some parts of the country one in ten are Eastern European” (Steve Doughty, 26 March, *Daily Mail*), “A Romanian beggar and her child at one of London’s Marble Arch. Hundreds of thousands are expected to arrive, in a wave similar to the one that followed Poland’s accession in 2004” (James Slack, 18 February 2013, *Daily Mail*), “Britain faces fruit shortage next year as Romanians and Bulgarians are set to flood in to cities and desert countryside” (Steve Doughty, 15 February 2013, *Daily Mail*), “It is estimated that more than 700,000 people from Romania could try to find work and settle in Britain” (Steve Doughty, 11 June 2013, *Daily Mail*), “Sold out! Flights and buses full as Romanians and Bulgarians head for the UK” (Arthur Marin, John Stevens, 31 December 2013, *Daily Mail*) prove the anti-immigration position of the *Daily Mail* tabloid.

The British journalists often identify themselves with the British nationals, using the plural form of the first person pronoun *our*:

Immigration from Bulgaria and Romania from January seems unlikely to be on the same scale as from Poland and elsewhere in 2004 as many Bulgarians and Romanians will choose to settle in Germany or Italy – but frankly no one knows how many will come. Our population is already raising faster than in any other country in Europe, with one-third of this the result of immigration. The pressures on infrastructure and employment can no longer be ignored. (Sarah Wollaston, 25 November 2013, The Guardian).

As an alternative to the politics of deception and displacement activity, we might accept that our membership of the EU brings far more benefits than costs, but understand that in the absence of dependable labour standards, housing and other essentials, it could well fall into disrepute. (John Harris, 23 December 2013, The Guardian).

In the first example, one can notice forms of *positive self-presentation* of British people and *negative-other presentation* of Romanians and Bulgarians. The implicit assumption is that Romanian and Bulgarian migrants put pressure on the British infrastructure and employment. Furthermore, the journalist is posed in a high-power position, suggesting the *dominance of the power elites* (Van Dijk, 1993). *Constructive strategies* are also present, because of the use of the personal pronoun ‘our’, which implies the British national group and marginalizes the ‘other group’ – Romanian migrants. In the second example the pronoun ‘our’ suggests the fact that the British journalist appeals to national identity symbols to encourage citizens to be part of the public debate. The issue presented is related to the EU membership, suggesting an ideological discourse, based on the implicit assumption that immigration has an effect towards the bottom of the labour market. Hence, forms of *positive self-presentation* of Great Britain are present, along with *forms of negative-other presentation* of the EU migration. In Van Dijk’s perspective, “ideological discourse is generally organized by a general strategy of positive self-presentation (boasting) and negative other-presentation (derogation)” (2006: 126).

Another aspect worth mentioning is the way in which stories of Romanian people living in Great Britain are presented in the British quality press:

I am a Romanian living in the UK and I must say that until now I didn’t really care much about my nationality. I never did because I find it really difficult to label myself as being of a certain nationality. As far as I was always concerned I am not really Romanian or European or really any nationality because to me that just doesn’t matter. It just happened that some decades ago I was born in a place on earth that people call Romania, that carries a certain history and has certain problems but also offers certain benefits. I didn’t choose it and maybe if someone gave me the choice I would have very much liked to be born in a country where everyone seems to suffer of post-colonial pride, in a nice middle-class family in London or anywhere in Britain, in an old Victorian house with a nice garden. (The Guardian, 3 January 2014).

I feel that both Romanians and Bulgarians have this “underdog” status attached to them to say the least; we got used to being told that we aren’t that great. Why? I guess we had a rough political background and now we’re still struggling to readjust and align ourselves to “Western” standards. I am not saying we’re ages away, but we’re not there yet. (The Guardian, 3 January 2014).

The first example mentions a Romanian which considers that nationality is not very important: “As far as I was always concerned I am not really Romanian or European or really any nationality because to me that just doesn’t matter”. One can notice the presence of *perpetuation and justification strategies*, because the argument implied is that being part of a certain nationality (in this case Romanian) may be harmful. Even if the source uses the personal pronoun ‘I’, it does not imply a national identity discourse. Paradoxically, the person identifies itself more with British people than with Romanian people. The second example, on the other hand, is built on *constructive strategies*, using the personal pronoun ‘we’ as a linguistic procedure to constitute the Romanians national group. One can identify forms of *positive other-presentation* of Great Britain, because the source argues Romanians should align to “Western” standards, seeing it as a positive model to be considered for the country development.

In the tabloids, Romanians are portrayed as being fraudsters, criminals, beggars, pickpockets, and poor. For example, one headline from *Daily Mail* stated: “Romanian arrested at seven times rate of Britons: 800 held in London last month” (Chris Greenwood, 13 December 2013). In the article, the British journalist also mentioned numbers to strengthen the arguments, such as “for every 1,000 Romanians in London 183 are arrested”. The strategy of discourse is based on differentiation, because the journalist from *Daily Mail* compares the delinquency rate of Britons with the number of Romanian people arrested in London. The argument is not very well constructed, as we can identify the fallacy of a false analogy between the two nations. The British journalist also quotes an official source in order to give fallacious legitimacy to the argument: “Police say that for every 1,000 Romanians in London, 183 are arrested. This compared to 26 Britons per 1,000.” One can also identify here the *dominance of the power elites*, in this case constituted by the British tabloid press.

The journalist uses *constructive strategies* when he talks about a “we-group”, appealing to the national solidarity and union of British citizens: *the last thing we want is another surge of migrants; we would like to protect our own borders but are unable to do so* (Stephen Glover, 16 January 2013, *Daily Mail*). Here, the journalist has also a civic role, he involves the citizens to act and protect their country. The *strategies of positive self-presentation* (British people) and *negative other-presentation* (Romanian and Bulgaria migrants) generate a polarization between the two entities. The argument implied is that Romanians and Bulgarians

are a threat to the UK borders, which involves the presence of *perpetuation and justification strategies*.

Another question addressed in this article is whether stereotypes of Romanian people employed in the British media shape the discursive construction of Romania's nation brand. Foremost, stereotypes are linked to the nation brand, because they define mental representations of other nations. Thus, considering that nation branding is a public issue discussed in the media, the international perception of the country image gains a special attention. Romanian journalists started debating about the nation brand soon after the country started to promote its image in order to attract potential investors, diplomats or tourists. Besides this, the journalists insisted on the ways in which Romania is described in the international press.

The theme of Romanians migrating in other countries is a public issue discussed in the media. This discussion is related to the way in which the actions of the migrants influence the country image – a key element of the “symbolic capital” of the nation (Beciu, 2012a, my translation). Hence, in a post-communist country, the construction of the nation brand (nation branding) is not just a concept, it is also a type of public issue: “Nation branding passes from the area of institutional and expertise discourses into the area of the public sphere, and generally, in the public discourses, including the quotidian life” (Beciu, 2013: 43). Therefore, the theme of Romanian people migrating to the UK has launched an intense debate in the media about migration in relation with the national image building problem.

6. CONCLUSIONS

The public sphere is now constituted around networks of communication. With the fragmentation of mass media channels and audiences, various media such as digitized press and television become interactively connected. This raises the questions of how media mobilizes the citizens to be part of the public debate and how do media present a certain issue in order to reach its commercial objective.

To see how the British media frames the theme of Romanian immigration, this article presents a frames analysis of the British press. The results show that the quality press (*The Guardian*, *The Independent*) focuses more on the economic consequences of migration, discussing about threats and benefits of Romanian migrants coming to work in the UK, while the tabloids (*Daily Mail*) are more interested in emphasizing human interest issues, such as poverty, rough sleeping, crimes, and begging.

The frames used by the British journalists in the coverage of Romanian immigration may redefine the public sphere, by introducing private issues in public contexts. When portraying Victor Spirescu, one of the first Romanian migrants coming to Britain at the beginning of 2014, the tabloids present his personal life as a threat to the British citizens, mentioning that he is a drug user and he beat his former girlfriend. This way, the private interferes with the public issue of Romanian

migrants, creating a hysteria around this subject. The question that emerges here is whether journalists reconfigure the public sphere when framing a public interest subject. This may be an interesting starting point for future studies.

REFERENCES

1. ADUT, ARI (2012). "A Theory of the Public Sphere", *Sociological Theory*, nr. 30 (4), p. 238–262, American Association of Sociology, Sage Publications.
2. BALABANOVA, EKATERINA; BALCH, ALEX (2010). "Sending and Receiving: the Ethical Framing of intra-EU migration in the European press", *European Journal of Communication*, no. 25, p. 382–397, Sage Publications.
3. BECIU, CAMELIA (2013). "Discursive Representations of Migrants in Political Talk-Shows in Romania", *Revista română de sociologie [The Romanian Sociology Journal]*, no. 1–2, p. 41–62, Bucharest.
4. BECIU, CAMELIA (2011). *Sociologia comunicării și a spațiului public [Sociology of communication and public space]*, Iași, Editura Polirom.
5. CARPENTIER, NICK (2011). *Media and Participation. A site of ideological-democratic struggle*, UK: Intelect Books.
6. CARTER, MICHAEL J. (2013). *The Hermeneutics of Frames and Framing: An Examination of the Media's Construction of Reality*, Sage Open, p. 1–12, Sage Publications.
7. COMAN, MIHAI (2007). *Introducere în sistemul mass-media [Introduction in the mass-media system]*, Iași: Polirom.
8. COULDRY, NICK (2008). "Mediatization or mediation? Alternative understandings of the emergent space of digital storytelling", *New Media & Society*, vol. 10 (3), p. 373–391, Sage Publications.
9. DEKAVALLA, MARINA (2010). "Text, war and waiting list: The construction of national identity in newspaper coverage of general elections after devolution", *Discourse & Society*, nr. 21 (6), p. 638–654, Sage Publications.
10. DENT, CHRIS (2008). "«Journalists are the confessors of the public», says one Foucaultian", *Journalism*, vol. 9 (2), p. 200–219, Sage Publications.
11. DE VREESE, CLAES H., JOCHEN, PETER; SEMETKO, HOLLI A. (2001). *Framing Politics at the Launch of the Euro: A Cross-National Comparative Study of Frames in the News*, *Political Communication*, vol. 18, no. 107, p. 107–122, Taylor & Francis.
12. DE VREESE, CLAES H. (2005). "News framing: Theory and typology", *Information Design Journal and Document Design*, no. 13 (1), p. 51–62, John Benjamins Publishing Company.
13. DOLON, ROSANA; TODOLI, JULIA (2008). *Analysing Identities in Discourse*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
14. ENTMAN, ROBERT M. (2003). "Cascading Activation: Contesting the White House's Frame After 9/11", *Political Communication*, no. 20, p. 415–432, Taylor & Francis Group.
15. ENTMAN, ROBERT M. (1993). "Framing: Towards Clarification of a Fractured Paradigm", *Journal of Communication*, no. 43 (4), p. 51–58.
16. FRYBERG, STEPHANIE; STEPHENS, NICOLE M.; COVARRUBIAS, REBECCA; MARKUS, HAZEL ROSE; CARTER, ERIN D.; LAIDUC, GISELLE A.; SALIDO, ANA J. (2012). "How the Media Frames the Immigration Debate: The Critical Role of Location and Politics", *Analyses of Social Issues and Public Policy*, vol. 12, no. 1, p. 96–112.
17. GAMSON, WILLIAM A.; CROTEAU, DAVID; HOYNES, WILLIAM; SASSON, THEODORE (1992). "Media Images and the Social Construction of Reality", *Annual Review of Sociology*, vol. 18, p. 373–393.
18. GOFFMAN, ERVING (1987). *Frame Analysis*, New York: Harper & Row.

19. HABERMAS, JURGEN (2005). *Sfera publică și transformarea ei structurală* [*The Structural Transformation of the Public Sphere*], translated by Janina Ianoși, Bucharest: *comunicare.ro*.
20. HASLAM, S.A.; TURNER, J.C.; OAKES, P.J.; MCGARTY, C.; HAYES, B.K. (1992). "Context-dependent variation in social stereotyping: the effects of intergroup relations as mediated by change and frame of references", *European Journal of Social Psychology*, no. 22, p. 3–20.
21. LIPPMAN, WALTER (1922). *Public Opinion*, New York: Free Press.
22. LAKOFF, GEORGE; FERGUSON, SAM (2006). *The Framing of Immigration*, Berkeley: The Rockridge Institute.
23. LIVINGSTONE, SONIA (2005). *Audiences and Publics: When Cultural Engagement matters for the Public Sphere*, Bristol: Intellect.
24. LIVINGSTONE, SONIA [1990] (1998). *Making Sense of Television. The psychology of audience interpretation, second edition*, London: Routledge.
25. MIEGEL, FREDRIK; OLSSON, TOBIAS (2012). „Civic Passion: A Cultural Approach to the 'Political'”, *Television & New Media*, p. 1–15, Sage Publications.
26. NICHOLS, BILL (2001). *Introduction to Documentary*, Bloomington: Indiana University Press.
27. OLINS, WALLY (2002). "Branding the Nation – the Historical Context", *Journal of Brand Management*, no 9 (4–5), p. 241–248, consulted in the 28th of July, 2013, Sage Publications.
28. PAN, ZHONGDANG; KOSICKI, GERALD M. (1993). „Framing Analysis: An Approach to News Discourse”, *Political Communication*, vol. 10, p. 55–75, Taylor & Francis.
29. PATTERSON, THOMAS E.; DONSBACH, WOLFGANG (1996). *News Decisions: Journalists as Partisan Actors*, *Political Communication*, no. 13, p. 455–468, Taylor & Francis.
30. POLSON, ERIKA; KAHLE, SHANNON (2010). *Limits of National Discourse on a Transnational Phenomenon: A Case Study of Immigration Framing in the BBC Online*, *International Communication Gazette*, vol. 72 (3), p. 251–268.
31. REESE, STEPHEN D. (2001). "Framing Public Life. A Bridging Model for Media Research" in *Framing Public Life: Perspectives on Media and our Understanding of the Social World*, Stephen Reese, Oscar Gandy, and August Grant, p. 7–31, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
32. SCHEUFELE, D.A. (1999). *Framing as a theory of media effects*, *Journal of Communication*, vol. 49, no. 1, p. 103 – 122.
33. SEMETKO, H.A.; VALKENBURG, P.M. (2000). "Framing European Politics: A Content Analysis of Press and Television News", *Journal of Communication*, 52(2), 93–109.
34. TAIT, SUE (2011). "Bearing witness, journalism and moral responsibility", *Media, Culture & Society*, no. 33 (8), p. 1220–1235, Sage Publications.
35. THOMPSON, JOHN B. (1995). "The Media and Modernity", *A Social Theory of The Media*, Cambridge: Polity Press.
36. TUCHMAN, GAYE (1978). *Making News. A Study in the Construction of Reality*, The Free Press: New York.
37. VAN DIJK, TEUN (2006). "Ideology and Discourse Analysis", *Journal of Political Ideologies*, vol. 11, no. 2, p. 115–140.
38. VAN DIJK, TEUN (1993). „Principles of Critical Discourse Analysis”, *Discourse & Society*, vol. 4, no. 2, p 249–283, Sage Publications.
39. VAN GORP, BALDWIN (2007). "The Constructionist Approach to Framing: Bringing Culture Back In", *Journal of Communication*, vol. 57, p. 60–78.
40. VAN GORP, BALDWIN (2005). "Where is the Frame? Victims and Intruders in the Belgian Press Coverage of the Asylum Issue", *European Journal of Communication*, vol. 20 (4), p. 484–507, Sage Publications.
41. WODAK, RUTH; MEYER, MICHAEL [2009] (2014). *Methods of Critical Discourse Analysis. Second Edition*, Sage Publications, Bell&Bain: Glasgow.
42. WODAK, RUTH; DE CILLIA, RUDOLF; REISIGL, MARTIN (1999). "The discursive construction of national identities", *Discourse and Society*, vol. 10 (2): 149–173, Sage Publications.
43. YUVAL-DAVIS, NIRA (2011). *The Politics of Belonging: Intersectional Contestations*, London: Sage Publications.

MATERIALISTIC VALUES, SHOPPING, AND LIFE SATISFACTION IN ROMANIA

VALERIU FRUNZARU*
ELENA MONICA POPA

ABSTRACT

Numerous studies have shown that generally materialists are less happy than those lower in materialism. Several studies confirm that people who experience a lower level of life satisfaction are more interested in shopping; therefore materialism determines directly and indirectly (mediated by life satisfaction) the desire of going shopping.

There are only few studies that deal with this topic within Romanian consumers. The conceptual model proposed here was tested on a convenience sample of 390 Romanians. Using structural equation modelling, our findings confirm the hypothetical model only partially. Materialism leads to life dissatisfaction and shopping, but life dissatisfaction does not increase shopping. To the contrary, there is a positive relationship between life satisfaction and the desire for shopping. One possible explanation is that Romanians perceive materialism as a positive attitude. Anyway, nuances should be considered regarding the role of money and possession in bringing life satisfaction.

Keywords: materialism, materialist scale, shopping, life satisfaction.

INTRODUCTION

Since the fall of the communist regime, Romanian society has been living the experience of the market economy, characterized by the affluence of products and services, the advertising which exhilarates consumption and the hope of a life full of satisfaction, respectively by the presence of materialistic values. The product and service purchase, the contentment achieved after exploiting them and the belief that, for instance, owning a bigger house, a more expensive car or famous branded clothes represent indicators of success. The presence of materialistic values is associated with the opinion that achieving certain goods or some high earning will lead to a happier life. In this context of consumption society boost it is necessary to study the relationship between materialism, shopping, and life satisfaction in the Romanian society.

* Facultatea de Comunicare și Relații Publice (SNSPA), e-mail: valeriu.frunzaru@comunicare.ro.

Thorstein Veblen (1889/2009) tackled the issue of the ostensive luxury and consumption as indicators of material wealth. Goods consumption represents a proof for the pecuniary power to the leisure class, and “in order to gain and to hold the esteem of men it is not sufficient merely to possess wealth or power. The wealth or power must be put in evidence, for esteem is awarded only on evidence.” (Veblen, 1989/2009, p. 43). The American economist and sociologist with Norwegian roots critically analyses the life style of wealthy people, who are mostly preoccupied with spending money on products, which are not really necessary, and spending their time profitlessly. After a century since the appearance of Thorstein Veblen’s well known work, Marsha L. Richins and Scott Dawson (1992) approach the issue of materialism starting from the idea that the American society is consumerist, its life style being characterized by a strong interest in product purchase. Therefore, the economic development of the American society has been related to extending the importance granted to consumerism from a limited group of the population, the leisure class, to a wider segment, datum that lead to naming the whole society as a consumerist one.

Some researchers associated the increasing of incomes not only with the development of the consumption-based behaviour but also with the direction towards other satisfactions than the materialistic ones. In this regard, Amitai Etzioni (2001/2002, p. 70) states that in the post-abundance society people become the advocates of the “voluntary simplicity”, that is of the abandoning, at will, of the materialistic sources in favour of the spiritual satisfaction sources. As early as 1971, Ronald Inglehart revealed that, once the economic security achieved, the young generations attach importance to “a set of «post-bourgeois» values, relating to the need for belonging and to aesthetic and intellectual needs” (Inglehart, 1971, p. 991–992). After three decades, Roy and Anderson (2000) show that there are people in the USA that share the values of creative culture, namely values orientated, among other things, towards interpersonal relationships, expressing one’s self and spiritual progress. A research on Romanian students points out that people who share the values of creative culture are interested in the spiritual values and in having a professionally stimulating job, even if it is associated with a lower salary (Frunzaru & Ivan, 2011).

This paper presents the results of a survey that has as a general objective the acquaintance with the relationship between the materialistic values, consumption behaviour and life satisfactions.

The field of study literature which underlies our research can be divided in three sections. Firstly, we will analyse the concept “materialistic values” specific to consumption society, in which advertising plays a key role in stimulating the purchase of products and services. Secondly, we will tackle the relationship between materialism and consumption behaviour. Thirdly, we will tackle the relationship between materialism and overall life satisfaction, and particularly satisfaction regarding family, friends, and income.

1. MATERIALISTIC VALUES – DEFINITIONS AND MEASUREMENT

Approaching the materialistic values, as well as any other values, implies the risk of ideologization of the scientific discourse. A critical analysis of contemporary society can be achieved from the perspective of the arguments brought against the world that attaches more importance to material goods and less importance to spiritual goods. For instance, Jean Baudrillard (1970/2005, p. 29) considers that the multiplication of the material goods and services leads to an opulent life in which people are no longer surrounded by other people, but by objects. Karl Marx (1867/1960, vol. I, p. 110) had a critical perspective a hundred years ago, stating that, similarly to religion, “the products of the human brain appear as autonomous figures endowed with a life of their own, which enter into relations both with each other and with the human race”. Thus, goods are seen as objects, without noticing the social relations among them, fact named by the author “commodity fetishism” (Marx, 1867/1960, vol. I, p. 110). Therefore, discussing the materialistic values and operationalizing this concept pose theoretical and methodological problems. However, we will use the terms: “materialistic values”, “materialism”, or “materialistic people” without giving them negative connotations.

We have to mention that materialistic values do not have any connection (a direct connection, at least) with the philosophical concepts which explain the ontological reality through the existence of matter, but they represent the importance given to materialistic goods by individuals as members of society. In the *Dictionary of Sociology*, edited by Gordon Marshall (1994/2003, p. 350–351), the concept of “materialism” is defined from three perspectives; the first one confers a derogatory connotation to the term, and the others refer to metaphysical or Marxist approaches. Hereby, from the first perspective, materialism refers to the prevalent aspiration to sensuous pleasures, material possession or physical comfort, detrimentally to any superior spiritual or moral values (Marshall, 1994/2003). In *The Blackwell Dictionary of Sociology*, Allan G. Johnson (1995/2007) considers that “materialism” has two acceptances: one as a cultural value and the other as a materialistic explanation of social life (referring to Karl Marx’s view). We can notice that, while in the first definition the materialistic values are associated with that hedonism offered by material possession, in the second definition, which is similar to Thorstein Veblen’s approach, the materialistic values offer the possession of objects a role of social dignity.

More dimensions of materialism are underlined by Marsha L. Richins and Scott Dawson (1992), who consider that people who share these values are focused on the purchase of goods, they think that the purchase of goods is a way of obtaining happiness and the possession of goods is an indicator of success (Richins & Dawson, 1992, p. 304). Therefore, the two authors developed a materialism scale with three subscales: “centrality”, “happiness”, and “success”. Hence, materialists place possessions and their acquisition in the centre of their lives, aim

at pursuing happiness rather by the purchase of goods than by other means (such as interpersonal relationships or life experience), and tend to judge their or others' success by the number or quality of the possessions achieved.

The importance of material goods considered to be necessary in the pursuit of happiness is underlined by Marsha L. Richins (1987), who states that the materialistic values specific to the consumption society correspond to the "idea that goods are a means to happiness; that satisfaction in life is not achieved by religious contemplation or social interaction or a simple life, but by possession and interaction with goods" (Richins, 1987, p. 353).

Russell W. Belk (1985) developed a materialism scale with three subscales in order to measure possessiveness, nongenerosity, and envy. Compared with Richins and Dawson (1992), Belk (1985) defines materialism by the focus laid on interpersonal relationships, and by taking into consideration the influence of people's feelings about objects on their interaction with other people. "Possessiveness" is the inclination to retain control or ownership of one's possession, materialistic persons being worried about people taking their possessions. Belk (1985) defines "nongenerosity" as unwillingness to give or to share possessions with others. In this regard, a materialistic person agrees with the item "I don't like to lend things, even to good friends". Belk (1985) consider that "envy" is the desire for others' possessions, be they objects, experiences and persons. Therefore, another distinction between Richins and Dawson's (1992) and Belk's (1985) scales is that in the first scale there is only one subscale that measures the way in which materialists compare themselves with other people (subscale "success"), when in the second scale all three subscales focus on this trait aspects of living in the material world.

In order to measure the relationship between media exposure, materialism, and life satisfaction, Richins (1987) elaborated a simpler scale, namely a six item-scale, where four items measure "personal materialism" and two items measure "general materialism". Personal materialism consists in the fact that people consider that they would be happier if they had enough money to buy anything they want. General materialism reflects the general belief that money can bring happiness. Therefore Richins's scale (1987) underlines the importance granted to possessions and to the belief that owning goods can bring happiness.

To sum up, we can say that materialism is the emphasis on material things, and the people that share these values consider that owning and possessing commodities bring happiness and offer a higher prestige. As a personality trait, materialism is shared by people that are possessive, and envious, while lacking generosity. In this article, we focus only on the materialism defined as the appreciation to a higher extent of the possessions seen as source of happiness and success.

2. MATERIALISM VALUES AND CONSUMPTION SOCIETY

Numerous studies realized on all continents, in different cultures, have shown that there is a significant relationship between materialism and consumption. A cross-cultural study run in USA and South Korea showed that for Korean sample materialism might have a stronger impact on the consumption, while for USA sample there are higher levels of brand engagement (Flynn *et al.*, 2013). At the same time, this study shows that even if materialism scales performed well in the translated form, the failure of the factor analysis proves that “materialism is culturally dependent and so materialism measures are culturally dependent too” (Flynn *et al.*, 2013, p. 62).

A survey realized in India shows that the more materialistic Indian consumers tend to have a more favourable attitude to television advertising and display higher consumption innovativeness (Mishra & Mishra, 2012). At the question if materialism is an universal construct that can be measured through the same scale everywhere, the authors show that Richins and Dawson (1992) scale of materialism administrated on an Indian sample has high reliability, convergent validity, and discriminant validity.

A research conducted in Malaysia confirms that materialism has a significant influence on compulsive buying. Moreover, credit card misuse was directly related to materialism, budget constraint, impulsive buying and compulsive buying (Asiaah *et al.*, 2014, p. 66). Consequently, the authors mentioned above consider that the relationship between materialism, compulsive buying and credit card misuse raises the problem of the need to educate the public about prudent financial planning and responsible credit card usage.

The acculturation to global consumer culture and the consequences regarding consumer behaviour and materialism were measured in Nigeria by Steven Lysonski and Srinivas Durvasula (2013). The findings show that acculturation leads to materialism to some extent, in the context where the respondents were exposed to marketing activities of multinationals, English language usage, social interactions, and global mass media.

In Europe, Otero-López *et al.* (2010) analyzed the relationship between materialism, life satisfaction and addictive buying on a Spanish sample. By using structural equation modelling, the findings show that materialistic people determine addictive buying directly and mediated by life satisfaction. A study realized on a Spanish female sample proves that anxiety and depression mediate the effects of materialism dimensions on addictive buying (Otero-López & Villardefrancos, 2013).

In summary, we can consider that materialism values and consumption society are interrelated. Consumption society, through advertising, encourages the presence of the materialistic values and, at the same time, materialism emphasizes the acquisition of goods specific to consumption society. Much more, for materialistic people buying famous brands, sometimes in a compulsive way, it is a solution to own products that show their (material) success.

3. MATERIALISM AND LIFE SATISFACTION

Studies consistently show that materialists are less happy in general than people lower in materialism (Nickerson *et al.*, 2007, Sirgy *et al.*, 2012, Sirgy *et al.*, 2013, Atay *et al.*, 2010, Otero-López *et al.*, 2010, Baker *et al.*, 2013.). Nickerson *et al.* (2007) make an elaborated analysis of the studies regarding the impact of materialism on human life. For example, the authors underline studies that show that materialism negatively relate to agreeableness, self-esteem, self-actualization, educational level, openness to experience, and religious values. At the same time, materialism positively relates to narcissism, Machiavellianism, right-wing authoritarianism, hedonistic values, importance of security, need for recognition, and financial security. The survey conducted by Nickerson *et al.* (2007) proves that the stronger are the financial aspirations, the lower is the overall life satisfaction. Therefore, materialism correlates with a series of constructs, particularly with financial aspirations, that diminish overall life satisfaction.

A survey realized by Sirgy *et al.* (2012) in Australia, Bosnia and Herzegovina, Germany, Egypt, Korea, Turkey, and the USA shows that the exposure to advertising, perceived to be materialistic, contributes to materialism. In turn, materialism leads to various standards of comparison in making judgments about the standard of living. The higher is the level of aspirations the more negatively is evaluated the standard of living. A similar study published in 2013 by Sirgy *et al.* shows that materialism may lead to life dissatisfaction when people evaluate their standard of living using fantasy-based expectations. Consequently, it is not materialism per se that brings unhappiness, but the way in which people establish their standard of living: by using fantasy-based or reality-based expectations. A similar explanation of the relationship between materialism and life satisfaction is brought by Atay *et al.* (2010), where Joseph Sirgy is one of the authors. They discuss *ideal expectations* (people compare their own standard of living with that one pertaining to those who are “filthy rich”), *deserved expectations* (about what people consider they deserve), and *minimum-need expectations* (people consider that they need more money to make ends meet). Therefore, when people’s expectations are not based on their past material possessions, they become unhappy because of the gap between what they have or can have and what they would like to have.

A particular situation can be found in several religious countries. A study realized in Malaysia shows that stress partially mediates the relationship between materialism and life satisfaction (Baker *et al.*, 2013). The authors suggest that “materialistic values in such cultures are in conflict with religious beliefs and such values tend to create stress that adversely affects one’s well-being” (Baker *et al.*, 2013, p. 559). Thus, for many religious people materialism can lead to life dissatisfaction both directly and mediated by the stress brought by the incongruence between materialistic values and religious values.

Even if there are numerous studies that show the correlation between materialism and life dissatisfaction, only few of them explain systematically how materialism leads to unhappiness. Based on a survey realised on a random sample in USA, Marsha L. Richins (2013) analyzes if the acquiring products will make materialistic people happier. The findings show that materialistic people, compared to their peers, have higher positive emotions before purchase followed by hedonistic decline after purchase. Therefore, acquisition brings to materialistic people happiness especially before purchase and to a lesser extent shortly after the purchase of a desired object. Nevertheless, even if buying things bring happiness on a short term, research consistently shows that highly materialistic consumers are less happy than others (Richins, 2013, p. 14).

Joseph Sirgy (1998) considers that materialistic people experience life dissatisfaction because they have inflated and unrealistically high expectations regarding possessions. People that share materialistic values have *affective-based expectations* that are ideal and influenced by the comparison with the standard of living of others in their community, town, state, country, or other countries. The nonmaterialistic people have *cognitive-based* expectations that are predictive, and ability-based expectations as well. They compare their material situation with the wealth, income, and material possessions of their family, friends, neighbours and colleagues; therefore, they compare themselves with people like them. Based on these comparisons, when there is a higher gap between reality and expectations, people experience higher feelings of inequity, injustice, anger, or envy, fact that diminishes overall life satisfactions.

There are many studies that underline the negative impact of materialism on different aspects of living that consequently diminishes life satisfaction. Materialism can lead to loneliness (Pieters, 2013), work-family conflict (Promislo *et al.*, 2010), negative job satisfaction (Sardzowska & Li-Ping Tang, 2012, Richins & Dawson, 1992, Deckop *et al.* 2010), or psychological traits like low self-esteem, low level of self-actualization, and narcissism (Nickerson *et al.*, 2007).

While materialism leads to unhappiness, the satisfaction regarding family life, friends and money leads to overall life satisfaction. Joseph Sirgy *et al.* (1998) shows that there are top-down vertical spillover and bottom-up vertical spillover that explain the relationship between material satisfaction and overall life satisfaction. Generally, “overall life satisfaction is held to be a function of satisfaction within each life domain (job, family, personal health, leisure, material possessions, and so forth)” (Sirgy *et al.*, 1998, p. 105). Consequently, we can say that overall life satisfaction is negatively determined by materialism, and positively determined by satisfaction coming from family, friends and money.

To summarize, materialism leads to life dissatisfaction not only because of the negative correlation between the financial or material aspirations and the overall life satisfaction. However, in this paper we focus on the relationship between the desire of acquisition and possession of commodities and life

satisfaction. Accordingly, it is proposed that the higher is the level of materialism, the lower is the overall life satisfaction and the more intense is the desire for shopping.

4. MATERIALISM, SHOPPING, AND LIFE SATISFACTION. A POSSIBLE EXPLANATORY MODEL FOR ROMANIANS

There are only few studies that examine the presence of the relationship between materialistic values, life satisfaction and behaviour consumption in Romania. Based on the comparative qualitative research conducted in Romania and Turkey, Belk and Ger (1994) show that in Romania consumption is seen as a good thing and it is associated with wealthy life of the Western European society. Compared to Turkish buyers, Romanians want to buy everything, they are more innocent, confused, and frustrated. A study realized by Ger and Belk (1996) on 12 countries, including Romania, shows that there are differences regarding how students see materialism in different countries. For example, while the American students see materialism as weakness and excessive behaviour, Romanian students see materialism as an expression of empowerment, control and freedom. This qualitative and quantitative study revealed that Romanians are the most materialistic people, followed by USA, New Zealand, Ukraine, Germany and Turkey.

The studies realized by Belk and Ger (1994) and Ger and Belk (1996) were conducted immediately after the fall of the communist regime, when the Romanians discovered the free market and the possibility to buy everything they wanted (if they had money). This paper aims to see if there has been a relationship between materialism, consumption and life satisfaction after more than two decades since the end of the Ceaușescu's regime.

Other studies underline a higher interest of the Romanians in shopping in comparison with the Hungarian and Bulgarian consumers (Lascu *et al.*, 2001), their more positive attitudes toward online advertising than those of Americans and Chinese (Wanga & Sun, 2010), and that they started to shop more often in large stores (this is a phenomenon also occurring in other European countries) (Bălășescu, 2009). These results were attributed by researchers to cultural, technological and economical differences. Wanga Ying and Sun Shaojing (2010, p. 342) underline that "Romanians tended to believe that online advertising was more informative and credible than did American and Chinese consumers". Marius Bălășescu (2009, p. 12) considers that Romanian buyers have evolved from being naive, to being available and loyal up to being exigent and demanding. A similar position that evokes the behavioural and attitudinal change is emphasized by Ioana Abrudan (2014) who considers that shopping has become for Romanians not only a purchasing behaviour, but also a form of entertainment or a hobby.

Based on the theory presented in the first part of this article, we develop a theoretical model that reveals the direct and mediated (by overall life satisfaction)

relationship between materialism and the level of interest in going shopping (*Figure 1*). We hypothesize, also, that the overall satisfaction is positively determined by the satisfaction regarding family life, friends, and income, and negatively determined by materialism.

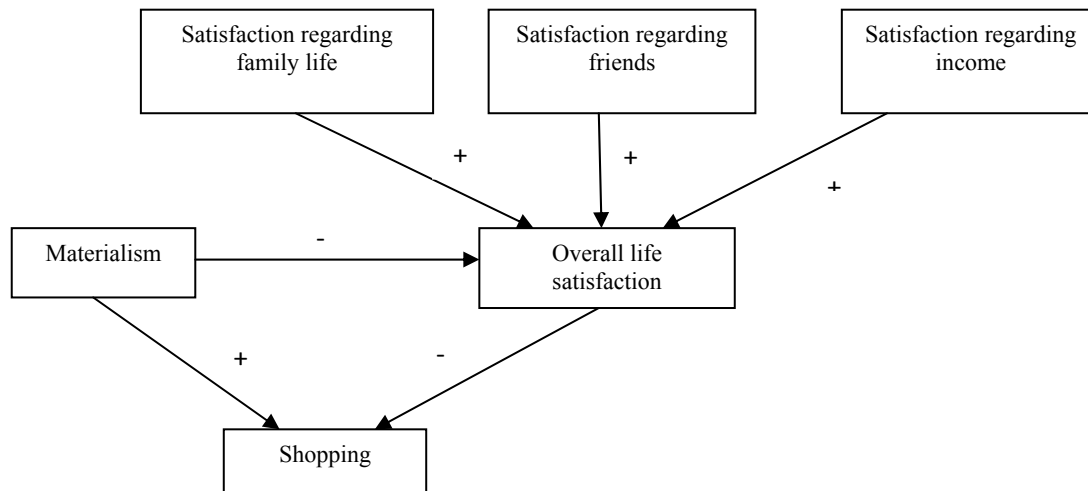

Figure 1 – Hypothesized model of the relationship between materialism, shopping, and life satisfaction.

5. METHOD

Sample

We conducted a sociological survey based on a convenience sample of Romanian consumers ($N = 390$). The majority of the respondents were women (57.8%), with higher education (58%), and employed (71.4%). The respondents' age was between 14 and 78 (mean=29.5, S.D.=10.6) and the majority of them (70%) was younger than 30 (skewness=1.62).

Measures

The materialistic values were measured with a six item-scale developed by Martha Richins (1987) and translated and adapted into Romanian. The alpha coefficient was 0.62 for all six items and 0.77 if the item "People place too much emphasis on material things" was deleted. Because this item was one of the two items that measure general materialism (while the other four measure individual materialism) we counted a single mean score for the scale based on the other five items (see Appendix). To test convergent validity we asked the respondents what their income was (no matter the sources – salary, family, etc.) during the last month

and what the monthly income would be in order to satisfy their needs. According to Richins and Dawson (1992, p. 311), “people who desire a lot of possessions will need more money to acquire those possessions and thus are expected to report a higher desired level of income”. Our findings show that respondents high in materialism consider they needed significantly more income as compared to those lower in materialism ($r=.26$, $p<.01$). Thus, we may consider that the materialist scale translated into Romanian has convergent validity.

The overall life satisfaction, the satisfaction regarding family life, friends, and income were measured on a Likert 5 point scale (from “1” – “not at all satisfied” to “5” – “very satisfied”). We also measured the pleasure of shopping on a Likert 5 point scale (from “1” – “very little” to “5” – “very much”).

6. RESULTS

The positive significant relationships between the overall satisfaction and the satisfaction regarding family, income and friends confirm the theory developed by Joseph Sirgy *et al.* (1998) concerning bottom-up vertical spillover (*Table 1*). Moreover, results show that materialistic people are less satisfied with life in general and with their income, and have higher shopping satisfaction. In contradiction with other studies (Otero-López *et al.*, 2010, Asiah *et al.*, 2014), our findings indicate that people who like to spend their leisure time shopping have higher overall life satisfaction and higher satisfaction regarding family.

Table nr. 1

Correlations between variables

	1	2	3	4	5	6
1. Overall life satisfaction	1.000	.48**	.45**	.39**	-.17**	.15**
2. Satisfaction regarding family	.48**	1.000	.25**	.28**	-.04	.19**
3. Satisfaction regarding income	.45**	.25**	1.000	.17**	-.13**	.06
4. Satisfaction regarding friends	.39**	.28**	.17**	1.000	-.09	.08
5. Materialism	-.17**	-.04	-.13**	-.09	1.000	.26**
6. Shopping satisfaction	.15**	.19**	.06	.08	.26**	1.000

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

To investigate the hypothesized model (*Figure 1*), we used the EQS program for structural equation modelling and the fit indices show that the model fits the data (SRMR=.042, CFI=.0978, RMSA=.058). Even if the Chi-Square value was significant ($\chi^2(6, N=390)=13.73$, $p=0.3$), because this statistic “nearly always rejects the model when large samples are used” (Hooper *et al.*, 2008, p. 54), we can say that our model fits the sample data.

Standardized solutions reveal that materialism has a small but significantly negative impact on overall life satisfaction and, as expected, it also has a significant positive impact on the degree in which people like shopping (*Figure 2*). The satisfaction regarding family life, friends and income has a positive significant impact on overall life satisfaction. People with higher overall life satisfaction like more to go shopping.

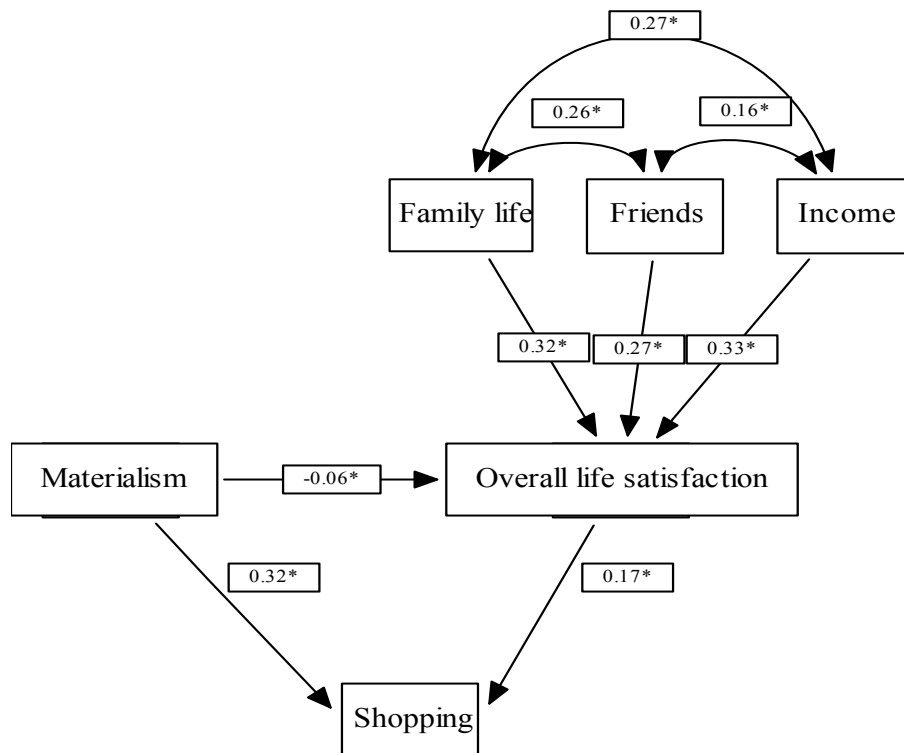

Figure 2 – Observed Path-Analytic Model for the Relationship between Materialism, Life Satisfaction(s), and Shopping Pleasure.

* Standardized solution is significant at the 0.05 level (2-tailed).

7. DISCUSSIONS

Our data confirm only partially the hypothetical model regarding the relationship between materialism, shopping and overall life satisfaction. The positive relationship between the pleasure of going shopping and the overall life satisfaction in the Romanian sample do not fit other findings that show that the lower is the level of life satisfaction the higher is the pleasure of shopping

experience (Otero-López *et al.*, 2010, Otero-López & Villardefrancos, 2013, Teleci, 2013, Asiah *et al.*, 2014). Therefore we have to answer the questions: What is the nature of the relationship between life satisfaction and the pleasure of going shopping in our sample? Is there any causal relationship between these two variables? If yes, what is the direction of this causal relationship? The statistical relationships among the variables may not reflect causation. However, prior research regarding materialism showed that Romanians see consumption as a good thing, as an empowerment expression of control and freedom (Belk & Ger, 1994, Ger & Belk, 1996). Thus, one possible explanation for the positive relationship between life satisfaction and shopping stems from the fact that Romanians perceive purchasing commodities as a good thing (Abrudan, 2014). Consequently, people who like to go shopping are persons endowed with a higher level of satisfaction regarding life. Shopping has not (only) a therapeutic role for life dissatisfaction, but it is a source of satisfaction obtained in leisure time. Nevertheless, future research should be conducted, both qualitative and quantitative. A qualitative exploratory study would be necessary for a deeper and detailed understanding of the way Romanians perceive materialism, shopping and different sources of life satisfaction. Our study should be replicated with a survey that takes into consideration in what degree mass media (television, advertising, social network websites etc.) determines materialism within the Romanian population.

Beyond these limitations, our findings bring into discussions two things: a methodological one and a theoretical one. Firstly, we can say that the materialism scale developed by Richins (1987) has high reliability and convergent validity, fact that confirms other studies (Mishra & Mishra, 2012) that argue that materialism is a universal construct. Secondly, the negative relationship between materialism and life satisfaction raises questions concerning the happiness in a consumption society. The desire for possessions and the importance allocated to commodities (considered as a source of happiness and prestige) diminish the level of overall life satisfaction. Materialism or what Marx called “commodity fetishism” (Marx, 1867/1960) can be a source of alienation. Eric Fromm (1983, p. 133) considers that, originally, the idea of consumption of more and better things meant to bring people a better and happier life. Consumption was considered a source of happiness, but afterward it was seen to become a goal per se.

Nevertheless, materialism is not a negative thing per se. Belk (1985, p. 266) underlines that while the opposite of materialism is ascetism, the self-denial of material source of satisfaction can lead to masochism, self-hatred, anorexia nervosa or other psychopathologies. Richins & Dawson (1992) point out that the desire for owning goods may cause employees to work harder or longer, thus enhancing their incomes and standard of living. Moreover, the two authors stress the possibility of “instrumental materialism”, a situation describing people who want, for example, a bigger house not for them, but for their family to have a better life. Therefore, it is important to consider not only the desire of having more money but also the way to

spent the money as well. In this regard, Dunn *et al.* (2011, p. 115) bring arguments that “money is an opportunity for happiness, but it is an opportunity that people routinely squander because the things they think will make them happy often don’t”. Thus, money is a source of life dissatisfaction because we do not know how to spend it. It should be invested in experiences, to the benefit of other people or for buying many small pleasures rather than fewer large ones. Likewise, David G. Myers (2000) and Leaf Van Boven (2005) underline the positive role of relationships and of investing resources in life experiences in bringing happiness. Concerning this, Eric Fromm (1976) proposed to shift our lives from “having” to fully “being”. Therefore, those financial aspirations associated with the ultimate goal of possession of things, without being related with experiences and offering to others, lead to life dissatisfaction.

REFERENCES

1. ABRUDAN, I.N. (2014). Shopping Centers Customer Behavior in Romania, *Marketing From Information to Decision*, no. 7, p. 9–23.
2. ASIAH OMAR, N.; RAHIM ABDUL, R.; CHE WEL, A.C.; SHAH ALAM, S. (2014). Compulsive buying and credit card misuse among credit card holders: The roles of self-esteem, materialism, impulsive buying and budget constraint. *Intangible Capital*, vol. 10, no. 1, p. 52–74.
3. ATAY, E.G.; SIRGY, J.; HUSIĆ, M.; ČIČIĆ, M. (2010). Influence of Materialism on Life Satisfaction. *Market*, vol. XXII, no. 2, p. 151–166.
4. BAKER, A.M.; MOSCHIS, G.P.; ONG, F.S.; ATTANAPANYASAT, R. (2013). Materialism and Life Satisfaction: The Role of Stress and Religiosity. *The Journal of Consumer Affairs*, p. 548–563.
5. BALĂȘESCU, M. (2009). Evaluating Buying Behaviours on the Consumption Goods Market in Europe and Romania. *Bulletin of the Transilvania University of Brasov*, vol. 2, no. 51, p. 11–16.
6. BELK, R.W. (1985). Materialism: Trait Aspects of Living in a Material World. *Journal of Consumer Research*, vol. 12, p. 265–280.
7. BELK, R.W. & GER, G. (1994). Problems of Marketization in Romania and Turkey. *Research in Consumer Behavior*, vol. 7, p. 123–155.
8. BAUDRILLARD, J., 1970/2005, *Societatea de consum. Mituri și structuri*. Bucharest: Editura comunicare.ro.
9. BOVEN, L.V. (2005). Experientialism, Materialism, and the Pursuit of Happiness. *Review of General Psychology*, vol. 9, no. 2, p. 132–142.
10. DECKOP, J.R.; JURKIEWICZ, C.L.; GIACALONE, R.A. (2010). Effects of materialism on work-related personal well-being. *Human Relations*, vol. 63, no. 7, p. 1007–1030.
11. DUNN, E.W.; GILBERT, D.T.; WILSON, T.D. (2011). If money doesn’t make you happy, then you probably aren’t spending it right. *Journal of Consumer Psychology*, vol. 21, p. 115–125.
12. ETZIONI, A. [2001](2002). *Societatea monocromă*. Iași: Editura Polirom.
13. FLYNN, L.R.; GOLDSMITH, R.E.; KIM, W. (2013). A Cross-Cultural Study of Materialism and Brand Engagement. *Journal of Multidisciplinary Research*, vol. 5, no. 3, p. 49–69.
14. FROMM, E. (1976). *To have or to be?* London: Continuum.
15. FROMM, E. (1983). *Texte alese*. București: Editura Politică.
16. FRUNZARU, V.; IVAN, L. (2011). Atitudinea față de muncă în subcultura creativă. *Calitatea vieții*, no. 1, p. 49–59.

17. HOOPER, D.; COUGHLAN, J.; MULLEN, M.R. (2008). Structural Equation Modelling: Guidelines for Determining Model Fit. *Electronic Journal of Business Research Methods*, vol. 6, no. 1 p. 53–60.
18. INGLEHART, R. (1971). The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Post-Industrial Societies, *The American Political Science Review*, vol. 65, no. 4, p. 991–1017.
19. LASCU, D.N.; MANRAI, L.A.; MANRAI, A.K.; BABB, H.W. (2001). Gender Differences in Information Search and Comparison Shopping. *Journal of East-West Business*, vol. 7, no. 1, p. 65–82.
20. LYSONSKI, S.; DURVASULA, S. (2013). Nigeria in transition: acculturation to global consumer culture. *Journal of Consumer Marketing*, vol. 30, no. 6, p. 493–508.
21. JOHNSON, A.G. [1995] (2007). *Dicționarul Blackwell de sociologie*. Bucharest: Editura Humanitas.
22. MARSHALL, G. [1994](2003). *Dicționar de sociologie*. București: Editura Univers Enciclopedic.
23. MISHRA, M.; MISHRA, B.B. (2012). A Quantitative Assessment of Materialistic Value and Its Relationship with Consumer Behavior in Indian Culture. *The IUP Journal of Marketing Management*, vol. X, no. 2, p. 33–53.
24. MARX, K. [1967] (1960). *Capitalul. Critica economiei politice* (vol. I). București: Editura Politică.
25. MYERS, D.G. (2000). The Funds, Friends, and Faith of Happy People, *American Psychologist*, vol. 55, p. 56–67.
26. NICKERSON, C.; SCHWARZ, N.; DIENER, E. (2007). Financial aspirations, financial success, and overall life satisfaction: who? And how? *Journal of Happiness Studies*, vol. 8, p. 467–515.
27. OTERO-LÓPEZ, J.M. & VILLARDEFrancos POL, E. (2013). Materialism and addictive buying in women: the mediating role of anxiety and depression. *Psychological Reports*, vol. 113, no. 1, p. 328–344.
28. OTERO-LÓPEZ, J.M.; VILLARDEFrancos POL, E; BOLAÑO, C.C.; MARIÑO, M.J.S. (2010). Materialism, life-satisfaction and addictive buying: Examining the causal relationships. *In Personality and Individual Differences*, vol. 50, no. 6, p. 772–776.
29. PIETERS, R. (2013). Bidirectional Dynamics of Materialism and Loneliness: Not Just a Vicious Cycle. *Journal of Consumer Research*, vol. 40, p. 615–631.
30. PROMISLO, M.D.; DECKOP, J.R.; GIACALONE, R.A.; JURKIEWICZ, C.L. (2010). Valuing money more than people: The effects of materialism on work-family conflict. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, vol. 83, p. 935–953.
31. RAY, P.H.; ANDERSON, S.R. (2000). *Cultural Creatives. How 50 Million People Are Changing the World*. New York: Three Rivers Press.
32. RICHINS, M.L. (1987). Media, Materialism, and Human Happiness. *Advances in Consumer Research*, vol. 14, p. 352–356.
33. RICHINS, M.L.; DAWSON, S. (1992). A Consumer Values Orientation for Materialism and Its Measurement: Scale Development and Validation. *The Journal of Consumer Research*, vol. 19, no. 3, p. 303–316.
34. RICHINS, M.L. (2013). When Wanting Is Better than Having: Materialism, Transformation Expectations, and Product-Evoked Emotions in the Purchase Process. *Journal of Consumer Research*, vol. 40, p. 1–18.
35. SARDZÖSKA, E.G.; LI-PING TANG, T. (2012). Work-Related Behavioral Intentions in Macedonia: Coping Strategies, Work Environment, Love of Money, Job Satisfaction, and Demographic Variables. *Journal of Business Ethics*, 2012, vol. 108, p. 373–391.
36. SIRGY, M.J. (1998). Materialism and Quality of Life. *Social Indicators Research*, vol. 43, no. 3, p. 227–260.
37. SIRGY, J.; LEE, D.; LARSEN, V.; WRIGHT, N. (1998). Satisfaction with material possessions and general well-being: the role of materialism. *Journal of Consumer Satisfaction, Dissatisfaction and Complaining Behavior*, vol. 11, p. 103–118.
38. SIRGY, J.M.; GUREL-ATAY, E.; WEBB, D.; CICIC, M.; HUSIC, M.; EKICI, A.; HERRMANN, A.; HEGAZY, I.; LEE, D.; JOHAR, J.S. (2012). Linking Advertising, Materialism, and Life Satisfaction. *Social Indicators Research*, Vol. 107, 1, p. 79–101.

39. SIRGY, J.M.; GUREL-ATAY, E.; WEBB, D.; CICIC, M.; HUSIC-MEHMEDOVIC, M. EKICI, A.; HERRMANN, A.; HEGAZY, I.; LEE, D.; JOHAR, J.S. (2013). Is Materialism All That Bad? Effects on Satisfaction with Material Life, Life Satisfaction, and Economic Motivation. *Social Indicators Research*, vol. 110, no. 1, p. 349–366.
40. VEBLEN, T. (2009). *Teoria clasei de lux*. Bucharest, Editura Publica.
41. WANGA, Y.; SUN, S. (2010). Assessing beliefs, attitudes, and behavioral responses toward online advertising in three countries. *International Business Review*, vol. 19, p. 333–344.

Appendix

Martha Richins' (1987) materialistic scale:

1. It is important to me to have really nice things.
2. I would like to be rich enough to buy everything I want.
3. I'd be happier if I could afford to buy more things.
4. It sometimes bothers me quite a bit that I can't afford to buy all the things I want.
5. People place too much emphasis on material thingsⁱ.
6. It's really true that money can buy happiness.

ⁱ This reverse item was removed in order to increase the reliability of the scale.

GIORGIANA-CRISTINA RENTEA, *De la imigranți la cetățeni români: Experiențe ale integrării și motivații pentru obținerea cetățeniei*. Editura Universității din București, 2013, 296 p.

Deși nu atât de dezvoltată economic precum alte țări din Europa, România a atras în ultimii 25 de ani, după căderea regimului comunist și după deschiderea granițelor, un număr relativ important de cetățeni străini, unii dintre aceștia refugiați. La nivelul anului 2012, ponderea acestora în populația României era de 0,5%, iar numărul persoanelor străine care locuiau în România la nivelul anului 2012, indiferent de forma legală care le conferă acest drept, era de 100 212, incluzând cetățeni atât din țări UE, cât și din țări non-UE¹.

Cartea doamnei Giorgia-Cristina Rentea abordează, prin urmare, o temă de stringentă actualitate, dar și cu prelungiri în perspectiva viitorului: aceea a imigranților și a refugiaților care aleg drept destinație România. În cele șase capitole în care este structurată materia sunt abordate și aspecte de legislație privind drepturile acordate cetățenilor străini, incluzând accesul la permisul de ședere sau la permisul de muncă, precum și condițiile acordării cetățeniei române. Primele cinci capitole, reprezentând aproximativ o treime din carte, tratează aspecte teoretice și legale ale migrației. Ultimul capitol, cel mai întins, reprezentând contribuția cea mai importantă a autoarei la temă, prezintă o cercetare efectuată pe 23 de subiecți imigranți și refugiați, cu referire la experiența lor de migrație și de adaptare la societatea românească.

Capitolul întâi, „Migrația internațională. Perspective teoretice”, realizează o trecere în revistă a celor mai importante teorii care au încercat să explice acest fenomen. În mod inspirat, este reprodusă opinia lui Joaquin Arango², care surprinde un lucru pe care cercetătorii din trecut și cei din prezent l-au resimțit adesea în munca lor, anume că teoriile nu pot explica decât parțial fenomenul complex numit migrație.

Dincolo de aceste dificultăți metodologice, teoretice, o definiție unanim acceptată a migrației pare a fi cea dată de Rainer Bauböck³, care vede migrația ca pe o „formă de mobilitate umană, ce implică trecerea granițelor teritoriale și stabilirea rezidenței într-o altă municipalitate, regiune sau țară”.

Capitolul al doilea abordează „Integrarea imigranților și a refugiaților”, luând în discuție aspecte care țin de procesul integrării privit ca fenomen bidirecțional al unei diade formate din dorința de conservare a culturii de origine, pe de-o parte, și aculturație, pe de altă parte, aspecte resimțite, în proporții diferite, de toți imigranții.

Autoarea operează cu viziunea lui Sergio Carrera, descrisă în lucrarea sa *A typology of different integration programmes in EU*⁴, potrivit căreia „incluziunea imigranților” este manifestată prin intermediul a trei procese: integrare, asimilare sau multiculturalism.

Nu lipsesc exemplificări ale tipurilor de politici implementate de diferite state în ceea ce privește modul de tratare a imigranților și drepturile acordate acestora, precum accesul la piața muncii

¹ http://www.realitatea.net/vezi-harta-completa-a-strainilor-care-locuiesc-in-romania_984721.html

² Profesor de sociologie la Universidad Complutense din Madrid și director al Centro de Estudios Sobre Migraciones din cadrul Instituto Universitario de Investigación Ortega y Gasset, Madrid.

³ Profesor și cercetător de origine austriacă; din 2007 conduce catedra de teorie politică și socială la European University Institute din Florența, Italia.

⁴ Sergio Carrera lucrează la Centre for European Policy Studies (CEPS) din Bruxelles, este doctor în drept, expert extern al Parlamentului European, specialist în teme de migrație, cetățenie, integrare și frontiere statale.

și la asigurări sociale. În acest sens, este prezentată și analizată o listă a lui R. Penninx⁵ privind principalele politici de integrare avute în vedere în diferite legislații europene, cum sunt: *dimensiunea legală* sau *politică* (pornind de la politica de acordare a cetățeniei și politici de acces la drepturile politice), *dimensiunea socio-economică* (acces la piața muncii, formare profesională, asigurări sociale, asistență socială, locuință etc), *dimensiunea cultural-religioasă* (dreptul la exprimarea specificului etnic, cultural și religios). Sunt prezentate, de asemenea, politici proprii ale unor țări care combină sui-generis, în diferite proporții, cele trei abordări (p. 34–35).

Ultima parte a capitolului menționează principalele tipuri de strategii pe care imigranții le adoptă în relația lor cu statul primitor: *asimilarea* – situația când migranții acceptă valorile statului-gazdă și renunță la propria identitate culturală; *integrarea* – când imigranții își păstrează identitatea culturală, dar adoptă și modele culturale din statul în care s-au stabilit; *separarea* sau *segregarea* – când imigranții își limitează contactele cu societatea-gazdă și țin să își mențină identitatea culturală; *marginalizarea* – imigranții nu întreprind acțiuni nici ca să își păstreze cultura, nici ca să preia modelul cultural al populației majoritare, mai ales din dorința de evitare a interacțiunilor cu aceasta (p. 40).

Analizând strategiile de mai sus, putem spune că abordările teoreticienilor identifică voința individului sau a grupului de a adopta un anumit tip de conduită ca prevalând în raport cu influența pe care o exercită statul și societatea pentru ca acesta să adopte un anumit tip de comportament. Deși dintr-o analiză nu trebuie exclus nici sistemul social-politic, așa cum vom descoperi mai târziu pe parcursul dezvoltării temei, și cei intervievați, anume tocmai migranții implicați direct în procesul de acomodare în societatea-gazdă, indică tot motivația și interesul propriu de a adopta un comportament sau altul ca fiind cei mai importanți factori de integrare în societatea care i-a primit.

Al treilea capitol se preocupă de „Politicile României privind imigrația și integrarea socială”, conturând o imagine a legislației privind diferitele legi și tratate internaționale ratificate de România cu scopul de a oferi imigranților drepturi și șanse egale cu populația rezidentă.

Din statisticile prezentate de MIPEX⁶ în 2010, care analizează politicile de integrare a imigranților, atât în țările europene, cât și în alte câteva state din lume, România avea un scor de 45 de puncte, care o plasa în zona de mijloc, foarte aproape de țările Europei occidentale. Austria avea un scor de 42, iar Franța de 51, în timp ce Italia avea 60, iar Spania 63. La calcularea acestui scor au fost luate în considerare politicile antidiscriminare, mobilitatea pe piața muncii, reunificarea familială, rezidența pe termen lung, accesul la cetățenie, accesul la educație (inclusiv pentru copiii imigranților) și participarea politică. Rezultă că, la nivelul anului 2010, România se situa peste țările central-europene și peste țările baltice în privința acestor politici.

Datele oficiale disponibile în anul 2012 arătau că cei mai mulți cetățeni străini cu drept de ședere pe teritoriul României proveneau din Republica Moldova (14 657), Turcia (6 693) și China (4 248), iar cei cu ședere permanentă din China (2 640), Turcia (2 112) și Siria (973). Bucureștiul și județele mari, ca Iași, Ilfov, Constanța, Cluj, Timiș, au atras cei mai mulți dintre aceștia.

Cetățenii străini cu reședința sau domiciliul în România au aceleași drepturi ca și cetățenii români la asistență socială și asigurări medicale, precum și la alocații pentru minori. Accesul la un loc de muncă și la educație este similar cu acela al cetățenilor români, însă uneori anumite condiții diferă; una dintre acestea este legată de aplicarea unor taxe mai mari pentru accesul la învățământul superior, condiție pusă pentru unele categorii de cetățeni străini. Alte categorii, precum cei care au cel puțin un părinte român sau cei care și-au redobândit cetățenia, au dreptul și la învățământ superior finanțat integral de către statul român, dar și la burse.

Capitolul al patrulea, „Cetățenia: perspective teoretice, practice și comparative”, și al cincilea, „Politica privind acordarea cetățeniei în România”, oferă perspective teoretice asupra cetățeniei și

⁵ Rinus Penninx a fost profesor de studii etnice la Universitatea din Amsterdam și este fondator al Institutului pentru Migrație și Studii Etnice (IMES).

⁶ Migrant Integration Policy Index (MIPEX) – organizație internațională condusă de British Council și Migration Policy Group, având scopul de a monitoriza, analiza, compara și de a produce statistici referitoare la politicile de integrare ale imigranților în diferite state din Europa, incluzând, în ultimii ani, și indicatori ai altor țări din lume, precum SUA sau Turcia.

asupra raporturilor persoanei cu statul care i-o oferă. Sunt aduse în discuție argumente istorice, filosofice și juridice pentru a explica diferitele moduri în care statele lumii au legitimat cetățenia. Sunt menționate, de asemenea, modurile în care oamenii au ales să se raporteze la statutul de cetățeni. Astfel, de exemplu, în unele state este permisă dubla cetățenie, România fiind una din țările care acceptă această situație. Analiza statutului respectiv este realizată luând în calcul mai mulți factori: drepturile cetățenilor, obligațiile, participarea politică, identitatea individuală și de grup etc.

Legislația românească prevede că o persoană care se naște într-o familie în care cel puțin unul dintre părinți este cetățean român, indiferent dacă se naște sau nu pe teritoriul României, primește cetățenia română. Sunt prezentate apoi o serie de situații și condiții în care o persoană care a fost cetățean român sau este cetățean străin poate să redobândească, respectiv, să dobândească, la cerere, cetățenia română. Avantajele deținerii cetățeniei sunt prezentate pe larg în acest capitol.

Cazul cetățenilor moldoveni este indicat ca fiind unul special, unii dintre aceștia pot obține chiar pensie plătită de statul român după stabilirea rezidenței/domiciliului în România (p. 204).

Datele oficiale menționate în lucrare arată că în 2009 statul român a acordat un număr de 9 399 de cetățenii, pentru diferite tipuri de cereri, circumscrise diferitelor legi (redobândire, cetățenie la cerere), acesta fiind cel mai ridicat nivel din 1991 încoace. De exemplu, în anul 2008 au fost acordate 5 545 de cetățenii, iar în 1999 un număr de doar 247. Din păcate, lucru sesizat și de autoare, nu există date referitoare la țara de proveniență a celor care au dobândit cetățenia română, fie în nume personal, fie împreună cu copiii minori, întrucât legislația nu prevede consemnarea acestor aspecte.

Un element important al lucrării este acela că ea explică un întreg circuit urmat de aceste persoane pentru a veni în România, precum și un circuit al documentelor pe care orice străin trebuie să le întocmească pentru a se stabili în țara noastră și a dobândi ulterior cetățenia română.

De departe, cea mai valoroasă parte a cărții este constituită din capitolul al șaselea, cel care dă chiar titlul cărții: „Experiențe ale integrării și motivații pentru obținerea cetățeniei române în rândul imigranților și refugiaților din România”. Acesta valorifică rezultatele unei cercetări realizate de autoare pe un lot de 23 de subiecți, dintre care 11 imigranți și 12 refugiați. Din lot fac parte 10 femei și 13 bărbați, dintre care 13 persoane sunt de religie creștină, 9 sunt musulmani și o persoană este de altă confesiune. Din punct de vedere al țării de origine, lotul este neomogen, cuprinzând persoane din mai multe țări și de pe mai multe continente: 6 din Republica Moldova, 5 din țări africane, 8 din țări din Orientul Mijlociu (din care 6 din Irak; iar 4 din alte țări de pe glob).

Cercetarea se bazează pe un chestionar și o grilă de interviu, prezente, de asemenea, și în anexele cărții, conținând întrebări ce vizează aspectele vieții imigranților privește dintr-o perspectivă juridică, precum și aspecte ale modului de integrare a respondenților în societatea românească. Dacă, în cazul refugiaților, motivația pentru a migra este impusă de nevoia de a-și salva viața, ceilalți au interese diverse.

Este bine pus în evidență și rolul rețelelor sociale. Acestea sunt folosite pentru a primi informații sau ajutor, sunt contactate nu numai înainte de a migra, în cazul celor care au migrat voluntar, dar se formează și aici. Oameni cunoscuți la facultate sau la moschee, de exemplu, sunt incluși mai apoi în aceste rețele sociale în interiorul cărora cei veniți mai demult oferă sprijin noilor veniți. Mulți migranți povestesc faptul că au primit ajutor în rezolvarea unor probleme legate de traiul de zi cu zi, inclusiv în relațiile cu autoritățile, de înlesnirea accesului la servicii medicale sau chiar în privința unor ajutoare bănești. Uneori apar și dezamăgiri în derularea acestor relații interpersonale, unii migranți se distanțează de grup și nu mai participă la viața socială sau nu îi mai ajută pe ceilalți, aceștia fiind acuzați de „individualism”.

Cei mai mulți migranți nu se limitează doar la prietenii cu conaționali sau persoane care au aceeași religie, ci intră în contact cu populația majoritară, afirmând că religia nu este o barieră. Conform chiar propriilor afirmații, ceea ce contează este relația de prietenie și respect reciproc.

Un lucru unanim susținut de către toți participanții la interviu este că românii sunt considerați toleranți (p. 170), deschiși, nu discriminează (p. 166), iar rasismul, practic, nu există (p. 180).

Pentru cei mai mulți dintre imigranți, țara noastră reprezintă un stat sigur, unde pot duce o viață normală fără să le fie teamă, lucru subliniat în special de către unii refugiați. Sentimentele față de România sunt dintre cele pozitive, între participanții la studiu numărându-se persoane care spun că

și-ar schimba chiar și numele, iar cei mai mulți, după o anumită perioadă de locuire aici, se consideră „cumva” români.

Statul român este privit ca unul care are grijă de cetățean; este foarte apreciată construcția social-politică pe care statul român funcționează. În percepția imigranților stabiliți în România, statul român, prin modul cum este alcătuit și condus, oferă multe forme de protecție individului, precum și siguranță pentru viitor. Sunt reliefate în răspunsuri în special sistemul de asigurări sociale (pensii, șomaj, alocații pentru copii sau de susținere a familiei), sistemul de sănătate cu acces pentru toată lumea (deși uneori cu lipsuri sau cu necesitatea de plăți informale), sistemul de educație, inclusiv sistemul de învățământ superior și accesul pe piața muncii. În unele țări din Orientul Mijlociu aceste sisteme nu există.

Bibliografia pe care se sprijină demersul autoarei este consistentă, actuală, fiind utilizată în mod echilibrat pentru susținerea unor idei și argumente specifice diferitelor probleme abordate.

Este îmbucurător pentru cine parcurge materia cărții, în special ultimul capitol, să descopere atitudinea pozitivă a imigranților față de România, aprecierea pentru unele dintre cele mai importante sisteme ale statului român construite în favoarea cetățenilor săi; așa cum am subliniat mai sus, sistemul asigurărilor sociale, sistemul medical și sistemul de educație. Fără să-și fi propus acest lucru, cartea face un serviciu statului român, imaginii lui, prezentând opiniile unor cetățeni nou-veniți despre aceste sisteme.

De asemenea, părerea imigranților infirmă imaginea indusă la nivelul mass-mediei europene, potrivit căreia românii ar discrimina persoanele aparținând altor confesiuni religioase decât cea majoritară sau ar practica segregarea pe criterii etnice și de culoare a pielii. Persoanele de culoare intervievate în această cercetare susțin că nu au avut probleme de acest fel. În aceste condiții se poate ușor înțelege că aceasta este de fapt realitatea și nu cea construită de diverse instituții media, politice sau asociații non-guvernamentale, din motive care ne scapă de cele mai multe ori. Ar putea proveni chiar din necunoaștere sau dintr-o pornire de negare a realității.

Lucrarea doamnei Georgiana-Cristina Rentea, *De la imigranți la cetățeni români: Experiențe ale integrării și motivații pentru obținerea cetățeniei*, poate fi utilă atât pentru mediul academic, științific, universitar, cât și pentru actorii direct implicați, instituții și persoane particulare, pentru că referirile la legislație și la practica națională și internațională sunt bogate și bine fundamentate pe o investigație atent construită și urmărită, oferind explicații pertinente și referințe actuale.

Vladimir Baboi

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Anul XXVI, Nr. 3-4 • 2015

S U M A R

RESTITUIRI

- SANDA GOLOPENȚIA, Al XIV-lea Congres internațional de sociologie (București 1939–Roma 1950) 145

BĂTRÂNEȚEA CA ETAPĂ DE VIAȚĂ ACTIVĂ

- ANTONIO GUTIÉRREZ RESA, Viitorul activ al persoanelor vârstnice din Spania
(Traducere de Ligia Mihăilă) 207

ROLUL MEDIEI ÎN REFLECTAREA UNOR REALITĂȚI ROMÂNEȘTI

- SORIN M. RĂDULESCU, Caracteristici ale sinuciderilor din România reflectate în mass-media și mediul virtual. Evaluări cantitative și clasificări calitative 223
- CAMELIA BECIU, Dezbaterile electorale și rolul mediei în campania prezidențială 2014 din România 253
- BIANCA-FLORENTINA CHEREGI, The Media Construction of Anti-Immigration Positions: the Discourse on the Romanian Immigrants in the British Press (Construcția mediatică a retoricii anti-imigrație: discursul presei britanice asupra imigranților români) 279

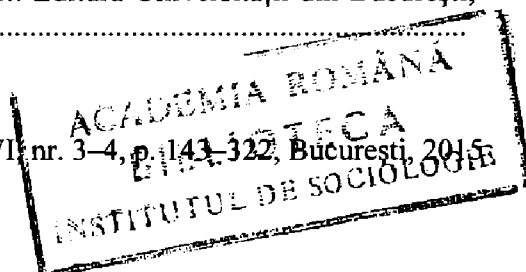
CALITATEA VIEȚII ȘI CONSUMUL ÎN ROMÂNIA

- VALERIU FRUNZARU, ELENA MONICA POPA, Materialistic Values, Shopping, and Life Satisfaction in Romania (Valorile materialiste, mersul la cumpărături și satisfacțiile vieții în România) 299

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

- GIORGIANA-CRISTINA RENTEA, *De la imigranți la cetățeni români. Experiențe ale integrării și motivații pentru obținerea cetățeniei*. Editura Universității din București, 2013, 296 p. (Vladimir Baboi) 315

„Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXVI, nr. 3-4, p. 143-322, București, 2015

P. 137/20.

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Year XXVI, Nos. 3–4 • 2015

CONTENTS

RESTORATIONS

- SANDA GOLOPENȚIA, The Fourteenth International Congress of Sociology (Bucharest 1939 – Rome 1950) 145

OLD AGE AS AN ACTIVE LIFE STAGE

- ANTONIO GUTIÉRREZ RESA, The Active Future of the Aged People in Spain 207

MEDIA'S ROLE IN REFLECTING ROMANIAN REALITIES

- SORIN M. RĂDULESCU, The Characteristic Features of the Suicide in Romania Covered by the Media and Online News Sites. Quantitative Evaluations and Qualitative Classifications 223
- CAMELIA BECIU, Election Debates and the Role of the Media in the 2014 Presidential Campaign in Romania 253
- BIANCA-FLORENTINA CHEREGI, The Media Construction of Anti-Immigration Positions: the Discourse on the Romanian Immigrants in the British Press 279

LIFE QUALITY AND CONSUMPTION IN ROMANIA

- VALERIU FRUNZARU, ELENA MONICA POPA, Materialistic Values, Shopping, and Life Satisfaction in Romania 299

REVIEWS AND READING NOTES

- GIORGIANA-CRISTINA RENTEĂ, From immigrants to Romanian citizens. Experiences of integration and motivations to obtain citizenship, Publisher: the University of Bucharest, 2013, 296 p. (*Vladimir Baboi*) 315

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Année XXVI, N°s 3–4 • 2015

SOMMAIRE

RESTITUTIONS

- SANDA GOLOPENȚIA, Le XIVème Congrès international de sociologie (Bucarest 1939–
Rome 1950) 145

LA VIEILLESSE EN TANT QU'ÉTAPE DE LA VIE ACTIVE

- ANTONIO GUTIÉRREZ RESA, Le futur actif des personnes âgées en Espagne 207

LE RÔLE DES MÉDIAS DANS LA CONSTRUCTION DES RÉALITÉS ROUMAINES

- SORIN M. RĂDULESCU, Les traits particuliers du suicide en Roumanie dans le miroir des
médias et des sites online. Evaluations quantitatives et classifications qualitatives 223
CAMELIA BECIU, Les débats et le rôle des médias dans la campagne présidentielle de 2014
en Roumanie 253
BIANCA-FLORENTINA CHEREGI, La construction médiatique des positionnements anti-
immigration: le discours sur les immigrants roumains dans la presse britannique 279

LA QUALITÉ DE LA VIE ET LA CONSOMMATION EN ROUMANIE

- VALERIU FRUNZARU, ELENA MONICA POPA, Valeurs matérialistes, faire des emplettes
et la satisfaction de la vie en Roumanie 299

COMPTES-RENDUS ET NOTES DE LECTURE

- GIORGIANA-CRISTINA RENTEĂ, Dès la condition d'immigrant à celle de citoyen
roumain. Experiences de l'intégration et motivations pour obtenir la citoyenneté, La
Maison d'Édition de l'Université de Bucarest, 2013, 296 p. (*Vladimir Baboi*) 315

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

(ROMANIAN JOURNAL OF SOCIOLOGY)

Editor: Romanian Academy – Institute of Sociology (Bucharest)

- A new journal for a new sociology.
- A journal which looks back to the totalitarian past and explores the democratic future of the Romanian society.
- Open to all theoretical, methodological and ideological approaches.

În atenția colaboratorilor noștri:

Vă rugăm să aveți în vedere ca articolele și studiile trimise redacției noastre să fie de aproximativ 15–20 pagini (cca 3 000 semne/pagină). La rândul lor, recenziile sau notele științifice nu trebuie să depășească 5 pagini. Primim numai texte procesate în format electronic, inclusiv prin e-mail (revista@insoc.ro) sau prin fax (4021-318 24 48).

De asemenea, vă rugăm să însoțiți articolul dvs. de un rezumat (maxim ½ pagină), în limba engleză, și o scurtă prezentare a autorului (titluri științifice, instituția de apartenență, domenii de interes profesional).

Menționăm că întreaga responsabilitate pentru originalitatea și afirmațiile enunțate în cuprinsul articolului revine, în întregime, autorului.

Revista se poate cumpăra de la:

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711, București, România; tel.: 4021-318 81 46, 4021-318 81 06, fax: 4021-318 24 44, e-mail: edacad@ear.ro

Comenzile pentru abonamente se primesc la:

ORION PRESS IMPEX 2000 S.R.L., P. O. Box 77–19, sector 3, București, România;
Tel./fax: 4021-610 67 65, 4021-210 67 87; tel.: 0311044668; e-mail: office@orionpress.ro

S.C. MANPRES DISTRIBUTION S.R.L., Piața Presei Libere nr. 1, corp B, etaj 3, cam. 301–302, sector 1, București; tel.: 4021 314 63 39, fax: 4021 314 63 39; e-mail: abonamente@manpres.ro, office@manpres.ro; www.manpres.ro

DEREX COM S.R.L., e-mail: derex_com@yahoo.com

„Revista română de sociologie” este indexată în următoarele baze de date internaționale/
“Revista română de sociologie” is indexed in the following international databases:

PROQUEST
EBSCO
DOAJ
INDEX COPERNICUS
DIRECTORY INDEXING OF INTERNATIONAL RESEARCH JOURNALS
ACADEMIC JOURNALS DATABASE
DIRECTORY OF RESEARCH JOURNALS INDEXING
REPEC (indexarea revistei este făcută de către ASOCIAȚIA/EDITURA LUMEN, inclusiv în bazele de
date SOCIONET și ECONPAPERS)
GENAMICS JOURNALSEEK

Biblioteci și cataloage on line unde există „Revista română de sociologie”/
Online libraries and catalogues where “Revista română de sociologie” can be found:

The European Library
University of New Brunswick Libraries
University of the West, Library
Hochschule Hannover, University of Applied Sciences and Arts, Katalog
Libris
ACM Digital Library
Biblioteca de Recursos, Universia
National Taiwan Normal University Library
Simon Fraser University, Electronic Journals
Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, Elektronische Zeitschriften
Falvey Memorial Library (Villanova University)
Steenfind (Ralph W. Steen Library, Stephen F. Austin State University)
PresseKatalog (Internationale Fachzeitschriften)
PITTCat. Online Catalog (University Library System – University of Pittsburgh)
Orbis Yale University Library Catalog
University of Washington, Libraries
WorldCat Libraries
Katalog der USB Köln (Universität zu Köln – Universitäts – und Stadtbibliothek Köln)
Library of Congress online Catalog
SUWECO ONLINE SERVICE (Czech and Slovak Republics).
SCIPIO: <http://www.scipio.ro/web/revista-romana-de-sociologie>

ISSN 2392–8549
ISSN–L 1224–9262

„Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXVI, nr. 3–4, p. 143–322, 2015